

วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับที่ 67 ปี 2561
Academic Journal of Architecture Volume 67 Year 2018
ISSN 0857-2100 (Print) / ISSN 2651-1665 (Online)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นไป กำหนดออกวารสารจำนวน 2 ฉบับต่อปี ได้แก่
ฉบับเดือนมกราคม-มิถุนายน และฉบับเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม

ฉบับที่ 67
ปีที่ 2561
ปัญหาที่ 1

ACADEMIC JOURNAL of ARCHITECTURE
วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์
ISSN 0857-2100 (Print), ISSN 2651-1665 (Online)

วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับที่ 67 ปี 2561
Academic Journal of Architecture Volume 67 Year 2018
ISSN 0857-2100 (Print) / ISSN 2651-1665 (Online)

เจ้าของ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
E-mail: aja.chula@gmail.com
<http://www.arch.chula.ac.th>
โทรศัพท์ 0-2218-4320, 0-2218-4348

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.นวนัฐ โอศิริ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังสนา บุญโยภาส

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี รักดีสุขเจริญ

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์
รองศาสตราจารย์ ดร.รุจิโรจน์ อนุามบุตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิกานต์ ยิ้มประยูร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมลมาศ วรรณคนาพล

ดร.วสุ โปษะนันทน์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

กองบรรณาธิการ (ภายใน)

รองศาสตราจารย์ ดร.ม.ล.ปิยลดา ทวีปรั้งชีพ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพบรมา อิศรเสนา ณ อยุธยา

เลขานุการกองบรรณาธิการ

นางสาวณัฐฐาณูช อินสอนต์

จัดรูปเล่มและออกแบบปก

นางวาทีณี ทรัพย์สุข

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
โทรศัพท์ 0-2218-3565

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

ประจำปี พ.ศ. 2561

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (ภายนอก)

ศาสตราจารย์ ดร.วีระ อินพันทัง
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์
รองศาสตราจารย์ ดร.นพรัตน์ ตาปนานนท์
รองศาสตราจารย์ ดร.พันธุ์ดา พุฒิปุโรจน์
รองศาสตราจารย์ ดร.รุจิโรจน์ อนุบาลบุตร
รองศาสตราจารย์ ประดิพัทธ์ เลิศรุจิดำรงค์กุล
รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวี ศิรินคราภรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิงหนาท แสงสีหนาท
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศุภกา ปาลเปรม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาพร แก้วก้อ เลี้ยวไพโรจน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปารเมศ กำแพงฤทธิ์รงค์
อาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ
ดร.วสุ โปษะนันท์
นายกิตติ พัฒนพงศ์พิบูล
ดร.ธีระชน มโนมัยพิบูลย์
ดร.วิภากร ธรรมวิมล
ดร.ณรงค์วิทย์ อารีมิตร

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
สำนักสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (ภายใน)

ศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์
ศาสตราจารย์ นราพงษ์ จรัสศรี
รองศาสตราจารย์ ดร.กมลทิตย พานิชภักดิ์
รองศาสตราจารย์ ดร.พนิต ภูจินดา
รองศาสตราจารย์ ดร.อรรจน์ เศรษฐบุตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับนี้ ได้มีการปรับเปลี่ยนชื่อจาก วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อให้เป็นชื่อวารสารวิชาการแห่งศาสตร์ด้านสถาปัตยกรรมที่เปิดกว้างมากขึ้น โดยมีต้องระบุชื่อสถาบัน โดยที่นับต่อเนื่องเป็นฉบับที่ 67 ปี 2561 วารสารวิชาการฉบับนี้นำเสนอ 10 บทความทางวิชาการ บทความที่เป็นการเผยแพร่ผลงานวิจัยของคณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต และนักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จากหลากหลายสถาบัน รวมทั้งบทแนะนำหนังสือ ที่ล้วนแล้วแต่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ และวิชาชีพทางสถาปัตยกรรม ทั้งในศาสตร์ของสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมภายใน ภูมิสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมผังเมือง การออกแบบอุตสาหกรรม ตลอดจนศาสตร์เกี่ยวเนื่องอื่น ๆ ตามพันธกิจของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการส่งเสริมต่อยอดงานวิชาการและวิจัยในศาสตร์แห่งสถาปัตยกรรม

วารสารวิชาการฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณะผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้เสียสละเวลาเป็นที่ปรึกษากองบรรณาธิการ และเป็นผู้พิจารณาประเมินคุณภาพ คัดเลือก อ่าน ตรวจสอบ และให้คำแนะนำในการแก้ไข ปรับปรุง บทความทุกเรื่อง ทำให้มีความสมบูรณ์ตามมาตรฐานของดัชนีอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index – TCI) กองบรรณาธิการใคร่ขอขอบพระคุณผู้เขียนและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านเป็นอย่างสูง ที่ได้เสียสละเวลาร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์และเผยแพร่ผลงานทางวิชาการแห่งสถาปัตยกรรมศาสตร์ในวาระนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไชศรี รักษะเจริญ)
บรรณาธิการ

- 1 การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเกษตร
พื้นที่ศึกษาชุมชนบึงกาสาม อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ / ภาดาณี กิตติวัฒนวณิช / โสพิศ ชัยชนะ
- 21 คติความเชื่อในการปลูกเรือนชาวปกากะญอ
กรณีศึกษา: บ้านแม่กองคา อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน
- 37 กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในประเทศญี่ปุ่น
ณัฐพงศ์ พันธน้อย
- 53 คาร์บอนไดออกไซด์ภายในห้องนอนปรับอากาศที่ไม่มีการระบายอากาศด้วยวิธีกล
ธนิต จินดาวงนิค
- 65 ข้อพิจารณาในการปรับใช้แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในระดับสากล
กับการอนุรักษ์ในประเทศไทย
วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ
- 87 พื้นที่ใช้สอยและราคาขายของคอนโดมิเนียมประเภทหนึ่งห้องนอน
ในเขตกรุงเทพมหานคร
บุษรา ไพวาทอง / เสริชย์ โชติพานิช / อีระเดช จินจะโปะ / ยศพร ลีลารัศมี
- 103 บันทึกการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพของสวนสัตว์ดุสิต
ณมวรงค์ สุริยจันทร์ / ดวงพร ปิตินานนท์
- 117 อุโมงค์เครื่องรอง- อุปลักษณ์ของกายคน
เอกกิจ พัฒโนภาส
- 131 การสำรวจทรัพยากรจากวัสดุเหลือใช้ของต้นจากในชุมชนลุ่มน้ำปะเหลียน
เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ
ทัชชญา สังขะกุล

- 147 การสำรวจและจำแนกหมวดหมู่เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทย
พ.ศ. 2528 ถึง พ.ศ. 2559
พิมพ์ สุทธิคำ
- 161 บทแนะนำหนังสือ
พรสวรรค์ วิเชียรประดิษฐ์

การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว ในชุมชนเกษตร พื้นที่ศึกษาชุมชนบึงกาสาม อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ *

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Kitisak@mail.rmutt.ac.th

ภดารี กิตติวัฒนาวณิช *

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Phadaree_k@rmutt.ac.th

โสพิศ ชัยชนะ *

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Sopit_ch@rmutt.ac.th

บทคัดย่อ

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและสูญเสียพื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่เมือง เป็นสิ่งที่สังคมไทยกำลังประสบ การรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม รักษาสังคมภาคเกษตรไว้ควบคู่กับสังคมเมือง ให้เป็นสังคมที่สามารถเกื้อกูล และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ จึงเป็นหนทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่แท้จริง

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และนำเสนอศักยภาพของพื้นที่ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนบึงกาสาม ซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมในเขต “ทุ่งหลวงรังสิต” ที่ประสบกับการรุกคืบเข้ามาของพื้นที่เมือง การพัฒนาชุมชนจากการท่องเที่ยว ที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทตัวตนของชุมชน จึงเป็นทางออกหนึ่ง ที่จะช่วยแก้ไข และเตรียมการรับมือปัญหาที่เกิดขึ้น ช่วยอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมแห่งนี้ไว้ โดยการวิเคราะห์ผ่านแนวคิดการวิเคราะห์ จุดแข็งและจุดอ่อน ด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ (SWOT Analysis) และ การวิเคราะห์ศักยภาพองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ (5A)

* อาจารย์

ผลจากการศึกษาทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเกษตรกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตโดยเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ 1. รักษาตัวตนที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ 2. การสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพ และแนวโน้มนการท่องเที่ยวในสังคม 3. การสร้างพื้นที่รวมใจเพื่อสร้างความเชื่อมั่นทั้งกับนักท่องเที่ยว และของชุมชนเอง

คำสำคัญ: ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนาที่ยั่งยืน ชุมชนพื้นถิ่น

A Study on Tourism Development of Bungkasam Agricultural community, Nongsua District, Pathum Thani Province

*Kitisak Witthayakomonlert **

*Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Thanyaburi
Kitisak@mail.rmutt.ac.th*

*Phadaree Kittiwattanawanich **

*Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Thanyaburi
Phadaree_k@rmutt.ac.th*

*Sopit Chaichana **

*Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Thanyaburi
Sopit_ch@rmutt.ac.th*

Abstract

Circumstances of losing agricultural land to urban expansion have been considered as one of the main problems Thailand is currently facing. Preserving cultural diversity and making agrarian society

* Lecturer

develop along with urbanization together would create a mutualistic society that can undoubtedly lead to a sustainable development.

This study is based on a research survey on tourism resources, in order to present a potential of tourism development for Bung Ka Sam, an agricultural community, which is a part of Thung Luang Rangsit, Pathum Thani Province. The study discovers that the community is currently affected by rapid urban expansion. So as to solve the problem, making the community become a tourism community that corresponds soundly to its social context would in one way be helping handle the problem as well as preserving the true nature of agricultural community. This study will be analyzing strengths and weaknesses and determining the potential components of tourism in the area.

The results of the study showed that tourism development in the agricultural community was related to the people's ways of life. The development of tourism would 1) maintain a unique identity of the area. 2) potentially attract tourists to the tourist attraction - and shape tourism trend in the area. 3) build the confidence measures for tourist destination choice and the community itself.

Keywords: Cultural diversity, Tourism development, Sustainable development, Local community

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากภาคเกษตรเป็นพื้นที่เมือง เป็นสิ่งที่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศกำลังพัฒนาในปัจจุบันรวมทั้งประเทศไทย พื้นที่ที่มีศักยภาพในการเพาะปลูกถูกรุกกล้ำด้วยกระบวนการกลายเป็นเมือง สร้างความเปลี่ยนแปลงกับชุมชนท้องถิ่นที่มีพื้นฐานจากการทำเกษตรกรรม ทั้งด้านสภาพแวดล้อม การดำรงชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น และอัตลักษณ์ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสลายรวมอัตลักษณ์ และความหลากหลายของวัฒนธรรมในสังคมลง ซึ่งขัดกับแนวคิดการรักษา “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” (cultural diversity) ที่ดุลยภาพของสังคมที่เข้มแข็งนั้นย่อมเกิดจากการรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่สามารถเกื้อกูล แลกเปลี่ยน และช่วยเหลือกันได้ การรักษาวรรณธรรมท้องถิ่นไว้ควบคู่กับสังคมเมืองเพื่อเกื้อกูล แลกเปลี่ยน และช่วยเหลือกัน

จึงเป็นหนทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังเช่นแนวคิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะเป็นการบูรณาการ (integrated) คือ ทำให้เกิดเป็นองค์รวม (holistic) หมายความว่าองค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพ (balance)” (ป.อ.ปยุตโต 2541, ไม่ปรากฏเลขหน้า อ้างถึงในเอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2546 การพัฒนาที่ยั่งยืน 2546, 4)

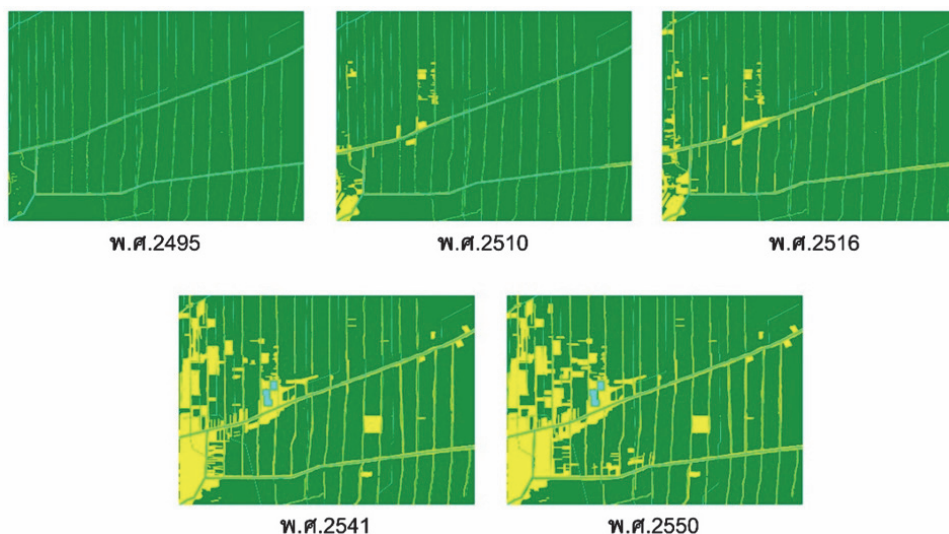
ชุมชนบึงกาสามเป็นพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมมายาวนานเป็นส่วนหนึ่งของ “ทุ่งหลวงรังสิต” ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้ทรงพัฒนาให้ชุดกลุ่มคลองรังสิตประยูรศักดิ์ทั้งฝั่งเหนือและฝั่งใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2433 เพื่อพัฒนาพื้นที่เพื่อทำการเกษตรเป็นที่ราบขนาดใหญ่ที่มีระบบชลประทาน ตั้งอยู่ตอนเหนือของกรุงเทพมหานคร ด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา

ไปจนถึงอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก ถือเป็นพื้นที่เกษตรกรรมจากการทำนา และทำสวน ที่มีผลผลิตที่หลากหลาย มีชื่อเสียงทั้ง ข้าว ส้ม กล้วย ทุเรียน พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ แต่ในปัจจุบันชุมชนบึงกาสาม ได้รับผลกระทบจากสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งภัยแล้ง ปัญหาน้ำท่วม คุณภาพดินที่เสื่อมลง ปัญหาแมลงศัตรูพืช และการรุกรานเข้ามาของพื้นที่เมือง ชาวชุมชนท้องถิ่นประสบกับความยากลำบาก หลายคนยอมขายที่ดิน ย้ายออกนอกพื้นที่ ชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่บึงกาสามที่มีความเป็นมายาวนาน มีคุณค่า และมีชื่อเสียง จึงกำลังอยู่ในสถานการณ์ความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงที่มีผลการสูญสลายในอนาคต

การพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเป็นทางออกหนึ่ง ที่อาจช่วยอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมแห่งนี้ไว้ จากการสร้างรายได้เสริม และเสริมสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวชุมชน ด้วยการเสนอทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสม สอดคล้องกับตัวตนที่เป็นอยู่จะช่วยให้ และเตรียมการรับมือปัญหาที่เกิดขึ้น และพัฒนาเป็นความยั่งยืนของชุมชน และด้วยสถานการณ์การท่องเที่ยวชุมชนในปัจจุบัน เป็นรูปแบบที่กำลังได้รับความนิยม และได้รับ

ความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ แนวโน้มการท่องเที่ยวของสังคมและโลกหันกลับมาสนใจแหล่งท่องเที่ยวที่มีชีวิตชีวา มีความเป็นกันเอง แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นแต่ธุรกิจ การพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวจึงเป็นทางออกหนึ่ง ที่อาจช่วยอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมแห่งนี้ไว้ได้ อย่างไรก็ตาม วิธีแห่งความยั่งยืนย่อมมาจาก การกำหนดทิศทางในการพัฒนาที่เหมาะสม สอดคล้องกับตัวตน สัมพันธ์กันทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เกิดจากมีความรู้ ความเข้าใจ และแบ่งหน้าที่กันทำงาน เชื่อมโยงกัน ไม่ซ้ำซ้อนขัดแย้งกัน ซึ่งจะช่วยให้เตรียมการรับมือปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไปในอนาคต

บทความนี้พัฒนาจากงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) บนแนวคิดการอนุรักษ์คุณค่าของ “**ความหลากหลายทางวัฒนธรรม**” กับ “**การพัฒนาที่ยั่งยืน**” โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อสำรวจข้อมูลทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ เพื่อพัฒนาเป็นแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวในชุมชนเกษตร

ภาพที่ 1 แสดงทิศทางการขยายตัวของพื้นที่เมือง ในพื้นที่เกษตรทุ่งหลวงรังสิต
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกลเลตและคณะ 2550

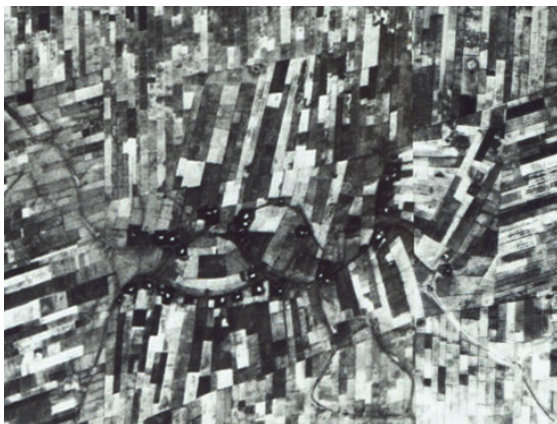
โดยมีกรอบแนวความคิดในการศึกษา ที่เริ่มต้นศึกษาคุณค่าใน “**บริบทของชุมชนเกษตร**” ในท้องถิ่น เพื่อค้นหาตัวตนอันเป็นเอกลักษณ์ และควรรักษาไว้ จากนั้นจึงวิเคราะห์ถึง “**ศักยภาพของพื้นที่**” ในการรองรับการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกับการวิเคราะห์ถึง “**แนวโน้มการท่องเที่ยว**” ทิศทาง และกระแสนิยม เพื่อนำมาบูรณาการพัฒนาเป็น **แนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวในชุมชนเกษตร** ต่อไป

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวความคิดการวิจัย
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ 2561

บริบทของชุมชน

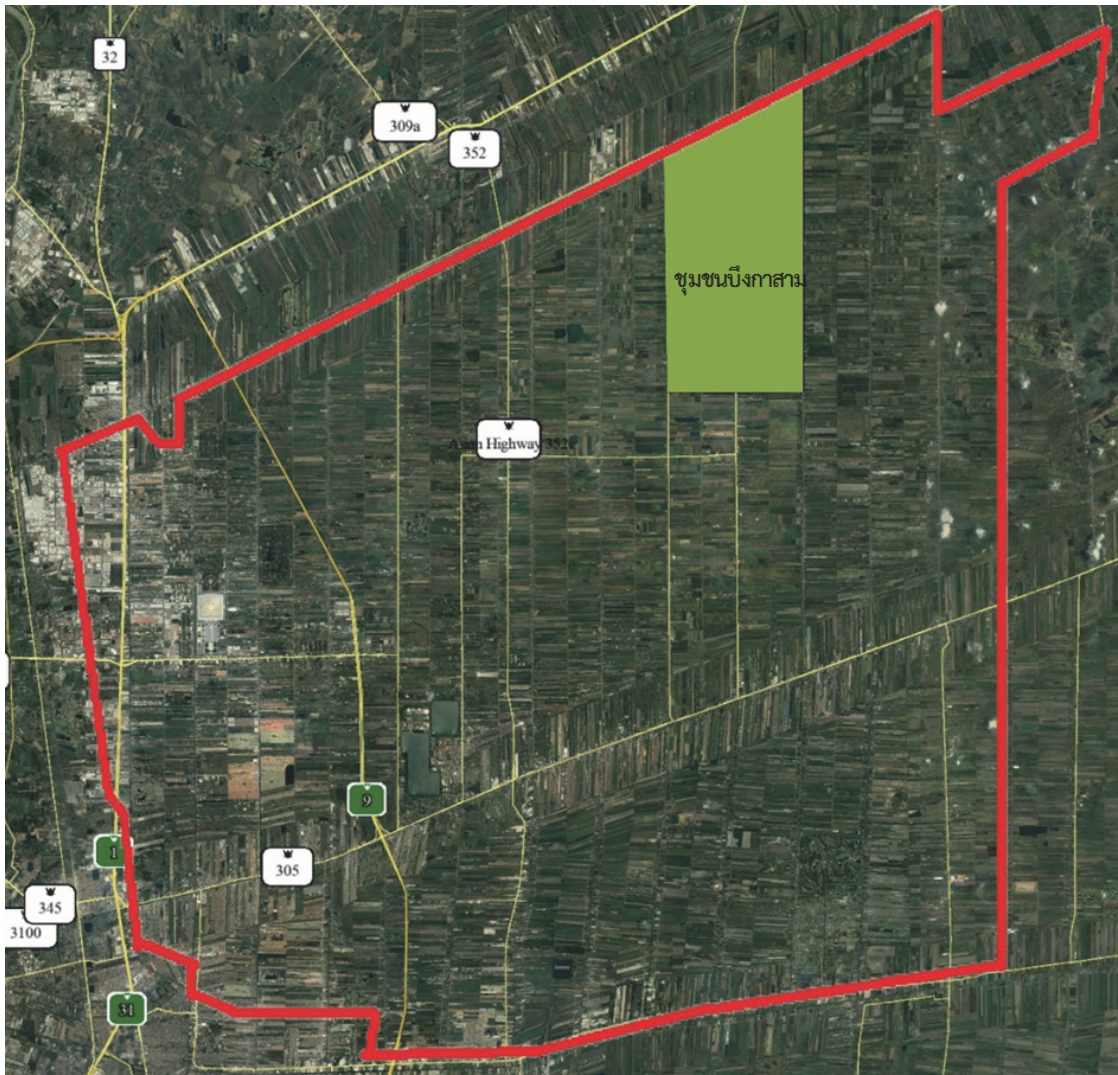
ชุมชนบึงกาสาม ตั้งอยู่ในบริเวณตำบลบึงกาสาม อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เป็นตัวอย่างของชุมชนท้องถิ่นที่มีพัฒนาการจากการทำเกษตรกรรมมายาวนานกว่า 129 ปี โดยพื้นที่ชุมชนบึงกาสามเป็นส่วนหนึ่งของ “ทุ่งหลวงรังสิต” ซึ่งเป็นพื้นที่พัฒนาเพื่อการเกษตรกรรมมาจากสภาพดั้งเดิมของพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มต่ำมาก มีปัญหาการระบายน้ำที่ไม่สะดวก ทำให้ไม่เหมาะสมที่จะตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน พื้นที่ส่วนใหญ่จึงถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่า จนกระทั่งมีการพัฒนาการขุดคลองรังสิตฯ เมื่อปี พ.ศ. 2433 จึงพัฒนาเป็นที่ราบขนาดใหญ่ที่มีระบบชลประทานเพื่อการเกษตร มีพื้นที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 840,000 ไร่ (คลอง สุนทราวาณิชย์และคณะ 2538) และมีการจัดสรรที่ดินเพื่อใช้ปลูกข้าว มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกระจัดกระจายไปตามริมฝั่งคลอง ประชากรเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทางตอนใต้ก่อนแล้วค่อยกระจายขึ้นไปทางตอนเหนือของทุ่งรังสิต โดยมีคลองเป็นปัจจัยนำในการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกของการบุกเบิกพื้นที่

ภาพที่ 2 แสดงลักษณะการตั้งบ้านเรือนกระจาย
ที่มา: ภาพถ่ายทางอากาศชุมชนในทุ่งรังสิตปี พ.ศ. 2495

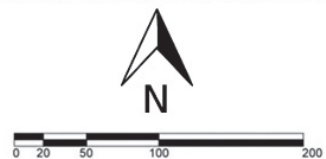

ภาพที่ 3 แสดงลักษณะบ้านเรือนที่ปลูกกระจาย เพื่อทำการเกษตรตามลำน้ำ
ที่มา: เอนก นาวิกมูล 2551

ภาพที่ 4 ภาพถ่ายดาวเทียม แสดงลักษณะสภาพภูมิศาสตร์บริเวณพื้นที่ทุ่งหลวงรังสิต และชุมชนบึงกาสาม

ที่มา: <http://earth.google.com> (สืบค้น 18 กันยายน 2561)

มีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบต่ำ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อการทำเกษตรกรรม คือ นาข้าว ไม่มีการปลูกพืชผักหรือผลไม้อื่น บริเวณที่มีประชากรกระจุกตัวอยู่หนาแน่นคือบริเวณคลองซอยที่ 6 และคลองซอยที่ 7 ฝั่งใต้คลองรังสิต ซึ่งเป็นศูนย์กลางของตลาดขนาดใหญ่ นอกจากนั้นก็จะกระจายอยู่ในบริเวณริมคลองซอยอื่น ๆ ที่ขุดแยกมาจากคลองหลัก ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาการคมนาคมขนส่ง

ทางบกเข้ามาในเขตทุ่งหลวงรังสิต มีการตัดถนนรังสิต-นครนายกเมื่อปี พ.ศ. 2490 ถนนจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญ ประกอบกับนโยบายการส่งเสริมการส่งออกผลผลิตอุตสาหกรรมและความต้องการที่อยู่อาศัย ทำให้โรงงานอุตสาหกรรม ธุรกิจหมู่บ้านจัดสรร เริ่มขยายตัวเข้ามาในพื้นที่บริเวณริมถนนพหลโยธิน และมีการขยายตัวของประชากรกลุ่มใหม่เข้ามา มีการตั้งถิ่นฐานใน

บริเวณศูนย์กลางคมนาคม และมีการพัฒนาเป็นชุมชนใหม่ จากพื้นที่ที่มีบทบาทเป็นศูนย์กลางการผลิตข้าวที่สำคัญ ปัจจุบันพื้นที่ทุ่งรังสิตกลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และต่อชุมชนเกษตรที่เป็นชาวนา ลักษณะการครอบครองที่ดินจะมีการเปลี่ยนแปลง ที่ดินจะถูกทำให้มีขนาดเล็กลงและมีผู้ครอบครองมากขึ้น

บึงกาสามเป็นชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ใจกลางพื้นที่เกษตรกรรม สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบเหมาะแก่การทำเกษตรมีพื้นที่รวมกว่า 16,200 ไร่ แบ่งสัดส่วนเป็นพื้นที่ทำนา 7,631 ไร่ พื้นที่ทำสวน 8,397 ไร่ และพื้นที่ทำไร่ 172 ไร่ (สำนักงานเกษตรอำเภอนองเสือ 2559) มีคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำเชื่อมติดต่อกันระหว่างคลองรังสิตประยูรศักดิ์กับคลองระพีพัฒน์ ได้แก่ คลองเก่า ไหลผ่านพื้นที่หมู่บ้าน ตั้งแต่หมู่ที่ 6 ถึงหมู่ที่ 8 คลองสิบ ไหลผ่านพื้นที่หมู่บ้าน ตั้งแต่หมู่ที่ 3 ถึงหมู่ที่ 5 คลองสิบเอ็ด ไหลผ่านพื้นที่หมู่บ้านตั้งแต่หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 2 มีพัฒนาการร่วมกับการพัฒนาระบบชลประทานชุดคลองครั้งใหญ่ที่สุดในยุคนั้นเป็นหมู่คลองรังสิตที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาการเกษตรที่มีผลต่อเนื่อง ที่เป็นลักษณะพิเศษของพื้นที่ จนมาถึงยุคปัจจุบันที่พื้นที่เมืองขยายตัวออกมาส่งผลกระทบต่อพื้นที่เกษตรเดิมให้หดหายไป คงเหลือไว้แต่พื้นที่ทางไกลย่านชุมชนเมืองออกมาอย่างที่ตั้งของ

ชุมชนในตำบลบึงกาสาม ด้วยการควบคุมด้วยกฎหมายผังเมืองรวม (ผังเมืองรวมเมืองหนองเสือ-คลองหลวง-ธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2550) เพื่อสงวนพื้นที่ไว้เพื่อการเกษตร

ลักษณะทางสังคมของพื้นที่ศึกษาเป็นสังคมพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ริมคลองสายหลัก มีลักษณะทางสังคมเป็นแบบสังคมแบบชนบทภาคกลาง เป็นสังคมเกษตรกรรม ที่ในปัจจุบันมีความแตกต่างกับพื้นที่อื่น ๆ ในเขตพื้นที่ทุ่งหลวงรังสิตที่ความเจริญ และการขยายตัวของเมืองได้แทรกซึมเข้ามา แต่ในพื้นที่ชุมชนบึงกาสามนั้นยังคงอนุรักษ์วิถีชุมชนแบบชนบท และวัฒนธรรมการทำเกษตรกรรมไว้ได้อย่างเข้มแข็ง ทั้งจากการทำอาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร หรือที่เกี่ยวข้องของคนในพื้นที่ และจากการดำรงวัฒนธรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับการเกษตร ทั้งการปลูกข้าวทำนา ทำสวน มีการดำรงชีวิตสัมพันธ์กับวงจรรอบของการเพาะปลูก อีกทั้งโดยลักษณะทางกายภาพโดยรวมของพื้นที่ที่มีความร่มเย็น และยังหนาแน่นไปด้วยต้นไม้ มีทัศนียภาพโดยรวมเป็นพื้นที่เกษตร

แม้ว่าในช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในพื้นที่ทุ่งรังสิต พื้นที่ชุมชนบึงกาสามจะได้รับผลกระทบน้อย เนื่องจากระยะทางที่ไกลจากศูนย์กลางเมือง ชุมชนจึงสามารถดำรงความเป็นพื้นที่เกษตรมาได้โดยตลอด แต่

ภาพที่ 5 และ 6 แสดงภูมิทัศน์คูคลองในพื้นที่บึงกาสาม
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกลเลศ 2561

ปัจจุบันความเป็นเมืองได้ขยายคุกคามพื้นที่เกษตรออก
มาเรื่อย ๆ จำนวนประชากรเพิ่มทั้งจำนวนและความหนา
แน่นขึ้น ส่วนทางกับความไม่แน่นอนของรายได้ในภาค
เกษตร มีอุปสรรคในการทำการเกษตรมากมายทั้งจากโรค
ภัยและมลพิษ ชาวชุมชนหลายคนจึงคิดอยากขายที่ดิน
เปลี่ยนอาชีพเพื่อความเป็นอยู่ที่มั่นคงขึ้น หากแต่ก็มี
ชาวสวน ชาวนาอีกหลายคนที่ยังรัก และหวงแหนใน
อาชีพการทำนาทำสวนของตน อยากเก็บไว้เป็นมรดกส่ง
ต่อให้ลูกหลาน (เล็ก พวงตัน 2560) การหาหนทางในการ
ช่วยเหลือเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับเกษตรกรเหล่านี้จึง
เกิดขึ้น

ศักยภาพของการท่องเที่ยวของชุมชน เกษตร

พื้นที่ชุมชนบึงกาสาม กำลังตกอยู่ในสถานการณ์ความ
เปลี่ยนแปลงของพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชนที่มีความ
เชื่อมโยง แต่ด้วยศักยภาพของพื้นที่ที่มีและแนวโน้มการ
ท่องเที่ยวของสังคมและโลกหันกลับมาสนใจแหล่ง
ท่องเที่ยวที่มีชีวิตชีวา ความเป็นกันเองตามชุมชนท้องถิ่น
ซึ่งถือเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวใน
ชุมชนต่อไปในอนาคต ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมีการ
วิเคราะห์ ศักยภาพพื้นที่เพื่อพัฒนาด้านการท่องเที่ยว โดย

การเก็บข้อมูลจากการสำรวจ และการสัมภาษณ์ชาว
ชุมชนในพื้นที่ด้วยเครื่องมือ 2 ประการคือ

- การวิเคราะห์ จุดแข็งและจุดอ่อน ด้านการ
ท่องเที่ยวในพื้นที่ (SWOT Analysis) เพื่อ
ศึกษาจุดแข็ง และจุดอ่อน ทั้งจากปัจจัยภายใน
และภายนอกเป็น เพื่อนำวิเคราะห์หาศักยภาพ
ในพื้นที่เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว
ในพื้นที่
- การวิเคราะห์ศักยภาพองค์ประกอบ ด้านการ
ท่องเที่ยวในพื้นที่ (5A) เพื่อศึกษาถึงความ
พร้อมขององค์ประกอบในการพัฒนา และ
แนวทางการกำหนดแผนการท่องเที่ยวในพื้นที่

การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนด้านการ ท่องเที่ยวในพื้นที่ (SWOT Analysis)

พื้นที่ชุมชนเกษตรบึงกาสามมีพัฒนาการดั้งเดิมมาจากการ
เป็นพื้นที่เกษตร ความหวังที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่
ท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนนั้น ซึ่งหมายถึงการ
ปรับเปลี่ยนจากพื้นฐานดั้งเดิมที่เคยเป็นอยู่ ดังนั้น จึงเกิด
เป็นจุดอ่อนและอุปสรรคจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
แต่ในทางตรงกันข้าม การคงสภาพเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง
ก็ย่อมหมายถึงความบริสุทธิ์ของพื้นที่ซึ่งถือเป็นจุดแข็ง

ภาพที่ 7 และ 8 แสดงวิถีชีวิตชาวชุมชนที่ทำการเกษตรเป็นหลัก และมีวัดเป็นศูนย์กลาง
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกลเล็ค 2561

และโอกาสอย่างหนึ่งที่เป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวได้ ซึ่งจากการศึกษาพบจุดแข็ง-โอกาส และจุดอ่อน-อุปสรรคในพื้นที่ดังนี้

จุดแข็ง

- หมู่คลองรังสิตนั้นเกิดจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ซึ่งเริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ซึ่งทรงโปรดให้ขุดคลองรังสิตเพื่อเปิดพื้นที่ทำการชลประทาน สร้างพื้นที่เกษตรผืนใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น จากความเป็นมาดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการมีที่มาที่ไป คุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่มีเรื่องราวบอกเล่าสืบต่อกันได้ ซึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวแล้ว เหตุผลดังกล่าว มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเดินทางเข้ามา
 - จุดแข็งอีกประการหนึ่งของชุมชนเกษตรในพื้นที่บึงกาสาม นั้นคือการทำสวนผลไม้ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนตั้งอยู่ในทำเลซึ่งเป็นเขตชานเมืองของกรุงเทพฯ มีรัศมีการเดินทางเข้าถึงจากพื้นที่ถึงใจกลางกรุงเทพฯ ไม่เกิน 50 กิโลเมตร รวมถึงสามารถเลือกรูปแบบการเดินทางในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งจากสนามบินดอนเมืองซึ่งใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 55 นาที หรือการเดินทางโดยเส้นทางรถไฟผ่านสถานีรถไฟรังสิต ก็มีระยะเวลาในการเดินทางเพียง 50 นาที จะเห็นได้ว่าพื้นที่ชุมชนบึงกาสามมีโอกาสในการเข้าถึงที่หลากหลาย รวมทั้งมีถนนหนทางที่สะดวกเข้าถึงสถานที่สำคัญและแหล่งท่องเที่ยวได้
- ในแง่ทำเลที่ตั้งของชุมชนเกษตรบึงกาสามนั้น ตั้งอยู่ในทำเลที่สามารถสร้างความหลากหลายในโปรแกรมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาได้ ทั้งจากการเดินทางของนักท่องเที่ยว

ที่มุ่งมาเที่ยวในส่วนในพื้นที่เกษตรกรรมก็มีพื้นที่เกษตรกรรมที่กว้างใหญ่ต่อเนื่องทั้งในเขตต.บึงกาสาม อ.หนองเสือ จ.สระบุรี จนครนายก ไปจนถึงพื้นที่ข้างเคียง นอกจากนั้น กิจกรรมการท่องเที่ยวในส่วนในพื้นที่ อยุธยา รังสิตหรือฝั่งปทุมธานีด้านตะวันออกนั้น ก็มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน เช่น สวนสนุกดิสนีย์เวิลด์ ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ในเขตรังสิตหรือจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทให้ความรู้ที่เป็นพิพิธภัณฑ์ เช่น องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา รังสิต ฯลฯ นอกเหนือจากนั้น ในอนาคตพื้นที่คลอง 6 ในเขตอยุธยาซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกัน ก็มีแผนที่สวนสัตว์ดุสิตจะย้ายเข้ามาตั้งอยู่ในพื้นที่ จะเห็นได้ว่าในรอบพื้นที่บึงกาสามนั้นมีโอกาสในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กันอย่างหลากหลาย ซึ่งถือเป็นจุดแข็งของพื้นที่

- จุดแข็งอีกด้านหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตบึงกาสามคือ ความสนใจของท้องถิ่น ในการพัฒนาพื้นที่ โดยมีความต้องการในการสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชนด้วยการพัฒนาการท่องเที่ยว ประกอบกับวิสัยทัศน์ของผู้บริหารในท้องถิ่นซึ่งมีความคิดริเริ่มในการพัฒนา และเปิดกว้างให้กับแนวคิดในการพัฒนารูปแบบใหม่ แต่ก็ไม่ลืมที่จะอนุรักษ์พื้นที่เกษตรผืนสุดท้ายในเขตทุ่งรังสิตแห่งนี้ไว้
- พื้นที่เกษตรในเขตบึงกาสามนั้นถือเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาทางการเกษตรอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนาน มีผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย อันได้แก่ ข้าว พืชสวน ถั่วลิสง ส้ม ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น มีผลผลิตให้สามารถเลือกซื้อได้ทั้งปี และแปลงเกษตรก็มีเอกลักษณ์และความสวยงามในรูปแบบที่ต่างกันไป ทั้งความร่มรื่น ความสดชื่น รูปแบบทิวทัศน์ที่แปลกตา รวมถึงกิจกรรมที่หลากหลาย ที่เกิด

จากการดำเนินกิจกรรมภาคเกษตร เช่น การพายเรือเก็บส้ม การพายเรือล่องไปในคูคลอง ร่องสวน การเยี่ยมชมวิถีชีวิตอันสวยงามของนาข้าว แปลงปอเทือง รวมถึงความสวยงามจากบรรดาสวนไม้ดอกไม้ประดับต่าง ๆ ที่จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว ที่เป็นคนเมืองที่ไม่เคยสัมผัสวิถีชีวิตชนบท หรือนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความแปลกใหม่ในการท่องเที่ยวทางเลือก

โอกาส

- สิ่งหนึ่งที่ถือเป็นโอกาสของการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในเขตบึงกาสาม คือการมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา ที่สอดคล้องกับกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวย้อนยุค ที่นักท่องเที่ยวนิยมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ การแต่งกายย้อนยุค และการท่องเที่ยวมีการปรับปรุงสถาปัตยกรรมให้เป็นรูปแบบในอดีต ที่สร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่มี ถือเป็นโอกาสของพื้นที่ที่สอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวในปัจจุบัน
- สังคมไทยถือเป็นสังคมที่ถูกปลูกฝังในเรื่องของความเชื่อความศรัทธา การเดินทางท่องเที่ยวไหว้พระบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ศรัทธาเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมในสังคม ชุมชนบึงกาสามและพื้นที่เกี่ยวเนื่องคือ ต.บึงบา นั้นมีศาสนสถานที่เป็นที่นิยม มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางมาสักการะคือ วัดป่าคลอง 11 ดังนั้น หากนำเอาความเชื่อของสังคมไทยมารวมกับจุดแข็งของพื้นที่ซึ่งเป็นศาสนสถานที่มีชื่อเสียงและเชื่อมโยงไปยังศาสนสถานอื่น ๆ ข้างเคียงที่กระจายอยู่ร่วมกับชุมชนย่อมถือเป็นโอกาสสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้ให้กับชุมชน

จุดอ่อน-อุปสรรค

- พื้นที่ชุมชนเกษตรบึงกาสามตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชนบทรอบนอก มีสภาพโครงสร้างพื้นฐานเป็นแบบชนบท และขาดการบำรุงรักษา ถนนหลายเส้นมีความทรุดโทรมแตกร้าวทรุดตัว สภาพไหล่ทางไม่มีพุดบาททางเท้าและหญ้าปกคลุม บางจุดหลุมารก สภาพดังกล่าวจึงเป็นอุปสรรคต่อความมั่นใจของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางเข้ามา และอาจสร้างอันตรายหรือก่อให้เกิดอุบัติเหตุกับนักท่องเที่ยวได้ นอกเหนือจากนั้นในพื้นที่ยังมีสภาพสาธารณูปการ อันได้แก่ สถานรักษาพยาบาล และสถานตำรวจ ที่อยู่ห่างไกล และไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมากได้
- ในด้านสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเกษตรบึงกาสามนั้น จากการศึกษาพบว่า ขาดความน่าสนใจ และไม่มีแรงดึงดูดที่จะนำพาให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาหาได้ ลักษณะแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่มีลักษณะแบบธรรมดาทั่วไป ไม่ได้มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะ ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมหรือวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาจากกิจกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะรู้สึกเบื่อเมื่อเดินทางมาแล้วได้เที่ยวน้อย ไม่คุ้มค่ากับที่เดินทางมา นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หลายแห่ง ก็ขาดการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทรุดโทรมขาดความปลอดภัยที่จะรองรับนักท่องเที่ยว
- ในด้านแหล่งท่องเที่ยวที่มีในพื้นที่ชุมชนเกษตรบึงกาสามนั้น มีพัฒนาการจากเดิมที่เป็นเพียงชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่ชนบทไม่ได้มีเป้าหมายในด้านการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ดังกล่าวจึงไม่มีเอกลักษณ์ที่จะนำเสนอ ในด้านการท่องเที่ยวที่จะแสดงความแตกต่างจากพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ อีกทั้งการพัฒนาการ การท่องเที่ยว

ในพื้นที่ชุมชนบึงกาสามนั้นส่วนใหญ่เป็นไปโดยอิสระไม่มีการแบ่งแยกรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชัดเจน การค้าขาย การพักผ่อน และการชื่นชมธรรมชาติถูกผสมรวมในพื้นที่เดียวกัน จนขาดเอกลักษณ์ที่ชัดเจน ไม่สามารถแสดงความแตกต่างจากพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ ที่พัฒนาด้านการท่องเที่ยวได้

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคของพื้นที่ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวพบว่าในพื้นที่ชุมชนเกษตรบึงกาสามนั้นมีโอกาสในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เนื่องจากมีจุดแข็งและมีโอกาสจากการที่เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีภาพลักษณ์ที่ชัดเจนสามารถพัฒนาเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวผู้สนใจเดินทางเข้ามาศึกษา และประกอบกับพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้โดยสะดวกจากการเดินทางทั้งทางรถ เครื่องบิน และทางรถไฟ หรือทางคลองรังสิตประยูรศักดิ์ กับคลองซอยต่อเนื่องอื่น ๆ อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวในพื้นที่โดยรอบ และกับกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ และอีกปัจจัยที่สนับสนุนให้ชุมชนบึงกาสามสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้นั้น ก็ด้วยแนวโน้มนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่กำลังเป็นกระแสของสังคมไทยในปัจจุบัน ชุมชนบึงกาสามเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแนวโน้มนี้นี้ได้ จุดแข็งที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนาในชุมชนบึงกาสามคือ ความพยายามพัฒนาการท่องเที่ยวของท้องถิ่นที่เข้มแข็ง มีการบูรณาการร่วมกันทำงานกับสถาบันการศึกษา ผู้บริหารท้องถิ่นก็มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว และอีกประเด็นสำคัญที่จะช่วยพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเกษตรบึงกาสามนี้ไว้ก็ด้วยค่านิยมพื้นฐานของสังคมไทยที่ถูกปลูกฝังเรื่องความเชื่อความศรัทธามาช้านานและในพื้นที่ข้างเคียงที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเกษตรบึงกาสามนั้นมีศาสนสถานสำคัญที่ดึงดูดความศรัทธาของนักท่องเที่ยวให้มากราบไหว้บูชาเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจเป็นจุดสำคัญที่จะดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาสัมผัสกับพื้นที่บึงกาสามแห่งนี้ และได้ทดลองท่องเที่ยวไปตามกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในพื้นที่

ในด้านจุดอ่อนและอุปสรรคของพื้นที่นั้น เนื่องจากชุมชนบึงกาสามนั้นเดิมพัฒนาขึ้นเพื่อเป็นพื้นที่ทำเกษตรกรรม ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่เตรียมไว้ ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อรองรับผู้คนจำนวนมาก แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ก็ขาดการจัดการ การสนับสนุน ขาดการศึกษาพัฒนาเพื่อสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่แล้วมากเป็นไปโดยอิสระ ไม่มีการกำหนดแนวคิดรูปแบบหรือทิศทาง เป็นไปแบบต่างคนต่างทำ ทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีขาดความชัดเจนและแรงดึงดูด

การวิเคราะห์ศักยภาพองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ (5A)

ในการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นความต้องการของนักท่องเที่ยว (กรมการท่องเที่ยว 2557) ซึ่งคณะวิจัยได้ทำการสำรวจจาก “แหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีในพื้นที่สถานที่ที่มีโอกาสพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และสถานที่ที่มีโอกาสสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวได้” โดยได้พิจารณาจากปัจจัยประกอบ 5 ประการ (5A) และมีรายละเอียดการประเมินดังนี้

1. ปัจจัยด้านความดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)

ประเมินจากความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว การมีเรื่องราวที่น่าสนใจ และการสร้างความประทับใจ

2. ปัจจัยด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)

ประเมินจากความสะดวกสบายในการเข้าถึงทั้งจากการเดินทาง และการค้นหารายละเอียดข้อมูลผ่านเอกสาร หรือข้อมูลในระบบอินเทอร์เน็ต

3. ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities)

ประเมินจากสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ ความสะอาด และความปลอดภัย

4. ปัจจัยด้านความหลากหลายของกิจกรรม (Activities)

ประเมินจากความน่าสนใจของกิจกรรมการท่องเที่ยว
ซึ่งในแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนบึงกาสามยังไม่มี
การพัฒนาด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงไม่นำปัจจัย
นี้มาร่วมประเมินด้วย

โดยในการศึกษาครั้งนี้ ได้แบ่งเกณฑ์การประเมินจาก
ปัจจัยทั้ง 5 ด้าน โดยเริ่มจาก *** มีศักยภาพมาก ** มี
ศักยภาพปานกลาง * มีศักยภาพน้อย 0 ไม่มีศักยภาพ
และ n/a ไม่สามารถเก็บข้อมูล โดยมีรายละเอียดการ
ประเมินดังนี้

5. ปัจจัยด้านที่พัก (Accommodation)

ประเมินจากความพร้อมด้านกายภาพของแหล่ง
ท่องเที่ยว ความสวยงาม และประโยชน์ใช้สอย

ตารางที่ 1 การประเมินคุณลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยว	ดึงดูดใจ	การเข้าถึง	ความสะดวก	ด้านที่พัก
ศูนย์การเรียนรู้บ้านผู้ใหญ่เล็ก	xxx	xx	xx	xxx
สวนส้มลุงติ ส้มเขียวดำเนิน	xx	x	x	x
สวนฟุ้งขจร	x	x	n/a	n/a
สวนสุชนาบุรณ์	x	x	n/a	n/a
สวนสุธิดา 2	x	x	n/a	n/a
สวนพุลทรัพย์	x	x	n/a	n/a
สวนธนานันท์	x	x	n/a	n/a
สวนธรรมพร	x	x	n/a	n/a
สวนส้มตั้งชะฮวด	x	x	n/a	n/a
ไร่ไชยสาส์น	x	x	n/a	n/a
สวนเปรม 1	x	x	n/a	n/a
สวนส้มเขียวดำเนิน	x	x	n/a	n/a
กรู้งไทยฟาร์ม	x	x	n/a	n/a
สวนเกษตรสุขสถิตย์	xx	x	xx	xx
สวนเวียงชัยชนะ	xx	x	xx	xx
ฟาร์มอิมสุข	xx	xx	xx	xx
จูบิลีอเนกนิคฟาร์ม	xx	xx	xx	xx

แหล่งท่องเที่ยว	ดึงดูดใจ	การเข้าถึง	ความสะดวก	ด้านที่พัก
วัดป่าคลอง 11	xxx	xx	xx	xx
วัดจุฬาจินดาราม	xx	xx	xx	xx
วัดบึงกาสาม	x	xx	x	x
วัดเจริญบุญ	xx	xx	x	x
วัดบึงบา	xx	xx	xx	x
วัดศรีคัคณางค์	x	xx	x	x
วัดราษฎร์บำรุง	x	xx	x	x
วัดลำพระยา	x	xx	x	x
วัดคลองเก่า	x	xx	x	x
ศาลพระแก้วมรกต	x	xx	0	x
องค์การบริหารส่วนตำบลบึงกาสาม	0	xx	xx	0
สมาคมกู้ภัยและช่วยชีวิต (FARA)	xxx	x	xx	xx
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนรัตนห้า	xx	x	x	x
องค์การบริหารส่วนตำบลบึงชำอ้อ	0	xx	xx	0
องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบา	0	xx	xx	0
ตลาดสดบึงชำอ้อ	xx	xx	x	x
ห้องสมุดประชาชนหนองเสือ	xx	xx	x	x

หมายเหตุ: n/a ไม่สามารถเก็บข้อมูล 0 ไม่มี * มีน้อย ** มีปานกลาง *** มีมาก

ที่มา: จากการสำรวจ 15 ธันวาคม 2560

จากการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อดูคุณลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น โดยพิจารณาจากองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวที่ แรงดึงดูดใจ การเข้าถึง การอำนวยความสะดวกและด้าน ที่พัก ซึ่งจากการศึกษาพบว่าแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบึง กาสามนั้นส่วนใหญ่ ไม่ได้มีการวางแผนหรือมีการจัดตั้ง ตั้งแต่การเริ่มดำเนินการ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่พัฒนามา จากพื้นที่ชุมชน ศาสนสถาน บ้านเรือน และแปลง เกษตรกรรมที่เคยใช้ในการทำการเกษตรกรรมหรือการ

ดำรงชีวิตมาก่อน สภาพของแหล่งท่องเที่ยว จึงไม่อาจ พัฒนาในเรื่องของความสะดวก และลักษณะทางกายภาพ ด้านที่พักได้อย่างสมบูรณ์แบบมีเพียงบางแห่งเท่านั้นซึ่ง เป็นส่วนน้อยที่สามารถพัฒนาด้านความสะดวก และด้าน ที่พักเพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้ ประกอบกับสถานที่ หลายแห่งยังมีความเป็นส่วนตัวสูง ไม่อนุญาตให้คณะวิจัย และบุคคลภายนอกเข้าไปสำรวจภายใน จึงไม่สามารถ ประเมินค่าคะแนนได้ จึงเป็นผลให้ได้ค่าคะแนนในปัจจุบัน นี้น้อยที่สุด ได้ผลค่าคะแนนรวมในลักษณะกายภาพด้าน

ที่พักที่ร้อยละ 18.13 และได้ผลค่าคะแนนรวมในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่ร้อยละ 21.63 ส่วนปัจจัยทางด้านการเข้าถึงนั้นเนื่องจากพื้นที่ชุมชนเกษตรบึงกาสามนั้นปัจจุบันถือว่ามีการพัฒนาด้านระบบสาธารณูปโภคในระดับของชุมชนมีระบบโครงข่ายถนนเข้าถึงทั่วทุกพื้นที่ที่สามารถเดินทางถึงได้โดยสะดวกพอสมควร และสถานที่หลายแห่งมีการจัดการโดยชาวบ้านที่เป็นคนรุ่นลูกหลานที่มีความสามารถทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร และได้้นำข้อมูลของสถานที่ของตนถ่ายทอดไว้ในระบบอินเทอร์เน็ต ทำให้สามารถค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมได้ในระบบอินเทอร์เน็ตได้โดยสะดวก โดยเป็นปัจจัยที่ได้ผลค่าคะแนนรวมสูงสุดในการเข้าถึงที่ร้อยละ 30.40 อีกปัจจัยสำคัญซึ่งเป็นข้อในการดึงดูดเพื่อให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในชุมชนเกษตรบึงกาสามนั้นพบว่า แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเกษตรบึงกาสามนั้นโดยรวมส่วนใหญ่ไม่มีชื่อเสียงขาดแรงดึงดูดใจที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวซึ่งอาจเกิดจากด้วยความน่าสนใจของพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวเองยังไม่เพียงพอกับความคุ้มค่าต่อการเดินทางที่จะมา และการมาท่องเที่ยวเพียงที่ใดที่หนึ่งไม่ได้มีการเชื่อมโยงเป็นรูปแบบเป็นเครือข่ายที่จะเที่ยวได้หลายที่เกิดความคุ้มค่าน่าท่องเที่ยว รวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่จะช่วยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา ก็ขาดความชัดเจน ไม่สามารถระบุได้ว่านักท่องเที่ยวที่มาจะมาเที่ยวแล้ว จะได้เห็นอะไร ได้พบอะไร ได้สนุกกับอะไร หรือได้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องอะไร แต่เมื่อนำแหล่งท่องเที่ยวมาพิจารณาแยกเป็นรายแห่งแล้วกลับมีความน่าสนใจในด้านการมีเอกลักษณ์ของกิจกรรม เช่น การเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องวิถีชีวิตการทำเกษตรกรรมของศูนย์การเรียนรู้บ้านผู้ใหญ่เล็ก การเป็นสถานที่ให้ความรู้เรื่องการกู้ภัยของสมาคมกู้ภัยและช่วยชีวิต (FARA) และการเป็นศาสนสถานที่มีชื่อเสียงของวัดป่าคลอง 11 จึงทำให้ได้ผลค่าคะแนนรวมในการดึงดูดใจที่ร้อยละ 29.82

จากการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ชุมชนพบว่า ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และแนวโน้มการท่องเที่ยวของสังคม 3 ประการคือ

1. การท่องเที่ยวในแปลงเกษตรกรรม
2. การท่องเที่ยวย้อนยุค
3. การท่องเที่ยวที่ผสมผสานกับความเชื่อ

ซึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นต้องคำนึงถึงการพัฒนาองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวควบคู่กัน ต้องมีแผนการพัฒนาทั้ง ปัจจัยการเข้าถึง ปัจจัยแรงดึงดูด ปัจจัยทางกายภาพ ปัจจัยความสะดวก และปัจจัยกิจกรรม ที่ต้องมีการสร้างความเข้มแข็งด้วย “การบูรณาการทั้งกิจกรรมและองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน”

แผนภูมิที่ 2 แสดงกรอบแนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวตามศักยภาพพื้นที่

ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกลเลิศ 2561

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนบึงกาสาม

จากการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่บึงกาสามนั้นพบว่า แนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสอดคล้องกับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ควรมุ่งพัฒนาโดยการบูรณาการทั้งกิจกรรมและองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวใน 5 ประเด็น

1. การท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกันในเชิงพื้นที่ให้เกิดเป็นเครือข่ายที่จะช่วยกระจายประโยชน์ที่ได้สู่ชุมชน อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นให้ชาวชุมชนอื่น ๆ ได้เห็นผลที่ทั่วถึง
2. การกำหนดพื้นที่สาธารณะที่เข้าถึงง่ายอย่าง สำนักงาน อบต. เป็นจุดศูนย์กลางเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงข้อมูล ชาวสาร
3. การพัฒนาระบบเปลี่ยนถ่ายการสัญจร จากรถส่วนตัว เป็นรถราง หรือจักรยาน จากนั้นจึงเชื่อมต่อไปยัง แหล่งท่องเที่ยว
4. การกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ ต่อไปโดยให้กำหนดเป็นวงรอบ เพื่อช่วยกระจายความสนใจของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย
5. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวครอบคลุมพื้นที่ชุมชน ซึ่งจะช่วยกระจายรายได้ลงไปยังชุมชน

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และ กระแสนิยมในปัจจุบันจึงได้กำหนดเป็นแผนการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบึงกาสามออกเป็น 2 เครือข่าย ดังนี้

การพัฒนาเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวในแปลงเกษตรกรรม

ความเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ ประกอบด้วยนาข้าว ไม้ผล ไม้ยืนต้น และพืชผัก ตามลำดับ ซึ่งลักษณะพิเศษของพื้นที่เกษตรในบึงกาสามที่เหมาะสมกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวคือ การมีพื้นที่แปลงใหญ่ โปรงโล่ง สามารถพาสานเอากิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าไปร่วมได้ เช่น การให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปลองเก็บพืชผลทางการเกษตรด้วยตนเอง (ตัวอย่างกรณีสวนส้ม) หรือการให้นักท่องเที่ยวเข้าไปสัมผัสความเป็นธรรมชาติที่ร่มรื่นในสวน โดยกิจกรรมเดินสำรวจ หรือการพายเรือลัดเลาะไปตามร่องสวน ที่เป็นอีกลักษณะพิเศษของการทำสวนในแถบบึงกาสามที่ต้องยกย่อง ทำให้เกิดภูมิทัศน์ที่สวยงามแปลกตาแก่นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน อีกทั้งยังเป็นการลดผลกระทบจากการที่นักท่องเที่ยวที่อาจเหยียบย่ำทำความเสียหายให้กับพื้นที่ปลูกด้วย

ในด้านการบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น การท่องเที่ยวไปตามแปลงเกษตรสามารถเชื่อมโยงไปตามสถานที่ตั้งของแปลงเกษตรประเภทต่าง ๆ เริ่มต้น

ภาพที่ 9 แสดงร่างแนวความคิดในการพัฒนาอาคารศูนย์ท่องเที่ยวที่จะตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะที่จะบูรณาการ และเชื่อมโยงกิจกรรม ข้อมูลข่าวสาร เปลี่ยนถ่ายระบบสัญจร

ที่มา: โสพิศ ชัยชนะ 2561

จากศูนย์กลางการบริการการท่องเที่ยวเพื่อรับทราบข้อมูล แผนการเดินทาง และเปลี่ยนระบบสัญญาณจราจรจากรถยนต์ส่วนตัวเป็นรถราง จากนั้นจึงเดินทางไปตามถนนโครงข่ายถนน ไปยังแปลงเกษตรประเภทต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ในพื้นที่ เพื่อร่วมกิจกรรมที่มีในแต่ละแปลง ซึ่งจะช่วยให้การลดความเสียหายจากการถูกนักท่องเที่ยวเหยียบไปบนแปลงเกษตรซ้ำ ๆ และช่วยกระจายรายได้ไปให้ทั่วถึงด้วย

การพัฒนาเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวกับความเชื่อ

ความเป็นชุมชนท้องถิ่นและความเชื่อ ความศรัทธาเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันมาช้านาน และเป็นความนิยมในการท่องเที่ยวในปัจจุบัน กับการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อไหว้สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ช่วยกระจายรายได้ให้กับท้องถิ่นในพื้นที่ต่าง ๆ ในพื้นที่บึงกาสาม และพื้นที่ข้างเคียงนั้นมีวัดตั้งอยู่

ภาพที่ 10 และ 11 แสดงกิจกรรมสาธิตการท่องเที่ยวในสวนการพายเรือ และการทดลองเก็บผลไม้จากต้น ในพื้นที่แปลงเกษตรกรรมสวนส้มลุงติ ในพื้นที่ชุมชนบึงกาสาม
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกลเลศ 2561

	1	2	3	4	5	6
R1	09:30	10:00-11:00	11:00-12:00	12:00-13:00	13:00-14:00	14:00-15:00
เส้นทางที่ 1	อบต.บึงกาสาม	สวนชวนชม	สวนส้มเขียวดำนิน	สวนมะม่วงลุงอาจ	สวนส้มลุงติ	สวนส้มปิตัก
รถราง						

แผนภูมิที่ 3 แสดงตัวอย่างการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในรูปแบบเครือข่าย ที่สร้างความหลากหลาย กระจายรายได้ และช่วยลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว
ที่มา: ภดารี กิตติวัฒนวิช 2561

ถึง 24 วัด และมีวัดที่มีชื่อเสียงอย่างวัดป่าคลอง 11 ที่มีผู้คนนับถือ ที่บางวันมีผู้เข้าไปสักการะเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้รูปแบบการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาในพื้นที่บึงกาสนั้นอาจเป็นไปได้ในลักษณะกิจกรรมไหว้พระเก้าวัด ฯลฯ ซึ่งกิจกรรมรูปแบบนี้จะช่วยกระจายรายได้ และสร้างความคึกคักให้กับพื้นที่ และอาจบูรณาการรูปแบบการท่องเที่ยวแบบย้อนยุค “การออกแบบพัฒนาพื้นที่” เป็นย่านการค้าเล็ก ๆ ตามศาสนสถานเพื่อช่วยสร้างกิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยว

ในด้านการบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น จะเริ่มต้นจากศูนย์กลางการบริการการท่องเที่ยวเพื่อรับทราบข้อมูล แผนการเดินทาง และเปลี่ยนระบบสัญญาณรถยนต์ส่วนตัวเป็นรถราง จากนั้นจึงเดินทางไปตามถนนโครงข่ายถนน ไปตามวัดที่มีในพื้นที่ที่ตั้งกระจายอยู่แล้ว อีกทั้งเมื่อมีการเดินทางในพื้นที่ก็จะเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เห็นมุมมองที่สวยงามอื่น ๆ เกิดการจับจ่ายสร้างรายได้ให้กับชุมชนและกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวอื่น ๆ ต่อไป

แผนภูมิที่ 4 แสดงตัวอย่างการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวในรูปแบบเครือข่าย ที่สร้างความหลากหลาย กระจายรายได้ และช่วยลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ที่มา: ภาดารี กิตติวัฒนวิษ 2561

ภาพที่ 12 แสดงร่างแนวความคิดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกับความเชื่อเป็นย่านการค้าพื้นถิ่นแบบย้อนยุค

ที่มา: โสพิศ ชัยชนะ 2561

บทสรุป และอภิปรายผลการศึกษา

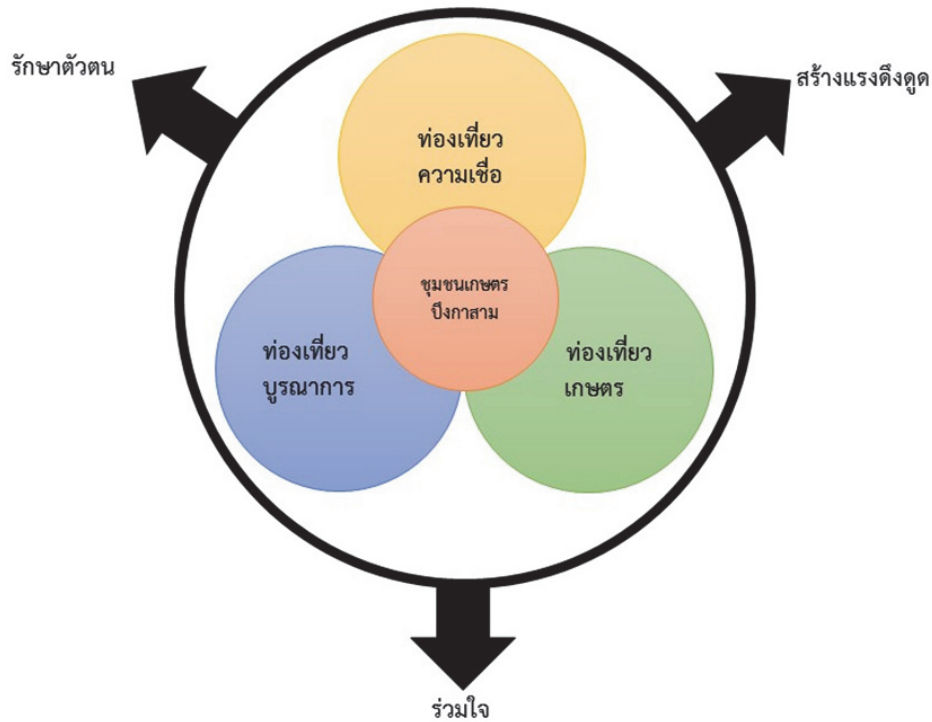
จากการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนบึงกาสามนั้น พบปัญหาความพร้อมของพื้นที่ในการพัฒนา แต่ก็สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ถ้ามีการวางแผนที่ชัดเจน และมีการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งหลายมุ่งไปภายใต้แนวคิดร่วมกันซึ่งจะทำให้โอกาสในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนบึงกาสามนั้นสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เพื่ออนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมและชุมชนแห่งนี้ไว้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่มุ่งรักษาคุณภาพของสังคม ทั้งการเป็นเมืองสมัยใหม่และการอนุรักษ์ชุมชนท้องถิ่นที่ต้องอยู่คู่กัน

การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเกษตรบึงกาสาม ควรมีการพัฒนาเรื่องความสะดวกและการให้บริการด้านการท่องเที่ยว การให้ข้อมูล การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางเข้ามา และสร้างแรงดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาเที่ยวในพื้นที่ จากการมีเอกลักษณ์ทางการท่องเที่ยวที่มีความชัดเจนโดดเด่นที่แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความชัดเจนว่านักท่องเที่ยวจะมาแล้วได้ทำอะไรในเวลาไหน จะติดต่อใคร และเรื่องของการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างสถานที่ท่องเที่ยว ในการที่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในพื้นที่แล้วจะสามารถเที่ยวต่อไปยังพื้นที่อื่น ๆ เป็นวงรอบ ให้เกิดรู้สึกถึงความคุ้มค่าสำหรับการเดินทางมาเที่ยว ซึ่งถ้าหากมีการพัฒนาปัจจัยเหล่านี้แล้วอนาคตในการพัฒนาชุมชนเกษตรบึงกาสามเป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นก็จะมีโอกาสในการพัฒนาได้

แนวคิดการพัฒนาชุมชนเกษตรบึงกาสามบนพื้นฐานการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่ประสานกับอัตลักษณ์ของพื้นที่นั้นเกิดจากแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวในแปลงเกษตรกรรม และการท่องเที่ยวกับความเชื่อ ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวทั้ง 2 แบบนั้นบูรณาการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน และโดยมีศูนย์กลางคือชุมชนเกษตรบึงกาสามที่เป็น

พื้นที่ในการพัฒนา กรอบแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนนี้เกิดจากแนวคิดว่าการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการจัดการวางแผนที่ดีจะช่วยให้การรักษามรดกภูมิปัญญาความยั่งยืน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเกษตรบึงกาสามนั้น จึงเกิดจากการถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าว ไปสู่สังคมเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ เพื่อสร้างรายได้กับชุมชน และในทางกลับกันก็เป็นสิ่งร่วมจิตรวมใจของคนในพื้นที่ให้กำลังในการรักษาและมีความมั่นใจในการดูแลพื้นที่ของตนเองต่อไป โดยแบ่งเป็น 3 ประเด็นดังนี้

1. **การรักษาตัวตน**ของชุมชนบึงกาสามว่าเติบโตมาจากการเป็นชุมชนเกษตรเป็นชุมชนชนบท ที่มีวิถีการพัฒนาแบบชาวบ้านมีน้ำใจไมตรี และมีวัฒนธรรมในการทำเกษตร เหล่านี้คือเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของพื้นที่ และเป็นเหตุผลในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเข้ามาเรียนรู้
2. **การสร้างแรงดึงดูด**ให้นักท่องเที่ยวเข้ามา จากการศึกษาค้นคว้าที่ผ่านมามีพื้นที่ชุมชนบึงกาสามนั้นขาดแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามา เพราะฉะนั้นการสร้างจุดเด่นที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การสร้างรูปแบบ เครือข่ายการเดินทางท่องเที่ยว (tourist route) หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกคุ้มค่าในการเดินทางมาท่องเที่ยว และดึงดูดให้เขาเข้ามาเที่ยวซ้ำอีก
3. **การสร้างพื้นที่รวมใจ** ที่เป็นสัญลักษณ์ในการบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรู้ว่าชุมชนบึงกาสามนั้นมีความเชื่อมั่นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาท่องเที่ยว และในทางกลับกันพื้นที่เหล่านั้นก็จะเป็นแหล่งรวมใจสร้างความเชื่อมั่นให้กับชาวชุมชนในพื้นที่ให้รู้สึกถึงความรัก และความมั่นคงในอนาคตใหม่ ๆ ของพื้นที่ที่จะมีอนาคตที่ยั่งยืนต่อไป

แผนภูมิที่ 5 แสดงกรอบแนวคิดการพัฒนาการห้องเรียนในชุมชนเกษตร
ที่มา: กิตติศักดิ์ วิทยาโกลเลศ 2561

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาการห้องเรียนในชุมชนเกษตรพื้นที่ศึกษาชุมชนบึงกาสาม อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี โดยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี (สัญญาเลขที่ ABCRMUTT60A01)

บรรณานุกรม

กรมการท่องเที่ยว. *คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรมิพ้องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2557.

กรมโยธาธิการและผังเมือง. *“ผังเมืองรวมเมืองหนองเสือ-คลองหลวง-ธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2550.”* สืบค้น 1 มิถุนายน 2560. https://www.dpt.go.th/wan/lawdpt/data/01/124_24_160550_27.pdf.

กิตติศักดิ์ วิทยาโกลเลศและวลัญชรัก พุ่มชลิต. *โครงการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนตลาดเก่าริมน้ำทุ่งหลวงรังสิต*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2550.

ฉลอง สุนทรวาณิชย์, วราภรณ์ จิรัชัยศักดิ์, ธงชัย พรรณ
สวัสดิ์และสุริชัย หวันแก้ว, บรรณาธิการ. **ร้อยปีคลอง
รังสิต: โครงการวิจัยนำร่องเฉลิมฉลองวโรกาส
กาญจนาภิเษก**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

ปิยนาด บุนนาค, ดวงพร นพคุณและสุวัฒนา ธาดานิติ. **คลอง
ในกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2525.

เล็ก พวงตัน. สัมภาษณ์. 3 มีนาคม 2560.

สำนักงานเกษตรอำเภอหนองเสือ. **ข้อมูลพื้นฐานการเกษตร
ระดับอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2559**.
สืบค้น 16 พฤศจิกายน 2560. [http://nongsuea.
pathumthani.doae.go.th/data/data%20kaset.
pdf](http://nongsuea.pathumthani.doae.go.th/data/data%20kaset.pdf).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่ง
ชาติ. **การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย: เอกสารประกอบ
การประชุมประจำปี 2546 การพัฒนาที่ยั่งยืน**.
นนทบุรี: ม.ป.ท., 2546.

อุษา โคตรศรีเพชร. “แนวทางการพัฒนาเมืองและพื้นที่
เกษตรกรรมในบริเวณทุ่งรังสิต.” วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาล
งกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

เอนก นาวิกมูล. **หนังสือประชุมภาพเมืองไทย**. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สายธาร, 2551.

คติความเชื่อในการปลูกเรือนชาวปกาเกอะญอ กรณีศึกษา: บ้านแม่กองคา อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน*

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์

Chaipat.ngam@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งหมายจะศึกษาคติความเชื่อในการปลูกเรือนของชาวปกาเกอะญอแห่งบ้านแม่กองคา อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสและผู้รู้ที่มีความรู้ด้านการปลูกเรือนในหมู่บ้าน และการศึกษาเอกสารทางสังคม วัฒนธรรมของท้องถิ่น การศึกษาพบถึงคติความเชื่อต่าง ๆ ที่ชาวบ้านเคารพและยึดถือไว้ในการปลูกเรือนอันเกิดจากการสั่งสมภูมิปัญญารุ่นต่อรุ่น ให้สามารถใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติในพื้นที่อย่างกลมกลืน คติความเชื่อมีความละเอียดอ่อนตั้งแต่เริ่มต้นความคิดที่จะสร้างเรือนไปจนถึงการสร้างเรือนเสร็จ ได้แก่ ความเชื่อในการปลูกเรือนใหม่ การเลือกพื้นที่ปลูกเรือน การเลือกและเตรียมวัสดุ การวางเสา การก่อสร้างเรือน การเข้าถึงเรือน และการตั้งเตาไฟ โดยสิ่งเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่อผู้คน ความเคารพต่อธรรมชาติและการจัดการทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์รอบตัว สรุปได้ว่า คติความเชื่อในการปลูกเรือนของชาวปกาเกอะญอบ้านแม่กองคาเกิดจากความเข้าใจระหว่างคนกับพื้นที่ บริบทและธรรมชาติที่ตัวเองอยู่อย่างลึกซึ้ง และความสัมพันธ์ที่ดีของชาวบ้านในหมู่บ้านและการยึดมั่นต่อสิ่งที่สืบทอดกันมาเป็นปัจจัยทำให้บ้านแม่กองคายังคงรักษาคติความเชื่อการปลูกเรือนเอาไว้ได้

คำสำคัญ: คติความเชื่อ การปลูกเรือน ชาวปกาเกอะญอ บ้านแม่กองคา

* อาจารย์

Rituals in Paganyaw House—Building: A Case Study of Ban Mae Kong Kha, Mae Sariang District, Mae Hong Son Province

*Chaipat Ngambutsabongsophon **

The Field of Architecture, Arsom Silp Institute of the Arts

Chaipat.ngam@gmail.com

Abstract

This article has the objective to studies rituals in Paganyaw house—building through a case study of Ban Mae Kong Kha, Mae Sariang district, Mae Hong Son Province. The study was conducted through interviews of village elders and the local experts in house—building in this village, as well as a literature review of the local culture and society. The study found that house—building rituals, highly respected by locals, are based on the indigenous knowledge to live in harmony with nature, and have the meticulous processes form the starting idea to build a house until the completion of the construction process. Paganyaw house—building rituals include the beliefs to build a new house, the processes to find a good and the right location, the processes to choose and prepare construction materials, the pillar lifting, the building processes, as well as the direction of access and the processes to build a Paganyaw stove. These rituals were corresponded to the relationship between village people, as well as their respect and management of natural resources. Paganyaw house—building rituals thus come from a deep understanding of context, as well as the peaceful co-existence with nature. The good relationship between the villagers and the adherence of beliefs in Ban Mae Kong Kha are factors that can preserve rituals in Paganyaw house—building in the future.

Keyword: Ritual, House-Building, Paganyaw, Ban Mae Kong

* Lecturer

บทนำ

บ้านแม่กองคาตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติสาละวิน ตำบลขุนยวม ห่างจากตัวเมืองอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 32 กิโลเมตร ประชากรมีเชื้อสายปกาเกอะญอมีจำนวนทั้งสิ้น 455 คน แยกเป็นชาย 255 คน หญิง 200 คน¹ โดย“ชาวปกาเกอะญอ” หรือ “สะกอ” หรือที่คนไทยในสมัยก่อนเรียกชนกลุ่มนี้ว่า “ยางขาว” เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และคำว่า “ปกาเกอะญอ” แปลว่า “คน” เป็นคำที่คนกลุ่มนี้ใช้เรียกกลุ่มชนตัวเอง นอกจากนี้ชาวปกาเกอะญอยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในประเทศไทย²

เนื่องด้วยการตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติสาละวิน พื้นที่แห่งนี้จึงยังมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้อย่างมากและไม่สามารถสร้างเสาไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านได้ รวมถึงไม่สามารถตั้งเสาสัญญาณโทรศัพท์ได้และระยะทางที่ค่อนข้างไกลจากตัวอำเภอ ทำให้หมู่บ้านนี้ยังเหลือความเป็นพื้นที่ดั้งเดิมของชาวปกาเกอะญอที่สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ผู้คนใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย มีความละเอียดอ่อนเข้าใจในธรรมชาติที่ตนอาศัยอยู่อย่างลึกซึ้ง ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตที่ได้รับการถ่ายทอดมายังรุ่นสู่รุ่นซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชาติ และการจัดการทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์รอบตัว ตัวอย่างคำสอนที่ว่า

“ใช้น้ำเคารพน้ำ ใช้ป่าเคารพป่า ปลูกข้าว
เคารพดิน”³

ภาพที่ 1 แผนที่ตั้ง บ้านแม่กองคา จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ที่มา: อ้างอิงจาก Northern Thailand Foundation 2561
ทำภาพลายเส้นโดย ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

ภาพที่ 2 ห่อมบ้านแม่กองคา บ้านแม่กองคา
จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ที่มา: ข้อมูลจากแผนที่ <https://www.google.co.th/maps>

¹ “บ้านแม่กองคา,” Northern Thailand Foundation, สืบค้นเมื่อ 14 พฤษภาคม 2561, <http://www.landjustice4thai.org/prototype.php?province=6&community=10>.

² พรสุข เกิดสว่าง, *ตัวตนคนปกาเกอะญอ* (เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555), 38 -39.

³ นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์รุ่นที่ 1 สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์, *๑ในใจ* (กรุงเทพฯ: สถาบันอาศรมศิลป์, 2558), 11.

บ้านเรือนแบบพื้นดินดั้งเดิมที่ใช้วัสดุในพื้นที่ยังพบได้ โดยเรือนของชาวปกากะญอเปรียบดั่งพื้นที่บรรจุชีวิต และเป็นที่ประกอบพิธีกรรม มีคติความเชื่ออันละเอียดอ่อน สอดแทรกอยู่ในตัวเรือนมากมาย

“หากเราไม่ทำเช่นนี้ไซ้ร้ ซื่อพ่อและแม่จะสูญเสีย”⁴

เป็นอีกคำสอนเรื่องการสร้างบ้านแปงเมืองที่ชาวปกากะญอใช้สอนลูกหลาน หมายถึง การรักษาสิ่งที่ยึดมั่นไว้สอนให้ทำ ไม่เช่นนั้นจะสูญเสีย ทำให้ชาวปกากะญอยึดมั่นในสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาอย่างมาก แม้จะปรับเปลี่ยนไปบ้างตามยุคสมัยแต่คติความเชื่อการปลูกเรือนยังคงได้รับการยึดถือปฏิบัติกัน ตั้งแต่ความคิดจะปลูกเรือน การจัดหาเตรียมวัสดุ การเลือกพื้นที่ การก่อสร้าง ไปจนถึงหลังการสร้างเรือนเสร็จ และคติความเชื่อเหล่านี้มีความน่าสนใจ ผู้เขียนบทความได้สัมภาษณ์ผู้อาวุโสและผู้รู้ที่ร่วมกันปลูกเรือนในหมู่บ้าน ถึงคติความเชื่อต่าง ๆ ในการปลูกเรือนอันเกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานานที่ชาวปกากะญอแห่งบ้านแม่กองคารักษาไว้จนทุกวันนี้

เรือนของชาวปกากะญอ

การปลูกเรือนของชาวปกากะญอนั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเนื้อหาต่าง ๆ หลายเรื่อง เช่น คติความเชื่อ ประเพณี การเข้าใจในทรัพยากรธรรมชาติ สภาพบริบทที่ตั้ง วัสดุ แรงงานในชุมชนและฤดูกาล เป็นต้น ตามความเชื่อของชาวบ้านในเดือนมกราคมของแต่ละปีเท่านั้นเป็นเดือนที่ดีตามความเชื่อและเป็นช่วงเวลาที่บ้านจะว่างจากการเพาะปลูก และจะไม่นิยมทำการปลูกเรือนหรือซ่อมแซมเรือนในเดือนอื่น และในอดีต

ชาวบ้านจะปลูกเรือนเครื่องผูกด้วยไม้ไผ่ทั้งหลังโดยใช้วัสดุจำพวกใบคาห่านและใบตองตึงในการมุงหลังคา หากเตรียมวัสดุต่าง ๆ ล่วงหน้าไว้พร้อม สามารถให้เพื่อนบ้านมาช่วยกันสร้างเรือนให้เสร็จได้ภายในหนึ่งวัน⁵ เนื่องด้วยการปลูกเรือนของชาวปกากะญอจะอาศัยการลงแขกช่วยเหลือกันของคนในหมู่บ้านหรือละแวกใกล้เคียงกัน หากปลูกเรือนในช่วงเวลาเดือนถัดไป ชาวบ้านจะไม่สะดวกในการมาช่วย เพราะพอเข้าเดือนกุมภาพันธ์จะเป็นช่วงเดือนที่ต้องเริ่มถางไร่เพื่อเตรียมการเพาะปลูกและทำการเพาะปลูกต่าง ๆ ไปจนถึงเดือนพฤศจิกายน⁶ แม้ปัจจุบันชาวบ้านจะนิยมสร้างเรือนด้วยไม้จริงแทนไม้ไผ่ แต่ยังคงยึดตามคติเดิมในการปลูกเรือนในเดือนมกราคม

ในวัฒนธรรมของชาวปกากะญอนั้น จะยกย่องให้ผู้หญิงเป็นใหญ่และเป็นเจ้าของเรือน หากในครอบครัวจะทำการปลูกเรือนใหม่หรือขยายซ่อมแซม จะต้องถามความเห็นและขออนุญาตเจ้าของเรือนฝ่ายหญิงเป็นหลัก หากฝ่ายหญิงไม่อนุญาตจะไม่สามารถทำได้ หลังจากนั้นจะนำไปพูดคุยกันในช่วงต้นเดือนมกราคม ซึ่งจะมีการประชุมพูดคุยกันในหมู่บ้านถึงเรื่องการปลูกเรือนใหม่ ในวงประชุมจะมีการสอบถามกันว่าในปีนี้อาจารย์คนไหนมีความต้องการจะปลูกเรือนใหม่ สร้างอาคารอื่น ๆ เช่น ยุ้งฉางและเรือนครัว หรือซ่อมแซมเรือนที่ชำรุดทรุดโทรมบ้างหรือไม่ ชาวบ้านผู้ที่ต้องการจะสร้างเรือนหรือซ่อมแซมเรือนจะต้องแจ้งต่อผู้นำหมู่บ้าน (พ่อหลวง) และผู้นำทางธรรมชาติ (ฮีโซ) ซึ่งเป็นผู้นำทางพิธีกรรม และให้ชาวบ้านในชุมชนรับรู้โดยทั่วกัน เนื่องจากวัสดุการสร้างหรือซ่อมเรือน เช่น ไม้ไผ่หรือไม้จริง ชาวบ้านจะนำมาจากธรรมชาติโดยการเข้าป่าของชุมชนไปตัดไม้ไผ่หรือไม้จริงและจะไม่ไปตัดจากป่าอนุรักษ์ จึงต้องผ่านการรับรู้ของผู้นำเพื่อแนะนำจำนวนวัสดุที่ต้องใช้

⁴ ถาวร กัมพลภู, *ไร่หมุนเวียนในวงจรชีวิตชนเผ่าปกากะญอ* (เชียงใหม่: เครือข่ายกองบุญข้าว, 2547), 11.

⁵ ไพโรจน์ พงษ์มณี, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2561.

⁶ ถาวร กัมพลภู, *ไร่หมุนเวียนในวงจรชีวิตชนเผ่าปกากะญอ*, 205.

และสามารถตัดได้ เป็นการจัดสรรทรัพยากรในป่าของชุมชนให้พอดีต่อความต้องการ เป็นการทำข้อตกลงกันภายในของคนในหมู่บ้านและไม่หยิบฉวยเอาจากธรรมชาติมากเกินไป มีคำกล่าวของชาวบ้านแม่กองคางดังนี้

“ต้นไม้ใหญ่ลูกมันออกมาเรื่อย ๆ ถ้าหารู้จักใช้ เขาก็จะมีใช้ตลอด แต่ถ้าเขาไม่รู้จักรู้จักใช้ ป่าเต็มดอยแค่นี้ก็หมด”⁷

หลังจากนั้นเจ้าของเรือนจะต้องไปปรึกษากับพ่อแม่ ผู้รู้ซึ่งมักเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่มีความเชี่ยวชาญในการปลูกเรือนเพื่อขอคำแนะนำสร้างการก่อสร้าง ส่วนอาคารประเภทยุ้งฉางและเรือนครัวอาจจะแจ้งต่อชาวบ้านทั่วไปในหมู่บ้านให้รับรู้ก็เพียงพอ

ในพื้นที่บ้านแม่กองคาง สามารถแบ่งรูปแบบเรือนปลูกเกะญอได้เป็น

แบบเรือนไม้ไฟดั้งเดิม ของชาวปลูกเกะญอที่ยังพอพบได้ เป็นเรือนที่ทำด้วยไม้ไฟทั้งหลัง มุงด้วยวัสดุจากธรรมชาติ ยกใต้ถุนสูง ใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์และเก็บฟืน ใช้ฟากไม้ไฟในการทำพื้นและผนังเรือน ในตัวเรือนแบ่งเป็นระเบียบที่ใช้ทำกิจกรรมเวลากลางวันและพื้นที่ห้องที่ใช้วางเตาไฟตรงกลางเรือนค่อนข้างแคบด้านหนึ่งสำหรับทำอาหาร นอกจากนี้ในพื้นที่ยังเป็นหลับนอนและเก็บของของเจ้าของเรือน หากเจ้าของเรือนมีลูกสาวอาจสร้างห้องแยกให้อีกห้องที่มืดซิด และโดยปกติชาวปลูกเกะญอจะไม่นิยมสร้างหรือขยายเรือน จะใช้วิธีสร้างแยกเรือนออกไปเป็นอีกหลังเมื่อลูกแต่งงาน แต่ก็อาจมีบางครอบครัวที่สร้างเรือนขยายไปตามยาวแล้วอาศัยอยู่

ร่วมกัน⁸ ในปัจจุบันชาวบ้านแม่กองคางนิยมเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ใต้ถุนน้อยลงเนื่องจากความเหมาะสมในด้านสุขอนามัย จึงนิยมไปทำคอกสัตว์แยกตั้งอยู่บริเวณข้าง ๆ เรือนแทน

แบบเรือนผสมไม้จริงและวัสดุสมัยใหม่ เป็นเรือนของชาวปลูกเกะญอของแม่กองคางที่ปรับปรุงยุคที่ได้รับอิทธิพลจากเรือนไม้จริง เกิดจากชาวบ้านที่ออกไปทำงานนอกพื้นที่ได้พบเห็นและนำทักษะช่างไม้จากที่อื่นติดตัวกลับมาใช้สร้างในหมู่บ้านและการใช้ไม้จริงกลายเป็นความนิยมเกิดจากบ้านไม้ไม่มีอายุการใช้งานที่ไม่นานทุก 2-5 ปี จะต้องทำการรื้อเพื่อสร้างใหม่ เมื่อเป็นบ้านไม้จริงหรือโครงสร้างนั้นสามารถอยู่ได้นานกว่าเรือนไม้ไฟ⁹ ชาวบ้านจะใช้ไม้เต็งและไม้สักเป็นหลักซึ่งหาได้ในพื้นที่ สร้างโครงสร้างด้วยไม้จริง พื้นที่ใต้ถุนบางส่วนมีการก่อผนังอิฐเพื่อกันเป็นห้องใช้งาน และมีการมุงกระเบื้องสังกะสีเป็นวัสดุหลังคาเนื่องจากความสะดวกและความทนทาน และทำให้เกิดการผสมผสานรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิม อาทิ ปูพื้นด้วยฟากไม้ไฟ ใช้ฟากไม้ไฟทำผนัง และหลังคามุงด้วยใบตองตึงบางส่วน เป็นต้น โดยอย่างน้อยที่สุดของทุกเรือนจะต้องมีพื้นครัวปูด้วยฟากไม้ไฟและมีเตาไฟแบบเดิม เนื่องจากคติความเชื่อการเลี้ยงผีปู่ย่า¹⁰ ที่ต้องทำบนวัสดุแบบเรือนไม้ไฟดั้งเดิม

วัสดุหลังคาชาวบ้านส่วนมากยังคงชอบใบคาห่านและใบตองตึง เมื่ออาศัยอยู่แล้วมีความชุ่มชื้น เจ้าของเรือนสุขกายและสุขใจ มีความสบายในช่วงอากาศร้อน ปัจจุบันบ้านเรือนจำนวนพอสมควรได้เปลี่ยนเป็นหลังคาสังกะสี แม้ตอนช่วงฝนตกบนหลังคาสังกะสีในเวลากลางคืนจะสร้างเสียงดังจนเจ้าของเรือนนอนไม่ค่อยหลับ แต่

⁷ นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์รุ่นที่ 1 สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์, **๑ในใจ** (กรุงเทพฯ: สถาบันอาศรมศิลป์, 2558), 107.

⁸ ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี, **รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์** (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), 134.

⁹ พะดีสำเภา ปัญญากุล, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2561.

¹⁰ ไพโรจน์ พรหมมัน, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2561.

เนื่องจากความสะดวกแก่เจ้าของเรือนบางท่านที่สูงอายุจนไม่สามารถปีนขึ้นหลังคาไปเปลี่ยนวัสดุมุงบ่อยครั้งได้¹¹ แม้จะมีชาวบ้านคนอื่นมาช่วยมุง แต่วัสดุมุงนั้นเจ้าของเรือนต้องออกไปเก็บและนำมาตระเตรียมตากแดดด้วยตนเอง การปรับเปลี่ยนวัสดุมุงเป็นสังกะสีเริ่มมาเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้ว ซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้านอย่างมาก แต่ส่วนที่เป็นครัวเกือบทุกบ้านยังคงมุงหลังคาด้วยวัสดุธรรมชาติเนื่องจากคติความเชื่อในการประกอบพิธีกรรม หลังคาสังกะสีในเรือนที่บ้านแม่กองคาเริ่มจากการสร้างโรงเรียนแม่กองคาโดยใช้วัสดุสมัยใหม่ในการสร้าง เช่น ไม้จริงและสังกะสี ทำให้รูปแบบของการปลูกเรือนในชุมชนค่อย ๆ เปลี่ยนไป และขณะนั้นยังไม่มีรถยนต์ ชาวบ้านต้องลงไปแบกวัสดุจากพื้นที่ด้านล่างกันขึ้นมาเพื่อก่อสร้างอาคารและบ้านเรือน

ถึงแม้ว่าจะเริ่มมีการปรับเปลี่ยนมาใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น แผ่นสังกะสีในการมุงหลังคาบ้านเรือน แต่ในปัจจุบันเรือนปูนหรืออาคารที่ใช้โครงสร้างเสาคานปูนก็ยังพบได้น้อยมากในบ้านแม่กองคา เนื่องจากความไม่สะดวกของการขนวัสดุก่อสร้างขึ้นมา ผนวกกับราคาที่สูงกว่าการใช้ไม้ในท้องถิ่นและความไม่ถนัดไม่เชี่ยวชาญของชาวบ้าน

ภาพที่ 3 เรือนไม้ไผ่ดั้งเดิม ของชาวปกาเกอะญอ
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2560

เนื่องจากบ้านแม่กองคายังคงใช้ระบบการก่อสร้างด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันระหว่างชาวบ้านไม่ต้องจ้างช่างจากต่างพื้นที่ โดยชาวบ้านมีทักษะและถนัดใช้ไม้หรือไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุท้องถิ่น และแม้ว่าในพื้นที่ยังอุดมสมบูรณ์ด้วยต้นไม้แต่ชาวบ้านก็รู้จักการใช้ไม้อย่างพอดีพอเหมาะ และรู้คุณค่า นอกจากนี้ไม้และไม้ไผ่ยังเป็นวัสดุที่เหมาะสมกับช่วงระยะเวลา 1 เดือนตามคติความเชื่อในการที่สามารถสร้างอาคารต่าง ๆ ได้ แม้แต่การสร้างอาคารทางศาสนาที่มีขนาดใหญ่ก็ใช้เป็นอาคารไม้จริงตามความถนัดของชาวบ้านและวัสดุของท้องถิ่น เช่น โบสถ์ทางคริสต์ศาสนาและอาคารสำนักสงฆ์ เป็นต้น

“ผู้รู้” ในการปลูกเรือน

“ผู้รู้” ในการปลูกเรือนจะเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสร้างเรือน เคยสร้างเรือนมาแล้วหลายหลัง ทั้งเรือนของผู้เองและที่ไปช่วยชาวบ้านท่านอื่น ๆ ในการสร้าง โดยผู้รู้ที่มีประสบการณ์ในหมู่บ้านหนึ่งอาจมีหลายคน ซึ่งชาวบ้านที่มาขอคำแนะนำจะเลือกผู้รู้ที่ถูกโฉลกกับตน บางท่านสามารถนำประกอบพิธีกรรมได้ด้วย

ภาพที่ 4 เรือนผสมไม้จริงและวัสดุสมัยใหม่ของชาวปกาเกอะญอ
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2560

¹¹ พิ๊อวควา ปองผาดิพร, สัมภาษณ์, 6 มกราคม 2561.

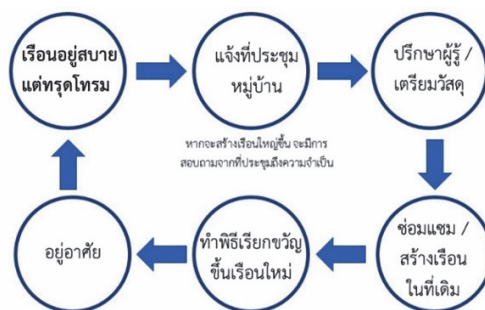
สามารถทำพิธีกรรมประเภทหาพื้นที่ปลูกเรือนใหม่หรือทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ได้ และผู้รู้บางคนก็เป็นผู้นำของหมู่บ้านด้วย สามารถรับแจ้งเรื่องการปลูกเรือนพร้อมแนะนำการปลูกเรือนได้พร้อมกัน ตัวอย่างของผู้รู้ในบ้านแม่กองคา ได้แก่ พระตี (คุณลุง) สำเก ปัญญาคุณ พ่อหลวง (ผู้นำหมู่บ้าน) ส่วยเก สัมพานธวันา และพื่อ (คุณตา) วาควา ปองผาดิพร เป็นต้น เจ้าของบ้านที่ต้องการปลูกเรือนใหม่มักจะปรึกษากับพ่อแม่และไปหาผู้รู้เพื่อขอคำแนะนำถึงรูปแบบเรือน การจัดวางพื้นที่ใช้สอย การจัดวางทิศทางของเรือน การเลือกไม้ไผ่ เลือกไม้ การเตรียมวัสดุ และบางครั้งอาจขอให้ผู้รู้ไปช่วยเลือกวัสดุในป่าด้วยกัน

อย่างไรก็ดี ทั้งพ่อแม่ของเจ้าของเรือนและผู้รู้จะทำหน้าที่เพียงแนะนำ สุดท้ายคนที่ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรือนจะเป็นตัวเจ้าของเรือนเอง โดยเฉพาะเจ้าของเรือนฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ตัดสินใจหลัก และเรือนแต่ละหลังมักจะมีรายละเอียดเล็กน้อยของตัวเรือนที่แตกต่างกันออกไปตามธรรมเนียมและความชอบส่วนตัวของแต่ละบ้าน เช่น เรื่องการติดฟากผนัง บางบ้านหันส่วนเรียบของฟากออกด้านนอกเพื่อความสวยงามจากด้านนอก บางครอบครัวก็หันส่วนเรียบเข้าข้างใน บางบ้านมุงหลังคาด้วยใบตองตึง บางบ้านก็สอนลูกให้มุงหลังคาด้วยใบคาห่าน

คติความเชื่อในการปลูกเรือนใหม่

คติความเชื่อและขั้นตอนของการปลูกเรือนใหม่ของชาวปกากะญอ บ้านแม่กองคา มีแตกต่างกันไปตามแต่กรณี อาทิ¹²

กรณีที่ 1 เรือนอาศัยอยู่เดิม เจ้าของเรือนพักอยู่แล้วมีความสุขสบายแต่ตัวเรือนเก่าและทรุดโทรมต้องการที่จะปลูกเรือนใหม่ เจ้าของบ้านสามารถที่จะปลูกเรือนใหม่บนที่ตั้งเดิมได้ สามารถนำวัสดุเรือนที่ยังมีสภาพดีจากเรือนหลังเก่าที่ถูกรื้อลง เช่น ฟาก หรือเสาไม้ เป็นต้น มาใช้กับเรือนหลังใหม่ได้ โครงสร้างและวัสดุที่ขาดอาจจะปรึกษาผู้รู้ ซึ่งเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่เคยสร้างบ้านมาหลายหลัง (ทั้งบ้านของผู้เองและที่ไปช่วยชาวบ้านคนอื่น ๆ) ในการสร้าง หลังจากสร้างเรือนเสร็จจะมีการทำพิธีเรียกขวัญ มัดมือขึ้นบ้านใหม่ หากสร้างเรือนในขนาดเท่าเรือนหลังเก่าที่รื้อลง หรือสร้างให้มีขนาดเล็กลงจากของเก่า เจ้าของเรือนสามารถทำได้ แต่หากต้องการสร้างเรือนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจะต้องมีการพุดคุยและแจ้งเหตุผลกับที่ประชุมและผู้รู้ในหมู่บ้านถึงความจำเป็นต่อการใช้สอย โดยผู้รู้จะคอยช่วยแนะนำ หากเจ้าของเรือนต้องการสร้างใหญ่เกินความจำเป็นว่าเหมาะสมหรือไม่

ภาพที่ 5 ลำดับขั้นตอนตามคติความเชื่อในการปลูกเรือนใหม่กรณีเรือนเดิมอยู่สบาย
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

¹² ไพโรจน์ พรจมนัน, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2561.

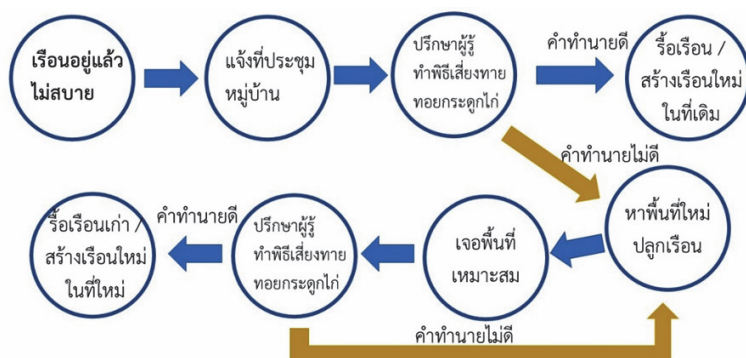
อย่างไร เนื่องจากกำลังชาวบ้านที่จะมาช่วยจะเพียงพอหรือไม่ และเรื่องของความเหมาะสมกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ (ภาพที่ 5)

กรณีที่ 2 เรือนอาศัยอยู่เดิม เจ้าของเรือนพักอยู่แล้วรู้สึกไม่สบาย รวมถึงคนในครอบครัวเกิดอาการเจ็บป่วยหรือเกิดเคราะห์ร้ายรู้สึกดวงไม่ดี เจ้าของจึงต้องการจะสร้างเรือนใหม่ เจ้าของจะต้องไปหาผู้รู้มาทำพิธีที่ถูกโฉลกกัน เพราะผู้รู้บางท่านนอกจากจะเป็นคนมีความรู้เรื่องปลูกเรือนยังสามารถทำพิธีกรรมได้โดยจะทำพิธีเสี่ยงทายด้วยกระดูกไก่ เพื่อตรวจสอบสามารถปลูกเรือนใหม่ในพื้นที่เดิมได้หรือไม่ หากไม่สามารถสร้างเรือนใหม่บนที่ตั้งเดิมได้จะต้องไปหาพื้นที่ใหม่เพื่อทำการปลูกเรือนใหม่ เป็นกรณีที่การปลูกเรือนที่ต้องเลือกพื้นที่ใหม่ที่จำต้องใช้ผู้รู้มาเสี่ยงทายด้วยการโยนกระดูกไก่ ผู้รู้จะทำการเลือกพื้นที่ให้แล้วนำกระดูกต้นปีกของไก่มา 2 ชิ้น แล้วอธิษฐานในใจ เช่น โยนแล้วกระดูกไขว้กัน หรือ โยนแล้วกระดูกหันไปทางเดียวกัน ความหมายดีร้ายตามแต่ที่อธิษฐาน เป็นต้น หากทายออกมาแล้วคำทำนายดีเจ้าของสามารถปลูกเรือนใหม่ได้ หากผลคำทำนายไม่ดีจะต้องเลือกพื้นที่ใหม่ และในกรณีที่เจ้าของเรือนสามารถเลือกพื้นที่ใหม่ได้เอง เจ้าของเรือนจะออกหาพื้นที่ที่เหมาะสมกับตนเอง ซึ่งชาวบ้านไม่มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ของตนเองและมีความเอื้อเพื่อสามารถแบ่งปันพื้นที่ให้กันได้ อีกสิ่งที่แตกต่างกันจากกรณีที่ 1 ตรงการทำพิธีเรียกขวัญและมัดมือจะต้อง

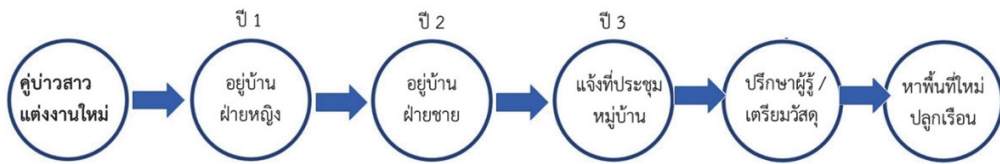
ทำพิธีก่อนจะสร้างเรือนหลังใหม่ และเมื่อเรือนใหม่เสร็จจะไม่มีการทำพิธีนี้อีกบนเรือนหลังใหม่ (ภาพที่ 6)

กรณีที่ 3 คู่สามีภรรยาที่แต่งงานใหม่ต้องการที่จะปลูกเรือนใหม่เพื่อทำการเริ่มต้นชีวิต ไม่สามารถสร้างเรือนได้เลยทันที โดยธรรมเนียมของการแต่งงานชาวปกากะญอจะยกย่องฝ่ายหญิงเป็นหลัก การจัดพิธีกรรมใหญ่ ๆ จะจัดที่บ้านฝ่ายหญิง หลังจากเสร็จสิ้นพิธีแต่งงานแล้วฝ่ายชายต้องย้ายมาอยู่ที่บ้านครอบครัวของฝ่ายหญิงก่อนเป็นเวลา 1 ปี หลังจากนั้นฝ่ายหญิงจะย้ายกลับไปอยู่กับบ้านครอบครัวฝ่ายชายอีก 1 ปี เพื่อทำการศึกษาริเริ่มรู้ครอบครัวแต่ละฝ่ายของทั้ง 2 ฝ่าย หลังจากนั้นปีถัดไปจึงจะสามารถสร้างเรือนเป็นของตนเองได้ โดยแจ้งในที่ประชุมของหมู่บ้านในต้นเดือนมกราคมของปีที่ 3 ว่าต้องการสร้างเรือนใหม่เป็นของตนเอง แล้วทำการเลือกพื้นที่เรือนด้วยตนเอง (ภาพที่ 7)

ในความเห็นของผู้เขียนบทความ คิดเรื่องเวลา 2 ปีก่อนที่คู่สามีภรรยาจะสร้างเรือนใหม่ของตัวเอง นอกจากเรื่องการเรียนรู้ครอบครัวทั้งสองฝั่ง ยังเป็นการให้เวลาแก่ฝ่ายชายในการศึกษาเรียนรู้เรื่องการทำบ้านสร้างเรือน มีคติของชาวปกากะญอที่ใช้สอนลูกชายของตนเอง กล่าวว่า “ผู้ชายหากจะมีครอบครัวต้องทำไร่ 3 ปี เคยทำบ้าน 3 หลังก่อนจะสร้างครอบครัวของตนเอง”¹³ หมายความว่าผู้ชายชาวปกากะญอนอกจากมีความรู้เรื่องการทำไร่ที่

ภาพที่ 6 ลำดับขั้นตอนตามคติความเชื่อในการปลูกเรือนใหม่กรณีเรือนเดิมอยู่แล้วไม่สบาย
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

ภาพที่ 7 ลำดับขั้นตอนตามคติความเชื่อในการปลูกเรือนใหม่กรณีคู่บ่าวสาวสร้างเรือนใหม่
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

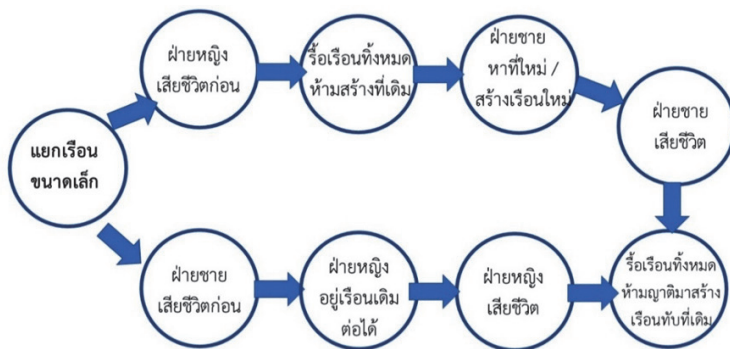
เป็นการเลี้ยงชีพแล้ว ยังต้องไปช่วยสร้างเรือนของคนอื่น ในหมู่บ้านก่อนอย่างน้อย 3 หลัง ได้เรียนรู้ได้เห็น กระบวนการสร้างเรือนและเทคนิควิธีการต่าง ๆ ทั้งจากผู้รู้และจากชาวบ้านคนอื่นที่มีฝีมือก่อนจะปลูกเรือนของตนเอง

กรณีที่ 4 พ่อแม่ที่อายุมากต้องการยกเรือนเดิมให้ลูก แล้วตัวเองแยกออกมาอยู่เรือนใหม่โดยปกติแล้วครอบครัวปากาเกะญอเป็นครอบครัวเดี่ยว ลูกหลานที่แต่งงานจะนิยมย้ายออกไปสร้างเรือนใหม่ ไม่ค่อยมีบ้านที่เป็นครอบครัวขยาย แต่ในครอบครัวที่มีลูกสาวคนเดียวหรือเป็นลูกสาวคนสุดท้ายที่ไม่ได้แต่งงานเนื่องจากลูกคนอื่น ๆ แต่งงานและแยกย้ายไปแล้ว ลูกสาวคนนั้นจะต้องอยู่บ้านเดิมคอยดูแลพ่อแม่ แม้สุดท้ายจะแต่งงานในภายหลังก็ไม่ต้องแยกบ้านออกไป สามารถพาลูกเขยมาอยู่บ้านกับพ่อแม่ได้ แต่ถ้าหากครอบครัวมีเพียงลูกชายคนเดียวแต่งงานกับเจ้าสาวที่มีพี่น้องผู้หญิงหลายคน ลูกชายสามารถพาสะใภ้มาอยู่กับบ้านตนเองได้ไม่ต้องย้ายไปบ้านฝ่ายหญิงเพื่อสามารถดูแลพ่อแม่ตนได้ใกล้ชิด เมื่อพ่อแม่อายุมากขึ้นหรือเกิดอาการเจ็บป่วย พ่อแม่ชาวปากาเกะญอจะรู้ตัวเองและยกบ้านหลังเดิมให้ลูกสาวคนที่อยู่ดูแล ส่วนตัวเองจะย้ายไปปลูกเรือนหลังเล็กด้วยวัสดุประเภทไม้ไผ่เป็นหลัก ตั้งเรือนใหม่ในบริเวณใกล้เคียงไม่ห่างกันมากแทน เนื่องจากชาวปากาเกะญอจะมีความเชื่อว่าหากเจ้าของเรือนฝ่ายหญิงเสียชีวิตจะต้องรื้อบ้านทิ้ง

กรณีที่ 5 เรือนอาศัยอยู่เดิมเจ้าของเรือนที่เป็นผู้หญิงผู้เป็นภรรยาเสียชีวิต ต้องทำการรื้อเรือนลงแล้วสร้างใหม่ตามความเชื่อที่ว่าผู้หญิงเป็นใหญ่และเป็นเจ้าของบ้าน หากเจ้าของเรือนฝ่ายหญิงเสียชีวิตลงและยังเหลือสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ อยู่ในเรือน สมาชิกในครอบครัวต้องช่วยกันรื้อเรือนหลังนั้นลง แล้วไปสร้างเรือนหลังใหม่อยู่อาศัยแทน โดยห้ามสร้างทับที่ ๆ เรือนเดิมเคยตั้งอยู่ รวมถึงทิ้งวัสดุจากเรือนเดิมทั้งหมด ห้ามนำวัสดุใด ๆ จากเรือนหลังเดิมไปใช้ต่อ ถ้าหากเจ้าของเรือนฝ่ายชายเสียชีวิต แต่เจ้าของเรือนฝ่ายหญิงยังมีชีวิตอยู่ ไม่จำเป็นต้องรื้อเรือนลงสามารถอยู่อาศัยในเรือนหลังเดิมต่อไปได้ เมื่อเจ้าของผู้อาศัยเพียงผู้เดียวเสียชีวิตลง เรือนหลังนั้นค่อยรื้อลงตามคติ โดยห้ามสร้างทับที่เดิมและห้ามนำวัสดุมาใช้ต่อเช่นกัน

ดังนั้น ชาวปากาเกะญอที่อายุมากหรือมีโรคภัยไข้เจ็บที่รุนแรงจะรู้ตนเองและแยกออกมาสร้างเรือนขนาดเล็กด้านข้าง ๆ ในละแวกพื้นที่ใกล้เรือนเดิมของตน และมักเป็นเรือนแบบพื้นถื่นซึ่งใช้วัสดุประเภทไม้ไผ่เป็นหลัก เช่น ฝาไม้ไผ่และโครงสร้างไม้ไผ่ เพื่อในกรณีที่ตนเองเสียชีวิตลง สมาชิกในครอบครัวจะสามารถรื้อเรือนลงได้โดยสะดวก และทิ้งเรือนโดยไม่ต้องเสียตายหรือสิ้นเปลืองวัสดุต่าง ๆ ที่ใช้ในการสร้างเรือนขนาดเล็กนั้น เพราะต้องทิ้งทั้งหมดแม้แต่วัสดุขี้ผึ้ง โดยอาจจะนำไปโยนทิ้งที่ท้ายหมู่บ้าน และเรือนเกือบทั้งหลังเป็นวัสดุจากธรรมชาติจึง

¹³ ไพโรจน์ พรจมนัน, สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2561.

ภาพที่ 8 ลำดับขั้นตอนตามคติความเชื่อในการปลูกเรือนใหม่กรณีเจ้าของเรือนเสียชีวิต
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

ย่อยสลายตามกาลเวลาได้เอง แต่กรณีที่เป็นไม้จริงและคุณภาพยังดีอยู่มาก การจะทิ้งไปย่อมเสียประโยชน์และทรัพยากรอย่างมาก ชาวปกาเกอะญอจะนำไปทำรั้วคอกสัตว์แทน

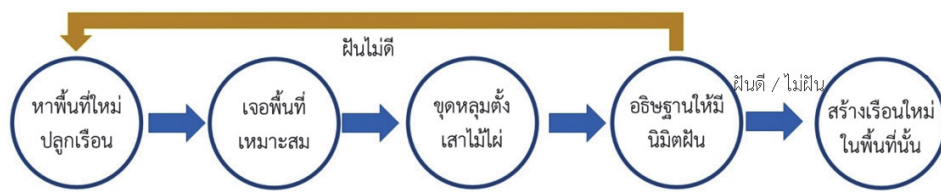
คติความเชื่อในการเลือกพื้นที่ปลูกเรือน

รูปแบบพื้นที่ในการเลือกปลูกเรือนของชาวปกาเกอะญอ บ้านแม่กองคานั้น ชาวปกาเกอะญอไม่มีขอบเขตพื้นที่บ้านของตนเองที่ชัดเจน รวมถึงไม่ยึดติดขอบเขตพื้นที่บริเวณบ้าน ขอเพียงพื้นที่พอสำหรับปลูกเรือนของตน พื้นที่ที่สามารถทำโรงครัว คอกสัตว์ และยั้งฉางได้ รวมถึงพื้นที่ปลูกพืชผักสวนครัวอีกเล็กน้อย พื้นที่ที่เหลือข้างเคียงของบ้านตนสามารถแบ่งปันพื้นที่เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นได้ หากมีคนในหมู่บ้านที่ต้องการจะปลูกเรือนใหม่มาขอพื้นที่เป็นการอยู่อาศัยอย่างถาวรและพอประมาณ ไม่ยึดติดพื้นที่มากเกินไปและถ้อยทีถ้อยอาศัยเนื่องจากคนในหมู่บ้านเดียวกันมักมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน ยังเป็น การใช้พื้นที่ในหมู่บ้านอย่างคุ้มค่า คติของชาวปกาเกอะญอ นิยมเลือกพื้นที่ปลูกเรือนใกล้ญาติพี่น้องของตน มีการคำนึงถึงความอาวุโส เจ้าของเรือนหาพื้นที่ขนาดพอประมาณให้สร้างเรือนได้และอยู่ใกล้ญาติพี่น้อง และจะ

ต้องปลูกเรือนให้ต่ำกว่าเรือนของพ่อแม่ เช่น หากอยู่บนภูเขาอาจจะเลือกพื้นที่บริเวณที่ลาดลงมากกว่าเรือนของพ่อแม่ และจะต้องไม่อยู่ในแนวเดียวกับเรือนพ่อแม่ มีการวางเรือนเอียงกันไปมาไม่ให้อยู่ตรงแนวเดียวกันตามคติความเชื่อ หากระดับพื้นดินเดียวกันให้ทำระดับพื้นเรือนตนอยู่ต่ำกว่าเรือนพ่อแม่ตน และจะไม่ปลูกเรือนใหม่คั่นในพื้นที่ระหว่างเรือนของแม่และเรือนของลูกสาวที่เป็นครอบครัวเดียวกัน¹⁴

เมื่อได้พื้นที่ถูกใจเหมาะสมกับตนแล้ว เจ้าของเรือนจะทำการขุดดินเป็นหลุมแล้วตั้งเสาไม้ไผ่ขนาดเท่าท่อนแขน 1 ท่อนวางตั้งกลางหลุมแล้วนำไม้ไผ่อีกสองท่อนมาผูกไขว้กันเป็นกากบาทช่วยพยุงเสาไม้ไผ่กลางหลุมผูกโยงกับ 3 ใบตรงจุดที่มัดไม้ไผ่นั้น จากนั้นเจ้าของเรือนจะอธิษฐานกับเจ้าที่เจ้าทางให้มาแสดงนิมิตในฝันถึงการเลือกพื้นที่นี้ หลังจากผ่านไปหนึ่งคืน หากฝันเห็นธรรมชาติ เห็นต้นไม้ เห็นฝูงสัตว์ หรือการไม่ฝันเลย ถือว่าพื้นที่นั้นดีสามารถปลูกเรือนได้ แต่หากเจ้าของเรือนฝันเห็นเปลวไฟ หรือเห็นการฆ่าสัตว์ ถือว่าพื้นที่นั้นไม่ดีให้ทำการเลือกพื้นที่ปลูกเรือนใหม่และเริ่มทำพิธีใหม่ จนเมื่อได้พื้นที่ดีแล้วเจ้าของจะเริ่มการก่อสร้าง จากการได้ไปสัมภาษณ์ผู้รู้ของบ้านแม่กองคา พอจะสรุปคติความเชื่อมากมายในการปลูกเรือน ได้ดังภาพที่ 9

¹⁴ นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์รุ่นที่ 1 สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์, ๑ในใจ, 69.

ภาพที่ 9 ลำดับขั้นตอนตามคติความเชื่อในการเลือกพื้นที่ปลูกเรือน
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

คติความเชื่อในการเลือกและเตรียมวัสดุ

ชาวปกาเกอะญอในบ้านแม่กองคา แม้จะปลูกเรือนในช่วงเดือนมกราคม แต่ส่วนประกอบของเรือน เช่น ฝาไม้ไผ่ที่ใช้ทำพื้นทำผนังนิยมใช้ไผ่ขางและไผ่หก โดยชาวบ้านแม่กองคานิยมทำกันในเดือนพฤษภาคม และวัสดุเช่น ใบตองตึงหรือใบคาห่าน สามารถออกไปเก็บตระเตรียมได้ก่อนล่วงหน้าได้ตลอดปีก่อนหน้าจะสร้าง ยกเว้น วันศีลและวันพระที่ห้ามออกไปเก็บวัสดุ และเมื่อถึงช่วงเวลาเดือนมกราคมที่เหมาะสมหลังการประชุมแจ้งในหมู่บ้านและปรึกษากับผู้รู้ เจ้าของและผู้รู้จะออกไปเลือกตัดวัสดุโครงสร้างที่จะใช้งานทั้งไม้ไผ่และไม่จริงในป่า

หากเลือกสร้างเรือนไม้ไผ่ จะเลือกไม้ไผ่ขางอย่างเดียวอายุไม้ไผ่ 2 ปีขึ้นไปและไม่เกิน 5 ปีซึ่งมีความแข็งแรงเหมาะแก่การสร้างเรือน โดยมีข้อห้ามคือถ้าช่วงใบไม้หล่นหรือต้นที่กำลังจะแตกหน่อ ชาวบ้านจะไม่เก็บไม้ไผ่ต้นนั้นและหากใช้วัสดุไม่จริง เช่น นำมาทำเสาไม้ ชาวบ้านจะเลือกไม้ที่ทน เช่น ไม้เต็งและไม้สัก จะไม่เลือกต้นไม้ที่ผุ ต้นที่มีแมลงเจาะ ไม่เลือกต้นไม้ที่ลำต้นขึ้นแตกยอดคู่ ไม่เลือกไม้ที่ตัดออกมาแล้วมีน้ำอยู่ข้างใน รวมถึงต้นไม้ที่ถูกฟ้าผ่าก็จะไม่ใช่¹⁵ แสดงถึงความเข้าใจในวัสดุที่มีในธรรมชาติ ความแข็งแรงเหมาะสมกับการนำมาใช้สร้างเรือน โดยจะต้องเตรียมวัสดุให้พร้อมและสร้างเรือนให้เสร็จเรียบร้อยในเดือนมกราคม หากเป็นเรือนเครื่องผูกที่ใช้ไม้ไผ่ล้วนหากตระเตรียมวัสดุไว้พร้อม สามารถอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านสร้างเสร็จได้ภายใน 1 วัน

คติความเชื่อในการวางเสา

หลังจากได้พื้นที่เหมาะสมกับเจ้าของเรือนแล้ว จะทำการปรับพื้นที่นำไม้ไผ่มาทำเป็นกรอบสี่เหลี่ยมกำหนดขนาดแผนผังและพื้นที่เรือน โดยใช้ขนาดอาคารเป็นหน่วยศอก และมีคติความเชื่อจะต้องเป็นหน่วยศอกลงท้ายด้วยเลขคู่ เช่น อาคารกว้าง 4 ศอก ยาว 6 ศอก เป็นต้น แล้วจึงปักไม้ไผ่ขนาดเล็กกำหนดพื้นที่วางเสา จำนวนเสาอาคารตามความเชื่อของชาวปกาเกอะญอนั้นในด้านยาว เรือนต้องมีเสาอย่างน้อย 3 ต้น เรือนครัวมีเสาไม้ต่ำกว่า 6 ต้น (อาคารเสา 4 ต้นจะไม่มี ยกเว้นอาคารประเภท กระโจมและ เกียงนา) ส่วนอาคารประเภทเรือนพักอาศัยมักมีเสา 8 ต้นขึ้นไป และไม่เกิน 15 ต้น จากนั้นผู้ที่มาช่วยสร้างเรือนจะดูช่วงเสาที่ใช้กันเป็นห้องและดูมุมเจ้าของเรือนว่านอนหันหัวไปทางใด ก็วางเสาเรือนนั้นเป็นเสาต้นแรก และโดยปกตินั้นชาวปกาเกอะญอจะหันหัวนอนไปทางทิศตะวันตกและวางเรือนขนานไปกับทางสัญจรภายในหมู่บ้าน จากนั้นจะทำการขุดดินแล้วเอาน้ำที่แช่ผลส้มป่อยไว้เทเข้าไป ซึ่งตามความเชื่อชาวปกาเกอะญอถือว่าน้ำส้มป่อยเป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์และใช้ในพิธีต่าง ๆ เพื่อความมงคล เป็นการขอมาต่อเจ้าที่เจ้าทางที่จะทำการเอาเสาปักลงไปในดินและขอให้เจ้าของเรือนอยู่สุขสบาย หลังจากนั้นจึงขุดหลุมฝังเสาต้นถัดไปโดยเวียนทางขวาและวนจนครบ หากเป็นเรือนไม้ไผ่ขนาดเล็กที่ปลูกแยกออกมาเนื่องจากเจ้าของบ้านป่วยหรือสูงอายุ จะมีความระมัดระวังต้องไม่ปลูกให้แนวเสาดรกับบ้านหลักของตนเพื่อกันความเดือดร้อนที่จะมีต่อลูกหลาน เนื่องจากหาก

¹⁵ พ่อหลวงส่วยเก สัมพานธวัช, สัมภาษณ์, 4 มกราคม 2561.

ภาพที่ 10 ชาวบ้านกำลังลงเสาไม้จริง เพื่อก่อสร้างเรือนครัว
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

ภาพที่ 11 ตาแหลวและใบกง 3 ใบ ที่ถูกผูกที่เสาไม้ เพื่อการ
ขอขมาเจ้าที่เจ้าทาง
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

ปลูกเรือนในพื้นที่ใกล้เคียงกันแล้วแนวเสาตรงกันจะมีความเชื่อว่าถือว่าเป็นบ้านหลังเดียวกัน หากเจ้าของเรือนที่อาศัยในเรือนไม้ไฟเล็กเสียชีวิตจะต้องรื้อเรือนหลักลงด้วยและวัสดุจากหลังเหล่านี้จะไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ใดได้อีกนอกจากทำเป็นคอกสัตว์

หากทำบ้านไม้จริง เจ้าของบ้านจะต้องใช้มะพร้าว 1 ลูก ตาแหลว (จักสานเครื่องรางไม้ไฟ) ดอกกิ้ง กล้วย 1 ต้น และ อ้อย 1 ต้นมัดที่เสาต้นแรกตอนลงเสาซึ่งจะแตกต่างจากเรือนเครื่องผูกเพราะถือว่าเป็นที่อยู่อาศัยแบบถาวร ส่วนเรือนครัวหากบ้านใดสร้างแยกออกมาอีกหลังอาจจะไม่ต้องเหน็บน้ำส้มป่อยตอนลงเสาต้นแรกแต่จะมีการผูกตาแหลวและใบกง 3 ใบที่เสาบางต้นเพื่อขอขมาเจ้าที่เจ้าทาง

คติความเชื่อในการก่อสร้าง

ชาวปกาเกอะญออาศัยความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในการช่วยสร้างบ้านเรือน หากเป็นเรือนไม้ไฟชาวบ้านจะร่วมกันมาทำให้เสร็จภายในวันเดียวหากเป็นเรือนไม้จริงอาจใช้เวลานานกว่านั้น และใช้อุปกรณ์เป็นเพียงมีดพร้าธรรมดา คนละเล่มที่สามารถเป็นได้ทั้งเลียมชุดเสา เป็นค้อนตอกตะปู ผ่าและตัดไม้ไฟ และในพื้นที่บ้านแม่กองคาไฟฟ้ายัง

เข้าไปไม่ถึงทุกอย่างจึงถูกสร้างด้วยเครื่องมือธรรมดาและแรงจากความร่วมมือของชาวบ้านกันเองที่แบ่งหน้าที่ตามความถนัด และจะมีผู้รู้ผู้อาวุโสมากอยแนะนำ ช่วยถ่ายทอดคติความเชื่อและความเหมาะสมในการสร้าง หลังจากวางเสาเรียบร้อยและยึดตะเสา พาดจันทันไม้ไฟ ชาวบ้านจะทำการวางคานพื้น ชาวบ้านแม่กองคาจำนวนมากยังนิยมให้พื้นทำจากฟากไม้ไฟด้วยความเชื่อแม้จะเป็นโครงสร้างเรือนไม้จริง เช่น พิธีกรรมมัดมือขึ้นปีใหม่มะต้องทำบนฟากไม้ไฟ และบางบ้านยังใช้ฟากมาทำเป็นผนังเรือน ส่วนคติดการวางฟากเรียบหันเข้าออกแล้วแต่คติของแต่ละบ้านที่ถ่ายทอดกันมา โดยธรรมเนียมของชาวปกาเกอะญอ หลังสร้างเรือนเสร็จ ในตอนเย็นเจ้าของเรือนจะทำอาหารเลี้ยง และมอบข้าวจำนวนหนึ่งหรือมอบปศุสัตว์ตอบแทนแก่คนที่มาร่วมกันสร้างเรือนให้ตน และเจ้าของเรือนคนใดหากใช้วัสดุจากเรือนหลังเก่ามาใช้ซ้ำในการปลูกเรือนหลังใหม่ เช่น ฟากไม้พื้นเดิม เสาไม้เดิม ตอนเช้าวันรุ่งขึ้นเจ้าของเรือนจะทำพิธีขอขมารดน้ำคำหัวชาวบ้านที่มาช่วยสร้างด้วยน้ำส้มป่อย เนื่องจากมีคติที่เชื่อว่าได้สร้างความลำบาก ยุ่งยากแก่ผู้ที่ช่วยสร้างเรือนที่ต้องรื้อของเก่าแล้วเอามาปรับทำใหม่ ของเดิมอาจจะสกปรกบ้าง สภาพไม่ดีเมื่อเทียบกับของใหม่ คติเหล่านี้ทำให้เห็นได้ถึงความละเอียดอ่อนในวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างกันและความเกรงใจกันของชาวปกาเกอะญอ

ภาพที่ 12 ชาวบ้านกำลังเตรียมเสาไม้จริง เพื่อการก่อสร้าง
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

ภาพที่ 13 ชาวบ้านกำลังช่วยกันมุงหลังคาเรือนครัว ด้วย
ใบตองตึง
ที่มา: ชัยพัทธ์ งามบุษบงโสภิน 2561

คติความเชื่อในการเข้าถึงเรือน

ชาวปกาเกอะญอจะไม่ใช้ด้านสกัดของเรือนเป็นทางเข้า จะใช้ด้านยาวเป็นทางเข้าเรือนแทน และจะต้องมีบันได ขึ้นเรือน จำนวนชั้นเป็นเลขคี่เสมอ แม้บางหลังจะยกพื้น ไม่สูงมากก็จะมีบันไดอย่างน้อย 1 ชั้น และจะต้องมีบาน ประตูปิดเปิดทางขึ้นที่บันได บางบ้านจะเป็นบานประตูไม้ ขนาดทั่วไปและบางบ้านจะเป็นบานประตูไม้ขนาดเล็กไม่สูง มากเกินไปเป็นการบ่งบอกพื้นที่และกันสัตว์ต่าง ๆ เพื่อใช้ ประกอบในพิธีกรรมเรียกขวัญในช่วงพิธีมัดมือ ในช่วงพิธี มัดมือจะมีการให้ผู้รู้มาช่วยทำพิธีด้วยการใช้ไม้คนข้าว เคาะที่หัวบันไดเรือนเพื่อเรียกขวัญกลับเข้าบ้าน¹⁶ และมีการวางข้าวก้อนเล็กไว้บนประตูเพื่อเซ่นไหว้ให้เจ้าที่เจ้า ทางช่วยดูแลปกป้องรักษาเรือน

คติเรื่องการตั้งเตาไฟ

สิ่งที่เป็นใจบ้านของเรือนชาวปกาเกอะญอ เป็นศูนย์กลาง ของชีวิตคือเตาไฟ เรือนแบบไม้ดั้งเดิมจะมีการตั้งเตาไฟ เรียกว่า “พิกคาปู”¹⁷ ที่มีหินสามก้อนเรียงเป็นสามเหลี่ยม ไวกกลางเรือน สำหรับประกอบอาหารและให้ความความ อบอุ่น แม้บางบ้านจะอาศัยอยู่ในเรือนไม้จริงหรืออาจมี เตาทำอาหารแบบยุคใหม่ แต่ทุกหลังจะมีเตาไฟแบบเดิม อยู่จุดใดจุดหนึ่งของเรือนเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ปูย่าและพิธีมัดมือขึ้นปีใหม่ เมื่อสร้างเรือนใหม่เสร็จจะ ต้องมีการทำพิธีที่เตาไฟ การสร้างเตาไฟแบบดั้งเดิมที่ สามารถประกอบพิธีของชาวปกาเกอะญอ จะใช้เป็น กระบะไม้ที่รองด้วยใบตองจนเต็มกระบะ แล้วจะป้อนาติน เหนียวมา 3 หาบ ใช้ปูเต็มกระบะไม้ 2 หาบครึ่ง ส่วนอีก

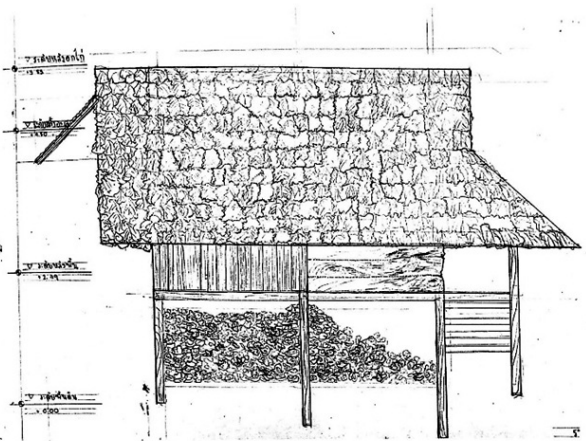
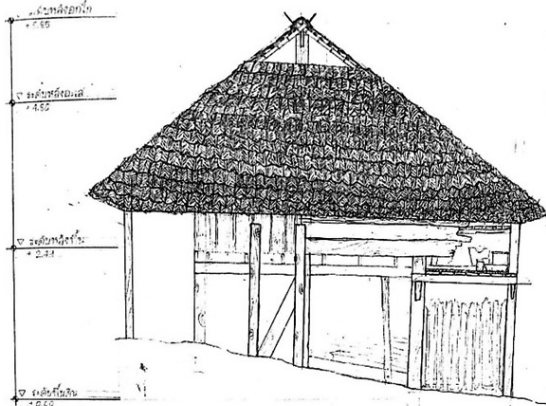
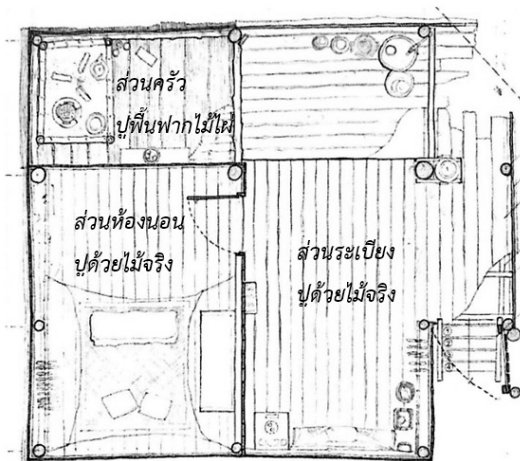
¹⁶ ถาวร กัมพลภู, *ไร่หมุนเวียนในวงจรชีวิตชนเผ่าปกาเกอะญอ* (เชียงใหม่: เครือข่ายกองบุญข้าว, 2547), 5.

¹⁷ อัครพงศ์ อนุพันธุ์พงศ์, “บ้านเรือนชาวเขากะเหรี่ยงปกาเกอะญอ : ความยั่งยืนและการปรับตัวภายใต้สิ่งแวดล้อมไร่หมุนเวียน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภาควิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550).

ครึ่งหนึ่งจะนำไปทิ้ง และก่อนจะนำดินมาใช้ ชาวปกาเกอะญอจะต้องอธิษฐานขอต่อเจ้าที่เพื่อนำดินมาใช้อย่างเป็นทางการ ประโยชน์แสดงถึงความเคารพต่อธรรมชาติอย่างมาก การขึ้นเรือนใหม่จะต้องทำพิธีที่เตาไฟ หากจุดไฟแล้วไฟลุกนานถือว่าดี หากไฟไม่ติดดีจะต้องเริ่มทำพิธีใหม่ การตั้งหินสามก้อนเพื่อเป็นเตาไฟมีความสำคัญมากนอกจากเป็นที่วางเตาประกอบอาหาร ชาวปกาเกอะญอจะต้องเลือกหินมาเป็นพิเศษและมีความเชื่อว่าหากหินแตกหมายถึงการเจ็บป่วยของคนในครอบครัว

บทสรุป

บ้านแม่กองคาเป็นหมู่บ้านชาวปกาเกอะญอที่ยังดำรงความละเอียดอ่อนในการปลูกเรือนตามคติความเชื่อแบบดั้งเดิมไว้ได้อยู่มาก คติความเชื่อในการปลูกเรือนของชาวบ้านแม่กองคาถูกถ่ายทอดมาเป็นเวลานาน เกิดจากภูมิปัญญาที่สั่งสมถึงความเข้าใจและเคารพในพื้นที่ธรรมชาติที่ตนเองอยู่อย่างลึกซึ้งและการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ และหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ห่างไกล

ภาพที่ 14 ตัวอย่างภาพผังพื้น รูปตัด รูปด้าน เรือนชาวปกาเกอะญอ บ้านแม่กองคา
ที่มา: นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์รุ่นที่ 1 สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์ 2558

มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และระบบสาธารณสุขปลอดภัย บางอย่างยังเข้าไม่ถึง การปลูกเรือนต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่บ้าน และชาวบ้านยังช่วยกันดูแลทรัพยากรวัสดุที่มีในพื้นที่ เช่น ไม้ไผ่ ไม้เต็งและไม้สัก หากใครคนใดจะใช้วัสดุเหล่านี้ต้องนำมาผ่านการประชุมหมู่บ้าน เป็นการจัดการและรักษาทรัพยากรให้ยังคงเหลือไว้ จึงสามารถรักษาวินัยชีวิตแบบดั้งเดิมไว้ได้

ตัวอย่างคติความเชื่อชาวบ้านแม่กองคาในการปลูกเรือนที่ยังคงใช้ในปัจจุบัน อาทิ ความคิดและธรรมเนียมการปลูกเรือน การเลือกพื้นที่และให้ความเคารพผู้รู้ในหมู่บ้าน การช่วยเหลือกันและกันของคนในหมู่บ้าน ความเข้าใจในพื้นที่ทั้งวัสดุ ทรัพยากรและบริบทช่วงเวลาต่าง ๆ เป็นต้น และบางส่วนปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน อาทิ การปรับประยุกต์ใช้วัสดุธรรมชาติร่วมกับวัสดุสมัยใหม่ตามความเหมาะสม เป็นต้น

อีกปัจจัยที่ทำให้เกิดความเชื่อการปลูกเรือนของบ้านแม่กองคามิการรักษาวินัย คือความยึดมั่นในสิ่งที่บรรพบุรุษสอนและความเคารพต่อผู้อาวุโส ทำให้ยังพบเรือนพื้นปากไม้ไผ่ ผนังไม้ไผ่และเตาไฟแบบพื้นถิ่นและหลังคาบางหลังยังใช้เป็นโบคาห่านหรือโบตองติง เพราะพิธีกรรม เช่น พิธีเลี้ยงผีปู่ย่าของชาวปกากะญอ จะเกิดขึ้นได้ ต้องมีเตาไฟแบบพื้นถิ่นเพื่อใช้ในพิธีและต้องทำพิธีบนปากไม้ไผ่ ชาวบ้านที่ทำเรือนด้วยไม้จริงจะทำครัวแยกหรือต่อเติมเป็นพื้นที่ครัวไม้ไผ่ไว้ส่วนหนึ่งของบ้านเพื่อทำพิธี ส่วนรูปแบบของเรือนแบบไม้ไผ่เครื่องผูกทั้งหลังของชาวปกากะญอยังพบบทเห็นได้ในบ้านแม่กองคา ถูกสร้างเมื่อคนในบ้านที่อายุมากหรือรู้ตัวว่าป่วยหนัก เป็นเรือนแยกทำด้วยไม้ไผ่เป็นหลักตามคติความเชื่อดั้งเดิม เพื่อการรื้อเรือนลงได้โดยสะดวกหลังการเสียชีวิตของตน และด้วยการสร้างเรือนที่ต้องอาศัยชาวบ้านมาช่วยร่วมกันสร้าง ไม่นิยมจ้างช่างภายนอกหมู่บ้านก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในหมู่บ้าน และคติที่เจ้าของเรือนต้องหาผู้รู้ที่ถูกโฉลกในการแนะนำตั้งแต่วัสดุจนถึงสร้างจริง โดยผู้รู้และคนที่มีประสบการณ์มากคอยแนะนำการสร้างและ

เป็นการส่งต่อคติความเชื่อให้คนภายในหมู่บ้านที่มาช่วยปลูกเรือนได้เรียนรู้และนำไปใช้ในการสร้างเรือนต่อไป

บรรณานุกรม

จากเอกสาร

ถาวร กัมพลภู. *ไร่หมุนเวียนในวงจรชีวิตชนเผ่าปกากะญอ*. เชียงใหม่: เครือข่ายกองทุนข้าว, 2547.

Northern Thailand Foundation. “บ้านแม่กองคา.” สืบค้น 14 พฤษภาคม 2561. <http://www.landjustice4thai.org/prototype.php?province=6&community=10>.

นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์รุ่นที่ 1 สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์. *๑ในใจ*. กรุงเทพฯ: สถาบันอาศรมศิลป์, 2558.

“บ้านแม่กองคา โรงเรียนบ้านแม่กองคา.” สืบค้น 12 กันยายน 2561. <https://www.google.co.th/maps>.

พรสุข เกิดสว่าง. *ตัวตนคนปกากะญอ*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.

ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี. *รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.

อักรพงศ์ อนุพันธุ์พงศ์. “บ้านเรือนชาวเขากะเหรี่ยงปกากะญอ: ความยั่งยืนและการปรับตัวภายใต้วิกฤตวัฒนธรรมไร่หมุนเวียน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภาควิชาสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

จากการสัมภาษณ์

ไพโรจน์ พรจมนัน. สัมภาษณ์. 4-5 มกราคม 2561.

วาควา ปองผาดิพร. สัมภาษณ์. 6 มกราคม 2561.

ส่วยเก สัมพานธัวนา. สัมภาษณ์. 4 มกราคม 2561.

สำเก ปัญญาคุศล. สัมภาษณ์. 4 มกราคม 2561.

กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

ณัฐพงศ์ พันธุ์น้อย *

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

nattapaong.p@g.chula.edu, nattapaong.p@chula.ac.th

บทคัดย่อ

ระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นวิธีการบริหารจัดการพื้นที่ที่ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์อย่างแพร่หลายในท้องถิ่นของประเทศไทย การบริหารจัดการพื้นที่โดยระบบนี้แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจสภาพชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ การกำหนดย่านอนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ การดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ และการขอรับคัดเลือกเป็นพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ซึ่งเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างกรมวัฒนธรรมของประเทศไทย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน และนักวิชาการในท้องถิ่น

ความสำเร็จของการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์เกิดจากการที่กรมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐส่วนกลางได้กำหนดกระบวนการและมาตรฐานการดำเนินการที่ชัดเจน และกระจายบทบาทในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในขณะเดียวกันกรมวัฒนธรรมได้ใช้มาตรการทางกฎหมายและกลไกทางการเงินเพื่อการควบคุมและสร้างแรงจูงใจ รวมถึงมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ดี จึงทำให้ท้องถิ่นสามารถทำการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ นอกจากนี้การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการจัดตั้งองค์กรกลางเพื่อตรวจสอบการอนุรักษ์ช่วยให้การอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง การกระจายบทบาทหน้าที่ด้านการอนุรักษ์ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และการจัดตั้งองค์กรกลางเพื่อพิจารณาตรวจสอบการอนุรักษ์ในระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ของประเทศไทย นับเป็นบทเรียนสำคัญที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนในประเทศไทย

คำสำคัญ: พื้นที่อนุรักษ์ ชุมชนประวัติศาสตร์ การบริหารจัดการเมือง ระบบอนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ ประเทศไทย

* อาจารย์ ดร.

Management Process of Preservation Districts for Groups of Traditional Buildings in Japan

Nattapong Punnoi *

*Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University
nattapaong.p@g.chula.edu, nattapaong.p@chula.ac.th*

Abstract

The System of Preservation Districts for Groups of Traditional Buildings in Japan is a system which manages historical community conservation area. It is successful in terms of spreading historical community conservation to many local areas around Japan. The management system is divided into 4 processes: 1) observing community conditions for conservation; 2) determining preservation districts for groups of traditional buildings; 3) conducting historical community conservation; and 4) applying for the status of the important districts for preservation of a group of traditional buildings. The conservation is overseen by Japan's Agency for Cultural Affairs, in collaboration with local administrative organizations, the public, and local scholars.

The successful management is attributed to the Agency for Cultural Affairs' establishment of clear procedures and operational standards. The Agency for Cultural Affairs has also delegated conservation of historical community to local administrative organizations, enabling effective conservation of the community. Thanks to legal and financial mechanisms, the Agency has succeeded in inducing control, creating incentives, and ensuring sound knowledge impartation. Hence, the local organizations are able to correctly conserve historical community according to academic principles. In addition, promoting engagement with the public and establishing a central organization for conservation examination render historical community conservation tangible and in accordance with the community development directions. The findings from the study have been synthesized to give recommendations to related organizations regarding historical community conservation in Thailand.

Keywords: Conservation area, Historical community, Urban management, Preservation districts for groups of traditional buildings, Japan

* Lecturer, Ph.D.

ที่มาและความสำคัญ

ชุมชนประวัติศาสตร์ คือ ชุมชนพักอาศัยที่มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานานสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนยังมีความเกี่ยวเนื่องอย่างแน่นแฟ้นกับมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ และมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นนับเป็นองค์ประกอบสำคัญของสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ระบบทางสังคม และระบบเศรษฐกิจของชุมชน (ณัฐพงศ์ พันธุ์น้อย 2557 ; ยงธนิศร์ พิมลเสถียร 2557) การอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์เป็นวิธีการฟื้นฟูชุมชนเมืองที่ช่วยรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ชุมชนประวัติศาสตร์หลายแห่งได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ (UNESCO and UNWTO 2008 ; World Bank 2017) ประกอบกับกระบวนการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับผู้อยู่อาศัย (Nishimura 2004 ; ปรานอม ดันสุขานันท์ 2559 ; Rahman and Imon 2017) ในปัจจุบันจึงพบว่าองค์กรภาครัฐและภาคประชาสังคมในหลายประเทศได้พัฒนากลไกการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์จนเกิดการดำเนินการอย่างแพร่หลาย และพบว่าหลายพื้นที่ได้ใช้การอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์เป็นแนวทางสำคัญในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาชุมชนเมืองอย่างยั่งยืน (Nishimura 1997, 2004, 2011 ; Rodwell 2007 ; Sorensen and Funck 2007)

การอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์จำเป็นต้องอาศัยการประสานงานและความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง (Issarathumnoon 2013) แต่ในหลายพื้นที่กลับพบว่านโยบายการอนุรักษ์ของหน่วยงานภาครัฐส่วนกลางไม่สอดคล้องกับความต้องการพัฒนาพื้นที่ของ

ชุมชน ในขณะเดียวกันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่มักขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม จึงมักทำการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและอาคารเชิงประวัติศาสตร์อย่างผิดวิธี จนทำให้คุณค่าของชุมชนประวัติศาสตร์สูญเสียไป (ศิริลักษณ์ เมฆอ่อนและมนสิชา เพชรานนท์ 2556) นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมากยังขาดทักษะในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร 2557) ประกอบกับวิธีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบันและนโยบายการพัฒนาด้านเศรษฐกิจของท้องถิ่นทำให้พื้นที่อนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์มักประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างองค์กรภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ (Ezura 2006) ปัญหาดังกล่าวนับเป็นข้อจำกัดสำคัญที่ทำให้การอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทยยังไม่แพร่หลายและประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

ท่ามกลางปัญหาและข้อจำกัดในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น ระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์¹ (The System of Preservation Districts for Groups of Traditional Buildings) ของประเทศญี่ปุ่นนับเป็นระบบการบริหารจัดการชุมชนประวัติศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นกลไกที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในชุมชนประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก (AIJ 2004 ; Tachakitkashorn 2009 ; Agency for Cultural Affairs 2018) ในขณะเดียวกันยังช่วยให้เกิดการบูรณะและบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชุมชน (Siegenthaler 2004 ; Sorensen and Funck 2007) ไปพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวในชุมชนประวัติศาสตร์ (Nishimura et al. 2011 ; ณัฐพงศ์ พันธุ์น้อย 2557) นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น

¹ ระบบนี้มีชื่อเป็นภาษาญี่ปุ่นว่า “Dentouteki Kenzoubutsugun Hozon Chiku Seido (伝統的建造物群保存地区制度)” ทั้งนี้ เอกสารภาษาไทยบางฉบับเรียกระบบนี้ว่า “ระบบย่านอนุรักษ์กลุ่มอาคารสำคัญ”

ของตนเองอย่างเข้มแข็ง (Sorensen and Funck 2007 ; ยงธนิศร์ พิมลเสถียร 2557) ระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2518 จากการที่กรมวัฒนธรรม (Agency for Cultural Affairs) ของประเทศญี่ปุ่นได้กำหนดนโยบายอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์และแก้ไขกฎหมายอนุรักษ์ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (Act on Protection of Cultural Properties (Bunkazai Hogo Hou ; 文化財保護法) Act No. 214 of 1950) ของประเทศญี่ปุ่น โดยได้นิยามคุณค่าของกลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในฐานะทรัพย์สินทางวัฒนธรรม และกำหนดระเบียบการดำเนินการที่อนุญาตให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถประกาศพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ได้ด้วยตนเอง (Siegenthaler 2004 ; ยงธนิศร์ พิมลเสถียร 2557) ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมากได้ใช้ระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญในการวางผังเมืองและแผนการพัฒนาชุมชนมาตลอดระยะเวลากว่า 40 ปี ในปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 97 แห่งใน 43 จังหวัดทั่วประเทศญี่ปุ่นได้ใช้ระบบนี้ในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์จำนวน 117 แห่ง รวมเป็นพื้นที่ทั้งสิ้น 39.08 ตารางกิโลเมตร และมีอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ได้รับการอนุรักษ์ประมาณ 28,000 แห่ง (Agency for Cultural Affairs 2018) เนื่องด้วยความสำเร็จในการ

ผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์อย่างแพร่หลาย และการที่ระบบบริหารราชการของประเทศญี่ปุ่นมีความคล้ายคลึงกับประเทศไทย ทำให้ระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์เป็นวิธีการบริหารจัดการพื้นที่ที่สมควรได้รับการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนในประเทศไทย

วัตถุประสงค์และวิธีการศึกษา

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงกระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ภายใต้ระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่นและสรุปปัจจัยที่ช่วยให้การบริหารจัดการประสบผลสำเร็จ เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้ในการดำเนินการในประเทศไทย บทความนี้มุ่งเน้นการอธิบายระเบียบการดำเนินการ กลไกด้านการเงิน การประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน และบทบาทของนักวิชาการในการผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรม และสร้างประโยชน์กับประชาชนในพื้นที่ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน

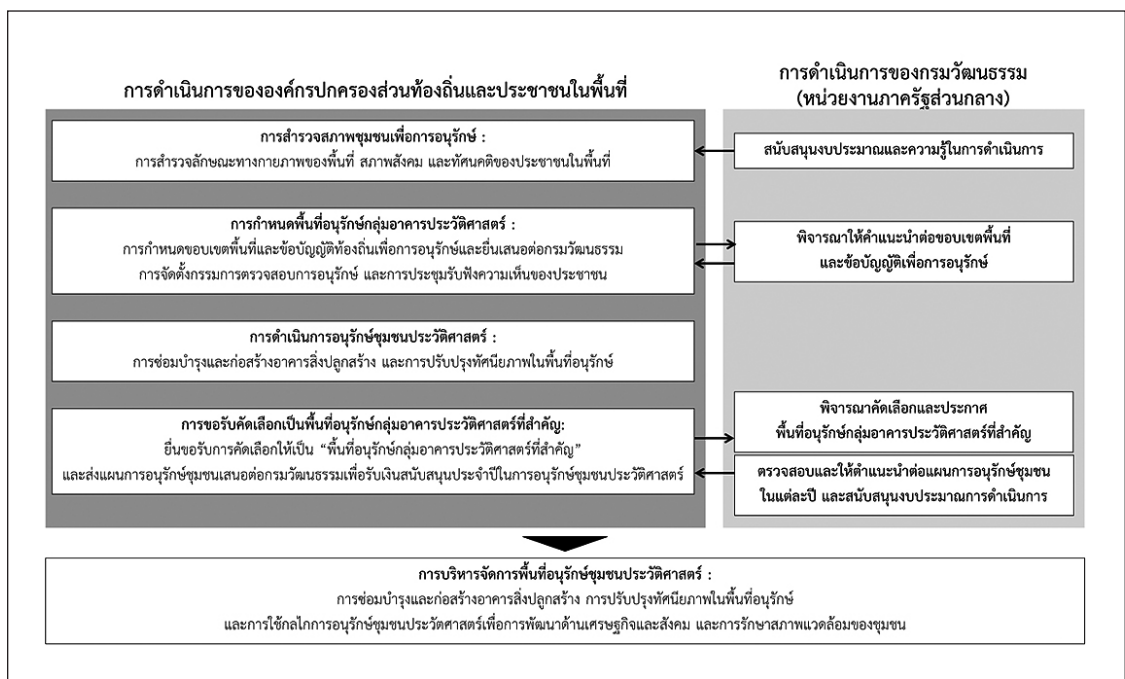
ภาพที่ 1 ตัวอย่างพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์เมืองคาวาโกเอะ (ภาพซ้าย) และเมืองซาวาระ (ภาพขวา)
ที่มา: ญัฐพงศ์ พันธน้อย 2559

การศึกษาดำเนินการโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบทความวิชาการ ตำราวิชาการในภาษาไทย และเอกสารของหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการทั้งหน่วยงานภาครัฐส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น รวมถึงการหารือและสอบถามจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐผู้รับผิดชอบการบริหารจัดการพื้นที่ นักวิชาการชาวญี่ปุ่น และประชาชนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในระหว่างการประชุมเชิงวิชาการและการศึกษาดูงานในสถานที่จริง จากนั้นจึงประมวลข้อมูลเป็นขั้นตอนการดำเนินการ บทบาทหน้าที่ขององค์กรที่เกี่ยวข้อง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงกลไกทางกฎหมายและการเงินที่ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ตามระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์

ผลการศึกษา

กระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์

กรมวัฒนธรรมของประเทศไทยได้กำหนดระเบียบสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถประมวลได้เป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การสำรวจสภาพชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ การดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ และการขอรับคัดเลือกเป็นพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่สำคัญ (ภาพที่ 2) ทั้งนี้ กรมวัฒนธรรมได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องการประกาศพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ รวมถึงขอรับเงินสนับสนุนในการอนุรักษ์จำเป็นต้องดำเนินการตามขั้นตอนที่กรมวัฒนธรรมกำหนดเอาไว้ (Agency for Cultural Affairs 2014)

ภาพที่ 2 แผนภูมิแสดงกระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์
ที่มา: ดัดแปลงจาก Agency for Cultural Affairs 2014

ขั้นตอน บทบาทหน้าที่ และความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง แต่ละภาคส่วนในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์มีรายละเอียดดังนี้

การสำรวจสภาพชุมชนเพื่อการอนุรักษ์

การสำรวจสภาพชุมชนเพื่อการอนุรักษ์เป็นขั้นตอนที่ กรมวัฒนธรรมกำหนดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ การสร้างฐานข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์ชุมชน ประวัติศาสตร์ และการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในการอนุรักษ์ให้แก่เจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ ในขั้นตอนนี้กรม วัฒนธรรมเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยื่น ความจำนขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการสำรวจ สภาพชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ โดยกรมวัฒนธรรมจะให้การ สนับสนุนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินการ สำรวจพื้นที่ตามระเบียบที่กรมกำหนดไว้ (Agency for Cultural Affairs 2014) ซึ่งประกอบด้วยการสำรวจ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และการสำรวจสภาพ สังคมและทัศนคติของประชาชนในพื้นที่ การสำรวจ สภาพทางกายภาพของพื้นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และสภาพการเปลี่ยนแปลงทาง กายภาพของชุมชน รวมถึงองค์ประกอบทางทัศนียภาพ

ของชุมชนในปัจจุบัน เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลในการ ดำเนินการอนุรักษ์ชุมชน ในขณะที่กรมวัฒนธรรมกำหนด ให้เจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำการ สำรวจสภาพสังคมและทัศนคติของประชาชนโดยการ สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยแต่ละครัวเรือน เพื่อทำความรู้จักและ รับทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ แผนการดำเนินชีวิตใน อนาคต รวมถึงทัศนคติต่อการอนุรักษ์ และจัดทำเป็นฐาน ข้อมูลให้กับเจ้าหน้าที่ใช้ในการรณรงค์ให้ประชาชนร่วม ดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในขั้นตอนต่อไป (OSMK 2001)

กรมวัฒนธรรมแห่งประเทศไทยกำหนดให้เจ้าหน้าที่ของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ลงมือสำรวจสภาพ ชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ด้วยตนเองร่วมกับนักวิชาการจาก สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อให้เจ้าหน้าที่และ นักวิชาการในท้องถิ่นได้สั่งสมความรู้ ประสบการณ์ และ ความสัมพันธ์กับประชาชนในพื้นที่ (ภาพที่ 3) กรม วัฒนธรรมจะใช้กระบวนการอบรมวิธีการสำรวจสภาพ ชุมชนเป็นช่องทางพูดคุยและสร้างความเข้าใจในการ อนุรักษ์ชุมชนที่ถูกต้องกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นและนักวิชาการ และผลักดันให้เจ้าหน้าที่และ นักวิชาการมีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ของชุมชน รวมถึงวิธีการอนุรักษ์ชุมชน อย่างถูกต้องให้กับประชาชนในพื้นที่ในระหว่างทำการ

ภาพที่ 3 บรรยากาศการสำรวจชุมชนเพื่อการอนุรักษ์โดยเจ้าหน้าที่ของอำเภอโอดะ จังหวัดชิมาเนะในปี พ.ศ. 2534
ที่มา: นายฮาซาชิ ยาซุกุนิ 2534

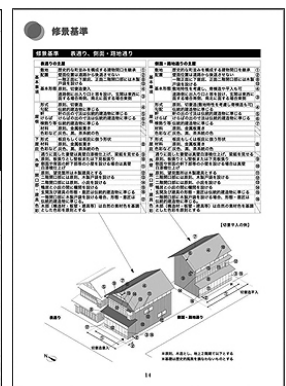
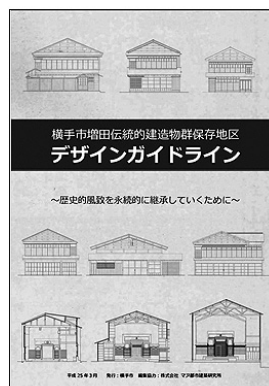
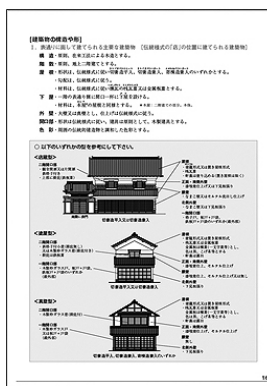
สำรวจ การสร้างฐานข้อมูลและความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ให้กับเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนสำคัญทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในขั้นตอนต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Shimotsuma 2018)

การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์

เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการสำรวจสภาพชุมชนเสร็จสิ้นและพบว่าประชาชนโดยส่วนใหญ่ในพื้นที่สนับสนุนให้ดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะจัดทำร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์และร่างขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ และนำไปหารือถึงความเหมาะสมร่วมกับกรมวัฒนธรรม สำหรับท้องถิ่นที่ประชาชนในพื้นที่ยังไม่มีความต้องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะใช้เวลาในการรณรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่เห็นความสำคัญก่อน จึงจะจัดทำร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นและร่างขอบเขตพื้นที่ส่งให้กับกรมวัฒนธรรม เมื่อกรมวัฒนธรรมได้รับร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นและร่างขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์กลุ่ม

อาคารประวัติศาสตร์แล้วจะทำการพิจารณาควบคู่กับข้อมูลการสำรวจชุมชนที่ดำเนินการในขั้นตอนแรก และจัดการประชุมหารือเพื่อให้คำแนะนำแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการปรับปรุงร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นและร่างขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ให้สอดคล้องกับหลักวิชาการ

เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ปรับปรุงเนื้อหาของร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นและร่างขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์เสร็จสิ้นแล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดตั้งคณะกรรมการกำกับการอนุรักษ์ตามระเบียบการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่กำหนดโดยกรมวัฒนธรรม คณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนจากประชาชนในพื้นที่ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้พิจารณาเนื้อหาของร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นและร่างขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่และนโยบายการพัฒนาต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังสามารถใช้การประชุมคณะกรรมการเป็นโอกาสในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ให้กับตัวแทนจากภาคประชาชนและผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อสร้างความร่วมมือในการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ (AU 2004)

ภาพที่ 4 เอกสารอธิบายกฎระเบียบ ขั้นตอนการขออนุญาต และแนวทางการออกแบบอาคารสำหรับประชาชนของหมู่บ้านมูระตะ จังหวัดมียากิ (สองภาพด้านซ้าย) และอำเภอโยโคเทะ จังหวัดอาคิตะ (สองภาพด้านขวา)

ในขณะเดียวกัน กรมวัฒนธรรมระบุให้กำหนดพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์จำเป็นต้องจัดการประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นต่อร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นและร่างขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ ในขั้นตอนนี้กรมวัฒนธรรมจะแนะนำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เวทีนี้สร้างความเข้าใจกับประชาชนเกี่ยวกับกฎระเบียบ ขั้นตอน และกฎเกณฑ์การรับเงินสนับสนุนจากภาครัฐสำหรับการปรับปรุงอาคารและสิ่งปลูกสร้างให้มีสภาพสอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์ชุมชน ซึ่งโดยทั่วไปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะจัดทำเอกสารเพื่ออธิบายถึงกฎระเบียบ ขั้นตอนการขออนุญาต และแนวทางการออกแบบอาคารเผยแพร่ให้กับทุกครัวเรือนในพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ (ภาพที่ 4)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในหลายพื้นที่ได้ใช้การประชุมรับฟังความคิดเห็นเป็นเวทีเพื่อการหารือเกี่ยวกับแผนการใช้การอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นการพัฒนาชุมชนทั้งในด้าน การท่องเที่ยว การศึกษา การฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นถิ่น การพัฒนาเศรษฐกิจ และการปรับปรุงสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัย (ภาพที่ 5) ในหลาย

พื้นที่ได้มีการประมวลผลการหารือเป็นแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะกรรมการกำกับการอนุรักษ์ และหน่วยงานภาคประชาสังคมใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ ต่อไป (OSMK 2001 ; AU 2004)

ในขั้นตอนนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานและหารือกับคณะกรรมการกำกับการอนุรักษ์และประชาชนในพื้นที่ ในขณะที่กรมวัฒนธรรมจะทำหน้าที่เพียงให้คำแนะนำเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินการเท่านั้น เนื่องจากขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างประสบการณ์การบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ให้กับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น รวมถึงเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมด เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับความเห็นชอบในการดำเนินการจากผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายแล้ว จึงแจ้งผลการดำเนินการไปยังกรมวัฒนธรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นครั้งสุดท้ายก่อนประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์รวมถึงบังคับใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น (Agency for Cultural Affairs 2014)

ภาพที่ 5 บรรยายภาคการประชุมรับฟังความคิดเห็นและหารือเกี่ยวกับการใช้ระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านโอโมริ จังหวัดชิมาเนะในปี พ.ศ. 2530 (ภาพซ้าย) และเมืองซาวาระ จังหวัดชิบะในปี พ.ศ. 2534 ที่มา: อาเกอโอดะ จังหวัดชิมาเนะ 2530 และอาเกอคะโบริ จังหวัดชิบะ 2534

การดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์

เมื่อได้ประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์และบังคับใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นแล้ว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำการรณรงค์ให้ประชาชนในพื้นที่ปรับปรุงอาคารและสิ่งปลูกสร้างของตนให้สอดคล้องกับข้อบัญญัติท้องถิ่นและแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนที่กำหนดไว้ เจ้าหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในหลายพื้นที่จะใช้ผลการสำรวจชุมชนที่ได้ดำเนินการไว้ในขั้นตอนแรกเป็นข้อมูลในการให้คำแนะนำถึงประโยชน์ของการปรับปรุงอาคารตามแนวทางการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และแผนการดำเนินชีวิตของเจ้าของอาคาร นอกจากนั้นพบว่า เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์มักทำการรวมกลุ่มกับประชาชนที่สนับสนุนการอนุรักษ์เพื่อรณรงค์ให้ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่รายอื่นร่วมกันปรับปรุงซ่อมแซมอาคารให้สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ โดยภาคประชาชนมักทำหน้าที่เป็นผู้เผยแพร่คุณประโยชน์เพื่อโน้มน้าวให้เจ้าของอาคารและสิ่งปลูกสร้างรายอื่นร่วมมือในการปรับปรุงทัศนียภาพ ในขณะที่เจ้าหน้าที่จากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่แนะนำและอำนวยความสะดวกในเชิงเทคนิคเกี่ยวกับการออกแบบ การซ่อมบำรุง รวมถึงก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่อนุรักษ์ (Okazaki 1999 ; Nishimura et al. 2011)

เจ้าหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถควบคุมและส่งเสริมให้มีการปรับปรุงและก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่อนุรักษ์สอดคล้องกับข้อบัญญัติท้องถิ่นที่กำหนดไว้ได้สองวิธี คือ 1) การตรวจสอบรูปแบบอาคารตามขั้นตอนการอนุญาตก่อสร้างอาคาร และ 2) การให้บริการออกแบบอาคารและสิ่งปลูกสร้างให้กับประชาชน การตรวจสอบรูปแบบอาคารเพื่อขออนุญาตก่อสร้างเป็นไปตามขั้นตอนทางกฎหมายที่กำหนดให้ประชาชนที่ต้องการปรับปรุง ซ่อมแซม รวมถึงก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่ในพื้นที่อนุรักษ์จำเป็นต้องยื่นขออนุญาตต่อองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หากเจ้าหน้าที่พบว่าการออกแบบและก่อสร้างอาคารไม่เป็นไปตามที่ข้อบัญญัติท้องถิ่นกำหนดไว้ จะให้คำแนะนำในการปรับปรุงการ

ออกแบบและไม่อนุญาตให้มีการก่อสร้างหรือใช้ประโยชน์อาคารจนกว่าจะมีการปรับปรุงรูปแบบของอาคารให้ถูกต้อง ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์หลายแห่งมักให้การช่วยเหลือประชาชนโดยการให้บริการออกแบบอาคารและสิ่งปลูกสร้างให้กับประชาชนโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เพื่อทำให้การขออนุญาตก่อสร้างอาคารสามารถดำเนินการได้โดยไม่ติดขัด นอกจากนั้นพบว่าเจ้าหน้าที่ในหลายพื้นที่ยังทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างให้ถูกต้องตามข้อบัญญัติท้องถิ่นเนื่องจากต้องการให้ประชาชนไม่รู้สึกถึงความยุ่งยากต่อการดำเนินการตามระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ นอกจากนั้นข้อบัญญัติท้องถิ่นมักมุ่งเน้นการควบคุมรูปลักษณะภายนอกของอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่มองเห็นได้จากพื้นที่สาธารณะเป็นหลัก ทำให้เจ้าหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและเจ้าของอาคารสามารถร่วมกันออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของเจ้าของอาคารได้อย่างมีอิสระ การดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ทำการปรับปรุงและก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างตามข้อบัญญัติท้องถิ่นได้โดยไม่เกิดข้อขัดแย้งอย่างรุนแรง

ในขั้นตอนนี้คณะกรรมการกำกับการอนุรักษ์มีส่วนสำคัญในการควบคุมคุณภาพการซ่อมแซม ปรับปรุง และก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่อนุรักษ์ให้เป็นไปตามหลักการทางวิชาการและแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนที่หน่วยงานภาครัฐและประชาชนในพื้นที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ ทั้งนี้ แนวทางการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันตามบริบทและแผนการพัฒนาของท้องถิ่น ทำให้คณะกรรมการกำกับการอนุรักษ์ในบางชุมชนจะทำการควบคุมการปรับปรุงและก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างให้มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบอาคารในอดีตมากที่สุด ในขณะที่คณะกรรมการในบางชุมชนเปิดโอกาสให้เกิดการก่อสร้างอาคารรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับทัศนียภาพเชิงประวัติศาสตร์ในพื้นที่อนุรักษ์ (ภาพที่ 6)

การซ่อมแซม ปรับปรุง และก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์จะได้รับ

เงินสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเป็นการชดเชยการถูกควบคุมการพัฒนาโดยข้อบัญญัติท้องถิ่น โดยทั่วไปการดำเนินการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณมี 2 ประเภท คือ การซ่อมแซมอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และการปรับปรุงอาคารทั่วไปที่มีอยู่ก่อนการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ให้มีรูปแบบสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเชิงประวัติศาสตร์ (ภาพที่ 6) โดยจำนวนและ

สัดส่วนของเงินสนับสนุนสำหรับการดำเนินการแต่ละประเภทจะแตกต่างกันตามที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะกำหนดขึ้น (ตารางที่ 1) สำหรับการพัฒนาอาคารและสิ่งปลูกสร้างขึ้นใหม่ในพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์มักไม่ได้รับเงินสนับสนุน ทั้งนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะไม่ให้เงินสนับสนุนการซ่อมแซมปรับปรุง และก่อสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างเต็มจำนวน

ภาพที่ 6 ตัวอย่างการซ่อมแซมอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (ภาพซ้าย) การปรับปรุงอาคารทั่วไปที่มีอยู่แต่เดิมให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเชิงประวัติศาสตร์ (ภาพกลาง) และการพัฒนาอาคารและสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่สอดคล้องกับทัศนียภาพเชิงประวัติศาสตร์ (ภาพขวา) ที่มา: ณัฐพงศ์ พันธน้อย 2560

ตารางที่ 1 ตัวอย่างสัดส่วนและจำนวนเงินสนับสนุนในการซ่อมแซมและปรับปรุงอาคารในพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์

รูปแบบโครงการ	ส่วนที่ได้รับเงินสนับสนุน	สัดส่วนการสนับสนุน	จำนวนเงินสนับสนุนสูงสุด
การซ่อมแซมอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์	การรักษาอนุรักษ์ลักษณะภายนอกอาคารให้คงสภาพเดิม การปรับเปลี่ยนองค์ประกอบภายนอกอาคารให้กลับสู่สภาพในอดีต และการปรับปรุงโครงสร้างอาคารให้แข็งแรง	ไม่เกิน 4/5 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	16 ล้านบาท
การปรับปรุงอาคารทั่วไปที่มีอยู่ก่อนการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ให้มีรูปแบบสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเชิงประวัติศาสตร์	การปรับปรุงองค์ประกอบภายนอกอาคารด้านที่ติดกับถนนสาธารณะให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเชิงประวัติศาสตร์	ไม่เกิน 3/5 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	6 ล้านบาท
	การปรับปรุงองค์ประกอบภายนอกอาคารที่มองเห็นจากพื้นที่สาธารณะให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเชิงประวัติศาสตร์	ไม่เกิน 2/5 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด	3 ล้านบาท

ที่มา: Kawagoe City 2017

ทั้งหมด เนื่องจากมีวัตถุประสงค์ให้เจ้าของอาคารมีส่วนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ เพื่อป้องกันการขอรับเงินสนับสนุนอย่างฟุ่มเฟือย และควบคุมให้การตัดสินใจซ่อมแซม ปรับปรุง และก่อสร้างอาคารตั้งอยู่บนความจำเป็นต่อการใช้ประโยชน์โดยเจ้าของอาคารอย่างแท้จริง

การขอรับคัดเลือกเป็นพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่สำคัญ

เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ประกาศพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์และบังคับใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น รวมถึงได้ดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์แล้ว จะสามารถยื่นขอให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (The Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology) คัดเลือกให้พื้นที่อนุรักษ์ในท้องถิ่นนั้นยกระดับเป็น “พื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่สำคัญ (The Important Districts for Preservation of a Group of Traditional Buildings)” ทั้งนี้ กรมวัฒนธรรมได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกไว้ 3 ประการ ซึ่งพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่ได้รับคัดเลือกต้องเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะตรงตามเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง คือ 1) เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าในด้านสถาปัตยกรรมเป็นอย่างสูง 2) เป็นพื้นที่ที่รักษารูปแบบดั้งเดิมของที่ดินได้เป็นอย่างดี และ 3) เป็นพื้นที่ที่มีอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน (Tachakitkashorn 2009 ; Agency for Cultural Affairs 2018) พื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือกจะได้รับเงินสนับสนุนประจำปีจากกรมวัฒนธรรม โดยไม่มีระยะเวลาจำกัดเป็นสัดส่วนร้อยละ 50 ถึงร้อยละ 65 ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องใช้เพื่อการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแทบทุกแห่งพยายามรักษาคุณภาพการอนุรักษ์ชุมชนของตนให้ได้ตามมาตรฐานที่กรมวัฒนธรรมกำหนดไว้เพื่อขอรับคัดเลือกและคงสภาพการเป็นพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่สำคัญ

ในปัจจุบันพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์โดยส่วนใหญ่ได้รับคัดเลือกให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่สำคัญ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของกรมวัฒนธรรมในการใช้มาตรการทางการเงินเพื่อผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการตามวิธีการและมาตรฐานการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ที่กรมกำหนดขึ้น นอกจากนี้ กรมวัฒนธรรมยังกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับเงินสนับสนุนต้องส่งแผนและรายละเอียดโครงการซ่อมแซมและก่อสร้างอาคารที่จะดำเนินการในปีงบประมาณต่อไปให้กรมวัฒนธรรมตรวจสอบก่อนอนุมัติเงินสนับสนุน การตรวจสอบแผนดำเนินการดังกล่าวช่วยให้กรมวัฒนธรรมสามารถควบคุมคุณภาพการอนุรักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยในกรณีพบว่าโครงการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแผนดำเนินการไม่สอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ กรมวัฒนธรรมสามารถให้คำแนะนำเพื่อปรับเปลี่ยนหรือแจ้งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระงับโครงการได้ล่วงหน้าก่อนมีการดำเนินการ

การอภิปรายผลการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์

กลไกทางกฎหมายและระเบียบการดำเนินการ กลไกด้านการเงิน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ของประเทศญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ได้ดังนี้

บทบาทของรัฐส่วนกลางในการกำหนดระเบียบและมาตรฐาน รวมถึงตรวจสอบคุณภาพการอนุรักษ์ชุมชน

บทบาทของกรมวัฒนธรรมซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐส่วนกลางของประเทศไทยในการกำหนดระเบียบและมาตรฐานการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์นับเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างผลสำเร็จให้กับการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ การใช้กฎหมายทรัพย์สินทางวัฒนธรรมในการกำหนดนิยามและคุณค่าของกลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ รวมถึงกำหนดระเบียบการประกาศพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์และขั้นตอนดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนที่อนุญาตให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถเป็นผู้ดำเนินการได้ด้วยตนเอง ประกอบกับการให้ความชัดเจนในการสนับสนุนด้านการเงินแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นับเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมากตัดสินใจดำเนินการตามนโยบายการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ที่รัฐบาลกลางกำหนดขึ้น

นอกจากนั้น กรมวัฒนธรรมยังมียุทธศาสตร์ในการควบคุมคุณภาพการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ให้เป็นไปตามหลักการทางวิชาการได้เป็นอย่างดี ดังเห็นได้จากการกำหนดให้มีการหารือเพื่อตรวจสอบคุณภาพการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในทุกช่วงที่สำคัญ ตั้งแต่การตรวจสอบผลการสำรวจข้อมูลชุมชนซึ่งเป็นฐานข้อมูลในการกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์และข้อบัญญัติท้องถิ่น การตรวจสอบร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นและร่างขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ก่อนการทำการะบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การให้ความเห็นต่อข้อบัญญัติท้องถิ่นและขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ก่อนการประกาศใช้ และการให้ความเห็นต่อโครงการอนุรักษ์ชุมชนภายใต้กระบวนการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมสนับสนุนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การหารือในแต่ละช่วงทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถปรับปรุงวิธีการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องตามหลักการวิชาการได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ นับได้ว่าการสนับสนุนด้านการเงินเป็นกลไกสำคัญที่กรมวัฒนธรรมใช้ในการสร้างแรงจูงใจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ยอมรับและปฏิบัติตามแนวทางที่กรมวัฒนธรรมกำหนดไว้ นับตั้งแต่การสำรวจชุมชนจนถึงการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ มาตรการด้านการเงินทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้ความพยายามในการปรับปรุงการอนุรักษ์ชุมชนให้สอดคล้องกับทั้งมาตรฐานทางวิชาการ ความต้องการของประชาชน และแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

การกระจายบทบาทหน้าที่ ความรู้ และประสบการณ์ด้านการอนุรักษ์สู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การกระจายอำนาจด้านการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนับเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความสำเร็จให้กับระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ เนื่องจากทำให้เกิดการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างแพร่หลายทั่วประเทศ การกระจายบทบาทหน้าที่ด้านการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไปสู่ท้องถิ่นทั้งในเรื่องการสำรวจ การวางแผนการอนุรักษ์ และการหารือกับผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ มีผลต่อการสร้างความรู้สึกรับผิดชอบในการผลักดันการอนุรักษ์ชุมชนให้กับเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้เกิดการสรรหาวิธีการผลักดันการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม เช่น การอำนวยความสะดวกในการออกแบบอาคารและการควบคุมการก่อสร้าง การรณรงค์ให้ประชาชนร่วมมือในการซ่อมแซมอาคาร เป็นต้น นอกจากนี้ยังทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยสามารถวางแผนการใช้งบประมาณจากระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นของตน เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนาภาพลักษณ์ของสินค้าท้องถิ่น การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน การศึกษาของเยาวชน เป็นต้น

กรมวัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการกระจายความรู้และสร้างเสริมประสบการณ์ในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผ่านกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่การสำรวจชุมชนไปจนถึงการดำเนินการอนุรักษ์ นอกจากนี้ กระบวนการจัดตั้งคณะกรรมการกำกับกับการอนุรักษ์และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กรมวัฒนธรรมมอบหมายให้ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมดเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ในการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับผู้มีส่วนได้เสียในการอนุรักษ์ชุมชน การดำเนินการดังกล่าวเป็นการสร้างความเข้มแข็งทั้งในเชิงความรู้ ประสบการณ์ และเครือข่ายทางสังคมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ให้เกิดผลสำเร็จ

การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อนุรักษ์

การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและนักวิชาการร่วมกันทำการสำรวจชุมชนและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าทางประวัติศาสตร์และการอนุรักษ์ชุมชนให้กับประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการให้ตัวแทนของประชาชนเข้าร่วมในคณะกรรมการกำกับกับการอนุรักษ์ และการจัดการหารือร่วมกับประชาชนในการกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ และการประกาศใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่น ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี นอกจากนั้นความพยายามขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนโดยการจัดทำเอกสารอธิบายกฎระเบียบเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการสร้างเวทีหารือถึงแนวทางการใช้ระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน นับเป็นปัจจัยที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่รับรู้ถึงความสำคัญและเข้าใจถึงวิธีการปรับปรุงและก่อสร้างอาคารที่ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตลอดกระบวนการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์มีส่วนสำคัญ

ทำให้ประชาชนในพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ให้ความร่วมมือกับการดำเนินการตามข้อบัญญัติท้องถิ่นเป็นอย่างดี นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายพื้นที่ยังช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนเพื่อร่วมกันส่งเสริมการอนุรักษ์ชุมชน ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงถึงความสำเร็จของการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงตามแนวคิดบันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน (Arnstein 1969) ในการบริหารจัดการพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์

การจัดตั้งองค์กรกลางในชุมชนเพื่อพิจารณาตรวจสอบการอนุรักษ์

คณะกรรมการกำกับกับการอนุรักษ์ที่จัดตั้งขึ้นในแต่ละพื้นที่เป็นองค์กรที่มีสำคัญในควบคุมและตรวจสอบให้การอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์มีการดำเนินการอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของชุมชน เนื่องจากนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นซึ่งเป็นสมาชิกในคณะกรรมการจะทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบและให้คำแนะนำตามหลักวิชาการต่อการดำเนินการซ่อมแซมและปรับปรุงอาคารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในขณะที่ตัวแทนจากภาคประชาชน ผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิจะช่วยให้ความเห็นในการปรับปรุงแผนการอนุรักษ์ รวมถึงการบูรณะอาคารในพื้นที่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนและนโยบายการพัฒนาของท้องถิ่น คณะกรรมการกำกับกับการอนุรักษ์ในพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์หลายแห่งจึงทำหน้าที่เป็นผู้คนอำนาจกับเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้งบประมาณในการอนุรักษ์ชุมชนที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และในหลายครั้งคณะกรรมการทำหน้าที่เป็นผู้เจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนในพื้นที่ในการบังคับใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อควบคุมการปรับปรุงและก่อสร้างอาคารในพื้นที่

บทสรุป และการประยุกต์ใช้ผลการศึกษากับการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

บทความนี้ได้อธิบายถึงระเบียบการดำเนินการ กลไกด้านการเงิน รวมถึงการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน และนักวิชาการในการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ของประเทศไทย นอกจากนี้ยังได้แสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ของประเทศไทยมีปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ บทบาทของภาครัฐส่วนกลาง การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และการจัดตั้งองค์กรกลางในชุมชนเพื่อพิจารณาตรวจสอบการอนุรักษ์

เมื่อพิจารณาปัญหาและข้อจำกัดในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยตามที่ได้ทบทวนไว้ในส่วนแรกของบทความฉบับนี้ ร่วมกับผลการศึกษาระบบพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ของประเทศไทยจะพบว่า การแก้ไขปัญหาและข้อจำกัดเพื่อผลักดันการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยให้แพร่หลายและมีคุณภาพ ควรมีหน่วยงานภาครัฐส่วนกลางที่มีพันธกิจและความรู้ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน เช่น สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมศิลปากร กรมโยธาธิการและผังเมือง ทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดขั้นตอนระเบียบ และมาตรฐานการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแนวทางในการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนร่วมมือกันดำเนินการอนุรักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การกระจายบทบาทหน้าที่ในการวางแผนและการดำเนินการอนุรักษ์ชุมชนไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะช่วยให้เกิดการดำเนินการอย่างแพร่หลาย และช่วยให้ท้องถิ่นสามารถบูรณาการการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นด้านอื่น ๆ เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้าท้องถิ่น การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของ

ประชาชน เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้การอนุรักษ์ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในชุมชน ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางสามารถใช้กลไกทางกฎหมายและกลไกทางการเงินในการสร้างระบบควบคุมและตรวจสอบคุณภาพการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ที่ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดความถูกต้องและสอดคล้องตามหลักวิชาการ เช่น การออกระเบียบกำกับวิธีการสำรวจข้อมูลชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ การตรวจสอบแผนการอนุรักษ์ชุมชนและข้อบัญญัติท้องถิ่นก่อนประกาศใช้ การควบคุมคุณภาพการอนุรักษ์ชุมชนผ่านการอนุมัติเงินสนับสนุนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางยังมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการให้ความรู้และสร้างประสบการณ์การบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างความร่วมมือและผลักดันให้เกิดการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมและลดความขัดแย้งในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ ในขณะเดียวกันนักวิชาการของสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นควรเข้าร่วมการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น โดยทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ชุมชน รวมถึงเป็นแกนนำในการตั้งองค์กรกลางในท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ และช่วยสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ

ผลการศึกษาของบทความฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า การผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางจะมีบทบาทเป็นผู้นำในการผสมผสานความรู้และกลไกต่าง ๆ ทั้งในด้านการผังเมือง ด้านนิติศาสตร์ ด้านรัฐศาสตร์ และด้านการคลังสาธารณะ เพื่อสร้างสตรักระบวนการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ที่สามารถใช้ดำเนินการได้จริง นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐส่วนกลางยังมีบทบาทเป็นผู้ชี้แนะและผู้ให้ความรู้ไปพร้อมกับการกระจายบทบาทหน้าที่ด้านการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและการ

สร้างความร่วมมือกับภาควิชาการ เพื่อให้การอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์สร้างผลดีทั้งในด้านการรักษามรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- Agency for Cultural Affairs. *Cultural-Heritage-Based Community Planning (Rekishi wo Ikashita Machizukuri)*. Tokyo: Agency for Cultural Affairs Japan Government, 2014.
- . “List of Important Preservation Districts for Groups of Traditional Buildings.” Accessed May 1, 2018. http://www.bunka.go.jp/seisaku/bunkazai/shokai/hozonchiku/judenken_ichiran.html.
- Architectural Institute of Japan (AIJ). *Community-Based Historical Townscape Conservation (Machinami Hozenkata Machizukuri)*. Tokyo: Maruzen, 2004.
- Arnstein, S. R. “A Ladder of Citizen Participation.” *Journal of the American Institute of Planners* 35, 4 (July 1969): 216-224.
- Ezura, T. “Creative Heritage Management and Utilization and Tourism in Preservation Districts of Groups of Historic Buildings.” *Senri Ethnological Reports* 61 (2006): 55-79.
- Issarathumnoon, W. “Traditional Urban Community and Its Roles in Heritage Planning A Case of Bangkok Heritage Core.” PhD diss., The University of Tokyo, 2009.
- Kawagoe City. “Announcement of Budget Supporting for Conservation Project in Kawagoe City Preservation Districts for Groups of Traditional Buildings (Kawagoeshi Dentoutekikenzoubutsugunhozonchiku Hozonjigyou Hojokinkoufu Youkou).” Kawagoe City, 2017.
- Nishimura, Y. *The Stories of Community-Based Townscape Conservation (Machinami Machizukuri Monogatari)*. Tokyo: Kokonshoin, 1997.
- . *Urban Conservation Plan (Toshi Hozen Keikaku)*. Tokyo: University of Tokyo Press, 2004.
- Nishimura, Y., Masahiro, R., Tsuguo, S., Yoshihiro, I., Tachi, S., Shiro, S., Gobe, K., Tooru, T., Hideo, N., Kunpei, M. *Hearing History of Community-Based Development (Shougen Machizukuri)*. Tokyo: Gakkugei Shuppan, 2011.
- Okazaki, A. “A Study on Consensus Building System in Historical-Townscape-Conservation-Based Machizukuri Movement (Machinami Hozon Keishougata Machizukuri niokeru Gouikeisei Shisutemu nikansuru Kenkyu)” PhD diss., The University of Tokyo, 1999.
- Onogawa to Sawara no Machinami wo Kanngaerukai (OSMK). *10 Years Step of Community Development – Historical Town Conservation and Renewal (Machizukuri 10 Nen no Ayumi – Rekishinomachi Hozon to Saisei)*. Chiba: Onogawa to Sawara no Machinami wo Kanngaerukai, 2001.

- Rahman, M. M. and Imon, S. S. "Conservation of Historic Waterfront to Improve the Quality of Life in Old Dhaka." *Archnet International Journal of Architectural Research* 11, 2 (2017): 83-100.
- Rodwell, D. *Conservation and Sustainability in Historic Cities*. Oxford : Wiley-Blackwell, 2007.
- Shimotsuma, K. "Arrival Point of Community-Based Conservation and From Now On (Rekishu Wo Ikashita Machizukuri no Totatsuten to Korekara)." Oral Presentation at The University of Tokyo, Japan, 16 March 2018.
- Siegenthaler, P.D. "Looking to the Past, Looking to the Future: The Localization of Japanese Historic Preservation, 1950-1975." PhD diss., The University of Texas at Austin, 2004.
- Sorensen, A. and Funck, C. *Living Cities in Japan : Citizens' Movements, Machizukuri and Local Environments*. London: Routledge, 2007.
- Tachakitchashorn, T. "Denken System in Japan: Important District for Preservation of a Group of Traditional Buildings." *Nakhara : Journal of Environmental Design and Planning* 5 (2009): 55-68.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) and World Tourism Organisation (UNWTO). "Sustainable Tourism Management at World Heritage Sites." Paper presented at Sustainable Tourism Management at World Heritage Sites International Conference Huangshan, March 24 - 27, 2008. Accessed May 3, 2018. http://sdt.unwto.org/sites/all/files/pdf/finrep_en_huangshan.pdf.
- World Bank. *Tourism for Development: 20 Reasons Sustainable Tourism Counts for Development*. The World Bank Group, 2017. Accessed April 28, 2018. <http://documents.worldbank.org/curated/en/558121506324624240/pdf/119954-WP-PUBLIC-SustainableTourismDevelopment.pdf>.
- ณัฐพงศ์ พันธน้อย. "ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกวัฒนธรรมมีชีวิต: กรณีศึกษาพื้นที่อวามิกินซัง ประเทศไทยญี่ปุ่น." *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 63 (2557): 29-42.
- ปรานอม ดันสุขานันท์. *การอนุรักษ์ชุมชนเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- ยงธนิศร์ พิมลเสถียร. "ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย." *หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย*, 9 (2557): 100-119.
- ศิริลักษณ์ เมฆอ่อนและมนสิชา เพชรานนท์. "ผลกระทบการท่องเที่ยวต่ออัตลักษณ์ชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนแหล่งท่องเที่ยวอัมพวา." *วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง วิจัย* 12, 2 (2556): 1-19.

คาร์บอนไดออกไซด์ภายในห้องนอนปรับอากาศ ที่ไม่มีการระบายอากาศด้วยวิธีกล

ธนิต จินดาวณิก *

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

cthanit@chula.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่สะสมในห้องนอนปรับอากาศของบ้านพักอาศัย เนื่องจากห้องนอนเป็นห้องที่มีการใช้งานและเปิดเครื่องปรับอากาศเป็นระยะเวลานาน วิธีดำเนินการศึกษาใช้วิธีสำรวจภาคสนามในบ้านใช้งานจริงจำนวน 10 กรณีศึกษา การเก็บข้อมูลใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ตรวจวัดระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เป็นรายชั่วโมงขณะที่มีการใช้งานปรับอากาศ จากการศึกษาพบว่าหลังการใช้งานได้ประมาณ 2-3 ชั่วโมงระดับความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ภายในเริ่มสูงขึ้นเกิน 1,000-1,100 ppm ณ จุดนี้ถือได้ว่าการระบายอากาศไม่เพียงพอ ในกรณีที่มีผู้ใช้งานในห้องนอน 2 คน 3 คน และ 4 คน พบว่าความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้นสูงสุดถึง 1,900 ppm 2,178 ppm และ 2,665 ppm ตามลำดับ ณ จุดดังกล่าวเริ่มมีผลกระทบต่อสุขภาพ ดังนั้น ห้องนอนควรมีการระบายอากาศโดยนำอากาศใหม่ภายนอกเข้ามา

คำสำคัญ: ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ คุณภาพอากาศภายในอาคาร

* รองศาสตราจารย์

Carbon Dioxide in Air-Conditioned Bedrooms without Mechanical Ventilation

Thanit Chindavanig *

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

cthanit@chula.ac.th

Abstract

This research had an objective to study carbon dioxide gas accumulating in air-conditioned bedrooms without mechanical ventilation in houses since they were occupied in an air-conditioning stage for a long period. The methodology of the study was investigation in actual ten occupied houses. A scientific instrument was installed to measure hourly carbon dioxide level during occupation under air-conditioning stage. It was found that after two to three hours of occupation the carbon dioxide level reached over 1,000-1,100 ppm. At this point it was considered that the ventilation of those rooms were not enough. In cases of two, three and four occupants in bedrooms the carbon dioxide levels could reach 1,900 ppm, 2178 ppm and 2,665 ppm accordingly. These carbon dioxide levels had impact to occupants' health. Therefore ventilation, bringing outside fresh air, in air-conditioned bedrooms was necessary.

Keywords: Carbon Dioxide, Indoor Air Quality

บทนำ

ในสังคมปัจจุบันผู้คนหันมาสนใจต่อสุขภาพตัวเองมากขึ้น และต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี คุณภาพอากาศภายในอาคารเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะส่งผลต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย ในสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้นการดำรงชีวิตในเขตเมือง เช่น กรุงเทพฯและปริมณฑล

ผู้คนจำนวนมากนิยมใช้เครื่องปรับอากาศในอาคารพักอาศัยเพื่อปรับอากาศทำความเย็นภายในบ้านให้อยู่ในสภาวะสบาย ห้องที่นิยมติดตั้งเครื่องปรับอากาศมากที่สุดคือห้องนอนเนื่องจากเป็นห้องที่ใช้งานบ่อยและผู้อยู่อาศัยต้องการความสบายในการนอนหลับพักผ่อนช่วงกลางคืนจากการสำรวจสอบถามเบื้องต้นพบว่า บ้านส่วนใหญ่ที่ติดตั้งเครื่องปรับอากาศมักจะไม่มีการระบาย

* Associate Professor

อากาศด้วยวิธีการที่นำอากาศใหม่จากภายนอกเข้ามาในห้องขณะทำการปรับอากาศ การปรับอากาศจะทำความเย็นให้กับอากาศภายในห้องเพียงอย่างเดียวโดยวิธีหมุนเวียนอากาศภายในห้องให้ผ่านคอยล์เย็นของเครื่องปรับอากาศ อากาศภายนอกที่จะเข้ามาในพื้นที่ปรับอากาศได้จึงมีเพียงแค่การรั่วซึม (infiltration) ผ่านรอยแยกตามกรอบประตูและหน้าต่างภายนอกเท่านั้น อย่างไรก็ตามการนำอากาศใหม่ภายนอกที่ร้อนและชื้นเข้ามาก็ส่งผลต่อภาระในการปรับอากาศ และหากมีการนำอากาศใหม่ภายนอกเข้ามามากเกินไปจนความจำเป็นก็จะส่งผลต่อค่าใช้จ่ายด้านพลังงาน

ในการหายใจของคนเราร่างกายจะใช้ก๊าซออกซิเจนในการสันดาปและปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ออกมาการอยู่อาศัยในห้องปรับอากาศที่ปิดทึบเป็นระยะเวลานานเช่นห้องนอนจะทำให้ปริมาณก๊าซออกซิเจนลดลงและปริมาณของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์กลับสะสมเพิ่มสูงขึ้นซึ่งไม่ดีต่อสุขภาพของผู้อยู่อาศัย การรั่วซึมของอากาศภายนอกเข้ามาตามรอยแยกของกรอบประตูและหน้าต่างนั้นไม่น่าจะเพียงพอที่จะทำให้ระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อยู่ในระดับที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตที่มีสุขภาพที่ดีได้

การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการสะสมของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในห้องนอนปรับอากาศที่ไม่มีการระบายอากาศด้วยวิธีการขณะที่มีการใช้งานจริงในชีวิตประจำวัน ก๊าซอื่น ๆ สารชีวภาพ ฝุ่นละออง เชื้อแบคทีเรีย และเชื้อราในอากาศไม่อยู่ในขอบเขตของการศึกษานี้ บ้านกรณีศึกษาที่เข้าทำการเก็บข้อมูลเป็นบ้านร่วมสมัยทั่วไปในยุคปัจจุบันที่มีการใช้งานแบบปรับอากาศที่ไม่มีการระบายอากาศด้วยวิธีการ และตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล พื้นที่ในบ้านที่ทำการศึกษาคงจำกัดอยู่ที่ห้องนอน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการใช้เครื่องปรับอากาศเป็นระยะเวลานานที่สุดในบ้านพักอาศัยทั่วไป

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ส่วนประกอบของอากาศ

อากาศประกอบด้วยก๊าซต่าง ๆ ไอน้ำ และอนุภาคฝุ่นละอองปะปนกัน ส่วนผสมของอากาศตามสถานที่ต่าง ๆ อาจแตกต่างกันบ้าง ก๊าซที่เป็นองค์ประกอบหลักในอากาศประกอบด้วย ไนโตรเจน ออกซิเจน อาร์กอน คาร์บอนไดออกไซด์ และก๊าซอื่น ๆ ปริมาณของก๊าซหลัก ๆ ในอากาศคิดเป็นสัดส่วนโดยปริมาตรเป็นดังนี้ ก๊าซไนโตรเจน 78.08 % ก๊าซออกซิเจน 20.95 % ก๊าซอาร์กอน 0.93 % ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ 0.03 % และก๊าซอื่น ๆ อีก 0.02 % ถ้าคิดเป็น ppm (part per million) โดยปริมาตรประมาณได้ดังนี้ ก๊าซไนโตรเจน 209,500 ppm ก๊าซออกซิเจน 780,900 ppm ก๊าซอาร์กอน 9,300 ppm และก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ 300 ppm ด้วยน้ำหนักแล้วก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์มีน้ำหนักโมเลกุลสูงที่สุดคือ 44.009 รองลงมาคือ ก๊าซอาร์กอน ก๊าซออกซิเจน และก๊าซไนโตรเจนมีน้ำหนักโมเลกุลที่ 38.948 31.998 และ 28.012 ตามลำดับ คาร์บอนไดออกไซด์เป็นก๊าซไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่ติดไฟ มีความหนาแน่น 1.98 kg/m^3 ซึ่งเป็นประมาณ 1.5 เท่าของอากาศ

การหายใจและระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่มีผลต่อมนุษย์

ก๊าซออกซิเจนเป็นก๊าซที่สำคัญของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย มนุษย์หายใจเอาก๊าซออกซิเจนเข้าไปสันดาปกับอาหารภายในเซลล์และให้พลังงานออกมาเพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ การหายใจของคนเราจะปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ออกมา ปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ร่างกายปล่อยออกมาสัมพันธ์กับระดับการเผาผลาญของกิจกรรม ลมหายใจออกของมนุษย์มีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ประมาณร้อยละ 5.6 ผู้ใหญ่โดยเฉลี่ยลมหายใจออกมีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ประมาณ 35,000 ถึง 50,000 ppm (สูงกว่าอากาศภายนอก 100

เท่า) ในอาคารมนุษย์เป็นต้นกำเนิดหลักที่ก่อให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ภายในอาคารที่สูงเพิ่มขึ้นมีผลมาจากจำนวนผู้ใช้อาคาร ระยะเวลาที่อยู่ในอาคาร และการนำอากาศใหม่ภายนอกเข้ามา ความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในห้องปิดขนาด 3.5 x 4 ตารางเมตรสามารถเพิ่มขึ้นจาก 500 ถึง 1,000 ppm ภายใน 45 นาที The National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH) ระบุว่าอากาศภายในที่มีความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เกิน 1,000 ppm ถือว่ามีการระบายอากาศไม่เพียงพอ

ระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ภายในอาคารที่สูงจะก่อให้เกิดอาการง่วงซึม ปวดหัว และทำงานได้ไม่ดี การขาดออกซิเจนหรือได้รับคาร์บอนไดออกไซด์เข้าไปมากจะทำให้เลือดเป็นกรด เกิดการขยายตัวของหลอดเลือด กระตุ้นระบบการหายใจเร็วขึ้นทำให้หัวใจเต้นเร็ว และกดสมอง อาการทางคลินิกเป็นดังนี้ อาการระยะยาวผลของการได้รับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สูงกว่าปกติไปนาน ๆ อาจทำให้ปวดหัวบ่อย กดสมอง มึนงง ง่วงซึม เครียด ความดันโลหิตและอัตราการหายใจอาจเพิ่มสูงขึ้นได้ อาการเฉียบพลันจากการสูดหายใจเอาก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เป็นจำนวนมากในระยะแรกทำให้เกิดอาการหายใจเร็ว หายใจลึกขึ้น ความดันโลหิตสูงขึ้น หัวใจเต้นเร็ว ชีพจรเร็ว หากได้รับในปริมาณมากขึ้นจะเริ่มมีผลกดสมอง ทำให้ซึมลง ปวดศีรษะ วิงเวียนศีรษะ มึนงง สับสน การได้ยินลดลง และรบกวนการมองเห็นเนื่องจากสมองถูกกดการทำงาน ที่ผิวหนังจะเกิดหลอดเลือดขยายตัวเหงื่อออก กล้ามเนื้อกระตุก (tremor) อาจพบมีคลื่นไส้ อาเจียน และท้องเสีย บางรายอาจมีอาการคลั่ง (panic) หากได้รับปริมาณสูงมากจะทำให้หมดสติและเสียชีวิตในที่สุด ระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ 2,500 ppm ถึง 5,000 ppm ก่อให้เกิดอาการปวดหัว มึนงง คลื่นไส้ และอาการอื่น ๆ เกิดขึ้นได้เมื่ออยู่ในที่ที่มีระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สูงกว่า 5,000 ppm เป็นเวลาหลายชั่วโมง ระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ที่ 40,000 ppm เกิดอันตรายต่อสุขภาพและเสียชีวิตทันที

Lipsett, Shusterman และ Beard ได้บันทึกผลของคาร์บอนไดออกไซด์ความเข้มข้นสูง(มากกว่าที่พบในอาคารทั่วไป)ที่มีผลต่อสุขภาพมนุษย์ว่า ที่ระดับมากกว่า 20,000 ppm จะทำให้หายใจลึกขึ้นที่ระดับ 40,000 ppm เพิ่มระดับการหายใจอย่างชัดเจน ที่ระดับ 100,000 ppm ก่อให้เกิดการรบกวนการมองเห็น กล้ามเนื้อกระตุก และหมดสติ และที่ระดับ 250,000 ppm (ความเข้มข้น 25%) ทำให้ตาย

Satish และคณะได้ทำการศึกษาความเข้มข้นก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่สูงขึ้นในอาคารต่อสมรรถนะการทำงานด้วยการทดลองใช้อาสาสมัคร 22 คนให้ได้รับคาร์บอนไดออกไซด์ที่ระดับ 600 1,000 และ 2,500 ppm ในห้องทดลองที่เสมือนสำนักงาน โดยแบ่งอาสาสมัครออกเป็น 6 กลุ่ม แต่ละกลุ่มอยู่ในสภาวะระดับคาร์บอนไดออกไซด์ที่กำหนดเป็นระยะเวลา 2.5 ชั่วโมง ทั้งหมดทดลองภายในหนึ่งวัน ผลการศึกษาพบว่าความสามารถในการตัดสินใจลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญเชิงสถิติ ห้องที่มีระดับคาร์บอนไดออกไซด์ 1,000 ppm เปรียบเทียบกับในห้องที่มีคาร์บอนไดออกไซด์ 600 ppm สมรรถนะในการตัดสินใจลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญที่สเกล 6 ใน 9 เมตริก และห้องที่มีระดับคาร์บอนไดออกไซด์ 2,500 ppm เปรียบเทียบกับในห้องที่มีคาร์บอนไดออกไซด์ 600 ppm สมรรถนะในการตัดสินใจลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญที่สเกล 7 ใน 9 เมตริก

มาตรฐานระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอาคาร

โดยปกติอากาศภายนอกจะมีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อยู่ราว 300 ถึง 400 ppm ระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอาคารขึ้นอยู่กับจำนวนคน ระยะเวลาที่เข้าอยู่ ปริมาณอากาศภายนอกที่เข้ามา ขนาดของห้อง ผลผลิตเผาไหม้ที่เข้ามาภายใน เช่น ไอเสียรถยนต์ เต้าเผา การสูบบุหรี่ และความเข้มข้นคาร์บอนไดออกไซด์ภายนอก

Occupational Safety and Health Administration (OSHA) และ American Conference of Government Industrial Hygienists (ACGH) ระบุระดับคาร์บอนไดออกไซด์แนะนำสูงสุดที่คนเข้าอยู่ในช่วงเวลา 8 ชั่วโมงเฉลี่ย (time weighted average) ไม่เกินระดับ 5,000 ppm ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ความปลอดภัยกับภาวะแวดล้อม (สารเคมี) พ.ศ. 2520 กำหนดค่าความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ไม่เกิน 5,000 ppm

ASHRAE (American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers) ได้ออกมาตรฐาน ANSI/ASHRAE 62-1989 การระบายอากาศสำหรับคุณภาพอากาศภายในที่ยอมรับ ซึ่งระบุคำแนะนำ (guideline) ของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอาคารไม่เกิน 1,000 ppm โดยขึ้นกับสมมติฐานการนำอากาศภายนอกเข้ามาในอัตรา 15 cfm (cubic feet per minute) ต่อคนและอากาศภายนอกมีความเข้มข้นของคาร์บอนไดออกไซด์ที่ 300 ppm ต่อมาในปี ค.ศ. 1999 มาตรฐาน ANSI/ASHRAE 62-1999 การระบายอากาศสำหรับคุณภาพอากาศภายในที่ยอมรับ ออกมาโดยกำหนดใช้ค่าความแตกต่างความเข้มข้นคาร์บอนไดออกไซด์ภายในและภายนอกที่ 700 ppm กับการระบายอากาศขั้นต่ำแทนที่จะใช้ค่าสัมบูรณ์ (absolute) 1,000 ppm และค่านี้ถูกระบุเป็นข้อมูลต่อมาจนถึงมาตรฐาน ANSI/ASHRAE 62.1-2016 การระบายอากาศสำหรับคุณภาพอากาศภายในที่ยอมรับ อย่างไรก็ตามระดับความเข้มข้นคาร์บอนไดออกไซด์ดังกล่าวไม่เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพแต่ใช้เป็นเกณฑ์ความสบายมนุษย์ด้านกลิ่นและคุณภาพอากาศภายในอาคาร (indoor air quality) ทั้งนี้เนื่องจากการหายใจของคนก่อมลภาวะและกลิ่นออกมา (odorous bioeffluents) ระดับคาร์บอนไดออกไซด์ที่ ASHRAE ออกมาเป็นคำแนะนำ (guideline) ไม่ใช่ค่ามาตรฐาน (standard)

ในอาคารที่มีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เกิน 1,000 ppm หรือมีคาร์บอนไดออกไซด์ภายในสูงกว่าคาร์บอนไดออกไซด์ภายนอก 700 ppm ในระดับคงที่ (steady-

state) ถือว่าอาคารนั้นมีการระบายอากาศไม่เพียงพอควรมีการระบายอากาศโดยนำอากาศภายนอกเข้ามาในอัตรา 15 cfm/person (7.5 L/s/person) การใช้เครื่องวัดค่าคาร์บอนไดออกไซด์เพื่อควบคุมอัตราการระบายอากาศหรือการนำอากาศภายนอกเข้ามาในระบบปรับอากาศเป็นวิธีที่เรียกว่า DCV (demand controlled ventilation) การหาอัตราการระบายอากาศสามารถคำนวณได้โดยอัตราการระบายอากาศเท่ากับค่า 10,500 หารด้วยความแตกต่างความเข้มข้นคาร์บอนไดออกไซด์ระหว่างภายนอกกับภายใน อัตราการระบายอากาศที่ได้มีหน่วยเป็นลูกบาศก์ฟุตต่ออนาที (cfm) ต่อคน

วิธีการศึกษา

การศึกษาใช้วิธีการสำรวจภาคสนามเก็บข้อมูลจากการใช้งานจริงของบ้านพักอาศัยในกรุงเทพฯ หรือปริมณฑล จำนวน 10 กรณีศึกษาและนำผลที่ได้มาประมวลและสรุปผล การเก็บข้อมูลได้รับความร่วมมือจากอาสาสมัครที่เป็นเจ้าของอาคารและเป็นผู้ใช้ห้องนอนเป็นผู้นำเครื่องมือเข้าไปติดตั้งในห้อง ผู้ศึกษาไม่ได้เข้าไปในบ้านและในห้องนอนที่ทำการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาสภาพภายในและไม่ได้สังเกตการณ์พฤติกรรมในการใช้ห้องนอนของอาสาสมัครที่เข้าร่วมโครงการเนื่องจากการเป็นการละเมิดความเป็นส่วนตัวของอาสาสมัครผู้เข้าร่วมโครงการ ข้อมูลระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ปรากฏเริ่มจากการเปิดเครื่องปรับอากาศจนถึงการปิดเครื่องปรับอากาศ

การเก็บข้อมูลระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จะบันทึกเป็นรายชั่วโมงระยะเวลาต่อเนื่องหนึ่งคืน เครื่องมือจะถูกติดตั้งในห้องนอนปรับอากาศของตัวอย่างกรณีศึกษา หัววัดก๊าซจะติดตั้งในระดับความสูงของศีรษะ ณ โต๊ะข้างหัวนอน ขณะนอนหลับที่ความสูงประมาณ 45-60 เซนติเมตร นอกเหนือจากนั้นข้อมูลสภาพแวดล้อมทั่วไปได้รับการบันทึกด้วย เช่น เจ้าของอาคาร สถานที่ตั้ง วันที่ติดตั้งเครื่องมือ จำนวนผู้ใช้งาน เวลาเปิดปิดเครื่องปรับอากาศ อุณหภูมิที่ตั้งไว้ของเครื่องปรับอากาศ พื้นที่และปริมาตรห้อง ชนิดและขนาดหน้าต่างหรือช่องเปิด เป็นต้น

เครื่องมือที่ใช้เก็บค่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เป็นเครื่องมือที่ผลิตโดย Lutron รุ่น MCH-383SD หัววัด NDIR มีช่วงการวัด 0 ถึง 4,000 ppm ความละเอียดการแสดงผล (resolution) 1 ppm และมีความแม่นยำ (accuracy) ± 40 ppm ($\leq 1,000$ ppm) พังค์ชั้นบันทึกข้อมูลด้วย SD Card ดังแสดงในภาพที่ 1

ผลการศึกษา

ห้องนอนที่ทำการศึกษามีจำนวนผู้ใช้งาน 1-4 คน ขนาดพื้นที่ประมาณ 12.00-20.50 ตารางเมตร (เฉลี่ย 15.51 ตารางเมตร) ปริมาตรห้อง 31.00-53.30 ลูกบาศก์เมตร (เฉลี่ย 40.92 ลูกบาศก์เมตร) ความยาวรอยแยกช่องเปิด

ภาพที่ 1 เครื่องมือตรวจวัดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์

ตารางที่ 1 สรุปภาพห้องนอนของ 10 กรณีศึกษา

Case No.	No. of Occupants	Area of Room (m ²)	Volume of Room (m ³)	Crack Length (m)	Type of Opening	Material of Opening
Case 1	2	17.10	44.46	22.30	Slide	UPVC
Case 2	3	12.80	33.28	10.90	Slide	UPVC
Case 3	3	16.32	42.43	12.60	Slide	UPVC
Case 4	4	20.50	53.30	26.90	Slide	UPVC
Case 5	1	12.00	31.00	10.00	Slide	UPVC
Case 6	4	16.00	41.60	13.50	Swing	Wood
Case 7	2	16.32	42.43	13.70	Slide	UPVC
Case 8	3	17.10	44.46	22.30	Slide	UPVC
Case 9	2	12.00	31.20	21.50	Slide	UPVC
Case 10	2	15.00	45.00	10.70	Slide	Alumimium
Average		15.51	40.92	16.44		

10.00-26.90 เมตร (เฉลี่ย 16.44 เมตร) ลักษณะช่องเปิดเป็นบานเลื่อนเปิดสวนสองทางเป็นส่วนใหญ่กับบานเปิดวัสดุบานกรอบเป็น UPVC ไม้ และอลูมิเนียม ดังแสดงในตารางที่ 1

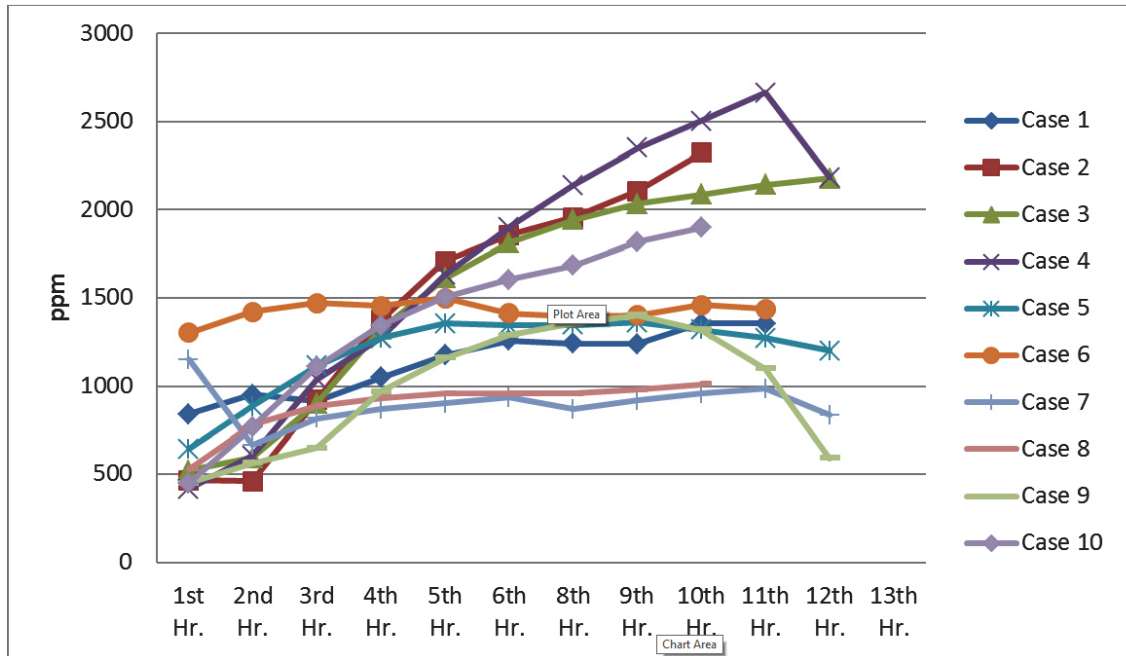
จากการสำรวจพบว่าระยะเวลาชั่วโมงในการใช้ห้องนอนขณะปรับอากาศอยู่ที่ 7.00 ชั่วโมง จนถึง 11.50 ชั่วโมงโดยประมาณหรือเฉลี่ย 9.26 ชั่วโมง จาก 10 กรณีศึกษาพบว่า มี 2 กรณีศึกษาที่ความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ไม่เกิน 1,000-1,100 ppm นั่นคือกรณีศึกษาที่ 7 ซึ่งมีผู้ใช้งาน 2 คนเป็นผู้หญิงรูปร่างเล็กและเด็กอายุ 6 ขวบ และกรณีศึกษาที่ 8 ที่อาจมีการรั่วซึมจากประตูบานเลื่อนภายในห้องนอน

จากกรณีศึกษาส่วนใหญ่หลังจากเปิดเครื่องปรับอากาศและเข้าใช้ห้องนอน 2 ถึง 3 ชั่วโมงระดับความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เริ่มสูงเกิน 1,000 ppm ในกรณีที่มีผู้ใช้งานในห้องนอน 1 คน 2 คน 3 คน และ 4 คนพบว่าความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ขึ้นสูงสุดถึง 1,360 ppm 1,900 ppm 2,178 ppm และ 2,665 ppm ตามลำดับ ค่าเฉลี่ยความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ตลอดการใช้งานอยู่ที่ 1,244 ppm และค่าเฉลี่ยสูงสุดของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อยู่ที่ 1,607 ppm

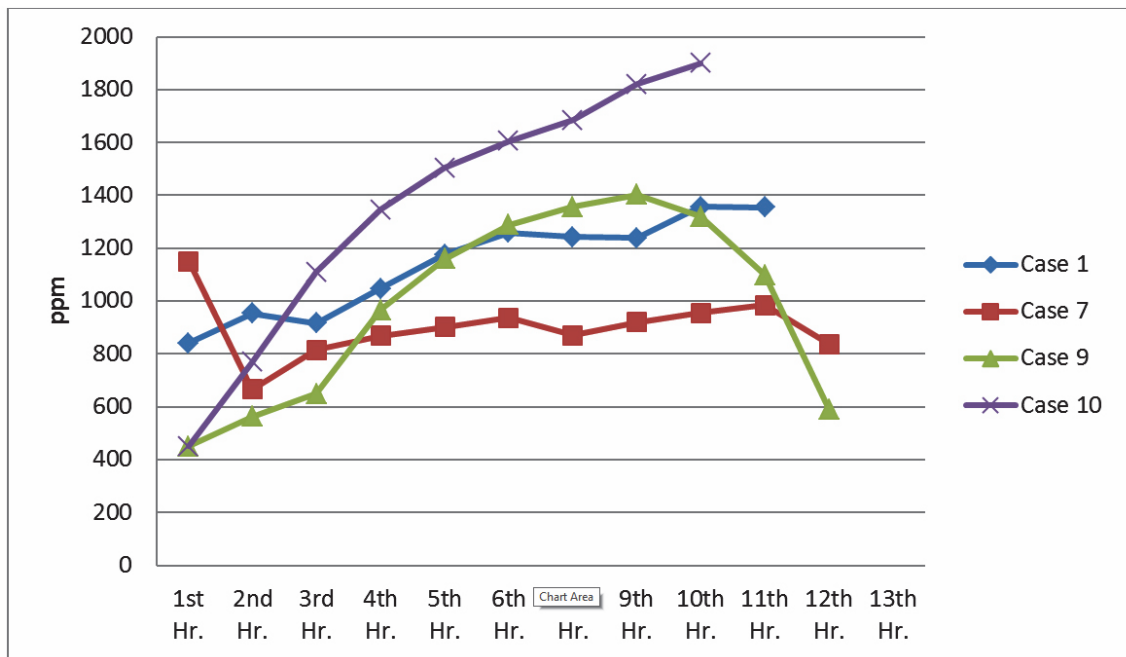
ผลการศึกษาระดับความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในห้องนอนปรับอากาศกรณีใช้งานจริงจำนวน 10 กรณีศึกษาสรุปออกมาดังในตารางที่ 2 และแผนภูมิในภาพที่ 2, 3, 4 และ 5

ตารางที่ 2 ผลสรุปการศึกษาของ 10 กรณีศึกษา

Case No.	No. of Occ.	Hour of A/C (hr.)	CO ₂ >1000 ppm at Hr.	Ave CO ₂ (ppm)	Peak CO ₂ (ppm)
Case 1	2	9.33	3	1,114	1,357
Case 2	3	7.00	3	1,366	2,108
Case 3	3	10.50	3	1,559	2,178
Case 4	4	9.75	2	1,701	2,665
Case 5	1	11.5	2.5	1,192	1,360
Case 6	4	8.75	0.1	1,426	1,500
Case 7	2	9.85	0.1	887	985
Case 8	3	8.32	8	893	1,010
Case 9	2	10.55	4	986	1,403
Case 10	2	7.05	2	1,320	1,900
Average	2.6	9.26	2.77	1,244	1,647

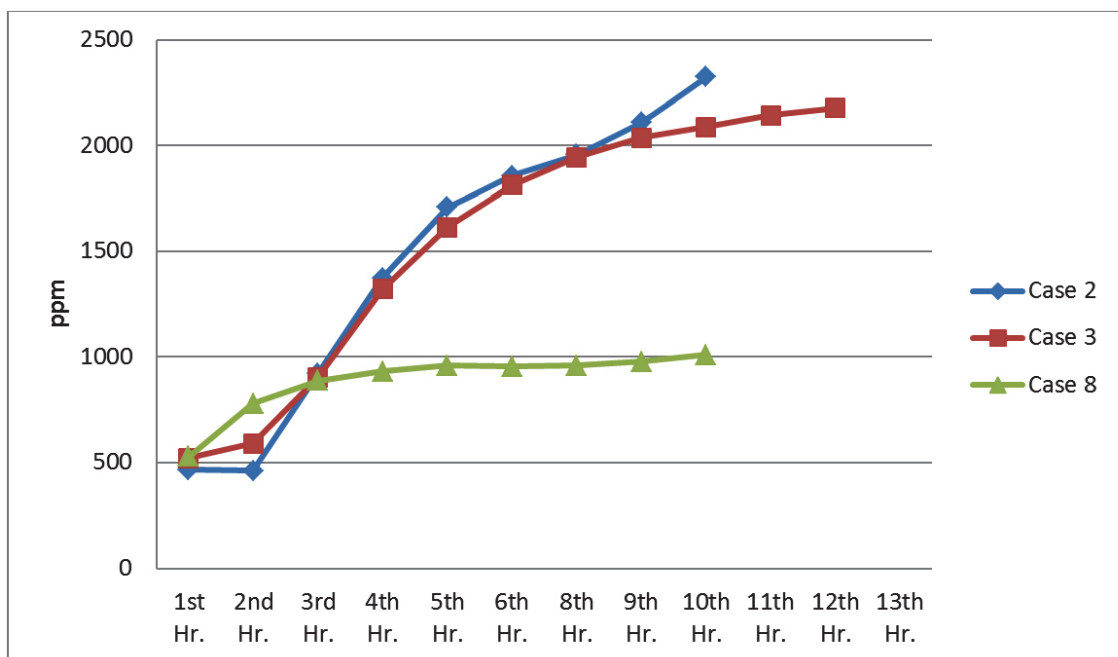
ภาพที่ 2 แผนภูมิแสดงความเข้มข้นคาร์บอนไดออกไซด์ (ppm) ขณะเปิดเครื่องปรับอากาศของ 10 กรณีศึกษา

ภาพที่ 3 แผนภูมิแสดงความเข้มข้นคาร์บอนไดออกไซด์ (ppm) กรณีมีผู้ใช้งาน 2 คน

กรณีที่มีผู้ใช้งานในห้องนอน 2 คน พบว่าหลังจากการใช้งานไปแล้วประมาณ 3 ชั่วโมง 3 ใน 4 กรณีศึกษาจะมีระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมสูงเกิน 1,000 ppm และความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มสูงขึ้นประมาณ 1,400 จนถึง 1,900 ppm ในช่วงท้ายของ

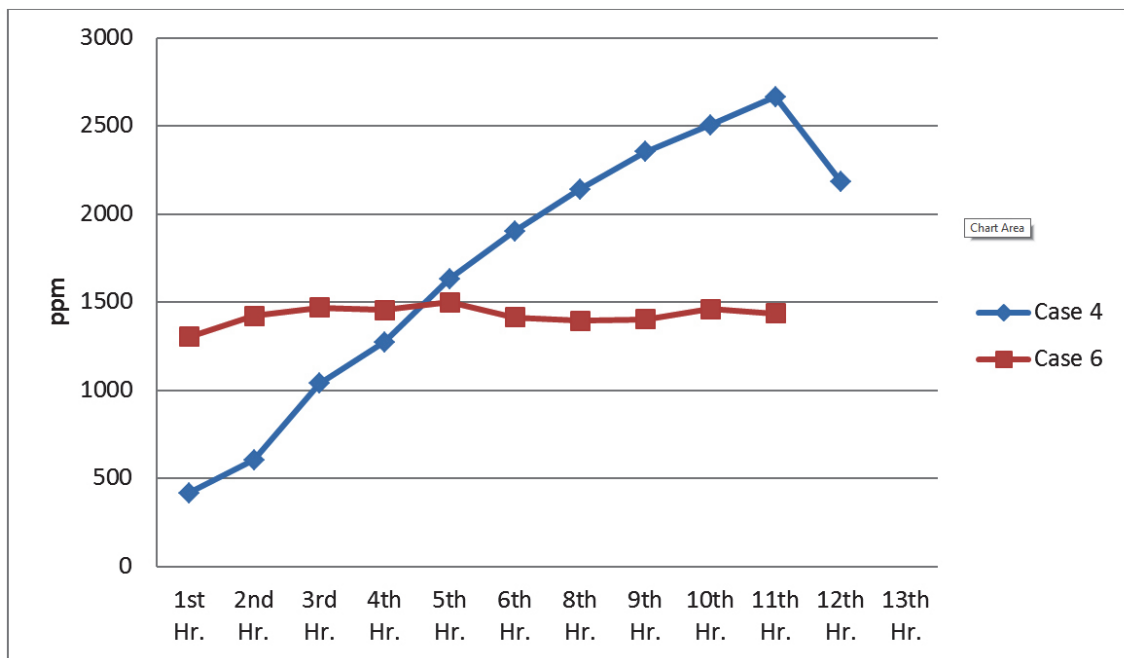
การใช้งาน มีกรณีศึกษาที่ 7 ที่ความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ไม่เกิน 1000 ppm อาจเนื่องจากผู้ใช้อาคารเป็นผู้หญิงรูปร่างเล็กกับเด็กอายุ 6 ขวบ ประกอบกับปริมาตรห้องนอนที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่กว่าค่าเฉลี่ยของกรณีศึกษาทั้งหมด

ภาพที่ 4 แผนภูมิแสดงความเข้มข้นคาร์บอนไดออกไซด์ (ppm) กรณีมีผู้ใช้งาน 3 คน

กรณีที่มีผู้ใช้งานในห้องนอน 3 คน พบว่าหลังจากการใช้งานไปแล้วประมาณ 2.5 ชั่วโมง 2 ใน 3 กรณีศึกษามีระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมสูงเกิน 1,000 ppm และความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มสูงมากกว่า 2,000 ppm และสามารถขึ้นไปถึงประมาณ 2,300 ppm หลังการใช้งานเกิน 8 ชั่วโมง ในกรณีศึกษา

ที่ 8 ที่ระดับความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมไม่สูงมาก อาจเนื่องจากในห้องนอนมีประตูห้องน้ำเป็นประตูบานเลื่อนขนาดใหญ่และหน้าต่างห้องน้ำถูกเปิดไว้ตลอดเวลา อาจมีการรั่วซึมของอากาศภายนอกเข้ามาได้มากกว่ากรณีศึกษาอื่น ๆ

ภาพที่ 5 แผนภูมิแสดงความเข้มข้นคาร์บอนไดออกไซด์ (ppm) กรณีมีผู้ใช้งาน 4 คน

กรณีที่มีผู้ใช้งานในห้องนอน 4 คน ในกรณีศึกษาที่ 4 พบว่าหลังจากการใช้งาน 2 ชั่วโมงระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมเริ่มสูงเกิน 1,000 ppm และความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สูงเกิน 2,000 ppm หลังการใช้งานเกิน 8 ชั่วโมง และเพิ่มสูงมากกว่า 2,500 ppm เมื่อใช้งานเกิน 10 ชั่วโมง ในกรณีศึกษาที่ 6 เป็นที่น่าสังเกตว่าระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมสูงขึ้นไม่มากเหมือนกรณีศึกษาที่ 4 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะและวัสดุของบานเปิดเป็นบานเปิดไม้ที่มีรอยแยกตามกรอบหน้าต่างมากกว่าบานเปิดแบบ UPVC ของกรณีศึกษาที่ 4 ทำให้การรั่วซึมของอากาศเข้ามาในห้องนอนได้มากกว่ากรณีศึกษาอื่น ๆ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ห้องนอนปรับอากาศที่ไม่มีการระบายอากาศด้วยวิธีกล 8 ใน 10 กรณีศึกษามีระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมสูงเกิน 1,000-1,100 ppm

ส่วนใหญ่หลังการใช้งานไปประมาณ 2-3 ชั่วโมงระดับความเข้มข้นก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ภายในเริ่มสูงขึ้นเกิน 1,000-1,100 ppm ณ จุดนี้ถือได้ว่าการระบายอากาศไม่เพียงพอตามคำแนะนำของ ANSI/ASHRAE 62.1-2016 การระบายอากาศสำหรับคุณภาพอากาศภายในที่ยอมรับ และมาตรฐานของ The National Institute for Occupational Safety and Health

ส่วนอีก 2 กรณีศึกษาที่ระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมไม่เกิน 1,000-1,100 ppm อาจเนื่องมาจากผู้ใช้ห้องนอนมีขนาดร่างกายเล็กในบางกรณีอาจมีการรั่วซึมจากประตูภายในของห้องนอนที่มีมากกว่ากรณีศึกษาอื่น ๆ กรณีที่มีผู้ใช้งาน 2 คนพบว่า ความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สามารถเพิ่มสูงขึ้นประมาณ 1,400 จนถึง 1,900 ppm ในกรณีที่ผู้ใช้งาน 3 คนความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อาจเพิ่มสูงมากกว่า 2,000 ppm และสามารถขึ้นไปถึงประมาณ 2,300 ppm ได้หลังการใช้งานเกิน 8 ชั่วโมง และในกรณีที่ผู้ใช้งาน 4 คน ความเข้มข้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สูงเกิน

2,000 ppm ได้หลังการใช้งานเกิน 8 ชั่วโมง และสามารถเพิ่มสูงมากกว่า 2,500 ppm เมื่อใช้งานเกิน 10 ชั่วโมง ระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่สูงมากกว่า 2,000-2,500 ppm จะมีผลต่อสุขภาพอาจก่อให้เกิดอาการง่วงซึม และปวดหัวได้

ดังนั้น เพื่อคงคุณภาพอากาศภายในห้องนอนที่ดีและเพื่อสุขภาพของผู้ใช้งานห้องนอนควรจะมีการระบายอากาศโดยนำอากาศใหม่ภายนอกเข้ามา การระบายอากาศสามารถทำได้โดยการระบายอากาศด้วยวิธีธรรมชาติหรือด้วยวิธีกล สำหรับห้องนอนปรับอากาศการระบายอากาศควรใช้วิธีกล และควบคุมปริมาณอากาศใหม่ภายนอกเข้ามาในปริมาณที่เหมาะสม การเลือกขนาดพัดลมระบายอากาศให้สอดคล้องกับลักษณะห้องนอนและจำนวนผู้ใช้งานจะช่วยทำให้คุณภาพอากาศภายในอยู่ในระดับมาตรฐานและประหยัดพลังงานเครื่องปรับอากาศ หากเลือกพัดลมระบายอากาศที่มีขนาดใหญ่เกินไปก็จะเป็นภาระกับเครื่องปรับอากาศทำให้ใช้พลังงานไฟฟ้ามาก ส่วนการระบายอากาศด้วยวิธีธรรมชาติโดยการเปิดหน้าต่างขณะใช้เครื่องปรับอากาศสามารถกระทำได้โดยเปิดช่องเปิดจนระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ อย่างไรก็ตามจะไม่สามารถควบคุมปริมาณอากาศใหม่เข้ามาในระดับที่คงที่ได้ และอาจสิ้นเปลืองพลังงานที่ใช้ในการปรับอากาศ

ในการศึกษารั้วนี้เป็นการศึกษาภาคสนามเบื้องต้นจากห้องนอนและผู้ใช้งานที่ค่อนข้างหลากหลายตามบ้านทั่วไปที่มีการใช้งานจริง ดังนั้น จึงมีตัวแปรอิสระจำนวนมากที่ผู้ศึกษาไม่สามารถควบคุมได้ ผลการศึกษาที่ได้จึงเป็นเพียงแนวโน้มของระดับการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในห้องนอนปรับอากาศที่ไม่มีการระบายอากาศด้วยวิธีกล ลักษณะการสะสมและการเพิ่มขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากการศึกษาในครั้งนี้ อาจไม่ตรงหรือเกิดขึ้นกับกรณีอื่นก็เป็นได้ มีตัวแปรหลายตัวแปรที่สามารถส่งผลกระทบต่อระดับการสะสมของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ เช่น เพศ อายุ ขนาดร่างกาย และระดับการเผาผลาญของกิจกรรมที่ส่งผลต่อปริมาณที่ร่างกายปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ออกมา ขนาดและ

ปริมาตรของห้อง ลักษณะและวัสดุของการก่อสร้างของห้อง ประตูและหน้าต่างที่มีผลต่อการรั่วซึมอากาศ ทิศทางของห้องและแรงลมภายนอกที่กระทำต่อห้องที่ส่งผลต่อการรั่วซึมอากาศ เป็นต้น หากมีการศึกษาต่อไปในอนาคตด้วยวิธีการทดลองในห้องทดลองที่สามารถควบคุมตัวแปรอิสระต่างดังกล่าวได้ จะทราบถึงอิทธิพลของแต่ละตัวแปรต่อระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สะสมในห้อง และได้ผลการศึกษาที่ละเอียด ลึก และแม่นยำกว่านี้

บรรณานุกรม

“ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ข้อมูลทั่วไปอันตรายที่เกิดจากคาร์บอนไดออกไซด์.” สืบค้น 14 มิถุนายน 2559. <http://www.thaieditorial.com/tag/>.

“คาร์บอนไดออกไซด์.” สืบค้น 14 มิถุนายน 2559. <https://th.wikipedia.org/wiki/>.

จุฑารัตน์ ฉัตรวิริยางค์และวิวัฒน์ เอกบูรณะวัฒน์. “Carbon Dioxide.” สืบค้น 14 มิถุนายน 2559. http://www.summacheeva.org/index_thaitox_carbon_dioxide.htm.

“ส่วนประกอบของอากาศ.” สืบค้น 14 มิถุนายน 2559. http://mte.kmutt.ac.th/elearning/Internal%20Combustion%20Engine%20Part%20I/3_1.html.

“องค์ประกอบของอากาศ.” สืบค้น 14 มิถุนายน 2559. <http://physicsworld.nanacity.com/physicsworld/lesson/world4.htm?kattempt=1>.

- ACGIH (American Conference of Governmental Industrial Hygienists). *TLVs and BEIs*. Cincinnati, OH.: American Conference of Governmental Industrial Hygienists, 2011.
- American Society of Heating, Refrigerating and Air-Conditioning Engineers. *ANSI/ASHRAE 62.1-2016: Ventilation for Acceptable Indoor Air Quality*. Atlanta, GA.: ASHRAE Headquarters, 2016.
- “ASHRAE Technical FAQ.” Accessed July 1, 2016. <https://www.ashrae.org/File%20Library/docLib/.../TC-04-03-FAQ-35.pdf>.
- “Carbon Dioxide (CO2).” Accessed July 12, 2016. <http://www.health.state.mn.us/divs/eh/indoorair/co2/>.
- Greiner, Tom. “Indoor Air Quality: Carbon Monoxide and Carbon Dioxide (AEN-125).” Accessed July 1, 2016. <http://www.abe.iastate.edu/extension-and-outreach/indoor-air-quality-carbon-monoxide-and-carbon-dioxide-aen-125/>.
- “Indoor Air Quality.” Accessed June 14, 2016. https://en.wikipedia.org/wiki/Indoor_air_quality.
- Lipsett, M.J., Shusterman, D.J. and Beard, R.R. “Inorganic Compounds of Carbon, Nitrogen, and Oxygen.” In *Patty’s Industrial Hygiene and Toxicology*, G.D. Clayton and F.D. Clayton, eds. New York: John Wiley & Sons, 1994.
- National Institute for Occupational Safety and Health. “Indoor Environmental Quality: Building Ventilation.” Accessed October 8, 2008. <http://www.cdc.gov/niosh/topics/indoorenv/BuildingVentilation.html>.
- OSHA (Occupational Safety and Health Administration). “Sampling and Analytical Methods: Carbon Dioxide in Workplace Atmospheres.” Accessed May 7, 2012. <http://www.osha.gov/dts/sltc/methods/inorganic/id172/id172.html>.
- Petty, Stephen. “Summary of ASHRAE’s Position on Carbon Dioxide (CO2) Levels in Spaces”. Accessed July 1, 2016. www.eesinc.cc/downloads/CO2positionpaper.pdf.
- Prill, Rich. “Why Measure Carbon Dioxide Inside Buildings?” Accessed July 1, 2016. www.energy.wsu.edu/Documents/CO2inbuildings.pdf.
- “Study: Bad In-Flight Air Exacerbated by Passengers.” Talk of the Nation, National Public Radio. September 21, 2007.
- Usha, Satish, Mark J. Mendell, Krishnamurthy, Shekhar, Toshifumi, Hotchi, Douglas, Sullivan, Siegfried, Streufert and William J., Fisk. “Is CO2 an Indoor Pollutant? Direct Effects of Low-to-Moderate CO2 Concentrations on Human Decision-Making Performance.” *Environ Health Perspect*. Accessed July 13, 2016. DOI:10.1289/ehp.1104789. <http://ehp.niehs.nih.gov/1104789/>.

ข้อพิจารณาในการปรับใช้แนวคิดการอนุรักษ์มรดก วัฒนธรรมเมืองในระดับสากลกับการอนุรักษ์ใน ประเทศไทย

วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ *

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

wimonrart.i@chula.ac.th

บทคัดย่อ

แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในกฎบัตรและหลักการในระดับนานาชาติได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การศึกษาพบว่าแนวคิดการอนุรักษ์สากล เปลี่ยนจากแนวคิดการรักษาอาคารประวัติศาสตร์ในพื้นที่ศูนย์กลางเมือง มาสู่แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมือง ที่ครอบคลุมเนื้อหาด้านกว้างขวาง บนฐานของการพิจารณาพื้นที่จากมุมมองในลักษณะภูมิทัศน์เมือง มีการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางนามธรรม รวมถึงองค์ประกอบที่แสดงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ รวมถึงมีการผนวกอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการนำแนวคิดสากลมาปรับใช้กับแนวคิดการอนุรักษ์ในประเทศไทย การศึกษานี้เสนอให้ใช้นิยาม “ย่านชุมชนเก่า” ที่มีการใช้อยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม นิยามดังกล่าวควรได้รับการปรับ โดยเพิ่มประเด็นสำคัญในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ การพิจารณาคุณค่าที่ประชาชนให้ความสำคัญ และคุณค่าที่สัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนาเมือง การให้ความเคารพต่อคุณลักษณะของย่านและชุมชนเก่าของไทย นอกจากนี้ การจัดการแหล่งมรดกที่ดีที่มีการเอื้อให้ประชาชนมีส่วนร่วม และการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพควรได้รับการดำเนินการ

คำสำคัญ: มรดกวัฒนธรรมเมือง แนวคิดการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม หลักการและกฎบัตรการอนุรักษ์สากล

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

Consideration for Adapting International Concept of Urban Heritage Conservation in the Context of Thailand

Wimonrart Issarathumnoon *

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

wimonrart.i@chula.ac.th

Abstract

Concepts of urban heritage conservation in the international principles and charters have been continuously developed, from conserving historic buildings in the historic centers to the urban heritage conservation concept covering broad issues. Based on landscape approach conservation, tangible and intangible features and character-defining elements have been taken into consideration. In addition, conservation has been integrated within sustainable development.

In order to apply these international conservation concepts to the context of Thailand, this study proposes the way to apply the notion of “traditional districts and communities,” which has currently been used. However, the notion should be revised by (1) the addition of consideration of cultural values related to common heritage as well as of other values relevant to the urban development process; and (2) the respect for the distinctive characters of traditional Thai districts and communities. Additionally, the effective management of heritage sites with public involvement and the provision of management tools should also be implemented.

Keywords: urban heritage, architectural conservation concept, international conservation principles and charters

* Assistant Professor, Ph.D.

บทนำ

ความเป็นมาในการศึกษา

การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมือง (urban heritage) เป็นแนวคิดการอนุรักษ์ที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หลักการสากลในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเริ่มได้รับการจัดทำขึ้นในช่วงเวลาหลังการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง โดยหลักการในช่วงนั้น มุ่งเน้นการคุ้มครองอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่มีความเสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภาวะสงคราม หลักการสากลสำคัญในเรื่องการอนุรักษ์ที่ได้รับการจัดทำขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว คือ กฎบัตรเอเธนส์ (Athens Charter) ซึ่งเป็นกฎบัตรอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการสัมมนาที่จัดขึ้นในเมืองเอเธนส์ ประเทศกรีซ ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1931

ต่อมา เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติลงในปี ค.ศ. 1945 ผู้คนจึงเกิดความตื่นตัวด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ที่รวมถึงชุมชนประวัติศาสตร์ในเขตเมืองขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากสงครามก่อให้เกิดความเสียหายกับสถาปัตยกรรมและพื้นที่เมืองที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก (ยงนิศร์ พิมลเสถียร 2556b) และเป็นที่มาของการจัดตั้งองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อที่จะธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ ซึ่งหนึ่งในองค์กรที่มีความสำคัญ คือ องค์การยูเนสโก (UNESCO) (Jokilehto 2010 ; ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐติ 2552) นอกจากนี้ ช่วงเวลาดังกล่าว ยังเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการจัดทำอนุสัญญาและแนวปฏิบัติด้านการอนุรักษ์ในระดับนานาชาติ โดยหนึ่งในหลักการอนุรักษ์สากลที่เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย และมีอิทธิพลต่อการสร้างกรอบแนวคิดการอนุรักษ์ในวงกว้าง คือ กฎบัตรเวนิส (Venice Charter) ที่ได้รับการจัดทำขึ้นในปี ค.ศ. 1964 โดยนำกฎบัตรเอเธนส์มาปรับปรุง และเน้นหนักในเรื่องการอนุรักษ์อาคารที่มี

คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ควบคู่ไปกับการพิจารณาถึงคุณค่าของพื้นที่ในลักษณะที่เป็นองค์รวม ตลอดจนเคารพต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ (ICOMOS 1964)

ช่วงปีคริสต์ทศวรรษ 1980 นับเป็นช่วงเวลาสำคัญของการจัดทำกฎบัตรสากลที่เน้นที่การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในบริบทของพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ โดยสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ หรือ อีโคโมส (ICOMOS) ซึ่งเป็นที่ปรึกษาขององค์การยูเนสโก ได้ประกาศกฎบัตรวอชิงตัน (Washington Charter) กฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์เมืองและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ขึ้นในปี ค.ศ. 1987

ต่อเนื่องมาจนถึงในปัจจุบัน องค์กรอนุรักษ์ในระดับสากล อาทิ อีโคโมส และองค์กรภาคีต่าง ๆ ได้ดำเนินการจัดทำหลักการ กฎบัตร และมาตรฐาน ที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของหลักการและแนวคิดด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมือง บนฐานของภาวะความแปรเปลี่ยนของโลก ในขณะที่แสดงถึงความแตกต่างตามบริบททางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาค ส่งผลให้เกิดแนวคิด การกำหนดหลักการ ตลอดจนการเลือกเครื่องมือและวิธีการในการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีการนำหลักการอนุรักษ์จากกฎบัตรและหลักการสากลมาใช้ในการกำหนดนิยามและแนวนโยบายในระดับต่าง ๆ ปรากฏเป็นระเบียบและข้อบังคับที่มีผลต่อการดำเนินงานในปัจจุบัน ประเด็นเรื่องการเชื่อมโยงแนวคิดระหว่างกฎบัตรและหลักการในระดับนานาชาติ กับแนวคิดในระดับภูมิภาคและในระดับประเทศ ที่รวมถึงการนำกฎบัตรมาปรับใช้กับประเทศไทยนั้น เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากจะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงแนวคิดจากต้นทาง พร้อมกับเห็นวิธีการปรับแนวคิดมาสู่แนวนโยบายในแต่ละพื้นที่

ด้วยเหตุดังกล่าว บทความนี้¹ จึงทำการศึกษาพัฒนาการแนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองจากกฎบัตรและหลักการสากล รวมถึงแนวคิด นโยบาย และหลักเกณฑ์ในการอนุรักษ์ในประเทศไทย เพื่อให้ได้ผลสรุปคือ ข้อพิจารณาสำหรับปรับใช้หลักการและกฎบัตรสากลกับประเทศไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวคิดเชิงนโยบาย และการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของไทยในอนาคต

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มีวิธีการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ได้แก่ *ขั้นตอนที่ 1* รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมือง *ขั้นตอนที่ 2* แปลความหมายและวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดด้านการอนุรักษ์ที่ปรากฏในเอกสาร โดยทำความเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงและความเชื่อมโยงแนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในช่วงเวลาต่าง ๆ *ขั้นตอนที่ 3* วิเคราะห์แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทย จากเอกสาร และ *ขั้นตอนที่ 4* สังเคราะห์สรุป และอภิปรายผล

ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาหลักการและแนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมือง จากเอกสารกฎบัตรและหลักการในระดับนานาชาติ โดยนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับแนวคิดการอนุรักษ์ แนวนโยบายระดับประเทศ รวมทั้งข้อตกลงที่มีการนำไปปฏิบัติในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ไม่ได้ศึกษาลงลึกในเรื่องแนวคิดการอนุรักษ์ในระดับโครงการหรือพื้นที่ เนื่องจากต้องการให้การ

เปรียบเทียบอยู่ในระดับเดียวกัน ทั้งนี้ ผลสรุปในลักษณะของข้อพิจารณาสำหรับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทยจากงานวิจัยนี้ เป็นข้อพิจารณาในระดับกว้าง ที่เน้นความเชื่อมโยงกับแนวคิดสากล หากนำข้อพิจารณาไปใช้ ควรพิจารณาประกอบกับการปฏิบัติงานและบริบทของพื้นที่ด้วย

บทความนี้แบ่งเนื้อหาเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) สารสำคัญของแนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองระดับสากล 2) พัฒนาการแนวคิดและสถานภาพการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทย 3) แนวคิดการอนุรักษ์ผ่านแนวนโยบายการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทย และการนำแนวคิดสากลมาปรับใช้ และ 4) บทสรุป

1. สารสำคัญของแนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองระดับสากล

ช่วงเวลาระหว่างช่วงปลายคริสต์ทศวรรษที่ 1960 ถึงปลายคริสต์ทศวรรษ 1980 เป็นช่วงเวลาหลักการและกฎบัตรสากลแสดงถึงแนวคิดการให้คุณค่ากับพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ นอกเหนือไปจากมรดกในรูปของโบราณสถานและสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1970 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พื้นที่เมืองที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์หลายแห่งในยุโรปและสหรัฐอเมริกาได้รับการประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ทั้งนี้เป็นผลอันเนื่องมาจากการที่พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์หลายแห่งตกอยู่ในความเสี่ยงในการที่จะสูญเสียคุณค่าจากผลของการพัฒนาเมือง การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม และการเกิดนโยบายของภาครัฐที่ส่งผลให้เกิดการรื้อทำลายอาคารและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการต่อต้าน

¹ บทความนี้นำผลการศึกษาจากงานวิจัยเรื่อง “แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมือง: จากหลักการและกฎบัตรสากล สู่ข้อพิจารณาสำหรับประเทศไทย” ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสร็จสิ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2560

จากภาคประชาชน ประกอบกับการได้รับแรงสนับสนุนจากแนวคิดการอนุรักษ์ที่ให้ความสำคัญกับผู้อยู่อาศัย สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น จนทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์

เมื่อพิจารณาการดำเนินงานอนุรักษ์พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ในระดับสากล จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาเดียวกันนั้น องค์การระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม อย่างเช่น องค์การยูเนสโก ได้รับรอง “ข้อเสนอแนะว่าด้วยเรื่องการพิทักษ์รักษาและบทบาทในปัจจุบันของพื้นที่ประวัติศาสตร์” (The UNESCO Recommendation Concerning Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas) ในการประชุมสามัญที่กรุงไนโรบี ประเทศเคนยา เมื่อปี ค.ศ. 1976 และต่อมาในปี ค.ศ. 1987 มีการประกาศกฎบัตรวอชิงตัน : กฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์เมืองและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ โดยกฎบัตรนี้แสดงถึงความก้าวหน้าของแนวคิดการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงการปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมในลักษณะของพื้นที่ มีการกำหนดพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (historic areas) ให้มีความชัดเจน ในลักษณะของ “เมือง” (town) และ “พื้นที่ศูนย์กลางเมือง” (historic centers) มีการให้ความสำคัญกับคุณค่าทางประวัติศาสตร์และความสมบูรณ์เป็นหนึ่งเดียวกันของสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบเมือง กำหนดแนวทางการอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่งในนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และการวางแผนทางกายภาพของเมือง ตลอดจนกำหนดให้ใช้การอนุรักษ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา พร้อมกับการรักษาคุณค่าทางกายภาพ วัฒนธรรมและจิตวิญญาณของเมืองให้คงอยู่ (ICOMOS 1987)

จะเห็นได้ว่านับจากช่วงคริสต์ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ได้รับการพิจารณาด้วยมุมมองที่กว้างขึ้น ผ่านการอนุรักษ์ในลักษณะองค์รวม ขยายขอบเขตของนิยามและวัตถุประสงค์ รวมถึงสรรหาวิธีการและเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อรองรับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองที่มีความซับซ้อน และเชื่อมโยงไปยังการบริหารจัดการ เพื่อสนองตอบความต้องการด้านอื่น ๆ มากขึ้น

เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดผ่านเนื้อหาในกฎบัตรและหลักการสากล การศึกษาจึงคัดเลือกกฎบัตรและหลักการสากลที่สะท้อนแนวคิดการอนุรักษ์พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ได้อย่างชัดเจนมาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบ อันประกอบด้วย 1) *กฎบัตรวอชิงตัน* : กฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์เมืองและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ ค.ศ. 1987 2) *กฎบัตรบูรา* : กฎบัตรโอโคโมส ประเทศออสเตรเลียว่าด้วยเรื่องถิ่นหรือย่านวัฒนธรรม ค.ศ. 1999 3) *บันทึกเวียนนา* : บันทึกว่าด้วยมรดกโลกกับการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมและการดำเนินงานอนุรักษ์ในเมืองประวัติศาสตร์—การบริหารจัดการภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ ค.ศ. 2005 4) *ปฏิญญาโซล* : ปฏิญญาว่าด้วยการท่องเที่ยวในเมืองและพื้นที่ประวัติศาสตร์ในเอเชีย ค.ศ. 2005 5) *ปฏิญญาซีอาน* : ปฏิญญาว่าด้วยการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรมในลักษณะสิ่งก่อสร้าง แหล่งและพื้นที่ ค.ศ. 2005 6) *กฎบัตรอินเนม* : กฎบัตรโอโคโมสว่าด้วยการแปลความหมายและนำเสนอคุณค่าของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ค.ศ. 2007 7) *พิธีสารฮอยอัน* : พิธีสารว่าด้วยการปฏิบัติงานอนุรักษ์ที่ดีที่สุดในเอเชีย ค.ศ. 2009 8) *หลักการวัลเลตตา* : หลักการเพื่อการป้องกันรักษาและจัดการเมืองและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ ค.ศ. 2011 และ 9) *หลักการเพื่อการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมในประเทศจีน* ค.ศ. 2002

1.1 นิยามและหลักการในการอนุรักษ์

ในส่วนนี้ กฎบัตรและหลักการสากลจะถูกนำมาวิเคราะห์ในเรื่อง นิยามและความหมายของมรดกวัฒนธรรมเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความหมาย ขอบเขต คุณลักษณะ คุณค่า ความเป็นของแท้ และองค์ประกอบทางวัฒนธรรมของพื้นที่แหล่งมรดกวัฒนธรรม และ *หลักการในการอนุรักษ์* ซึ่งแสดงให้เห็นถึงหลักการและวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ ในการที่จะรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ของมรดก

1.1.1 นิยามและความหมายของมรดกวัฒนธรรมเมือง

• นิยาม

ในกฎบัตรและหลักการสากล พื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ได้รับการกำหนดนิยามให้ครอบคลุมความหมายที่กว้างขวาง โดยมีการใช้คำสำคัญ 4 คำ ได้แก่ คำว่า “เมืองและพื้นที่เมือง” (towns and urban areas) “พื้นที่หรือสถานที่” (place) “ภูมิทัศน์” (landscape) และ “แหล่ง” (site) นิยามเหล่านี้ได้รับการขยายขอบเขตออกไปให้เกินความหมายลึกซึ้ง ครอบคลุมทั้งบริบททางกายภาพ องค์ประกอบทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม แสดงถึงการเป็นพื้นที่ที่มีความหมาย มีคุณค่าและมีลักษณะเฉพาะ ตลอดจนมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับผู้อาศัยและใช้สอยพื้นที่ โดยนิยามต่าง ๆ ได้รับการนำไปใช้ในความหมายและวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปดังนี้

- คำว่า “เมืองและพื้นที่เมือง” (towns and urban areas) ได้รับการใช้ในนิยาม “เมืองและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์” (Historic Cities, Town and Urban Areas) ในหลักการวัดเลตตา ค.ศ. 2011 โดยได้รับการปรับปรุงมาจากนิยามเดิมที่ใช้ในกฎบัตรวอชิงตัน ค.ศ. 1987 ซึ่งกำหนดพื้นที่เมืองที่มีความ

สำคัญทางประวัติศาสตร์ในลักษณะของเมืองและพื้นที่ศูนย์กลางเมือง ทั้งนี้ นิยามที่ได้รับการปรับปรุงใหม่ในหลักการวัดเลตตากำหนดว่า พื้นที่เมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ไม่ใช่เพียงพื้นที่ในลักษณะของเมือง ศูนย์กลางประวัติศาสตร์ หรือย่านประวัติศาสตร์ แต่รวมไปถึงพื้นที่ที่แสดงออกถึงวิวัฒนาการของสังคมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน และสัมพันธ์ไปกับบริบทที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติด้วย (ICOMOS 2011)

นอกจากนี้ คำว่า “เมืองและพื้นที่เมือง” ยังได้รับการใช้ในนิยาม “เมืองและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์” (Historic Towns and Areas) ในปฏิญญาโซล ค.ศ. 2005 ซึ่งเน้นการให้ความสำคัญกับเมืองและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ในการเป็นส่วนสำคัญของ *มรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิต* โดยเฉพาะความเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชน และความสำคัญมรดกวัฒนธรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (ICOMOS 2005a)

- การใช้คำว่า “สถานที่ ถิ่น หรือ ย่าน” (place) ในนิยาม “ย่านที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม” หรือ “ย่านวัฒนธรรม” (Place of Cultural Significances)² ในกฎบัตรบูรา ค.ศ. 1999 ซึ่งในนิยามนี้ “สถานที่

² การศึกษาที่ใช้ คำว่า “ย่านที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม” กล่าวโดยย่อว่า “ย่านวัฒนธรรม” แทนคำว่า “Place of Cultural Significances” เนื่องจากเหตุผลที่ว่า จากการศึกษาสถาปัตยกรรมและการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในประเทศไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา มีการให้คำจำกัดความคำว่า “place” อยู่หลายคำ คำที่น่าจะมีความเหมาะสมสอดคล้องกับความหมายจากหลักการสากลในเรื่องการอนุรักษ์คือคำว่า “ถิ่น ย่าน หรือถิ่นที่” โดยเฉพาะจากคำบรรยายในหนังสือของปิยดา ทวีปรั้งชีพ (2554) ที่อธิบายถึงองค์ประกอบ 3 ประการของถิ่นหรือย่านที่มีความสัมพันธ์กัน อันได้แก่ กายภาพ ชีวิตชีวาของผู้คน และจิตวิญญาณหรือความหมาย และกล่าวด้วยว่า ถิ่นหรือย่านมีนัยยะของบรรยากาศ ชีวิต ผู้คน กิจกรรม และความหมายแฝงอยู่ ด้วยเหตุนี้ คำว่าถิ่นหรือย่านจึงสอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการสื่อออกมาในคำว่า “place” ในกฎบัตรบูรา ที่ได้รับรู้ไว้ว่าหมายถึงพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรม และมีความหมายอันเกิดจากการรับรู้ของประชาชน เชื่อมโยงและหลอมรวมองค์ประกอบต่าง ๆ เข้ากับบริบทของความเป็นถิ่นที่ ทั้งกิจกรรม ประเพณีและแบบแผนทางสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นตัวหล่อหลอมให้เกิดผลงานการสร้างสรรค์ (ICOMOS 1999)

นอกจากนี้ เหตุผลอีกประการหนึ่งที่สนับสนุนการใช้คำว่า “ย่านที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม” หรือ “ย่านวัฒนธรรม” ในการศึกษา เนื่องจากคำว่าย่านวัฒนธรรมได้รับการนำมาใช้ในการดำเนินงานอนุรักษ์ในประเทศไทย ในช่วงเวลาที่ผ่านมา และมีการใช้คำนี้ในข้อกำหนดจำนวนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น การกำหนดให้ “ย่านวัฒนธรรม” เป็นหนึ่งใน “ศิลปกรรม” ในนิยาม “สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม” ตาม พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มาตรา 43 (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2559) และการใช้คำว่า “ย่าน” ในกฎบัตรประเทศไทย ในข้อ 4.4 หลักการในการอนุรักษ์ ข้อ 9. ที่ระบุให้มีการดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมประเภท ย่าน ชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์ (ไอโคโมสไทย 2553)

ถิ่น หรือ ย่าน” ครอบคลุมองค์ประกอบตั้งแต่ระดับกว้าง อย่างเช่น แหล่งที่ตั้ง พื้นที่ ภูมิทัศน์ ไปจนถึงอาคารและกลุ่มอาคาร และส่วนประกอบต่าง ๆ ถิ่นหรือย่านวัฒนธรรมในที่นี้ ไม่ใช่เพียงแค่การเป็นที่ตั้งของตัวอาคารหรือกลุ่มอาคารประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า แต่จะต้องเชื่อมโยงและหลอมรวมองค์ประกอบต่าง ๆ เข้ากับบริบทของความเป็นถิ่นที่เป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมอย่างแนบแน่น จนก่อให้เกิดความหมายและคุณค่าจากการรับรู้ของประชาชน (ICOMOS 1999)

- การใช้คำว่า “ภูมิทัศน์” (landscape) ในนิยาม “ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์” (Historic Urban Landscape : HUL) ในบันทึกเวียนนา ค.ศ. 2005 ครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้าง ที่นับรวมองค์ประกอบสำคัญ อันได้แก่ โครงสร้างและที่ว่าง ในบริบททางธรรมชาติและระบบนิเวศ รวมถึงแหล่งโบราณคดีและถิ่นที่อยู่อาศัยที่ล้วนมีความเชื่อมโยง ไม่แบ่งขอบเขตชัดเจน ทั้งในเชิง “เวลา” และ “พื้นที่” พื้นที่ประวัติศาสตร์มีความสำคัญต่อการเติบโตของเมืองและการพัฒนาของสังคม ซึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ควรให้ความสำคัญเฉพาะช่วงเวลาหนึ่ง แต่ควรพิจารณาพื้นที่ส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นภาพรวม และนอกจากการพิจารณาภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ผ่านการรับรู้ในเรื่องความงามแล้ว ควรพิจารณาภูมิทัศน์จากการรับรู้ประชาชนผ่านองค์ประกอบ กระบวนการเติบโต และการเกิดหน้าที่ของพื้นที่อย่างต่อเนื่องด้วย (ICOMOS 2005b)
- การใช้คำว่า “แหล่ง” (site) ในนิยาม “แหล่งมรดกวัฒนธรรม” (Cultural Heritage Site, Heritage Site) ในกฎบัตรโอเนม ค.ศ. 2007 และในหลักการเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมในประเทศจีน ค.ศ. 2002 ว่าหมายถึง สถานที่ ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ แหล่งตั้งถิ่นฐาน กลุ่มสถาปัตยกรรม อันเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ เป็นแหล่งที่ประชาชนรับรู้ถึงคุณค่า (ICOMOS 2007) นอกจาก

นี้ มีการใช้คำว่า “แหล่ง” ในนิยาม “แหล่งมรดก” ในปฏิญญาซีอาน ค.ศ. 2005 ซึ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งมรดกกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ (setting) (ICOMOS 2005c)

• คุณค่า ความเป็นของแท้ และบูรณภาพ

จากกฎบัตรและหลักการสากลที่ได้รับการเลือกมาศึกษาสามารถสรุปแนวคิดในเรื่องคุณค่าความสำคัญของมรดกวัฒนธรรม ซึ่งในที่นี้รวมถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมเมืองได้ว่า การอนุรักษ์เป็นการดำเนินงานหรือการจัดการอย่างมีกระบวนการและขั้นตอนที่เหมาะสม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะดำรงรักษาคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมกฎบัตรและหลักการต่าง ๆ ระบุถึงการพิจารณา “คุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรม” (cultural significances) ที่ครอบคลุมคุณค่าทุกด้าน ทั้งคุณค่าด้านความงาม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวิทยาศาสตร์ ด้านสังคม หรือด้านจิตวิญญาณ โดยไม่เน้นคุณค่าด้านใดด้านหนึ่ง จนคุณค่าด้านอื่นถูกลดทอน ตลอดจนให้ความสำคัญกับระดับของคุณค่า ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำมาสู่การกำหนดวิธีการอนุรักษ์ (ICOMOS 1999 ; UNESCO 2009)

แนวคิดในการให้คุณค่ากับพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ประเด็นสำคัญอื่น ๆ ประกอบด้วย การพิจารณาคุณค่าของมรดกจากองค์ประกอบสำคัญที่มีในพื้นที่ในทุกช่วงเวลา อันเป็นผลจากกระบวนการทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้เกิดความเป็นเมืองในปัจจุบัน การพิจารณาคุณค่าที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน ที่กล่าวได้ว่าเป็น “มรดกที่ประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญ” (common heritage) คำนึงถึง “สิทธิในการเป็นเจ้าของและการรักษาวัฒนธรรม” (cultural rights) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ มีการให้ความสำคัญกับการเคารพต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์อันหลากหลาย ผ่านวัฒนธรรมของกลุ่มคนวัฒนธรรมในภูมิภาค และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ตลอดจนคุณค่าอันเกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติ ภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่ง ที่มีความสัมพันธ์กับมรดก

ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (ICOMOS 1999, 2002 ; UNESCO 2009)

ในเรื่องความเป็นของแท้ของมรดกวัฒนธรรมเมือง กฎบัตรและหลักการหลายฉบับให้ความสำคัญกับการรักษาความเป็นของแท้ของมรดกวัฒนธรรม แต่เน้นว่าจะต้องพิจารณาความแท้ในมิติต่าง ๆ อาทิ ในพิธีสารฮอยอัน ค.ศ. 2009 มีการระบุถึงการรักษาความเป็นของแท้ของมรดกวัฒนธรรมในหลายมิติ ได้แก่ มิติในด้านที่ตั้งและสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งมรดกวัฒนธรรม รูปทรงวัสดุและการออกแบบ การใช้สอยและหน้าที่ (UNESCO 2009)

ในเรื่องบูรณภาพของพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ กฎบัตรและหลักการต่าง ๆ กำหนดให้มีการให้ความสำคัญกับบูรณภาพในทุกมิติ ได้แก่ บูรณภาพในเรื่องโครงสร้างทางกายภาพและประวัติศาสตร์ อันเกิดจากการตั้งถิ่นฐานและโครงสร้างทางกายภาพของเมือง บูรณภาพในเรื่องการมองเห็นและรับรู้พื้นที่ ตลอดจนบูรณภาพในด้านสังคมและหน้าที่ อันเป็นผลมาจากการผลิตและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดช่วงอายุของพื้นที่ (ICOMOS 2005b) นอกจากนี้ องค์ประกอบอื่น ๆ ที่ควรนำมาพิจารณาประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหรือพื้นที่เมืองกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ หน้าที่ใช้สอย ประเพณีทางวัฒนธรรม เทคนิควิธีการดั้งเดิม องค์ประกอบที่แสดงถึง “อัตลักษณ์ของสถานที่” (identity of place) และ “จิตวิญญาณของสถานที่” (spirit of place) (ICOMOS 2011) อย่างไรก็ตาม ในการรักษาบูรณภาพของแหล่งมรดก ควรคำนึงถึงความเป็นของแท้ โดยไม่ควรสร้างแหล่งมรดกที่ไม่มีอยู่แล้วกลับขึ้นมาอีก รวมถึงควรแยกองค์ประกอบของแหล่งที่ได้รับบูรณะออกจากของดั้งเดิม (ICOMOS 2002)

• องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงคุณลักษณะของพื้นที่

กฎบัตรและหลักการสากลระบุแนวคิดที่ว่า ไม่สามารถแยกพิจารณา มรดกทางสถาปัตยกรรม เฉพาะตัวอาคารหนึ่งหลังหรือกลุ่มอาคารกลุ่มหนึ่ง ออกจากพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงแนวคิดที่ว่าไม่ควรแยกส่วนสำคัญของพื้นที่ออกจากบริบทใหญ่ ความมองภาพมรดกวัฒนธรรมกว้างไปกว่ามรดกที่เป็นรูปธรรมและมีขอบเขตตายตัว และควรให้ความสำคัญกับบริบทและส่วนประกอบแวดล้อมที่กว้างออกไปจากตัวแหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (ICOMOS 2007) นอกจากนี้ มีการระบุให้พิจารณาถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างมรดกวัฒนธรรมในลักษณะกายภาพและนามธรรม โดยมองว่ามรดกในลักษณะกายภาพมีจุดเริ่มต้นมาจากมรดกในลักษณะนามธรรม และมรดกในลักษณะนามธรรมช่วยให้คุณค่าของแหล่งมรดกดำรงคงอยู่ (UNESCO 2009 ; ICOMOS 2002) จากแนวคิดข้างต้น องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงคุณลักษณะของพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์จึงประกอบด้วย

- **องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือองค์ประกอบทางกายภาพ** พิจารณาพื้นที่ประวัติศาสตร์แบบเป็นองค์รวมในลักษณะของเนื้อเมือง หรือโครงสร้างทางกายภาพ (fabrics) อันประกอบขึ้นจากตัวอาคาร พื้นที่และสภาพแวดล้อม
- **องค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ หรือองค์ประกอบในลักษณะนามธรรม** พิจารณาองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ที่ปรากฏในรูปของพัฒนาการทางสังคม การใช้สอยหรือหน้าที่ของพื้นที่ ความเป็นชุมชน ลักษณะทางวัฒนธรรม แบบแผนปฏิบัติและประเพณี องค์ความรู้ พิธีกรรม และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่ช่วยก่อรูปที่ว่าง (ICOMOS 2005c) การผลิตแบบดั้งเดิม วิธีการดำรงชีวิต รวมถึงศาสนาและ

ความเชื่อ (ICOMOS 2002) องค์ประกอบในลักษณะนามธรรมนี้เอื้อให้เกิดอัตลักษณ์ คุณค่าและความเป็นของแท้ให้กับพื้นที่ (คำประกาศควิเบค ค.ศ. 2008 อ้างถึงในหลักการวัดเลตตา (ICOMOS 2011))

- **องค์ประกอบที่แสดงคุณลักษณะของสถานที่** ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบที่แสดงคุณลักษณะของสถานที่ ซึ่งไม่ได้ครอบคลุมแค่เพียงรูปทรงและวัสดุของอาคาร แต่รวมไปถึงพื้นที่ การใช้สอย และการมองเห็น โดยกฎบัตรและหลักการต่าง ๆ ระบุว่าควรพิจารณาแบบแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินและโครงร่างที่ดิน ระบบของพื้นที่เปิดโล่ง ความสัมพันธ์ทางสายตาในการมองเห็นพื้นที่ ภูมิสัณฐาน พื้นดิน พืชพันธุ์ และสาธารณูปโภค (ICOMOS 2005b) รวมทั้งให้ความสำคัญกับองค์ประกอบที่แสดงถึงความเป็นถิ่นหรือย่าน ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมหรือบริบท ตลอดจนแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงและเติบโตไปตามชีวิตของถิ่นหรือย่านนั้นด้วย (ICOMOS 1999, 2005a ; UNESCO 2009)

1.1.2 หลักการในการอนุรักษ์

ในมุมมองของกฎบัตรและหลักการสากลที่ได้รับเลือกมาพิจารณา พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ได้รับการขยายขอบเขตให้ครอบคลุมบริบททางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ หลักการและวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ในการที่จะรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ของมรดกวัฒนธรรมเมือง จำเป็นต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ดังนี้

- **การเลือกวิธีการอนุรักษ์และการจัดการที่เหมาะสมเพื่อรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ของมรดกวัฒนธรรมในทุกมิติ** การอนุรักษ์ควรได้รับการจัดทำด้วยวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยหลีกเลี่ยงการยึดมั่นเพียงแนวทางใดทางหนึ่งโดยปราศจากความยืดหยุ่น เพื่อรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ของมรดกในทุกมิติ (ICOMOS 1987, 1999)

- **การยอมรับความเปลี่ยนแปลงอันนำมาสู่การดำเนินงานเพื่อการพัฒนา สร้างคุณค่าและมูลค่าให้แก่พื้นที่ รวมถึงเอื้อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี** จากการพิจารณาว่าพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์เป็น “พื้นที่ที่มีชีวิต” การอนุรักษ์จึงได้รับการดำเนินงานตามแนวคิดการยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในเรื่องการใช้สอย โครงสร้างทางสังคม การเมือง และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แล้วจึงนำมาสู่แนวคิดในการพัฒนาพื้นที่ การสร้างคุณค่าและมูลค่าให้แก่พื้นที่ เพื่อสนองต่อประโยชน์ในปัจจุบัน รวมถึงการเอื้อให้เกิดคุณภาพชีวิตแก่ประชาชน เกิดการดำเนินงานกับสถาปัตยกรรมและพื้นที่ที่รวมถึงการก่อสร้าง การต่อเติม และการปรับการใช้สอยอาคารและพื้นที่ ดังคำว่า “contemporary architecture” ในบันทึกเวียนนา ค.ศ. 2005 (ICOMOS 2005b)
- **การกำหนดเป้าหมายที่ครอบคลุมมิติทางเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม และการดำเนินงานที่นำไปสู่ความยั่งยืน** จากการยอมรับความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ ที่นำมาสู่แนวคิดในการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าให้แก่พื้นที่แล้ว การอนุรักษ์จึงได้รับการขยายเป้าหมายออกไป เช่น การใช้แหล่งมรดกเพื่อการท่องเที่ยว การนำมรดกวัฒนธรรมมาใช้ในการแปลความหมายและการนำเสนอมรดกวัฒนธรรม ที่เอื้อให้สาธารณชนเข้าใจในแหล่งมรดก ตลอดจนแนวทางการดำเนินงานอนุรักษ์ให้ผสานเข้ากับการพัฒนาที่ยั่งยืน (ICOMOS 2007 ; UNESCO 2009)

1.2 กระบวนการ เครื่องมือ และแนวทางที่นำไปสู่มาตรการในการอนุรักษ์

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบกฎบัตรและหลักการสากลที่ได้รับการคัดเลือก สามารถสรุปภาพรวมในเรื่องกระบวนการในการดำเนินงาน การใช้เครื่องมือต่าง ๆ และแนวทางการในการอนุรักษ์ ได้ดังนี้

1.2.1 กระบวนการอนุรักษ์และเครื่องมือในการอนุรักษ์

กฎบัตรและหลักการต่าง ๆ ระบุให้มีกระบวนการดำเนินงานอนุรักษ์ที่ในลักษณะของ “กระบวนการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต” (dynamic process of change management) ที่ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ อันได้แก่ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลในลักษณะสหสาขาวิชา ขั้นตอนการประเมินคุณค่ามรดกวัฒนธรรม ขั้นตอนการจัดทำแผน ขั้นตอนการนำแผนไปปฏิบัติให้เกิดผลจริง และขั้นตอนการทบทวนแผนตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้ ทั้งนี้มีการกำหนดให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ผ่านการกระจายอำนาจ และการใช้เครื่องมือส่งเสริมการมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ

เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในกระบวนการอนุรักษ์ประกอบด้วย แผนอนุรักษ์ (conservation plan) และแผนการจัดการ (management plan) ซึ่งเป็นแผนพื้นฐานที่มีการกำหนดเป้าหมาย และระบุแผนการดำเนินงาน โครงการ และวิธีการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ มีแผนในลักษณะอื่น ๆ เพื่อตอบสนองต่อวัตถุประสงค์เฉพาะเรื่อง อาทิ แผนการสื่อความหมายและการนำเสนอความหมายของแหล่งมรดก เป็นต้น (ICOMOS 2005a, 2007)

1.2.2 แนวทางที่จะนำไปสู่มาตรการในการอนุรักษ์

แนวทางที่จะนำไปสู่มาตรการในการอนุรักษ์ที่ได้รับการ

ระบุไว้ในหลักการและกฎบัตรสากล มีดังนี้

- **แนวทางเพื่อเอื้อให้เกิดการใช้สอยที่เหมาะสม** การใช้สอยพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์อย่างเหมาะสมหมายถึงการรักษากิจกรรมการใช้สอยเดิม ประกอบกับการใช้สอยใหม่ที่สอดคล้องกับการใช้สอยเดิมและบริบทของพื้นที่ และไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (ICOMOS 2002, 2005b, 2011 ; UNESCO 2009) ทั้งนี้ควรคำนึงถึงประชาชนผู้อยู่อาศัยและใช้สอยพื้นที่ (ICOMOS 2002 ; UNESCO 2009) รวมถึงมีการออกแบบและจัดการพื้นที่สาธารณะให้เกิดความต่อเนื่องกับที่ว่างในเมืองประวัติศาสตร์ และแสดงถึงอัตลักษณ์ของสถานที่ (UNESCO 2009 ; ICOMOS 2011)
- **แนวทางในการควบคุมการพัฒนา การป้องกันภัย และเหตุปัจจัยที่จะส่งผลกระทบ** แนวทางที่จำเป็นต่อการจัดการพื้นที่ประกอบด้วยการใช้มาตรการควบคุมการพัฒนา รวมถึงแนวทางในการป้องกันภัย และเหตุปัจจัยที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพแวดล้อมโดยรอบ แหล่ง ที่มาจากโครงการพัฒนาและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การจราจร ระบบสาธารณูปโภค และการท่องเที่ยว (ICOMOS 2002, 2011 ; UNESCO 2009)
- **แนวทางในการรวมการอนุรักษ์เข้ากับนโยบายและแผนที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม** แนวทางในเรื่องนี้ทำโดยการกำหนดเป้าหมายของการอนุรักษ์ในระยะยาว ให้ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ในแผนจัดการการอนุรักษ์ และแผนการท่องเที่ยว และรวมการอนุรักษ์เข้ากับนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (ICOMOS 1987, 2005a, 2005b)
- **แนวทางให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างคณะทำงานจากภาคส่วนต่าง ๆ** สิ่งสำคัญคือการทำงานประสานงานระหว่างคณะทำงานจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วม

กระบวนการทุกขั้นตอน (ICOMOS 1987, 1999, 2002, 2005a, 2005b, 2005c, 2007, 2011) นอกจากนี้ ควรมีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาทำหน้าที่บริหารจัดการพื้นที่จากความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ (UNESCO 2009)

- **แนวทางเพื่อการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ การฝึกอบรม และการสื่อความหมาย** แนวทางในการจัดการและส่งเสริมองค์ความรู้ สามารถทำได้โดยการให้ความรู้และสร้างความตระหนักรู้ให้แก่สังคม ด้วยการแบ่งปันประสบการณ์ในการดำเนินงาน และการปรึกษาหารืออย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรจัดให้มีการศึกษาวิจัย การฝึกอบรม การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และสืบทอดความเชี่ยวชาญ (ICOMOS 2005a, 2007 ; UNESCO 2009) ตลอดจนการฝึกอบรมบุคลากรที่ทำงานในแหล่งมรดกวัฒนธรรม (ICOMOS 2002)

2. พัฒนาการแนวคิดและสถานภาพ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทย

จากการศึกษาแนวคิดการอนุรักษ์จากกฎบัตรและหลักการสากล แล้วนำมาเป็นกรอบในการพิจารณาแนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทย ทำให้เข้าใจพัฒนาการแนวคิดในประเทศไทยดังนี้

2.1 พัฒนาการแนวคิดจากการศึกษาวิจัย

จากการทบทวนการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทย พบว่าแนวคิดในการอนุรักษ์ในลักษณะพื้นที่ (area-based conservation) ในประเทศไทย ได้รับการวางแนวคิดและดำเนินการมากกว่าสามทศวรรษ โดยอยู่ในรูปของการศึกษา วิจัย และการปฏิบัติงานในลักษณะต่าง ๆ ตัวอย่างผลงานของนักวิชาการที่ทำการศึกษในเรื่องนี้ประกอบด้วย ผลงานของรองศาสตราจารย์ อนุวิทย์

เจริญศุภกุล รองศาสตราจารย์วิวัฒน์ เตมียพันธ์ และผลงานต่าง ๆ ของศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์ ซึ่งเป็นงานวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับชุมชนและย่านการค้าดั้งเดิมในประเทศไทย โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่มีคุณค่าอันเป็นที่ตั้งของอาคารและกลุ่มอาคารที่มีคุณค่า รวมถึงมีรากฐานทางวัฒนธรรมจากการอยู่อาศัย กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวิถีการดำรงชีวิตและคติความเชื่อ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอันเป็นแหล่งที่ตั้งของชุมชน (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร 2556b)

การศึกษาในเรื่องนี้ยังรวมถึงผลงานของรองศาสตราจารย์ ศรัศกร วลิตโกดม ที่แสดงให้เห็นถึงหลักการในการพิจารณาพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างเป็นภาพองค์รวม ไม่แยกองค์ประกอบทางกายภาพออกจากวิถีชีวิตของประชาชน โดยได้นิยามคำว่า “ภูมิวัฒนธรรม” (cultural landscape) ว่าเป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานสำคัญอันนำไปสู่ความเข้าใจใน “นิเวศวัฒนธรรม” (cultural ecology) ของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งมี “ชีวิตวัฒนธรรม” (way of life) ร่วมกันใน “ชุมชนของชาติพันธุ์” (ethnic village) (ศรัศกร วลิตโกดม 2554) นอกจากนี้ มีการวางรากฐานแนวคิดการอนุรักษ์เมืองเก่า โดยอาจารย์ นิธิ วิทยุธีระนันท์ และรองศาสตราจารย์ ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ ที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ในลักษณะเมืองเก่า โดยให้คำนิยามความหมาย กำหนดขอบเขต ระบุองค์ประกอบของเมืองเก่า รวมถึงมีการรวบรวมวิธีการขั้นตอน แนวทางและมาตรการต่าง ๆ ในการอนุรักษ์เมืองเก่า

2.2 การดำเนินงานอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในช่วงที่ผ่านมา

เมื่อพิจารณาเรื่องการดำเนินงานอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมือง จะเห็นได้ว่าการอนุรักษ์ครอบคลุมพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ในประเทศไทยเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงปี พ.ศ. 2519-2525 ในระหว่างการเตรียมงานเฉลิมฉลองในโอกาสที่กรุงเทพมหานครครบรอบ 200 ปี โดยในช่วงเวลานั้น มีการศึกษาและการจัดทำแผนแม่บท

เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อคุ้มครองพื้นที่อนุรักษ์ในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมา การอนุรักษ์เมืองเก่าและย่านชุมชนเก่าได้รับการขยายขอบเขตแนวคิดและการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยมีการเพิ่มจำนวนเมืองเก่า ภายใต้การกำหนดกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และมีการประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.)

นอกจากการคุ้มครองเมืองเก่าและย่านชุมชนเก่า จากการกำหนดขอบเขต และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าดังที่กล่าวไปแล้ว การดำเนินงานอนุรักษ์พื้นที่เมืองเก่าและย่านชุมชนเก่ายังได้รับการดำเนินงานจากหน่วยงานในท้องถิ่น ในรูปของกรรมการและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่มีการดำเนินงานและการจัดทำแผน ที่ถึงแม้ว่าจะยังไม่มีกระบวนการที่เป็นต้นแบบหรือมาตรฐานรองรับ แต่นับว่ามีความก้าวหน้าในระดับหนึ่ง (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร 2556b)

2.3 การกำหนดนิยามและเครื่องมือในการคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมเมืองที่มีใช้อยู่ในปัจจุบัน

สำหรับการกำหนดนิยามและเครื่องมือที่ใช้ในการคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทยนั้น ในปัจจุบัน พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ได้รับการกำหนดนิยามและมีการสร้างเครื่องมือมาใช้คุ้มครองในหลายลักษณะดังนี้

- การคุ้มครอง “ย่าน ชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์” จาก กรมศิลปากร ย่าน ชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์ ได้รับการกำหนดให้เป็นหนึ่งใน 6 ประเภทของโบราณสถานในเอกสารการจัดลำดับโบราณสถาน โดยลักษณะสำคัญของพื้นที่คือ “การมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะกลมกลืนกัน มีความเก่าแก่ต่อเนื่องมาแต่อดีตจนถึงช่วงเวลาหนึ่ง และมีเรื่องราวสืบต่อกันมาเป็นรูปแบบต่าง ๆ ที่

เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการพัฒนาการของสังคมในท้องถิ่นนั้น ๆ” ในปัจจุบัน มีการขึ้นทะเบียนให้ชุมชนเป็นโบราณสถาน ให้ได้รับการคุ้มครอง ตาม พ.ร.บ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 อาทิ ดึกแถวหน้าพระลาน ท่าช้าง และท่าเตียน ส่วนพื้นที่ย่านชุมชนเก่าแหล่งอื่นยังไม่ได้รับการคุ้มครอง เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องการถือครองความไม่เข้าใจของผู้ถือครอง ตลอดจนการขาดมาตรการในการสร้างแรงจูงใจ (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร 2556b ; คณะอนุกรรมการที่ปรึกษาสิทธิมนุษยชนด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม 2558)

- การคุ้มครอง “ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม” ใน มาตรา 66 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 “ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม” ได้รับการนิยามว่าหมายถึง “บุคคลที่รวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

- การคุ้มครอง “เมืองเก่าและย่านชุมชนเก่า” จาก สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “เมืองเก่า” และ “ย่านชุมชนเก่า” ได้รับการคุ้มครองในลักษณะพื้นที่ทางวัฒนธรรม ภายใต้การกำหนดกรอบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และประกาศขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2548 -2560 โดยมีการกำหนดขอบเขต และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจากการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ นำมาสู่การประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า

พ.ศ. 2546 จำนวน 25 เมือง ส่วนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับย่านชุมชนเก่าในช่วงที่ผ่านมา มีการจัดทำทะเบียน และมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมประเภทย่านชุมชนเก่า

- การคุ้มครอง “ย่านอนุรักษ์ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม” ในผังเมืองรวม และพื้นที่อนุรักษ์ในข้อบัญญัติท้องถิ่น “ย่านอนุรักษ์ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม” เป็นพื้นที่ที่ได้รับการกำหนดไว้ในผังเมืองรวม เช่น กรุงเทพมหานครในผังเมืองรวมของกรุงเทพมหานคร และมีข้อบัญญัติท้องถิ่นมาช่วยคุ้มครองพื้นที่ เช่น ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งออกตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

จากการกำหนดพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ดังที่กล่าวไปข้างต้น นิยามและการคุ้มครองแต่ละรูปแบบได้รับการจัดทำ กำหนดขอบเขต นิยาม วัตถุประสงค์ วิธีการ และเครื่องมือ ในการควบคุมพื้นที่แตกต่างกันไป โดยมีหน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าการดำเนินการยังมีลักษณะแยกส่วน ไม่ครอบคลุมการอนุรักษ์ย่านและชุมชนเก่าในภาพรวม (คณะอนุกรรมการที่ปรึกษาสิทธิมนุษยชนด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม 2558)

3. แนวคิดการอนุรักษ์ผ่านแนวนโยบายการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทย และการนำแนวคิดสากลมาปรับใช้

จากการศึกษาพัฒนาการแนวคิดและสถานภาพการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทยในส่วนที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่ามีแนวคิดจากนักวิชาการ ในการให้คุณค่ากับพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ ในขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีการกำหนดนิยาม และเครื่องมือที่ใช้ในการคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมเมืองในรูปแบบที่แตกต่างกัน การศึกษาในส่วนนี้จะนำกรอบแนวคิดแบบสากล มาใช้ใน

การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวนโยบายการอนุรักษ์พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ จากเอกสารที่มีการกำหนดนิยาม หลักการ และเครื่องมือในการอนุรักษ์ ที่ได้รับการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง

เอกสารที่เลือกมาศึกษาประกอบด้วย *กฎบัตรประเทศไทย* : แนวคิดการอนุรักษ์ย่านชุมชนท้องถิ่นและเมืองเก่า ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในประเภทของมรดกวัฒนธรรม และเอกสารที่ได้รับการจัดทำโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : แนวคิดการอนุรักษ์พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่าและย่านชุมชนเก่า อันประกอบด้วยเอกสารสำคัญ คือ *ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่า คู่มือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทย่านชุมชนเก่า และเอกสารประชุมสัมมนาวิชาการคณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า* ซึ่งนับเป็นเอกสารที่มีการนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม และมีกฎระเบียบและเครื่องมือที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ประเด็นที่ใช้ในการวิเคราะห์เอกสารเหล่านี้เป็นประเด็นเดียวกับที่ใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบกฎบัตรและหลักการสากล อันประกอบด้วยประเด็นเรื่อง นิยามและหลักการในการอนุรักษ์ และกระบวนการ เครื่องมือ และแนวทางที่นำไปสู่มาตรการในการอนุรักษ์

3.1 นิยามและหลักการในการอนุรักษ์

นิยามและความหมายของมรดกวัฒนธรรมเมืองที่ได้รับการระบุไว้ในเอกสารการอนุรักษ์ในระดับแนวนโยบายของประเทศไทยที่ได้รับการคัดเลือกมา จะได้รับการวิเคราะห์ในเรื่องความหมาย ขอบเขต คุณลักษณะ คุณค่า ความเป็นของแท้ และองค์ประกอบทางวัฒนธรรม จากนั้นได้รับการวิเคราะห์ในเรื่องหลักการและวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์

3.1.1 นิยามและความหมายของพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์

• นิยาม

ในประเทศไทย มีการใช้นิยามกับพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อยู่หลายคำ ได้แก่ คำว่า “ย่าน ชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์” จากกรมศิลปากร “ชุมชนประวัติศาสตร์” จากการวิจัยเรื่อง “โครงการศึกษาวิจัยมาตรฐานที่อยู่อาศัยและชุมชน เพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และคุณค่าของเมือง” “ย่านชุมชนท้องถิ่น” “เมืองเก่า” จากกฎบัตรประเทศไทย และ “เมืองเก่า” และ “ย่านชุมชนเก่า” จากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าในนิยามเหล่านี้จะมีการใช้คำว่า “ย่าน” “ชุมชน” และ “เมือง” ในการกำหนดองค์ประกอบ ตลอดจนคุณลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าของพื้นที่

การศึกษานี้พบว่านิยามที่ได้รับการพัฒนาจนมีความชัดเจนคือนิยาม “ย่านชุมชนเก่า” จากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยนิยามนี้มีความหมายครอบคลุมพื้นที่ที่แสดงการตั้งถิ่นฐาน โดยไม่ได้กำหนดขอบเขตหรือขนาดพื้นที่ที่ชัดเจน จึงสามารถปรับใช้ได้กับพื้นที่ที่คุณค่าในหลายลักษณะ³ ได้รับการสร้างมาตรฐานในการนำไปใช้ และในช่วงเวลาที่ผ่านมามีได้รับการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง ตลอดจนมีความสอดคล้องกับนิยามที่ใช้ในกฎบัตรและหลักการสากลด้วยเหตุดังกล่าว จึงจะนำนิยามมาปรับปรุงใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2559) อย่างไรก็ตาม

การที่จะนำนิยามนี้มาใช้ ควรเพิ่มประเด็นสำคัญ เพื่อให้การกำหนดความหมาย คุณค่า การพิจารณาองค์ประกอบ ตลอดจนการวางหลักการและวิธีการในการอนุรักษ์ มีความครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยประเด็นต่าง ๆ ที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมมีดังนี้

- **การกำหนดคุณค่า ความเป็นของแท้ และบูรณภาพ**
ในประเด็นเรื่องการกำหนดคุณค่า ความเป็นของแท้ และบูรณภาพนั้น เอกสารในเรื่องการอนุรักษ์ในประเทศไทยที่ได้รับเลือกมาศึกษาได้ระบุการกำหนดคุณค่าไว้ เช่น ในกฎบัตรประเทศไทยมีการเน้นเรื่องคุณค่าและการประเมินคุณค่า โดยจัดเป็นขั้นตอนสำคัญในการอนุรักษ์ เพื่อนำมาจัดลำดับความสำคัญ และใช้ในการพิจารณาเลือกใช้วิธีการอนุรักษ์และบริหารจัดการที่เหมาะสมให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม (อิโคโมสไทย 2553) ทั้งนี้ คุณค่าที่นำมาพิจารณาคือคุณค่าที่มีความโดดเด่นในหลากหลายด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านสุนทรียภาพ ด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านวิชาการ ด้านสังคม เป็นต้น

ส่วนในหลักการจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ให้นิยาม “ย่านชุมชนเก่า” ที่ค่อนข้างมีความชัดเจนและครอบคลุมมิติคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสถาปัตยกรรม ที่รวมถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์แวดล้อม ไปจนถึงการให้คุณค่าทางวัฒนธรรม โดยในนิยามระบุถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี และกิจกรรมของชุมชนไว้ด้วย (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2559)

³ “ย่านชุมชนเก่า” ได้รับการกำหนดความหมายว่า “พื้นที่ทางกายภาพที่แสดงออกถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐาน / ก่อกำเนิดที่แตกต่างกันตามบริบทแวดล้อม ทั้งที่เป็นเมืองหรือในพื้นที่ชนบท มีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน / ก่อกำเนิดดังกล่าวต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประจักษ์ได้จากทั้งสภาพทางกายภาพที่โดดเด่น เช่น โครงสร้างของชุมชน ลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์แวดล้อม และสภาพทางสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี และกิจกรรมของชุมชน ประกอบควมกันอย่างเหมาะสม ภายใต้บริบท สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง (built environment) และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (natural environment)” (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2559)

จากที่ได้มีการระบุถึงการกำหนดคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมในเอกสารการอนุรักษ์ในประเทศไทยดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น ประเด็นสำคัญอื่น ๆ จากแนวคิดจากหลักการสากลที่ควรนำมาปรับใช้มีดังนี้

- **การพิจารณาคุณค่าทางวัฒนธรรมครอบคลุมมิติด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ** จากนิยาม “ย่านชุมชนเก่า” ที่เน้นการให้คุณค่าและคุณภาพขององค์ประกอบทางกายภาพ คำนี้ถึงความโดดเด่นขององค์ประกอบ และการปรากฏหลักฐานทางกายภาพและความสมบูรณ์ค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้จากที่ระบุถึงองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานว่าจะต้องประกอบด้วย โครงสร้างของชุมชนและสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะโดดเด่นที่ยังคงอยู่ ภูมิทัศน์ ระบบนิเวศ และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับมุมมอง ดังนั้น แนวคิดจากหลักการและกฎบัตรสากลที่ควรนำมาปรับใช้เพื่อเสริมการพิจารณาองค์ประกอบนอกเหนือไปจากองค์ประกอบทางกายภาพ คือควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบในลักษณะนามธรรมที่ส่งเสริมให้องค์ประกอบทางกายภาพดำรงคุณค่าอยู่ได้

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องเพิ่มเติมคือ ประเด็นในเรื่องความเป็นของแท้และคุณภาพ ซึ่งยังไม่ได้มีการให้ความสำคัญในเอกสารการอนุรักษ์ในประเทศไทยที่เลื่อมลามากนัก โดยควรเพิ่มเรื่องการระมัดระวังไม่ให้มีการพิจารณาความแท้และคุณภาพด้านกายภาพของพื้นที่ย่านชุมชนเก่ามากเกินไป จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งอาจจะทำให้สูญเสียหลักฐานที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาต่าง ๆ ไป

- **การพิจารณาคุณค่าขององค์ประกอบที่สัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนาเมืองในทุกช่วงเวลา** จากการที่นิยาม “ย่านชุมชนเก่า” ระบุว่าย่าน

ชุมชนเก่าเป็นพื้นที่ที่แสดงถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จึงให้ความสำคัญกับการใช้สอยอย่างต่อเนื่อง รวมถึงเคารพต่อลักษณะของพื้นที่อันเกิดจากจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาพื้นที่ข้อควรพิจารณาเพิ่มเติมจากหลักการและกฎบัตรสากลคือการคำนึงถึงบูรณภาพทางด้านสังคม ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ของพื้นที่ อันเป็นผลมาจากกระบวนการผลิตและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยควรนำบูรณภาพด้านนี้ไปพิจารณาประกอบกับบูรณภาพทางด้านกายภาพด้วย

- **การให้ความสำคัญกับคุณค่าที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน เชื่อมโยงกับสภาพทางสังคมวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมและองค์ประกอบทางกายภาพในท้องถิ่น** ในนิยาม “ย่านชุมชนเก่า” ได้มีการระบุแนวคิดในเรื่องการเคารพต่อสภาพทางสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี และกิจกรรมของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการและกฎบัตรสากลทั้งนี้ ประเด็นที่ควรเพิ่มเติมคือการให้ความสำคัญกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่รวมถึงบ้านเรือนและอาคารที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

- **การพิจารณาองค์ประกอบที่แสดงคุณลักษณะของพื้นที่** จากเอกสารในเรื่องการอนุรักษ์ในประเทศไทยที่ได้รับการเลือกมาศึกษา กฎบัตรประเทศไทยให้ความสำคัญกับมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างคุณค่าและความหมาย นอกจากนี้ ยังระบุด้วยว่าองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ที่มีความสำคัญ คือวิถีชีวิตชุมชนที่สอดคล้องไปกับสภาพแวดล้อมโดยรอบและภูมิทัศน์วัฒนธรรม (อิโคโมสไทย 2553)

ส่วนในหลักการจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการพิจารณาองค์ประกอบของย่านชุมชนเก่า โดยแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกอยู่ในรูปของ **องค์ประกอบทางกายภาพ** อันหมายถึงองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานที่ทำให้เกิดองค์ประกอบต่างยุคสมัยกัน แต่สร้างคุณค่าโดยรวมให้แก่พื้นที่ได้แก่ เส้นทางสัญจร ที่รวมกิจกรรม กลุ่มอาคาร ภูมิทัศน์และระบบนิเวศ ลักษณะที่สองคือ **องค์ประกอบในลักษณะนามธรรม** ซึ่งเป็นสิ่งที่ส่งเสริมองค์ประกอบทางกายภาพ เช่น กิจกรรมในพื้นที่ ความหมายทางประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความทรงจำของผู้คน เป็นต้น (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2559)

จากการพิจารณาองค์ประกอบทางวัฒนธรรมในเอกสารการอนุรักษ์ในประเทศไทยดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น ประเด็นสำคัญจากหลักการและกฎบัตรสากลที่ควรนำมาปรับใช้ คือการพิจารณาพื้นที่เมืองและย่านประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เป็นภาพรวม ไม่แยกส่วนที่มีความสำคัญออกจากพื้นที่ใหญ่ ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเก่าหรือแหล่งตั้งถิ่นฐาน โดยประเด็นดังกล่าวนำมาสู่แนวทางในการกำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่ที่สอดคล้องกับย่านชุมชนเก่าในประเทศไทยดังนี้

- **การให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะของความเป็น “ย่านชุมชนเก่า” ตามบริบทของประเทศไทย** ในประเทศไทย ย่านชุมชนเก่า อันหมายถึงพื้นที่ลักษณะหนึ่งของพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ภายใต้บริบทความเป็นเมือง ได้รับการให้ความสำคัญจากนักวิชาการและนักผังเมืองมากกว่าสี่ทศวรรษ ทั้งนี้ การศึกษาที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ย่านชุมชนเก่าของไทยมีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือเป็นพื้นที่ที่มีขอบเขตไม่ชัดเจน แต่เป็นบริเวณที่มีคุณค่า เชื่อมต่อกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็น

พื้นที่ที่ประชาชนในท้องถิ่นสามารถรับรู้ถึงความหมาย คุณค่าและความสำคัญ และจดจำพื้นที่ได้ ตลอดจนครอบคลุมพื้นที่ที่ผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น

จากลักษณะดังกล่าว ข้อเสนอเพื่อคงอัตลักษณ์ของพื้นที่ย่านชุมชนเก่าของไทย คือการพิจารณาถึงความเชื่อมต่อระหว่างย่านและชุมชนเก่า ซึ่งถึงแม้ว่าพื้นที่แต่ละแห่งจะไม่ได้เป็นพื้นที่หนึ่งเดียวกัน แต่พื้นที่เหล่านั้นอาจมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นโครงข่าย บนฐานของความเกี่ยวเนื่องกับหลักฐานและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการในการพัฒนาสังคมและชุมชน แบบแผนปฏิบัติ ประเพณี รวมถึงการใช้สอยต่อเนื่องกัน นอกจากนี้ ควรพิจารณาถึงความเชื่อมต่อระหว่างย่านชุมชนเก่ากับพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง ตลอดจนคำนึงถึงพื้นที่ที่มีถูกละเลยไป ซึ่งก็คือพื้นที่ที่มีองค์ประกอบและคุณลักษณะที่ไม่มีคุณค่ามากนัก แต่อยู่ระหว่างพื้นที่ที่มีคุณค่า โดยพื้นที่ดังกล่าวควรได้รับการให้ความสำคัญในฐานะของการเป็นพื้นที่ที่ช่วยส่งเสริมพื้นที่ที่มีคุณค่า ทั้งในเรื่องความสัมพันธ์ในการมองเห็น รวมถึงเป็นพื้นที่รองรับสิ่งอำนวยความสะดวกและกิจกรรมต่าง ๆ

- **การพิจารณาองค์ประกอบที่แสดงคุณลักษณะของพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ในประเทศไทย** แนวทางจากกฎบัตรและหลักการสากลที่ควรนำมาปรับใช้ในเรื่องนี้ คือการทำความเข้าใจคุณลักษณะสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นพื้นที่ เมืองประวัติศาสตร์ โดยสามารถพิจารณาจากคุณลักษณะ ของ “ย่านชุมชนเก่า” ตามนิยามที่กำหนดโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความชัดเจน และสอดคล้องกับหลักการสากล ทั้งนี้ควรเพิ่มเติมการกำหนดองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ตามบริบทของไทย

องค์ประกอบที่จับต้องได้ที่ควรได้รับการพิจารณาเพิ่มเติมประกอบด้วย สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และองค์ประกอบที่ไม่ได้มีความโดดเด่นหรือไม่ได้มีความสำคัญระดับสูง แต่เมื่อวางอยู่รวมกันแล้วจะช่วยสร้างความรู้สึกหรือลักษณะเฉพาะที่ประชาชนรับรู้ถึงถิ่นนั้นได้ องค์ประกอบในลักษณะนี้รวมถึงกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าต่อภูมิทัศน์เมือง สะท้อนลักษณะการวางผังชุมชน ตลอดจนองค์ประกอบที่เป็นตัวแทนและแสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมืองในช่วงเวลาต่าง ๆ นอกจากนี้ องค์ประกอบสำคัญที่มักถูกมองข้ามไปคือระบบที่ว่าง (space) ที่ถูกกำหนดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มีผลต่อการรับรู้ถึงจินตภาพของเมือง ภาพลักษณ์และความหมายของพื้นที่ รวมทั้งระบบนิเวศและภูมิทัศน์ในย่านชุมชนเก่า

ส่วนองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ที่ควรได้รับการพิจารณาประกอบด้วย การใช้สอยนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ขนบธรรมเนียมประเพณีและแบบแผนปฏิบัติในท้องถิ่น โดยสิ่งที่ควรได้รับการให้ความสำคัญคือวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมย่อย คุณค่าทางจิตวิญญาณ โครงสร้างทางสังคม ความยึดเหนี่ยวทางสังคม รวมถึงประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาต่าง ๆ

3.1.2 หลักการในการอนุรักษ์

ในกฎบัตรประเทศไทยระบุให้มีการเลือกวิธีการอนุรักษ์ในระดับที่เหมาะสมสำหรับมรดกวัฒนธรรมประเภทย่านชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ให้สอดคล้องกับชีวิตในปัจจุบัน นอกจากนี้ ระบุให้มีการดำเนินงานโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่และหลักสิทธิมนุษยชน (อิโคโมสไทย 2553) ส่วนหลักการจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกล่าวถึงหลักการสำคัญคือ “การพัฒนาเมืองเชิง

อนุรักษ์” ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยแยกพื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจออกจากพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ทางศิลปกรรมและธรรมชาติ แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมต่อของพื้นที่พัฒนาทั้งสองลักษณะ โดยให้เห็นการคลี่คลายที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่อนุรักษ์ไปสู่พื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2554) จากหลักการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในเอกสารข้างต้น หลักการสากลที่ควรนำมาปรับใช้เพิ่มเติมกับการอนุรักษ์ในประเทศไทยประกอบด้วยประเด็นสำคัญดังนี้

- **การเลือกวิธีการอนุรักษ์และการจัดการที่มีความเหมาะสม** การจัดกิจกรรมใหม่ควรมีความสอดคล้องกับกิจกรรมเดิม เชื่อมโยงกับชุมชนในท้องถิ่น และเอื้อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในท้องถิ่น
- **การอนุรักษ์ในลักษณะที่เป็นเครื่องมือให้กับการพัฒนา** บนฐานของความสมดุลระหว่างการส่งเสริมองค์ประกอบเดิมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การดำเนินงานอนุรักษ์สามารถช่วยส่งเสริมคุณค่าสร้างมูลค่าให้กับพื้นที่ และตอบสนองประโยชน์ในปัจจุบันได้ แต่ทั้งนี้ ควรระมัดระวังการเปลี่ยนแปลงการใช้สอย เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยว ไม่ให้มากเกินไปกว่าการที่จะรักษาวิถีชุมชนและลักษณะดั้งเดิมของพื้นที่ไว้ได้

3.2 กระบวนการ เครื่องมือ และแนวทางที่นำไปสู่มาตรการในการอนุรักษ์

กระบวนการ เครื่องมือ และแนวทางการอนุรักษ์ตามกรอบแนวคิดสากล ที่ควรได้รับการกำหนดเพิ่มเติมในการดำเนินงานอนุรักษ์ในประเทศไทยมีดังนี้

3.2.1 กระบวนการอนุรักษ์และเครื่องมือในการอนุรักษ์

ในเรื่องกระบวนการและเครื่องมือในการอนุรักษ์ กฎบัตรประเทศไทยกำหนดให้มีกระบวนการอนุรักษ์ที่สอดคล้องไปกับกระบวนการตามหลักการสากลอันประกอบไปด้วย ขั้นตอนการจัดทำข้อมูล การประเมินคุณค่าและการจัดลำดับความสำคัญ การจัดทำแผนแม่บทและการจัดทำแผนปฏิบัติการ และการเผยแพร่ข้อมูล การสื่อความหมาย และการนำเสนอ (อิโคโมสไทย 2553) ส่วนในหลักการจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีการระบุกระบวนการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมซึ่งอยู่ในลักษณะของเมืองเก่า จะต้องประกอบด้วย การกำหนดขอบเขต การกำหนดหลักเกณฑ์อาคารที่มีคุณค่า และกระบวนการวางแผนอนุรักษ์ ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนสำคัญอันได้แก่ การระบุ การเลือกวิธีการอนุรักษ์ และการนำมาปฏิบัติ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2554) ทั้งนี้ ขั้นตอนตามกระบวนการอนุรักษ์แบบสากลที่ควรเพิ่มเติมจากขั้นตอนตามที่ระบุไว้ในกฎบัตรประเทศไทย คือ ขั้นตอนการนำแผนไปปฏิบัติ และขั้นตอนการทบทวนแผน นอกจากนี้ ควรมีกระบวนการที่เอื้อให้เกิดการพิจารณามรดกวัฒนธรรมที่ประชาชนในท้องถิ่นให้ความสำคัญ ซึ่งในเรื่องนี้ตรงกับที่ได้มีการระบุไว้ในกฎบัตรประเทศไทยว่าควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม (อิโคโมสไทย 2553)

ในปัจจุบัน เครื่องมือในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองในพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ในประเทศไทยประกอบด้วย การขึ้นทะเบียนอาคารโบราณสถาน การประกาศพื้นที่

อนุรักษ์ด้วยการอาศัยกฎหมายผังเมืองรวม ตามประกาศกฎกระทรวงซึ่งต้องใช้อำนาจจากรัฐบาลกลาง และข้อบัญญัติท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร การประกาศขอบเขตเมืองเก่า ตามประกาศคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า และมติคณะรัฐมนตรี ตลอดจนการอนุรักษ์ที่ได้รับการบรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่น เครื่องมือการอนุรักษ์พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ที่ควรปรับใช้จากกฎบัตรและหลักการสากลประกอบด้วย

- การใช้เครื่องมือในการระบุคุณค่ามรดกในขั้นตอนการประเมินคุณค่า ในการระบุคุณค่าควรมีการใช้เครื่องมือที่เอื้อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม ตัวอย่างเช่น การจัดทำแผนที่มรดกวัฒนธรรม เพื่อระบุอาคารหรือองค์ประกอบที่มีความสำคัญ และองค์ประกอบที่ส่งเสริมคุณค่า
- การใช้เครื่องมือในการดูแลควบคุมพื้นที่ โดยการประกาศย่านประวัติศาสตร์ การจัดทำแผน และการใช้เครื่องมือสร้างแรงจูงใจ การควบคุมพื้นที่ด้วยการประกาศย่านประวัติศาสตร์จะเกิดผลดีได้ หากมีการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และอยู่ภายใต้ข้อเสนอของประชาชนสำหรับในประเทศไทยนั้น องค์กรส่วนท้องถิ่นได้มีส่วนสำคัญในความรับผิดชอบด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมากขึ้น นับจากที่มีนโยบายกระจายอำนาจการปกครองสู่ส่วนท้องถิ่นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา (ยงธินศรี พิมลเสถียร 2556a)⁴ อย่างไรก็ตาม การประกาศย่านประวัติศาสตร์ในประเทศไทยจะเกิดขึ้นจริงได้ จำเป็นต้องหาแนวทางที่สอดคล้องกับกฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน⁵

⁴ ในช่วงเวลาที่ผ่านมา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งในประเทศไทยได้ปกป้องพื้นที่ประวัติศาสตร์โดยการออกข้อบัญญัติท้องถิ่น เช่น กรุงเทพมหานครได้ออกข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเพื่อปกป้องคุ้มครองพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ในปี พ.ศ. 2528 กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก เมื่อปี พ.ศ. 2535 พื้นที่ตรงข้ามกรุงรัตนโกสินทร์ในฝั่งธนบุรี พ.ศ. 2539 และพื้นที่ต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์ฝั่งตะวันออก พ.ศ. 2543 นอกจากกรุงเทพมหานครแล้ว ยังมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปของเทศบาลหลายแห่งได้จัดทำเทศบัญญัติเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ ตัวอย่างเช่น เทศบาลตำบลเชียงคานออก “เทศบัญญัติตำบลเชียงคาน เรื่องกำหนดประเภท ลักษณะ แบบ รูปทรง ระยะเวลาหรือระดับอาคาร และบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้าย ใช้หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท ในท้องที่เทศบาลตำบลเชียงคาน จังหวัดเลย พ.ศ. 2553” เป็นต้น (ยงธินศรี พิมลเสถียร 2556a)

นอกจากการประกาศย่านประวัติศาสตร์แล้ว ควรมีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมในการปกป้องคุ้มครองพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่ การจัดทำแผนอนุรักษ์ แผนจัดการพื้นที่ และโครงการอนุรักษ์ การใช้เครื่องมือในการบังคับให้เกิดการดำเนินงานตามแผน ประกอบกับมีเครื่องมือสร้างแรงจูงใจ เช่น การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีให้กับผู้ประกอบการทรัพย์สินที่ทำโครงการอนุรักษ์ด้วยวิธีการที่ถูกตามหลักการ

- การใช้เครื่องมือเพื่อประเมินขีดความสามารถและผลกระทบอันเกิดจากการปรับการใช้สอยใหม่ในพื้นที่ เพื่อให้การนำมรดกวัฒนธรรมเมืองมาใช้ ไม่ส่งผลกระทบต่อการใช้สอยอาศัย หรือลดทอนคุณค่าของมรดก ควรมีการประเมินขีดความสามารถของพื้นที่ในการรองรับโครงการอนุรักษ์และพัฒนาที่จะเกิดขึ้น ตัวอย่างเครื่องมือที่มีใช้อยู่ในประเทศต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในประเทศไทย ได้แก่ เครื่องมือในการประเมินขีดความสามารถของชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยว เป็นต้น

3.2.2 แนวทางที่จะนำไปสู่มาตรการในการอนุรักษ์

ในเรื่องนี้ กฎบัตรประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาและปรับปรุงย่าน ชุมชน และเมืองประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน และระบุว่าควรมีการบูรณาการนโยบายภาครัฐและการวางแผนเมืองในทุกระดับให้สอดคล้องกัน (อิโคโมสไทย 2553) ส่วนหลักการจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากร

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกล่าวถึงการทำให้ย่าน ชุมชน เมืองประวัติศาสตร์สามารถดำเนินกิจกรรมในสังคมร่วมสมัยได้โดยไม่ทำลายคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม ด้วยการฟื้นฟู และเสริมสร้างองค์ประกอบ นอกจากนี้ ระบุให้มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่ทันสมัย สะดวกและปลอดภัย แต่ต้องสอดคล้องกับโครงสร้างของเมืองเก่า (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2554) จากแนวทางการอนุรักษ์ในเอกสารข้างต้น ควรเพิ่มเติมแนวทางจากกฎบัตรและหลักการสากล ดังนี้

- แนวทางในการกำหนดขอบเขตและองค์ประกอบที่แสดงคุณลักษณะและคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมเมืองที่ชัดเจน การกำหนดขอบเขตและองค์ประกอบของมรดกวัฒนธรรมเมืองในประเทศไทยควรได้รับการปรับปรุงให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อนำไปสู่การวางแผนอนุรักษ์ที่เหมาะสมต่อไป
- แนวทางเพื่อเอื้อให้เกิดการใช้สอยที่เหมาะสม การใช้สอยที่เหมาะสม ทำได้โดยการรักษากิจกรรมเดิม ประกอบกับการใช้สอยใหม่ที่สอดคล้องกับการใช้สอยเดิมและบริบทของพื้นที่ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการอยู่อาศัย การรักษาประเพณีและกิจกรรมทางวัฒนธรรม และการส่งเสริมการค้าดั้งเดิม รวมถึงคำนึงถึงการใช้สอยในพื้นที่สาธารณะที่สอดคล้องกับลักษณะเฉพาะถิ่น
- แนวทางในการควบคุมการพัฒนาและการก่อสร้างระบบเพื่อรองรับกิจกรรมต่าง ๆ การควบคุมการพัฒนาพื้นที่ย่านและชุมชนเก่า ควรดำเนินการภายใต้แนวคิดในเรื่องการจัดการกับความเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม ซึ่งอาจอยู่ในรูปของการจัดทำ

⁵ ตัวอย่างกฎหมายและแนวทางปฏิบัติที่ใช้อยู่ในปัจจุบันที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อเอื้อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการประกาศย่านอนุรักษ์ ได้แก่ พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 พ.ศ. 2525 และ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 พ.ศ. 2535 พ.ศ. 2542 และ พ.ศ. 2550 และข้อบัญญัติท้องถิ่น เป็นต้น

แผนการอนุรักษ์ ที่ได้รับการจัดการทำร่วมกันจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนมีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการวางแผน กลั่นกรอง และบริหารพื้นที่ที่มีความเสี่ยง ทั้งนี้ควรเพิ่มการควบคุมการพัฒนาพื้นที่เพื่อการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว และการจัดให้มีระบบรองรับภัยพิบัติ

- **แนวทางให้เกิดการรวมการอนุรักษ์เข้ากับนโยบายและแผนที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม** การกำหนดให้แผนงานอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งในงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือการใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นในการปกป้องมรดกวัฒนธรรมเมืองเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากการดำเนินงานในท้องถิ่นเป็นระดับของการดำเนินงานที่เข้าถึงความต้องการในการพัฒนาพื้นที่ได้เป็นอย่างดี
- **แนวทางให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างคณะทำงานจากภาคส่วนต่าง ๆ** สำหรับการอนุรักษ์ในประเทศไทย มีการระบุไว้ในการประชุมเรื่องย่านเก่ากับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนว่า ในปัจจุบันมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ย่านและชุมชนเก่าอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ทำงานในลักษณะแยกส่วนกัน ดังนั้นจึงควรมีการบูรณาการการทำงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ (คณะกรรมการที่ปรึกษาสิทธิมนุษยชนด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม 2558) ในการนี้ควรจัดให้มีการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่และศักยภาพของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในการจัดการมรดกวัฒนธรรม รวมทั้งศึกษาปัจจัยในเรื่องการบริหารจัดการก่อนการดำเนินงานอนุรักษ์ เช่น การศึกษาข้อมูลในเรื่องกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน เป็นต้น
- **แนวทางในการตรวจสอบให้มีการบังคับใช้กฎระเบียบต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ที่มีอยู่** สิ่งที่ต้องดำเนินการในเรื่องนี้ คือการตรวจสอบการบังคับใช้กฎระเบียบในการอนุรักษ์ที่มีอยู่ ทั้งในระดับชาติและในระดับท้องถิ่น ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

- **แนวทางเพื่อการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ การฝึกอบรม และการสื่อความหมาย** กิจกรรมที่ควรจัดทำคือการให้ความรู้และสร้างความตระหนักรู้ให้แก่สังคม และการจัดให้มีการศึกษาวิจัย การฝึกอบรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมระบบสืบทอดความเชี่ยวชาญในกิจกรรม อาชีพ และการก่อสร้างแบบดั้งเดิม

4. บทสรุป

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า การนำแนวคิดและหลักการอนุรักษ์ในระดับนานาชาติมาพิจารณาประกอบการจัดทำแนวนโยบายระดับประเทศและระดับท้องถิ่นในประเทศไทย เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์ แต่การจะนำแนวคิดมาปรับใช้ในพื้นที่แต่ละแห่ง จำเป็นจะต้องปรับแนวคิดหลักการ รวมถึงแนวทางการดำเนินงานให้เกิดความสอดคล้องกับบริบทและสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในท้องถิ่น ทั้งบริบททางสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเมื่อมีการนำหลักการสากลมาใช้ คือการรักษาลักษณะเฉพาะถิ่น ความเชื่อ แบบแผนปฏิบัติต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการกำหนดคุณค่าและความแท้ขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งอาจมีความแตกต่างจากหลักการสากล ไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือสูญเสียอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นไป

สาระสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ควรได้รับการพิจารณา คือการรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการซ้อนทับกันของประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาต่าง ๆ ความเข้าใจและการรับรู้ถึงคุณลักษณะและคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมเมือง ในพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะพื้นที่ในลักษณะย่านและชุมชนเก่าในประเทศไทย ที่อาจมีคุณลักษณะบางประการที่ไม่สอดคล้องกับการให้นิยามพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ที่ใช้กันอยู่ในหลักการสากล การศึกษานี้มีข้อเสนอให้นำแนวคิดการอนุรักษ์ตามนิยาม “ย่านชุมชนเก่า” มาใช้ โดยควรมีการพิจารณาคุณลักษณะ และคุณค่าขององค์ประกอบของมรดกวัฒนธรรมเมืองให้

สัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนาเมือง ให้ความสำคัญกับคุณค่าที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน ตลอดจนให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่แสดงคุณลักษณะของย่านและชุมชนเก่าตามบริบทของไทย

ในเรื่องการนำกระบวนการและเครื่องมือในการอนุรักษ์ตามที่ใช้ในระดับนานาชาติมาปรับใช้กับประเทศไทยสามารถทำได้ แต่ควรปรับให้สอดคล้องกับองค์ความรู้โครงสร้างทางสังคมและการเมืองในท้องถิ่น ควรใช้การอนุรักษ์เป็นเครื่องมือให้กับการพัฒนา บริหารและจัดการพื้นที่ จากการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบกับการสร้างเครื่องมืออื่น ๆ นอกเหนือไปจากการใช้เครื่องมือทางกฎหมาย นอกจากนี้ ควรรวมการอนุรักษ์เข้ากับนโยบายและแผนในระดับท้องถิ่น เพื่อให้สามารถดำเนินงานอนุรักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- ICOMOS. 1987. *“Washington Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas.”* Accessed January 5, 2016. https://www.icomos.org/charters/towns_e.pdf.
- . 1999. *“Burra Charter The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance.”* Accessed January 5, 2016. <http://australia.icomos.org/publications/charters/>.
- . 1964. *“Venice Charter The International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Site.”* Accessed January 15, 2016. http://www.charta-von-venedig.de/venice-charter_congress-of-preservation_conservation_art.4-8_english.html.
- . 2008. *“Quibeq Declaration On Eco-Tourism.”* Accessed January 15, 2016. <http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/quebec-declaration.pdf>.
- . 2011. *“Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas.”* Accessed September 1, 2016. https://www.icomos.org/Paris2011/GA2011_CIVVIH_text_EN_FR_final_20120110.pdf.
- . 2005a. *“Seoul Declaration on Tourism in Asia’s Historic Towns and Areas.”* Accessed November 10, 2015. <https://www.icomos.org/xian2005/seoul-declaration.pdf>.
- . 2005b. *“Vienna Memorandum on “World Heritage and Contemporary Architecture – Managing the Historic Urban Landscape.”* Accessed September 1, 2015. <http://whc.unesco.org/archive/2005/whc05-15ga-inf7e.pdf>.
- . 2005c. *“Xi’an Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and Areas.”* Accessed September 1, 2015. <https://www.icomos.org/xian2005/xian-declaration.htm>.
- . 2007. *“Ename Charter: The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites.”* Accessed September 1, 2015. <http://www.enamecharter.org>.
- . 2002. *“Principles for the Conservation of Heritage Sites in China.”* Accessed September 1, 2015. https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/china_prin_heritage_sites.pdf.

- Jokilehto, J. 2010. "Notes on the Definition and Safeguarding of HUL." *City & Time* 3,3: 41-51.
- UNESCO. 2009. "*Hoi An Protocols for the Best Conservation Practice in Asia.*" Accessed January 15, 2016. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001826/182617e.pdf>.
- คณะกรรมการที่ปรึกษาสิทธิมนุษยชนด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม. 2558. "**เอกสารการประชุมเพื่อประกอบการพิจารณากรณี 'ย่านเก่ากับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน.'**" ห้องประชุม 709 ชั้น 7 สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, กรุงเทพฯ, วันที่ 28 กรกฎาคม.
- คณะกรรมการการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า. 2560. "**เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการ.**" ณ โรงแรมราม่า การ์เดนส์, กรุงเทพฯ, วันที่ 8 มิถุนายน.
- ปรานอม ดันสุขานันท์และวิทยา ดวงธิดา. 2555. **แนวทางการพัฒนาความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่.** เชียงใหม่: โรงพิมพ์ปู-เป้.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิตติ. 2552. **การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยลดา ทวีปรั้งชีพร. 2554. **คำ ความคิด สถาปัตยกรรม.** กรุงเทพฯ: ลายเส้น.
- ยงนิศร์ พิมลเสถียร. 2556a. **การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- . 2556b. "ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย." **หน้าจั่ว: ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย** 9 (กันยายน 2555-สิงหาคม 2556): 101-119.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2554. "**การศึกษาสังคมไทยผ่าน 'ภูมิวัฒนธรรม.'**" สืบค้น 15 มกราคม 2559. <http://lekprapai.org/home/view.php?id=84>.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2559. "**คู่มือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมประเภทย่านชุมชนเก่า.**" สืบค้น 15 มกราคม 2559. <http://www.onep.go.th/nced/?p=747>.
- . 2554. "**ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า.**" สืบค้น 15 มกราคม 2559. <http://lib.mnre.go.th/index.php/2012-04-30-03-57-01/2012-10-12-09-13-14/234-2012-10-29-07-15-05>.
- ไอโคโมสไทย. 2553. "**กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม.**" สืบค้น 15 มกราคม 2559. <https://www.icomosthai.org/THcharter/Thailand%20Charter.pdf>.

พื้นที่ใช้สอยและราคาขายของคอนโดมิเนียม ประเภทหนึ่งห้องนอนในเขตกรุงเทพมหานคร

บุษรา โพวาทอง*

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Bussara.s@chula.ac.th

เสริชย์ โชติพานิช**

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Sarich.c@chula.ac.th

ธีระเดช จินจะโปะ***

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

Teeradat.jen@gmail.com

ยศพร ลีลารัศมี****

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Leelarasamee@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่ใช้สอยและราคาขายคอนโดมิเนียม 1 ห้องนอน ใช้กลุ่มตัวอย่าง 86 โครงการที่เปิดขายปี พ.ศ. 2557 ในเขตกรุงเทพมหานคร รวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์บริษัทพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณพื้นที่ใช้สอยร่วมกับวิเคราะห์ทางสถิติ ผลการศึกษาพบว่า ห้องชุดส่วนใหญ่มี 2 กลุ่มราคา คือ 60,000 - 86,000 บาทต่อตร.ม. และ 113,000 - 141,000 บาทต่อตร.ม. ห้องชุดแบ่งเป็น 3 ขนาด ที่มีการเปิดขาย มากที่สุดคือ 22-35 ตร.ม. (ร้อยละ 48) รองลงมาคือ 36-49 ตร.ม. (ร้อยละ 44) และ 50-63 ตร.ม. (ร้อยละ 8) สำหรับ พื้นที่ใช้สอยเฉลี่ย 34.94 ตารางเมตร มีการจัดพื้นที่ห้องนอนในสัดส่วนมากที่สุด (ร้อยละ 32) รองลงมาคือ พื้นที่นั่งเล่น (ร้อยละ 25) พื้นที่เตรียมอาหาร (ร้อยละ 15) ห้องน้ำ (ร้อยละ 13) พื้นที่รับประทานอาหาร (ร้อยละ 8) และระเบียง (ร้อยละ 7) ทั้งนี้สัดส่วนพื้นที่ใช้สอย 6 ส่วนมีความสัมพันธ์กับราคาขายค่อนข้างน้อยเพียงร้อยละ 14.9 โดยราคาขาย

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

** ศาสตราจารย์ ดร.

*** อาจารย์

**** อาจารย์พิเศษ

แปรผันตามปัจจัยอื่น ๆ มากกว่า การศึกษานี้ชี้ให้เห็นลักษณะอุปทานและอุปสงค์ห้องชุดหนึ่งห้องนอนในช่วงปี พ.ศ. 2557 ผลการศึกษาจะเป็นแนวทางต่อการออกแบบห้องชุดรวมถึงการวางแผนการตลาดให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายในอนาคต

คำสำคัญ: คอนโดมิเนียม ห้องชุดหนึ่งห้องนอน พื้นที่ใช้สอย ราคาขาย กรุงเทพมหานคร

Functional Space and Selling Price of One-Bedroom Condo Projects in Bangkok Metropolitan Area

*Bussara Povatong **

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Bussara.s@chula.ac.th

*Sarich Chotipanich ***

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Sarich.c@chula.ac.th

*Teeradet Jenjapoo ****

Faculty of Architecture, Vongchavalitkul University

Teeradat.jen@gmail.com

*Yosporn Leelarasmee *****

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Leelarasmee@yahoo.com

* Assistant Professor, Ph.D.

** Professor, Ph.D.

*** Lecturer

**** Special instructor

Abstract

The objective of this research is to explore the relationship between functional space and selling price of 1-bed room condo projects. The sampling is 86 projects launched in 2014 within the Bangkok Metropolitan Area. Data collecting was conducted through the websites of real estate companies registered at the Stock Exchange of Thailand. The study found that most selling units are priced at 60,000-86,000 baht/sq.m. and 113,000-141,000 baht/sq.m. It was also found that there are 3 groups of unit sizes based on projects launched as follows; 22-35 sq.m. (48%), 36-49 sq.m. (44%) and 50-63 sq.m. (8%). For the utility space proportion, the study reveals that the bedroom space is ranked first (32%), followed by living area (25%), pantry (15%), WC (13%), dining area (8%) and terrace (7%). The study also showed that the 6 functional spaces are irrelevant to selling price. Only 14.9% of selling price depended on the 6 functional spaces but the remaining depend on other factors. According to the study, it can be inferred that the proportion of functional space reflect the characteristics of supply and demand of 1-bedroom condo in 2014. The study results will be a guideline for design and marketing planning to meet the future target groups.

Keywords: Condominium, One-bedroom type, Functional space, Selling price, BMA

บทนำ

ปัจจุบันตลาดคอนโดมิเนียมมีการพัฒนาหลากหลายทั้งประเภทและขนาด เช่น ประเภทสตูดิโอ ประเภท 1-3 ห้องนอน จนถึงประเภท 4 ห้องนอน ในช่วงปี พ.ศ. 2556 ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน มีส่วนแบ่งการตลาดสูงสุดด้วยสัดส่วน 77% รองลงมาคือ ประเภท 2 ห้องนอน และประเภท 3 ห้องนอน มีส่วนแบ่งการตลาด 16% และ 3% ตามลำดับ (ประชาชาติธุรกิจ 2556) นอกจากนี้ ในช่วงปี พ.ศ. 2550-2558 ผู้ประกอบการส่วนใหญ่นิยมพัฒนาห้องชุดพักอาศัยประเภท 1 ห้องนอน ขนาด 23-40 ตารางเมตร (ดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์ 2558) สำหรับราคาขายของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน เริ่มตั้งแต่ 30,000-200,000 บาทต่อตารางเมตร ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้ง ลักษณะของโครงการ เช่น การตกแต่ง จำนวนชั้น จำนวนห้อง พื้นที่โครงการ สภาพแวดล้อมของโครงการ เป็นต้น (โชติวุฒิ เหล่าไพโรจน์ 2555)

จากงานศึกษาที่ผ่านมาระบุเฉพาะลักษณะขององค์ประกอบพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน แยกตามขนาดของห้องชุดทั้งจากงานศึกษาของ เนรัญชรา สุพรศิลป์ (2557) งานศึกษาของมัลลิกา พัทธองพันธ์ (2557) และดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์ (2558) แต่ผลการศึกษายังไม่ได้ชี้ให้เห็นประเด็นของลักษณะตลาดของห้องชุดประเภทนี้ รวมถึงยังไม่มีการศึกษาที่บ่งชี้อย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยกับระดับราคา อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาก่อนหน้านี้ของ เสริชย์ โชติพานิช, บุษรา โพวาทอง และอีระเดช จินจะโปะ (2559) ค้นพบว่า สัดส่วนของพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดประเภทสตูดิโอมีความสัมพันธ์กับระดับราคา ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาลักษณะของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างขนาดห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนกับระดับราคาขาย โดยมีคำถามการวิจัย 2 ประเด็นหลักคือ 1) ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนมีการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยอย่างไร และ 2) สัดส่วนพื้นที่ใช้สอย (space

utilization) ของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน มีความสัมพันธ์กับราคาขายหรือไม่อย่างไร ผลการศึกษานี้จะสะท้อนให้เห็นลักษณะของอุปทานและอุปสงค์ของห้องชุด 1 ห้องนอนที่มีอยู่ในตลาดอสังหาริมทรัพย์ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษากจะเป็นแนวทางในการออกแบบห้องชุดให้มีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยเหมาะสมกับระดับราคา ที่ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อได้ตามความสามารถในการจ่าย และเป็นแนวทางในการออกแบบพื้นที่ใช้สอยที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิตของผู้ซื้อในอนาคต

1. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

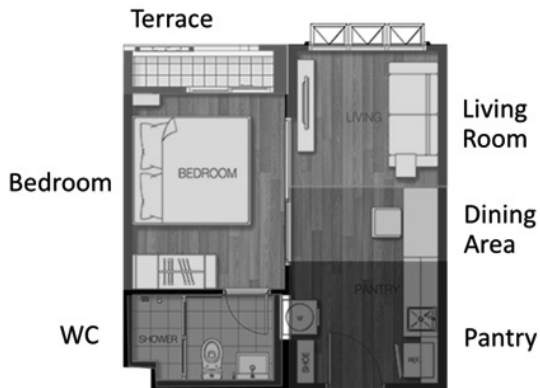
1.1 มาตรฐานขนาดของพื้นที่อาคารชุด

ขนาดของพื้นที่ที่กฎหมายกำหนดจากพระราชบัญญัติเรื่องการควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2522 ในหมวดที่ 5 เรื่องส่วนต่างๆ ของอาคาร ซึ่งกล่าวถึงข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ภายในอาคารไว้ดังนี้ 1) อาคารอยู่อาศัยรวมต้องมีพื้นที่ภายในแต่ละหน่วยที่ใช้เพื่อการอยู่อาศัยไม่น้อยกว่า 20 ตารางเมตร 2) ห้องนอนในอาคารให้มีความกว้างด้านแคบที่สุดไม่น้อยกว่า 2.50 เมตรและมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 8 ตารางเมตร 3) ช่องทางเดินในอาคารต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร 4) ระยะตั้งระหว่างพื้นถึงเพดาน ยอดฝ้าหรือยอดผนังของอาคารที่ต่ำที่สุดของห้องพักอาศัย ครีวไฟสำหรับอาคารพักอาศัยต้องไม่ต่ำกว่า 2.40 เมตร ห้องน้ำ ห้องส้วม ต้องมีระยะตั้งระหว่างพื้นถึงเพดานไม่น้อยกว่า 2 เมตร นอกจากนี้ในการกำหนดมาตรฐานที่อยู่อาศัยประเภทอาคารชุดของการเคหะแห่งชาติ (2525) กำหนดพื้นที่ใช้สอยสำหรับห้องชุดแบบอเนกประสงค์ ดังนี้ ห้องนอน 8.64 ตารางเมตร พื้นที่รับแขกพักผ่อน 18 ตารางเมตร ครีว 4.32 ตารางเมตร ห้องน้ำ 2.16 ตารางเมตร และระเบียง 1.08 ตารางเมตร เป็นต้น จากภาพรวมเรื่องขนาดของพื้นที่ที่กฎหมายกำหนด แสดงให้เห็นว่าคอนโดมิเนียมไม่สามารถสร้างขนาดห้องต่ำกว่า 20 ตารางเมตรได้ และในส่วนของพื้นที่ที่เป็นห้องนอนต้องมีด้านที่แคบที่สุดไม่น้อยกว่า 2.50 เมตรและมีพื้นที่รวมไม่น้อยกว่า 8 ตารางเมตร

1.2 องค์ประกอบของพื้นที่ใช้สอยสำหรับห้องชุดขนาดเล็ก

จากงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดพื้นที่ใช้สอยห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์ (2558) พบว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ประกอบด้วยพื้นที่ห้องนอน พื้นที่นั่งเล่น ห้องน้ำ พื้นที่ประกอบอาหาร และส่วนรับประทานอาหาร การจัดวางผังเน้นห้องแบบเปิดโล่ง และมีการกั้นพื้นที่ห้องนอน 1 ห้อง และปรับลดพื้นที่ในส่วนที่ไม่จำเป็น เพื่อให้พื้นที่การใช้งานเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ เนรัญชรา สุพรศิลป์ (2557) พบว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ขนาด 22.50-23 ตารางเมตร ในโครงการลุมพินีวิลล์ สุขุมวิท 72 (2) ระดับราคา 1.5 ล้านบาท มีการจัดพื้นที่ใช้สอยเป็น 5 ส่วน ได้แก่ 1. พื้นที่ส่วนอเนกประสงค์/ส่วนนั่งเล่น 2. พื้นที่ส่วนนอน/แต่งตัว 3. ส่วนประกอบอาหาร/ทานอาหาร 4. ส่วนห้องน้ำ และ 5. ส่วนซักล้าง สำหรับการศึกษาของมัลลิกา พิภทองพันธ์ (2557) พบว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน หรือแบบ Superior ในโครงการลุมพินี วิลลส์ ทั้ง 3 โครงการที่พหล-สุทธิสาร (LV-PS) รามอินทรา-หลักสี่ (LV-RL) และลาซาล-แบร์ริง (LV-LB) ขนาด 37.50-46.11 ตารางเมตร 30-39 ตารางเมตร และ 26-27.20 ตารางเมตร ตามลำดับ ซึ่งทั้งภายในห้องชุดของ 3 โครงการประกอบด้วย 5 พื้นที่หลัก คือ พื้นที่อเนกประสงค์ ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว หรือพื้นที่เตรียมอาหาร และระเบียง นอกจากนี้จากการศึกษาของ ธิติ เขมการโกศลและกองกฤษณ์ ไชยวัฒน์ (2558) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เลือกซื้อห้องชุดจะพิจารณาจากห้องชุดที่มีห้องรับแขกหรือห้องนั่งเล่น ระเบียง และห้องครัว ซึ่งแตกต่างกันไปตามระดับราคา

นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างเบื้องต้น (ภาพที่ 1) ในเรื่องการจัดองค์ประกอบของพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ในโครงการเดอะคีย์อูดมสุข ขนาด 30.6-30.8 ตร.ม. พบว่า รูปแบบพื้นที่ใช้สอยประกอบด้วย 6 ส่วนหลักได้แก่ 1) พื้นที่นั่งเล่น 2) ห้องนอน 3) ห้องน้ำ 4) พื้นที่เตรียมอาหาร 5) พื้นที่รับประทานอาหาร และ 6) พื้นที่ระเบียง

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในห้องประเภทหนึ่งห้องนอน

ที่มา: เข้าถึงได้จาก <http://thinkofliving.com/2013/03/11/the-key> (สืบค้น 18 มิถุนายน 2559)

จากการศึกษาข้างต้น ในงานวิจัยนี้ จึงได้กำหนดพื้นที่ใช้สอยในห้องชุดเพื่อการวิเคราะห์เป็น 6 ส่วนคือ ห้องนอน พื้นที่นั่งเล่น ห้องน้ำ พื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง

1.3 ระดับราคาของคอนโดมิเนียม (Condominium Price Segmentation)

ปัจจุบันการแบ่งประเภทของคอนโดมิเนียมโดยใช้ระดับราคาเป็นเกณฑ์นั้นมีการปรับเปลี่ยนในทุก ๆ ปี เนื่องจากการปรับตัวสูงขึ้นของราคาที่ดิน ดัชนีราคาวัสดุก่อสร้าง (CMI) และปัจจัยทางด้านค่าเงินบาท เป็นต้น การแบ่งระดับราคาของคอนโดมิเนียม มีหลากหลายวิธี อาทิ ศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์ ได้แบ่งระดับราคาห้องชุดในปี พ.ศ. 2558 จำนวน 4 ช่วงคือ 1) ราคาไม่เกิน 50,000 บาท/ตร.ม. 2) ราคา 50,001 - 80,000 บาท/ตร.ม. 3) ราคา 80,001 - 120,000 บาท/ตร.ม. และ 4) ราคามากกว่า 120,000 บาท/ตร.ม. นอกจากนี้ ในเว็บไซต์ด้านธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ได้แบ่งระดับคอนโดมิเนียมในกรุงเทพมหานครไว้ 8 ระดับตามราคา ดังนี้ (ตารางที่ 1)

การแบ่งราคาเฉลี่ยต่อตารางเมตรในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นการแบ่งส่วนตลาด (market segmentation)

ตารางที่ 1 การแบ่งระดับราคาของคอนโดมิเนียม

	กลุ่มคอนโดแบ่งตามระดับราคา	ระดับราคาบาท/ตารางเมตร
1	Ultimate	200,000 ขึ้นไป
2	Super Luxury	160,000 - 200,000
3	Luxury	130,000 - 160,000
4	High End	100,000 - 130,000
5	Upper Class	80,000 - 100,000
6	Main Class	60,000 - 80,000
7	Economy	45,000 - 60,000
8	Super Economy	30,000 - 45,000

ที่มา: เข้าถึงได้จาก <http://thinkofliving.com> (สืบค้น 30 มกราคม 2559)

ของคอนโดมิเนียมที่มีการพัฒนาในตลาดในลักษณะอุปทานของสินค้า (supply side) ขณะเดียวกัน ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะกลุ่มลูกค้าเป้าหมายในด้านอุปสงค์ (demand side) ซึ่งคอนโดมิเนียมในระดับราคาที่แตกต่างกันย่อมมีการออกแบบ และมีกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน

2. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey research) เพื่อศึกษาลักษณะห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ประกอบด้วยพื้นที่ใช้สอย ระดับราคา รวมถึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยกับราคา อาทิ พื้นที่นั่งเล่น ห้องนอน ห้องน้ำ พื้นที่รับประทานอาหาร พื้นที่เตรียมอาหาร และระเบียง ทั้งนี้ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากโครงการที่มีการเปิดตัวขายห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ในปี พ.ศ. 2556 ของบริษัทผู้พัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่มีผลประกอบการสูงสุด จำนวน 5 บริษัท ได้แก่ บริษัท พฤกษาเรียลเอสเตท จำกัด (มหาชน) บริษัท แลนด์แอนด์เฮาส์ จำกัด (มหาชน) บริษัท แสนสิริ จำกัด (มหาชน) บริษัท แอลพีเอ็น จำกัด (มหาชน) และบริษัท เอเชียนพร็อพเพอร์ตี้ จำกัด (มหาชน) จำนวนทั้งสิ้น 86 โครงการในเขตกรุงเทพมหานคร

ในการรวบรวมข้อมูล (data collection) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากข้อมูลในเว็บไซต์ของแต่ละบริษัท โดยกำหนดตัวแปรในการเก็บข้อมูลดังนี้ ราคาเริ่มต้น (บาทต่อตารางเมตร) ขนาดพื้นที่ใช้สอย 6 พื้นที่ (หน่วยเป็นตารางเมตร) ได้แก่ ขนาดรวมของห้อง พื้นที่นั่งเล่น ห้องนอน ห้องน้ำ พื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง ซึ่งพื้นที่ทั้ง 6 ส่วนนี้ใช้การวัดขนาดจากผังพื้น (floor plan) ของห้องชุดแต่ละโครงการและคำนวณเป็นร้อยละของแต่ละพื้นที่

ในการวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis) ผู้วิจัยได้แบ่งช่วงชั้นของราคาเป็น 8 ระดับ ตามการแบ่งระดับราคาของคอนโดมิเนียมในกรุงเทพมหานครที่ได้ทบทุนวรรณกรรม (ตารางที่ 1) โดยหาความกว้างของอันตรภาคชั้นตามข้อมูล ซึ่งราคาสูงสุดคือ 250,000 บาทต่อตารางเมตร และราคาต่ำสุดคือ 32,000 บาท ดังนั้น ความกว้างอันตรภาคชั้นคือ 27,250 บาทต่อตารางเมตร (ตารางที่ 2) และนำมาแจกแจงเพื่อหาความถี่ของกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้อ้างอิงในการจัดประเภทคอนโดมิเนียมตามระดับราคา (price segmentation) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลอื่นๆ ใช้การค่าเฉลี่ย ค่าความสัมพันธ์ด้วยวิธีวิเคราะห์ค่าทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) เพื่ออธิบายข้อมูลของทั่วไปจากการสำรวจ ได้แก่ ขนาดของพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ระดับของราคา และใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inference statistics) ในการวิเคราะห์ข้อมูลประเด็นต่าง ๆ จากนั้นอภิปรายและสรุปผล

3. ผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาเป็น 3 ส่วนคือ ระดับราคาและขนาดห้องชุด พื้นที่ใช้สอย และความสัมพันธ์ของสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยกับราคาขาย ดังนี้

3.1 ระดับราคาและขนาดห้องชุด

จากการวิเคราะห์พบว่า มีจำนวนโครงการที่ทำห้องชุด 1 ห้องนอน ในระดับราคาและขนาดห้องที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 2) ผลการศึกษารูปลักษณ์ได้ดังนี้

1) ในการวิเคราะห์ด้านราคาผู้วิจัยได้แบ่งราคาเป็น 8 กลุ่ม¹ พบว่า ห้องชุดขนาด 1 ห้องนอนมีราคาขายสูงสุดและราคาขายต่ำสุด คือ 250,000 บาทต่อตารางเมตร

¹ หากนำข้อมูลมาแบ่งช่วงชั้นของราคา 8 ระดับ โดยหาความกว้างของอันตรภาคชั้น พบว่า ความกว้างของอันตรภาคชั้นคือ 26,000 และนำมาแจกแจงแบ่งราคาของกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 8 ระดับ

และ 32,000 บาทต่อตารางเมตร ตามลำดับ โดยมีราคาขายเฉลี่ย 110,000 บาทต่อตารางเมตร หากแบ่งตามกลุ่มราคา พบว่าห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่ม Economy และกลุ่ม Upper class ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 22 เท่ากัน รองลงมาคือกลุ่ม Main class มีร้อยละ 17 และกลุ่ม Super economy มีร้อยละ 14 ซึ่งใกล้เคียงกับกลุ่ม High end

2) จากการวิเคราะห์พบว่า คอนโดมิเนียมประเภท 1 ห้องนอนที่เปิดขายแบ่งเป็น 3 ขนาด คือ ห้องชุดขนาด 22-35 ตารางเมตร ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ

48 รองลงมาคือ ขนาด 36-49 ตารางเมตร มีอยู่ร้อยละ 44 และขนาด 50-63 ตารางเมตร มีอยู่ร้อยละ 8

3) เมื่อพิจารณาการแบ่งขนาดห้องชุดตามราคาพบว่า ห้องชุดขนาด 22-35 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นคอนโดมิเนียมกลุ่ม Economy มีราคาประมาณ 60,000 - 86,000 บาทต่อตารางเมตร ส่วนห้องชุดขนาด 36-49 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นคอนโดมิเนียมกลุ่ม Upper class มีราคาประมาณ 113,000 - 141,000 บาทต่อตารางเมตร และห้องชุดขนาด 50-63 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม Upper class จนถึงกลุ่ม Ultimate

ตารางที่ 2 จำนวนโครงการห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน แยกตามราคาและขนาดห้องชุด

ประเภทคอนโดมิเนียม แบ่งตามราคา	ระดับราคาบาท/ ตารางเมตร	จำนวนโครงการ แบ่งตามราคา		จำนวนโครงการ แบ่งตามขนาดห้องชุด		
		จำนวน	ร้อยละ	22-35 ตร.ม.	36-49 ตร.ม.	50-63 ตร.ม.
1. Ultimate	222,755 - 250,005	2	2	1	1	0
2. Super Luxury	195,504 - 222,754	5	6	3	1	1
3. Luxury	168,253 - 195,503	3	3	1	1	1
4. High End	141,003 - 168,253	11	13	1	7	3
5. Upper Class	113,752 - 141,002	19	22	6	11	2
6. Main Class	86,501 - 113,751	15	18	7	8	0
7. Economy	59,251 - 86,500	19	22	14	5	0
8. Super Economy	32,000 - 59,250	12	14	8	4	0
รวม (โครงการ)		86	100	41	38	7
ร้อยละ				48	44	8

ที่มา: จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย โดยใช้ข้อมูลการแบ่งกลุ่มราคาเทียบเคียงจาก <http://thinkofliving.com> (สืบค้น 30 มกราคม 2559)

4) คอนโดมิเนียมในกลุ่มราคาตั้งแต่ Upper class ถึงกลุ่ม Ultimate ถือเป็นคอนโดมิเนียมในกลุ่มราคาสูงที่สร้างทุกขนาดทั้ง 22-35 ตารางเมตร และขนาด 36-49 ตารางเมตร เป็นที่น่าสังเกตว่า ในกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูล คอนโดมิเนียมราคาปานกลางและราคาประหยัด (Main class, Economy, Supper economy) มักมีขนาด 22-35 ตารางเมตร มากที่สุด รองลงมาคือขนาด 36-49 ตารางเมตร แต่ไม่พบที่ขนาด 50-63 ตารางเมตร

จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าคอนโดมิเนียมราคาสูงมีการสร้างในทุกขนาดทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ในขณะที่คอนโดมิเนียมราคาปานกลางก็มีการสร้างในทุกขนาดแต่ส่วนใหญ่เป็นขนาดกลาง คือ 36-49 ตารางเมตร และคอนโดมิเนียมราคาประหยัดส่วนใหญ่ก็สร้างในขนาดเล็ก 22-35 ตารางเมตร

3.2 พื้นที่ใช้สอยห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน

จากการศึกษาพบว่าห้องชุดขนาดใหญ่ที่สุดมีพื้นที่ 61 ตารางเมตร และขนาดเล็กสุดมีพื้นที่ 22 ตารางเมตร โดยมีขนาดเฉลี่ยคือ 34.94 ตารางเมตร นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์ยังสามารถแบ่งห้องชุดได้เป็น 3 ขนาดคือ ขนาด 22-35 ตารางเมตร ขนาด 36-49 ตารางเมตร และขนาด 50-63 ตารางเมตร เมื่อวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยของห้องชุด 6 พื้นที่คือ ห้องนอน พื้นที่นั่งเล่น ห้องน้ำ พื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง มีข้อค้นพบดังนี้ (ตารางที่ 3)

1) สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยที่มีขนาดใหญ่ที่สุด 3 ลำดับแรกคือ ห้องนอน ประมาณร้อยละ 28-33 ของพื้นที่ห้อง รองลงมาคือ พื้นที่นั่งเล่นประมาณร้อยละ 24-29 และพื้นที่ห้องน้ำประมาณร้อยละ 12-14 ซึ่งทั้งสามพื้นที่คิดเป็นพื้นที่รวมกันประมาณ 64-76 ของพื้นที่ห้อง ที่เหลือคือพื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และพื้นที่ระเบียง ซึ่งมีขนาดที่แตกต่างกันตามขนาดห้อง อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่ที่มีสัดส่วนน้อยที่สุดคือพื้นที่รับประทานอาหาร ซึ่งมีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยร้อยละ 6-7

หรือในบางขนาดไม่มีการจัดพื้นที่ส่วนนี้ไว้เลยดังเช่นห้องชุดขนาด 22 ตารางเมตร

2) ห้องชุดขนาดใหญ่ที่สุดคือ 61 ตารางเมตร และขนาดเล็กที่สุดคือ 22 ตารางเมตร มีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยที่ใกล้เคียงกันใน 4 พื้นที่คือ ห้องนอน (ร้อยละ 28-31) พื้นที่นั่งเล่น (ร้อยละ 28-29) ห้องน้ำ (ร้อยละ 12-14) และระเบียง (ร้อยละ 8-10) แต่อีก 2 พื้นที่คือ พื้นที่เตรียมอาหารและพื้นที่รับประทานอาหารมีความแตกต่างกันคือห้องชุดขนาดเล็กสุดมีพื้นที่เตรียมอาหารค่อนข้างมาก ร้อยละ 20 ของพื้นที่ห้องชุด แต่ไม่มีพื้นที่รับประทานอาหาร ขณะที่ห้องชุดขนาดใหญ่สุดแม้จะมีพื้นที่เตรียมอาหารเพียงร้อยละ 13 แต่เมื่อรวมกับพื้นที่รับประทานอาหารร้อยละ 6 รวมกันแล้วคิดเป็นร้อยละ 19 ซึ่งใกล้เคียงกับพื้นที่เตรียมอาหารของห้องชุดขนาดเล็ก

3) ห้องชุดทั้ง 3 ขนาดคือขนาดเล็ก 22-35 ตารางเมตร ขนาดกลาง 36-49 ตารางเมตร และขนาดใหญ่ 50-63 ตารางเมตร มีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยที่ใกล้เคียงกันใน 4 พื้นที่คือ พื้นที่ห้องนอน (ร้อยละ 32-33) พื้นที่ห้องน้ำ (ร้อยละ 12-13) พื้นที่รับประทานอาหาร (ร้อยละ 6-7) และพื้นที่ระเบียง (ร้อยละ 7-8) สำหรับอีก 2 พื้นที่คือ พื้นที่นั่งเล่น และพื้นที่เตรียมอาหารมีสัดส่วนพื้นที่ใกล้เคียงกันในห้องขนาด 22-35 ตารางเมตรและขนาด 36-49 ตารางเมตรคือ ร้อยละ 24-25 และร้อยละ 15-16 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ทั้งสองส่วนดังกล่าวในห้องขนาดใหญ่ 50-63 ตารางเมตร มีสัดส่วนของพื้นที่นั่งเล่นร้อยละ 29 ซึ่งใหญ่กว่าห้องอีกสองขนาด ขณะที่พื้นที่เตรียมอาหารมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 13 ซึ่งมีสัดส่วนที่น้อยกว่าห้องขนาดเล็กและขนาดกลาง

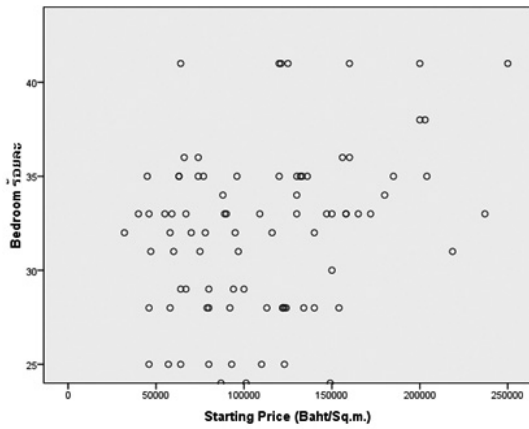
ตารางที่ 3 ขนาดและสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยแบ่งตามขนาดห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน

ขนาดห้องชุด ประเภท 1 ห้องนอน	ขนาดรวม ของห้อง	ห้อง นอน	พื้นที่ นั่งเล่น	ห้องน้ำ	พื้นที่ เตรียม อาหาร	พื้นที่ รับประทานอาหาร	ระเบียง
1. ห้องชุดขนาดเล็กสุด ขนาดใหญ่สุด							
ขนาดเล็กสุด 22 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	22	6.16	6.16	3.08	4.4	ไม่มี	2.2
ร้อยละ	100%	28%	28%	14%	20%	0	10%
ขนาดใหญ่สุด 61 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	61	19.15	17.69	7.32	8.05	3.78	5.01
ร้อยละ	100%	31%	29%	12%	13%	6%	8%
2. ห้องชุด 3 ขนาด							
ขนาด 22-35 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	29.41	9.62	7.07	3.94	4.39	2.17	2.22
ร้อยละ	100%	33%	24%	13%	15%	7%	8%
ขนาด 36-49 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	36.39	11.53	9.04	4.72	5.70	2.55	2.68
ร้อยละ	100%	32%	25%	13%	16%	7%	7%
ขนาด 50-63 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	59.44	18.82	17.47	7.05	7.83	3.34	4.93
ร้อยละ	100%	32%	29%	12%	13%	6%	8%
3. ห้องชุดขนาดเฉลี่ย 34.94 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	34.94	11.21	8.82	5.32	4.53	2.64	2.41
ร้อยละ	100%	32%	25%	13%	15%	8%	7%

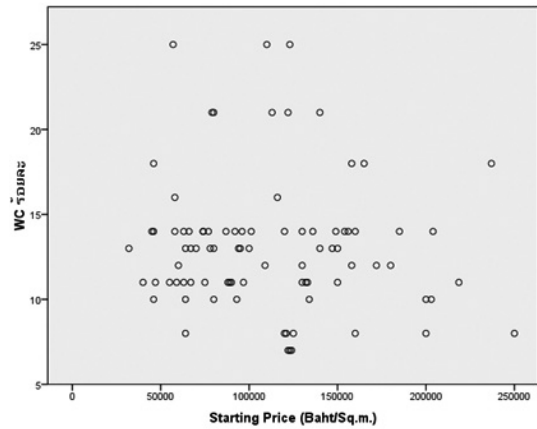
3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยกับราคา

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยและราคา ผู้วิจัยได้นำสัดส่วนของพื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วน มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับราคาขายของห้องชุดจำนวน

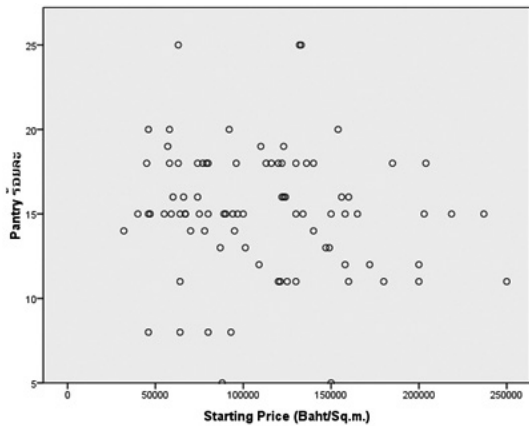
86 โครงการ โดยใช้วิธีสร้างแผนภาพการกระจาย (scatter diagram) ซึ่งพบว่า พื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วน คือ ห้องนอน พื้นที่นั่งเล่น พื้นที่เตรียมอาหาร ห้องน้ำ พื้นที่ระเบียง พื้นที่รับประทานอาหาร กับราคาขายมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย

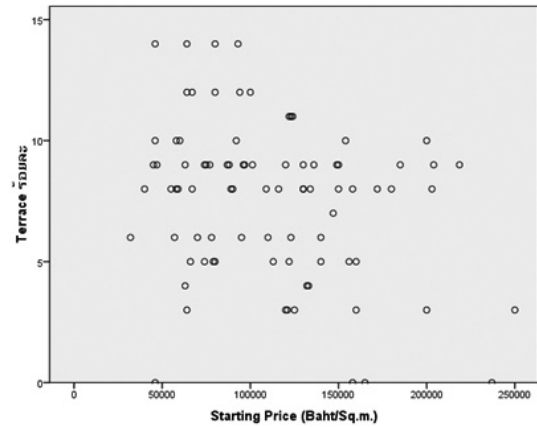
ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่ของห้องนอน

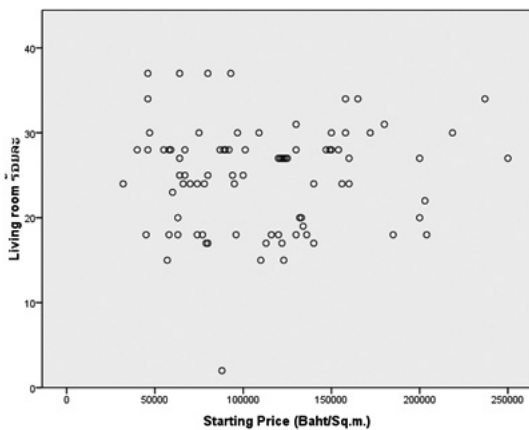
ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่ของห้องน้ำ

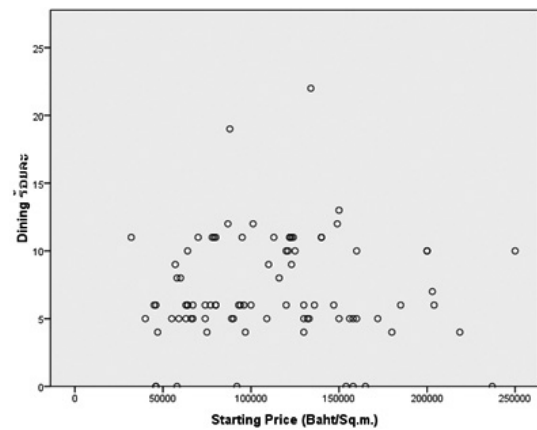
ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่เตรียมอาหาร

ภาพที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่ระเบียง

ภาพที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่นั่งเล่น

ภาพที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่รับประทานอาหาร

จากการวิเคราะห์แผนผังการกระจายแสดงให้เห็นว่า สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วนมีความสัมพันธ์กับราคาขาย (ทุกระดับราคา) ค่อนข้างน้อยมาก และเมื่อวิเคราะห์การถดถอย (Regression analysis) พบว่าค่า $R = 0.386$

แสดงให้เห็นว่า สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดกับราคา มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ และพื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วนเป็น ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดราคาขายที่ร้อยละ 14.9 ที่เหลือเกิดจากปัจจัยอื่น ๆ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ผลสรุปสมการถดถอยของพื้นที่ใช้สอยและระดับราคา

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.386 ^a	.149	.084	46864.933

ถึงแม้ว่าพื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วนจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดราคาขายเพียงร้อยละ 14.9 แต่เพื่อให้เห็นอิทธิพลของแต่ละส่วนต่อการกำหนดราคาขาย ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์โดยกำหนดสมมติฐานดังนี้

$H_0 : p = 0$ ขนาดพื้นที่ใช้สอยส่วนต่าง ๆ ภายในห้องทุกตัวไม่สามารถนำมาใช้คาดการณ์ราคาได้
 $H_1 : p^1 \neq 0$ ขนาดพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ ภายในห้องบางส่วนสามารถนำมาใช้คาดการณ์ราคาได้
 P (ความน่าจะเป็น) = $.05^\alpha$ (ระดับนัยสำคัญ)

ตารางที่ 5 สรุปการทดสอบสมการถดถอย (พื้นที่ใช้สอยและระดับราคา)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.588 ^a	.346	.296	41071.086

ผลการทดสอบ (ตารางที่ 5) พบว่า $R = 0.588$ แสดงให้เห็นว่าขนาดพื้นที่ใช้สอยส่วนต่าง ๆ ทั้ง 6 ส่วนภายในห้องชุดกับราคามีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันระดับปานกลาง และ $R^2 = 0.346$ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ ภายในห้องชุดเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนด

ราคาร้อยละ 34.6 และจากการทดสอบระดับนัยสำคัญ พบว่า ค่า P น้อยกว่า $.05$ (ตารางที่ 6) สรุปได้ว่า มีพื้นที่ใช้สอยบางส่วนที่นำมาคาดการณ์ระดับราคาขายได้อย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์เชิงเส้นระหว่างขนาดพื้นที่ใช้สอยกับราคาห้องชุด

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	7.054E+10	6	1.176E+10	6.970	.000 ^a
	Residual	1.333E+11	79	1.687E+09		
	Total	2.038E+11	85			
a. Predictors: (Constant) ระเบียง ห้องนั่งเล่น ห้องนอน ห้องครัว ห้องน้ำ ทานอาหาร						
b. Dependent Variable: ราคา						

ทั้งนี้ เมื่อทดสอบค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (ตารางที่ 7)
ผลการทดสอบบ่งชี้ว่า มีเพียงพื้นที่ห้องนอนที่มีอิทธิพล
ต่อการกำหนดราคาขาย

ตารางที่ 7 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างแปรต้นขนาดพื้นที่ใช้สอยกับตัวแปรตามราคา

Model B		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		Std. Error	Beta			
1	(Constant)	12651.710	19872.599		.637	.526
	ห้องนั่งเล่น	1040.061	2108.739	.074	.493	.623
	ห้องนอน	8308.362	2373.308	.528	3.501	.001
	ห้องน้ำ	2830.561	3722.991	.088	.760	.449
	ห้องครัว	-1040.357	3974.823	-.035	-.262	.794
	ทานอาหาร	4167.344	3504.698	.122	1.189	.238
	ระเบียง	-8040.020	4413.134	-.208	-1.822	.072

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4. อภิปรายผลและสรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาและการวิเคราะห์ สามารถอภิปรายประเด็นข้อค้นพบที่สำคัญดังนี้

จากผลการศึกษาพบว่า โครงการคอนโดมิเนียมประเภท 1 ห้องนอนที่เปิดขายในปี พ.ศ. 2556 พบมากในกลุ่ม Economy และกลุ่ม Upper class ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 22 เท่ากัน รองลงมาคือกลุ่ม Main class มีอยู่ร้อยละ 17 และกลุ่ม Super economy มีอยู่ร้อยละ 14 ซึ่งใกล้เคียงกับกลุ่ม High end ทั้งนี้ หากพิจารณาการแบ่งระดับราคาเป็น 4 กลุ่มหลักคือ (1) คอนโดมิเนียมกลุ่มราคาแพงมาก (กลุ่ม Luxury, Super luxury และ Ultimate) ราคาประมาณ 170,000 - 250,000 บาทต่อตารางเมตร (2) คอนโดมิเนียมกลุ่มราคาแพง (กลุ่ม Upper class และ High end) ราคาประมาณ 110,000 - 170,000 บาทต่อตารางเมตร (3) คอนโดมิเนียมกลุ่มราคาปานกลาง (กลุ่ม Main class และ economy) ราคาประมาณ 60,000 - 110,000 บาทต่อตารางเมตร และ (4) คอนโดมิเนียมกลุ่มราคาถูก (Super Economy) ราคาประมาณ 60,000 - 86,000 บาทต่อตารางเมตร ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า มีโครงการดังกล่าวคิดเป็นร้อยละ 11 : 35 : 40 : 14 ตามลำดับ จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่าจำนวนคอนโดมิเนียมประเภท 1 ห้องนอน ที่เปิดขายในตลาดช่วงปี พ.ศ. 2556 ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคอนโดมิเนียมระดับราคาปานกลางค่อนข้างไปทางราคาแพง คือประมาณ 60,000 - 110,000 บาทต่อตารางเมตร หรือที่มักเรียกว่า คอนโดมิเนียมสำหรับกลุ่มคนที่มียรายได้ปานกลางถึงรายได้ปานกลางค่อนข้างไปทางรายได้สูง (middle-high income) เพราะกลุ่มคนที่ซื้อคอนโดมิเนียมระดับราคานี้ได้จำเป็นต้องมีรายได้ครัวเรือนประมาณ 30,000 - 50,000 บาทต่อเดือน²

นอกจากนี้ ผลการศึกษาพบว่าห้องชุดขนาด 22-35 ตารางเมตร มีจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 48) รองลงมาคือขนาด 36-49 ตารางเมตร (ร้อยละ 44) และขนาด 50-63 ตารางเมตร (ร้อยละ 8) ทั้งนี้ ห้องชุดขนาด 22-35 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นคอนโดมิเนียมกลุ่ม Economy ส่วนห้องชุดขนาด 36-49 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นคอนโดมิเนียมกลุ่ม Upper class และห้องชุดขนาด 50-63 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม Upper class จนถึงกลุ่ม Ultimate นอกจากนี้ ไม่พบว่ามีคอนโดมิเนียมราคาปานกลางและราคาถูก (Main class, economy, supper economy) สร้างในขนาด 50-63 ตารางเมตร จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนที่มีขนาดใหญ่มีราคาสูงกว่าห้องชุดขนาดเล็ก อย่างไรก็ตาม คอนโดมิเนียมในกลุ่มราคาแพงมาก Luxury, Super luxury และ Ultimate (ราคา 170,000 - 250,000 บาทต่อตารางเมตร) ก็มีการสร้างในขนาดที่เล็กแต่เริ่มตั้งแต่ขนาด 34 ตารางเมตร แม้ว่าจะสร้างด้วยขนาดที่เล็กแต่สามารถขายในกลุ่มที่เป็นคอนโดมิเนียมราคาแพงมากได้เนื่องจากปัจจัยที่สำคัญ เช่น ทำเลที่ตั้ง ตราสัณค้ำ เป็นต้น

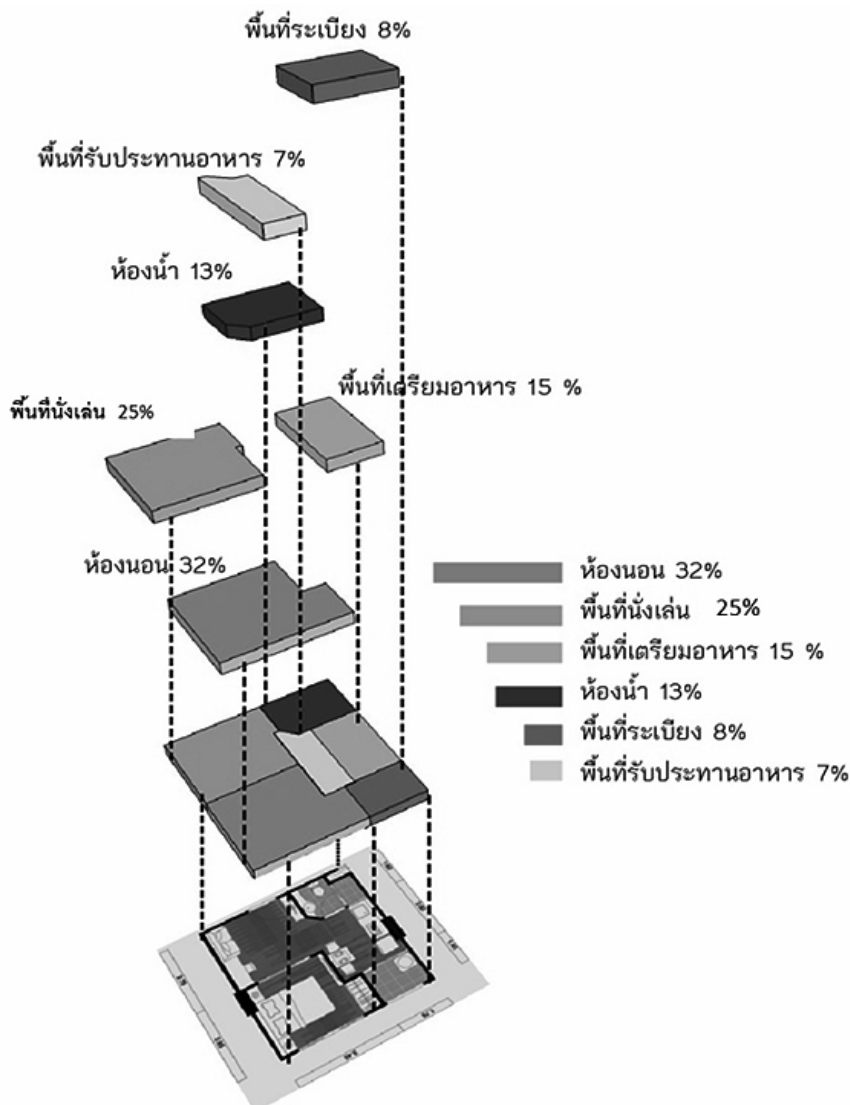
ในด้านการจัดพื้นที่ใช้สอยพบว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนทุกขนาด มีแนวโน้มการจัดพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน 4 พื้นที่คือ ห้องนอน ห้องน้ำ พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง คือ จัดห้องนอนให้มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31-32 รองลงมาคือพื้นที่ห้องน้ำร้อยละ 13-15 พื้นที่รับประทานอาหารร้อยละ 6-8 และพื้นที่ระเบียงร้อยละ 7-8 อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าขนาดห้องที่ใหญ่จะมีสัดส่วนพื้นที่นั่งเล่นมากกว่าห้องขนาดเล็ก แต่กลับมีพื้นที่เตรียมอาหารเล็กกว่าห้องขนาดเล็ก นอกจากนี้ ห้องขนาดเล็กที่สุดคือ 22 ตารางเมตร ยังให้ความสำคัญกับการจัดสัดส่วนพื้นที่นั่งเล่น (ร้อยละ 28) และพื้นที่เตรียม

² คำนวณโดยมีสมมติฐานดังนี้ ขนาดห้องชุด 22 ตารางเมตร ราคา 60,000-110,000 บาทต่อตารางเมตร เงื่อนไขการผ่อนชำระ 30 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6.75

อาหาร (ร้อยละ 20) แต่กลับไม่มีการจัดพื้นที่รับประทานอาหารไว้อย่างชัดเจน (ดูตารางที่ 3)

หากพิจารณาสัดส่วนการจัดพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดขนาดเฉลี่ย 34.94 พบว่ามีสัดส่วนของ พื้นที่ห้องนอน : พื้นที่นั่งเล่น : พื้นที่เตรียมอาหาร : ห้องน้ำ : พื้นที่รับประทานอาหาร : พื้นที่ระเบียง ในร้อยละ 32 : 25 : 15 : 13 : 8 : 7

ของพื้นที่ห้อง ตามลำดับ ซึ่งสังเกตได้ว่าสัดส่วนดังกล่าว มีพื้นที่ห้องนอนมากที่สุด รองลงมาคือ พื้นที่นั่งเล่น และพื้นที่ห้องน้ำ ส่วนพื้นที่เตรียมอาหารและพื้นที่รับประทานอาหารรวมกันแล้วประมาณร้อยละ 23 ซึ่งใกล้เคียงกับพื้นที่นั่งเล่น ส่วนระเบียงมีสัดส่วนน้อยที่สุดคือร้อยละ 7 ทั้งนี้สามารถแสดงสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยของห้องชุด 1 ห้องนอนได้ดังนี้ (ภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 ลักษณะการแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ใช้สอยภายในห้องแบบหนึ่งห้องนอนเขตกรุงเทพมหานคร

ทั้งนี้ เมื่อเทียบกับสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยห้องชุดแบบสตูดิโอ จากงานวิจัยของเสริชย์ โชติพานิช, บุษรา โพวาทองและ อีระเดช จินจะโปะ (2559) ซึ่งพบว่า ห้องชุดขนาดเฉลี่ย 27.56 ตารางเมตร ห้องนอนมีสัดส่วนมากที่สุด 38% รองลงมาคือ พื้นที่นั่งเล่น 24% ห้องน้ำ 14% พื้นที่เตรียมอาหาร 13% พื้นที่ระเบียง 7% และพื้นที่รับประทานอาหาร 4% ตามลำดับ สังเกตได้ว่า สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยในพื้นที่อื่น ๆ ยกเว้นห้องนอน ของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน และประเภทสตูดิโอ ไม่แตกต่างกันมาก สิ่งที่น่าสนใจคือ สัดส่วนของห้องนอนและห้องน้ำในห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน มีสัดส่วนที่ต่ำกว่าห้องชุดสตูดิโอ ประมาณ 6% และ 1% ตามลำดับ ขณะที่พื้นที่นั่งเล่น พื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง มีสัดส่วนที่สูงกว่าที่ระดับ 1-3% จากงานข้อค้นพบดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การออกแบบพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดทั้งประเภท 1 ห้องนอน และประเภทสตูดิโอ มีความสอดคล้องกัน คือ ออกแบบให้สัดส่วนพื้นที่ห้องนอนมีมากที่สุด รองลงมาคือ พื้นที่นั่งเล่น ดังเช่นงานศึกษาของดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์ (2558) ที่ระบุว่า การออกแบบห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ในช่วงปี พ.ศ. 2550 -2558 จะเน้นการเปิดโล่งในพื้นที่ส่วนอื่น แต่จะมีการปิดกั้นเฉพาะพื้นที่ห้องนอน

อย่างไรก็ตาม สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดทั้ง 6 ส่วน มีความสัมพันธ์กับราคาขายค่อนข้างน้อย สามารถนำมาเป็นปัจจัยเพื่อกำหนดราคาขายได้ประมาณร้อยละ 15 ที่เหลือเป็นปัจจัยอื่นๆ เช่น ทำเลที่ตั้ง ทรานสิคัล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเฉพาะพื้นที่ใช้สอย พบว่ามีเพียงเฉพาะพื้นที่ห้องนอนสามารถบ่งชี้ถึงราคาขายได้

ผลการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะ (characteristics) ของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนที่มีในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบและกำหนดสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดประเภทนี้ให้สอดคล้องกับระดับราคาขายและการทำงานของผู้อยู่อาศัย นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นลักษณะตลาดอสังหาริมทรัพย์ประเภทห้องชุดประเภทนี้ทั้งด้านอุปทานและอุปสงค์ในเขตกรุงเทพมหานครในยุคปัจจุบัน

ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้ซื้อในการเลือกสินค้าและผู้ประกอบการในการนำไปวางแผนทางการตลาดโครงการต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้ สำเร็จลงได้ด้วยการสนับสนุนทุนวิจัยจาก ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และขอขอบคุณ ศ.ดร.บัณฑิต จุลาลัย ที่ให้ความคิดเห็นในเบื้องต้น นายมนต์ธัช มะกล่ำทอง และนางสาวศิริเมธอร สุดชูเกียรติ มหาบัณฑิตจากหลักสูตรเคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต สำหรับการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

บรรณานุกรม

ชุติมา ธนิสสรานนท์. “การใช้พื้นที่ภายในห้องชุด-อเนกประสงค์ขนาดเล็กระดับราคาปานกลาง : กรณีศึกษา โครงการ A และโครงการ B.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

โชติวุฒิ เหล่าไพโรจน์. “ปัจจัยในการกำหนดราคา-คอนโดมิเนียมในกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

ดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์. “การพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมภายในห้องชุดพักอาศัยคอนโดมิเนียมในเขตกรุงเทพมหานคร.” The 6th Built Environment Research Associates Conference 2015 (BERAC6), คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปทุมธานี, วันศุกร์ที่ 17 กรกฎาคม 2558.

จิตติ เชมการโกศลและก่องกูร์ท โตชัยวัฒน์. “รูปแบบของที่อยู่อาศัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.” The 6th Built Environment Research Associates Conference 2015(BERAC6), คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปทุมธานี, วันศุกร์ที่ 17 กรกฎาคม 2558.

เน็กซ์ พรอพเพอร์ตี้ มาร์เก็ตติ้ง. “ราคาคอนโดปรับตัวเพิ่มขึ้น 10%.” *ฐานเศรษฐกิจ*. ปีที่ 36 ฉบับที่ 3,128, 4-6 กุมภาพันธ์ 2559.

เนรัฐชรา สุพรศิลป์. “แนวทางในการจัดให้มีเครื่องเรือนที่เหมาะสมสำหรับห้องชุดพักอาศัยขนาดเล็ก ระดับราคา 1.5 ล้านบาท กรณีศึกษา : โครงการลุมพินี วิลล์ สุขุมวิท 77 (2).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.

มัลลิกา พิทักษ์พันธ์. “ขนาดของห้องชุดพักอาศัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อของผู้พักอาศัยในอาคารชุดระดับราคาปานกลาง บริเวณเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล กรณีศึกษา : โครงการลุมพินี วิลล์ พหล-สุทธิสาร โครงการลุมพินี วิลล์ รามอินทรา-หลักสี่ และโครงการลุมพินี วิลล์ ลาซาล-แบร์ง ของบริษัท แอล พี เอ็น ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด (มหาชน).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

Surachet Kongcheep. “รายงานตลาดคอนโดมิเนียมในกรุงเทพมหานคร ไตรมาสที่ 3 ปี พ.ศ. 2555.” คอลลิเออร์ส อินเตอร์เนชั่นแนล, 2555.

เสรีชัย โชติพานิช, บุษรา โปหาทองและธีระเดช จินจะโปะ. “ความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของห้องชุดประเภทสตูดิโอ กับระดับราคาในเขตกรุงเทพมหานคร.” *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 65, (2559): 99-110.

“1 ปีกอนโดฯ ใจกลางกรุง เกิดใหม่ 1.2 หมื่นยูนิต ยูนิตไซส์เล็กครองตลาด.” *ประชาชาติธุรกิจ*. 2 ตุลาคม 2556.

ข้อมูลจากเว็บไซต์

<http://www.apthai.com/>. สืบค้น 6 ตุลาคม 2557.

<http://www.lpn.co.th/>. สืบค้น 1 พฤศจิกายน 2557.

<http://www.lh.co.th/>. สืบค้น 20 ตุลาคม 2557.

http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1380679782. สืบค้น 18 มิถุนายน 2559.

<http://www.pruksa.com/>. สืบค้น 15 พฤศจิกายน 2557.

<http://www.reic.or.th/ResearchReport/Research.aspx>. สืบค้น 30 มกราคม 2559.

<http://www.sansiri.com/>. สืบค้น 20 มกราคม 2558.

<http://www.thinkofliving.com/>. สืบค้น 30 มกราคม 2559.

<http://www.thinkofliving.com/2013/03/11/the-key/>. สืบค้น 18 มิถุนายน 2559.

พื้นที่ใช้สอยและราคาขายของคอนโดมิเนียม ประเภทหนึ่งห้องนอนในเขตกรุงเทพมหานคร

บุษรา โพวาทอง*

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Bussara.s@chula.ac.th

เสรีชัย โชติพานิช**

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Sarich.c@chula.ac.th

ธีระเดช จินจะโปะ***

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

Teeradat.jen@gmail.com

ยศพร ลีลารัศมี****

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Leelarasamee@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่ใช้สอยและราคาขายคอนโดมิเนียม 1 ห้องนอน ใช้กลุ่มตัวอย่าง 86 โครงการที่เปิดขายปี พ.ศ. 2557 ในเขตกรุงเทพมหานคร รวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์บริษัทพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณพื้นที่ใช้สอยร่วมกับวิเคราะห์ทางสถิติ ผลการศึกษาพบว่า ห้องชุดส่วนใหญ่มี 2 กลุ่มราคา คือ 60,000 - 86,000 บาทต่อตร.ม. และ 113,000 - 141,000 บาทต่อตร.ม. ห้องชุดแบ่งเป็น 3 ขนาด ที่มีการเปิดขาย มากที่สุดคือ 22-35 ตร.ม. (ร้อยละ 48) รองลงมาคือ 36-49 ตร.ม. (ร้อยละ 44) และ 50-63 ตร.ม. (ร้อยละ 8) สำหรับ พื้นที่ใช้สอยเฉลี่ย 34.94 ตารางเมตร มีการจัดพื้นที่ห้องนอนในสัดส่วนมากที่สุด (ร้อยละ 32) รองลงมาคือ พื้นที่นั่งเล่น (ร้อยละ 25) พื้นที่เตรียมอาหาร (ร้อยละ 15) ห้องน้ำ (ร้อยละ 13) พื้นที่รับประทานอาหาร (ร้อยละ 8) และระเบียง (ร้อยละ 7) ทั้งนี้สัดส่วนพื้นที่ใช้สอย 6 ส่วนมีความสัมพันธ์กับราคาขายค่อนข้างน้อยเพียงร้อยละ 14.9 โดยราคาขาย

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

** ศาสตราจารย์ ดร.

*** อาจารย์

**** อาจารย์พิเศษ

แปรผันตามปัจจัยอื่น ๆ มากกว่า การศึกษานี้ชี้ให้เห็นลักษณะอุปทานและอุปสงค์ห้องชุดหนึ่งห้องนอนในช่วงปี พ.ศ. 2557 ผลการศึกษาจะเป็นแนวทางต่อการออกแบบห้องชุดรวมถึงการวางแผนการตลาดให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายในอนาคต

คำสำคัญ: คอนโดมิเนียม ห้องชุดหนึ่งห้องนอน พื้นที่ใช้สอย ราคาขาย กรุงเทพมหานคร

Functional Space and Selling Price of One-Bedroom Condo Projects in Bangkok Metropolitan Area

*Bussara Povatong **

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Bussara.s@chula.ac.th

*Sarich Chotipanich ***

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Sarich.c@chula.ac.th

*Teeradet Jenjapoo ****

Faculty of Architecture, Vongchavalitkul University

Teeradat.jen@gmail.com

*Yosporn Leelarasmee *****

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Leelarasmee@yahoo.com

* Assistant Professor, Ph.D.

** Professor, Ph.D.

*** Lecturer

**** Special instructor

Abstract

The objective of this research is to explore the relationship between functional space and selling price of 1-bed room condo projects. The sampling is 86 projects launched in 2014 within the Bangkok Metropolitan Area. Data collecting was conducted through the websites of real estate companies registered at the Stock Exchange of Thailand. The study found that most selling units are priced at 60,000-86,000 baht/sq.m. and 113,000-141,000 baht/sq.m. It was also found that there are 3 groups of unit sizes based on projects launched as follows; 22-35 sq.m. (48%), 36-49 sq.m. (44%) and 50-63 sq.m. (8%). For the utility space proportion, the study reveals that the bedroom space is ranked first (32%), followed by living area (25%), pantry (15%), WC (13%), dining area (8%) and terrace (7%). The study also showed that the 6 functional spaces are irrelevant to selling price. Only 14.9% of selling price depended on the 6 functional spaces but the remaining depend on other factors. According to the study, it can be inferred that the proportion of functional space reflect the characteristics of supply and demand of 1-bedroom condo in 2014. The study results will be a guideline for design and marketing planning to meet the future target groups.

Keywords: Condominium, One-bedroom type, Functional space, Selling price, BMA

บทนำ

ปัจจุบันตลาดคอนโดมิเนียมมีการพัฒนาหลากหลายทั้งประเภทและขนาด เช่น ประเภทสตูดิโอ ประเภท 1-3 ห้องนอน จนถึงประเภท 4 ห้องนอน ในช่วงปี พ.ศ. 2556 ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน มีส่วนแบ่งการตลาดสูงสุดด้วยสัดส่วน 77% รองลงมาคือ ประเภท 2 ห้องนอน และประเภท 3 ห้องนอน มีส่วนแบ่งการตลาด 16% และ 3% ตามลำดับ (ประชาชาติธุรกิจ 2556) นอกจากนี้ ในช่วงปี พ.ศ. 2550-2558 ผู้ประกอบการส่วนใหญ่นิยมพัฒนาห้องชุดพักอาศัยประเภท 1 ห้องนอน ขนาด 23-40 ตารางเมตร (ดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์ 2558) สำหรับราคาขายของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน เริ่มตั้งแต่ 30,000-200,000 บาทต่อตารางเมตร ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้ง ลักษณะของโครงการ เช่น การตกแต่ง จำนวนชั้น จำนวนห้อง พื้นที่โครงการ สภาพแวดล้อมของโครงการ เป็นต้น (โชติวุฒิ เหล่าไพโรจน์ 2555)

จากงานศึกษาที่ผ่านมาระบุเฉพาะลักษณะขององค์ประกอบพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน แยกตามขนาดของห้องชุดทั้งจากงานศึกษาของ เนรัญชรา สุพรศิลป์ (2557) งานศึกษาของมัลลิกา พัททองพันธ์ (2557) และดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์ (2558) แต่ผลการศึกษายังไม่ได้ชี้ให้เห็นประเด็นของลักษณะตลาดของห้องชุดประเภทนี้ รวมถึงยังไม่มีการศึกษาที่บ่งชี้อย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยกับระดับราคา อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาก่อนหน้านี้ของ เสริชย์ โชติพานิช, บุษรา โพวาทอง และอีระเดช จินจะโปะ (2559) ค้นพบว่า สัดส่วนของพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดประเภทสตูดิโอมีความสัมพันธ์กับระดับราคา ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาลักษณะของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างขนาดห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนกับระดับราคาขาย โดยมีคำถามการวิจัย 2 ประเด็นหลักคือ 1) ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนมีการจัดสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยอย่างไร และ 2) สัดส่วนพื้นที่ใช้สอย (space

utilization) ของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน มีความสัมพันธ์กับราคาขายหรือไม่อย่างไร ผลการศึกษานี้จะสะท้อนให้เห็นลักษณะของอุปทานและอุปสงค์ของห้องชุด 1 ห้องนอนที่มีอยู่ในตลาดอสังหาริมทรัพย์ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาจะเป็นแนวทางในการออกแบบห้องชุดให้มีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยเหมาะสมกับระดับราคา ที่ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อได้ตามความสามารถในการจ่าย และเป็นแนวทางในการออกแบบพื้นที่ใช้สอยที่ส่งเสริมการดำเนินชีวิตของผู้ซื้อในอนาคต

1. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

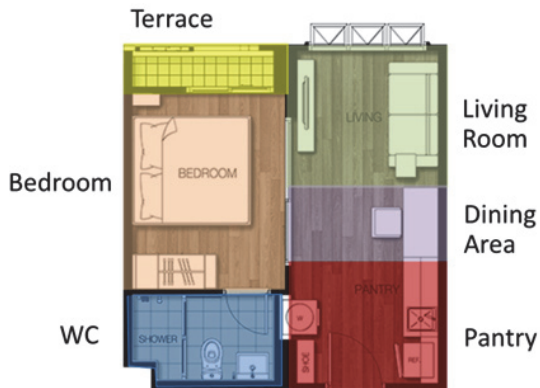
1.1 มาตรฐานขนาดของพื้นที่อาคารชุด

ขนาดของพื้นที่ที่กฎหมายกำหนดจากพระราชบัญญัติเรื่องการควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2522 ในหมวดที่ 5 เรื่องส่วนต่างๆ ของอาคาร ซึ่งกล่าวถึงข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ภายในอาคารไว้ดังนี้ 1) อาคารอยู่อาศัยรวมต้องมีพื้นที่ภายในแต่ละหน่วยที่ใช้เพื่อการอยู่อาศัยไม่น้อยกว่า 20 ตารางเมตร 2) ห้องนอนในอาคารให้มีความกว้างด้านแคบที่สุดไม่น้อยกว่า 2.50 เมตรและมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 8 ตารางเมตร 3) ช่องทางเดินในอาคารต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร 4) ระยะตั้งระหว่างพื้นถึงเพดาน ยอดฝ้าหรือยอดผนังของอาคารที่ต่ำที่สุดของห้องพักอาศัย ครีวไฟสำหรับอาคารพักอาศัยต้องไม่ต่ำกว่า 2.40 เมตร ห้องน้ำ ห้องส้วม ต้องมีระยะตั้งระหว่างพื้นถึงเพดานไม่น้อยกว่า 2 เมตร นอกจากนี้ในการกำหนดมาตรฐานที่อยู่อาศัยประเภทอาคารชุดของการเคหะแห่งชาติ (2525) กำหนดพื้นที่ใช้สอยสำหรับห้องชุดแบบอเนกประสงค์ ดังนี้ ห้องนอน 8.64 ตารางเมตร พื้นที่รับแขกพักผ่อน 18 ตารางเมตร ครีว 4.32 ตารางเมตร ห้องน้ำ 2.16 ตารางเมตร และระเบียง 1.08 ตารางเมตร เป็นต้น จากภาพรวมเรื่องขนาดของพื้นที่ที่กฎหมายกำหนด แสดงให้เห็นว่าคอนโดมิเนียมไม่สามารถสร้างขนาดห้องต่ำกว่า 20 ตารางเมตรได้ และในส่วนของพื้นที่ที่เป็นห้องนอนต้องมีด้านที่แคบที่สุดไม่น้อยกว่า 2.50 เมตรและมีพื้นที่รวมไม่น้อยกว่า 8 ตารางเมตร

1.2 องค์ประกอบของพื้นที่ใช้สอยสำหรับห้องชุดขนาดเล็ก

จากงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดพื้นที่ใช้สอยห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์ (2558) พบว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ประกอบด้วยพื้นที่ห้องนอน พื้นที่นั่งเล่น ห้องน้ำ พื้นที่ประกอบอาหาร และส่วนรับประทานอาหาร การจัดวางผังเน้นห้องแบบเปิดโล่ง และมีการกั้นพื้นที่ห้องนอน 1 ห้อง และปรับลดพื้นที่ในส่วนที่ไม่จำเป็น เพื่อให้พื้นที่การใช้งานเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ เนรัญชรา สุพรศิลป์ (2557) พบว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ขนาด 22.50-23 ตารางเมตร ในโครงการลุมพินีวิลล์ สุขุมวิท 72 (2) ระดับราคา 1.5 ล้านบาท มีการจัดพื้นที่ใช้สอยเป็น 5 ส่วน ได้แก่ 1. พื้นที่ส่วนอเนกประสงค์/ส่วนนั่งเล่น 2. พื้นที่ส่วนนอน/แต่งตัว 3. ส่วนประกอบอาหาร/ทานอาหาร 4. ส่วนห้องน้ำ และ 5. ส่วนซักล้าง สำหรับการศึกษาของมัลลิกา พิกทองพันธ์ (2557) พบว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน หรือแบบ Superior ในโครงการลุมพินี วิลล์ ทั้ง 3 โครงการที่พหล-สุทธิสาร (LV-PS) รามอินทรา-หลักสี่ (LV-RL) และลาซาล-แบร์ริง (LV-LB) ขนาด 37.50-46.11 ตารางเมตร 30-39 ตารางเมตร และ 26-27.20 ตารางเมตร ตามลำดับ ซึ่งทั้งภายในห้องชุดของ 3 โครงการประกอบด้วย 5 พื้นที่หลัก คือ พื้นที่อเนกประสงค์ ห้องนอน ห้องน้ำ ห้องครัว หรือพื้นที่เตรียมอาหาร และระเบียง นอกจากนี้จากการศึกษาของ ธิติ เขมการโกศลและกองกฤษณ์ ไชยวัฒน์ (2558) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เลือกซื้อห้องชุดจะพิจารณาจากห้องชุดที่มีห้องรับแขกหรือห้องนั่งเล่น ระเบียง และห้องครัว ซึ่งแตกต่างกันไปตามระดับราคา

นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างเบื้องต้น (ภาพที่ 1) ในเรื่องการจัดองค์ประกอบของพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ในโครงการเดอะคีย์อูดมสุข ขนาด 30.6-30.8 ตร.ม. พบว่า รูปแบบพื้นที่ใช้สอยประกอบด้วย 6 ส่วนหลักได้แก่ 1) พื้นที่นั่งเล่น 2) ห้องนอน 3) ห้องน้ำ 4) พื้นที่เตรียมอาหาร 5) พื้นที่รับประทานอาหาร และ 6) พื้นที่ระเบียง

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในห้องประเภทหนึ่งห้องนอน

ที่มา: เข้าถึงได้จาก <http://thinkofliving.com/2013/03/11/the-key> (สืบค้น 18 มิถุนายน 2559)

จากการศึกษาข้างต้น ในงานวิจัยนี้ จึงได้กำหนดพื้นที่ใช้สอยในห้องชุดเพื่อการวิเคราะห์เป็น 6 ส่วนคือ ห้องนอน พื้นที่นั่งเล่น ห้องน้ำ พื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง

1.3 ระดับราคาของคอนโดมิเนียม (Condominium Price Segmentation)

ปัจจุบันการแบ่งประเภทของคอนโดมิเนียมโดยใช้ระดับราคาเป็นเกณฑ์นั้นมีการปรับเปลี่ยนในทุก ๆ ปี เนื่องจากการปรับตัวสูงขึ้นของราคาที่ดิน ดัชนีราคาวัสดุก่อสร้าง (CMI) และปัจจัยทางด้านค่าเงินบาท เป็นต้น การแบ่งระดับราคาของคอนโดมิเนียม มีหลากหลายวิธี อาทิ ศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์ ได้แบ่งระดับราคาห้องชุดในปี พ.ศ. 2558 จำนวน 4 ช่วงคือ 1) ราคาไม่เกิน 50,000 บาท/ตร.ม. 2) ราคา 50,001 - 80,000 บาท/ตร.ม. 3) ราคา 80,001 - 120,000 บาท/ตร.ม. และ 4) ราคามากกว่า 120,000 บาท/ตร.ม. นอกจากนี้ ในเว็บไซต์ด้านธุรกิจด้านอสังหาริมทรัพย์ได้แบ่งระดับคอนโดมิเนียมในกรุงเทพมหานครไว้ 8 ระดับตามราคา ดังนี้ (ตารางที่ 1)

การแบ่งราคาเฉลี่ยต่อตารางเมตรในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นการแบ่งส่วนตลาด (market segmentation)

ตารางที่ 1 การแบ่งระดับราคาของคอนโดมิเนียม

	กลุ่มคอนโดแบ่งตามระดับราคา	ระดับราคาบาท/ตารางเมตร
1	Ultimate	200,000 ขึ้นไป
2	Super Luxury	160,000 - 200,000
3	Luxury	130,000 - 160,000
4	High End	100,000 - 130,000
5	Upper Class	80,000 - 100,000
6	Main Class	60,000 - 80,000
7	Economy	45,000 - 60,000
8	Super Economy	30,000 - 45,000

ที่มา: เข้าถึงได้จาก <http://thinkofliving.com> (สืบค้น 30 มกราคม 2559)

ของคอนโดมิเนียมที่มีการพัฒนาในตลาดในลักษณะอุปทานของสินค้า (supply side) ขณะเดียวกัน ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะกลุ่มลูกค้าเป้าหมายในด้านอุปสงค์ (demand side) ซึ่งคอนโดมิเนียมในระดับราคาที่แตกต่างกันย่อมมีการออกแบบ และมีกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่แตกต่างกันด้วยเช่นกัน

2. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) เพื่อศึกษาลักษณะห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ประกอบด้วยพื้นที่ใช้สอย ระดับราคา รวมถึงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยกับราคา อาทิ พื้นที่นั่งเล่น ห้องนอน ห้องน้ำ พื้นที่รับประทานอาหาร พื้นที่เตรียมอาหาร และระเบียง ทั้งนี้ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากโครงการที่มีการเปิดตัวขายห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ในปี พ.ศ. 2556 ของบริษัทผู้พัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่มีผลประกอบการสูงสุด จำนวน 5 บริษัท ได้แก่ บริษัท พฤกษาเรียลเอสเตท จำกัด (มหาชน) บริษัท แลนด์แอนด์เฮาส์ จำกัด (มหาชน) บริษัท แสนสิริ จำกัด (มหาชน) บริษัท แอลพีเอ็น จำกัด (มหาชน) และบริษัท เอเชียนพร็อพเพอร์ตี้ จำกัด (มหาชน) จำนวนทั้งสิ้น 86 โครงการในเขตกรุงเทพมหานคร

ในการรวบรวมข้อมูล (data collection) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากข้อมูลในเว็บไซต์ของแต่ละบริษัท โดยกำหนดตัวแปรในการเก็บข้อมูลดังนี้ ราคาเริ่มต้น (บาทต่อตารางเมตร) ขนาดพื้นที่ใช้สอย 6 พื้นที่ (หน่วยเป็นตารางเมตร) ได้แก่ ขนาดรวมของห้อง พื้นที่นั่งเล่น ห้องนอน ห้องน้ำ พื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง ซึ่งพื้นที่ทั้ง 6 ส่วนนี้ใช้การวัดขนาดจากผังพื้น (floor plan) ของห้องชุดแต่ละโครงการและคำนวณเป็นร้อยละของแต่ละพื้นที่

ในการวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis) ผู้วิจัยได้แบ่งช่วงชั้นของราคาเป็น 8 ระดับ ตามการแบ่งระดับราคาของคอนโดมิเนียมในกรุงเทพมหานครที่ได้ทบทุนวรรณกรรม (ตารางที่ 1) โดยหาความกว้างของอันตรภาคชั้นตามข้อมูล ซึ่งราคาสูงสุดคือ 250,000 บาทต่อตารางเมตร และราคาต่ำสุดคือ 32,000 บาท ดังนั้น ความกว้างอันตรภาคชั้นคือ 27,250 บาทต่อตารางเมตร (ตารางที่ 2) และนำมาแจกแจงเพื่อหาความถี่ของกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้อ้างอิงในการจัดประเภทคอนโดมิเนียมตามระดับราคา (price segmentation) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลอื่นๆ ใช้การค่าเฉลี่ย ค่าความสัมพันธ์ด้วยวิธีวิเคราะห์ค่าทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) เพื่ออธิบายข้อมูลของทั่วไปจากการสำรวจ ได้แก่ ขนาดของพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ระดับของราคา และใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inference statistics) ในการวิเคราะห์ข้อมูลประเด็นต่าง ๆ จากนั้นอภิปรายและสรุปผล

3. ผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาเป็น 3 ส่วนคือ ระดับราคาและขนาดห้องชุด พื้นที่ใช้สอย และความสัมพันธ์ของสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยกับราคาขาย ดังนี้

3.1 ระดับราคาและขนาดห้องชุด

จากการวิเคราะห์พบว่า มีจำนวนโครงการที่ทำห้องชุด 1 ห้องนอน ในระดับราคาและขนาดห้องที่แตกต่างกัน (ตารางที่ 2) ผลการศึกษารูปลักษณ์ได้ดังนี้

1) ในการวิเคราะห์ด้านราคาผู้วิจัยได้แบ่งราคาเป็น 8 กลุ่ม¹ พบว่า ห้องชุดขนาด 1 ห้องนอนมีราคาขายสูงสุดและราคาขายต่ำสุด คือ 250,000 บาทต่อตารางเมตร

¹ หากนำข้อมูลมาแบ่งช่วงชั้นของราคา 8 ระดับ โดยหาความกว้างของอันตรภาคชั้น พบว่า ความกว้างของอันตรภาคชั้นคือ 26,000 และนำมาแจกแจงแบ่งราคาของกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 8 ระดับ

และ 32,000 บาทต่อตารางเมตร ตามลำดับ โดยมีราคาขายเฉลี่ย 110,000 บาทต่อตารางเมตร หากแบ่งตามกลุ่มราคา พบว่าห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่ม Economy และกลุ่ม Upper class ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 22 เท่ากัน รองลงมาคือกลุ่ม Main class มีร้อยละ 17 และกลุ่ม Super economy มีร้อยละ 14 ซึ่งใกล้เคียงกับกลุ่ม High end

2) จากการวิเคราะห์พบว่า คอนโดมิเนียมประเภท 1 ห้องนอนที่เปิดขายแบ่งเป็น 3 ขนาด คือ ห้องชุดขนาด 22-35 ตารางเมตร ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ

48 รองลงมาคือ ขนาด 36-49 ตารางเมตร มีอยู่ร้อยละ 44 และขนาด 50-63 ตารางเมตร มีอยู่ร้อยละ 8

3) เมื่อพิจารณาการแบ่งขนาดห้องชุดตามราคาพบว่า ห้องชุดขนาด 22-35 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นคอนโดมิเนียมกลุ่ม Economy มีราคาประมาณ 60,000 - 86,000 บาทต่อตารางเมตร ส่วนห้องชุดขนาด 36-49 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นคอนโดมิเนียมกลุ่ม Upper class มีราคาประมาณ 113,000 - 141,000 บาทต่อตารางเมตร และห้องชุดขนาด 50-63 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม Upper class จนถึงกลุ่ม Ultimate

ตารางที่ 2 จำนวนโครงการห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน แยกตามราคาและขนาดห้องชุด

ประเภทคอนโดมิเนียม แบ่งตามราคา	ระดับราคาบาท/ ตารางเมตร	จำนวนโครงการ แบ่งตามราคา		จำนวนโครงการ แบ่งตามขนาดห้องชุด		
		จำนวน	ร้อยละ	22-35 ตร.ม.	36-49 ตร.ม.	50-63 ตร.ม.
1. Ultimate	222,755 - 250,005	2	2	1	1	0
2. Super Luxury	195,504 - 222,754	5	6	3	1	1
3. Luxury	168,253 - 195,503	3	3	1	1	1
4. High End	141,003 - 168,253	11	13	1	7	3
5. Upper Class	113,752 - 141,002	19	22	6	11	2
6. Main Class	86,501 - 113,751	15	18	7	8	0
7. Economy	59,251 - 86,500	19	22	14	5	0
8. Super Economy	32,000 - 59,250	12	14	8	4	0
รวม (โครงการ)		86	100	41	38	7
ร้อยละ				48	44	8

ที่มา: จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย โดยใช้ข้อมูลการแบ่งกลุ่มราคาเทียบเคียงจาก <http://thinkofliving.com> (สืบค้น 30 มกราคม 2559)

4) คอนโดมิเนียมในกลุ่มราคาตั้งแต่ Upper class ถึงกลุ่ม Ultimate ถือเป็นคอนโดมิเนียมในกลุ่มราคาสูงที่สร้างทุกขนาดทั้ง 22-35 ตารางเมตร และขนาด 36-49 ตารางเมตร เป็นที่น่าสังเกตว่า ในกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูล คอนโดมิเนียมราคาปานกลางและราคาประหยัด (Main class, Economy, Supper economy) มักมีขนาด 22-35 ตารางเมตร มากที่สุด รองลงมาคือขนาด 36-49 ตารางเมตร แต่ไม่พบที่ขนาด 50-63 ตารางเมตร

จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าคอนโดมิเนียมราคาสูงมีการสร้างในทุกขนาดทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ในขณะที่คอนโดมิเนียมราคาปานกลางก็มีการสร้างในทุกขนาดแต่ส่วนใหญ่เป็นขนาดกลาง คือ 36-49 ตารางเมตร และคอนโดมิเนียมราคาประหยัดส่วนใหญ่มักสร้างในขนาดเล็ก 22-35 ตารางเมตร

3.2 พื้นที่ใช้สอยห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน

จากการศึกษาพบว่าห้องชุดขนาดใหญ่ที่สุดมีพื้นที่ 61 ตารางเมตร และขนาดเล็กสุดมีพื้นที่ 22 ตารางเมตร โดยมีขนาดเฉลี่ยคือ 34.94 ตารางเมตร นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์ยังสามารถแบ่งห้องชุดได้เป็น 3 ขนาดคือ ขนาด 22-35 ตารางเมตร ขนาด 36-49 ตารางเมตร และขนาด 50-63 ตารางเมตร เมื่อวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยของห้องชุด 6 พื้นที่คือ ห้องนอน พื้นนั่งเล่น ห้องน้ำ พื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง มีข้อค้นพบดังนี้ (ตารางที่ 3)

1) สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยที่มีขนาดใหญ่ที่สุด 3 ลำดับแรกคือ ห้องนอน ประมาณร้อยละ 28-33 ของพื้นที่ห้อง รองลงมาคือ พื้นนั่งเล่นประมาณร้อยละ 24-29 และพื้นที่ห้องน้ำประมาณร้อยละ 12-14 ซึ่งทั้งสามพื้นที่คิดเป็นพื้นที่รวมกันประมาณ 64-76 ของพื้นที่ห้อง ที่เหลือคือพื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และพื้นที่ระเบียง ซึ่งมีขนาดที่แตกต่างกันตามขนาดห้อง อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่ที่มีสัดส่วนน้อยที่สุดคือพื้นที่รับประทานอาหาร ซึ่งมีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยร้อยละ 6-7

หรือในบางขนาดไม่มีการจัดพื้นที่ส่วนนี้ไว้เลยดังเช่นห้องชุดขนาด 22 ตารางเมตร

2) ห้องชุดขนาดใหญ่ที่สุดคือ 61 ตารางเมตร และขนาดเล็กที่สุดคือ 22 ตารางเมตร มีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยที่ใกล้เคียงกันใน 4 พื้นที่คือ ห้องนอน (ร้อยละ 28-31) พื้นนั่งเล่น (ร้อยละ 28-29) ห้องน้ำ (ร้อยละ 12-14) และระเบียง (ร้อยละ 8-10) แต่อีก 2 พื้นที่คือ พื้นที่เตรียมอาหารและพื้นที่รับประทานอาหารมีความแตกต่างกันคือห้องชุดขนาดเล็กสุดมีพื้นที่เตรียมอาหารค่อนข้างมาก ร้อยละ 20 ของพื้นที่ห้องชุด แต่ไม่มีพื้นที่รับประทานอาหาร ขณะที่ห้องชุดขนาดใหญ่สุดแม้จะมีพื้นที่เตรียมอาหารเพียงร้อยละ 13 แต่เมื่อรวมกับพื้นที่รับประทานอาหารร้อยละ 6 รวมกันแล้วคิดเป็นร้อยละ 19 ซึ่งใกล้เคียงกับพื้นที่เตรียมอาหารของห้องชุดขนาดเล็ก

3) ห้องชุดทั้ง 3 ขนาดคือขนาดเล็ก 22-35 ตารางเมตร ขนาดกลาง 36-49 ตารางเมตร และขนาดใหญ่ 50-63 ตารางเมตร มีสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยที่ใกล้เคียงกันใน 4 พื้นที่คือ พื้นที่ห้องนอน (ร้อยละ 32-33) พื้นที่ห้องน้ำ (ร้อยละ 12-13) พื้นที่รับประทานอาหาร (ร้อยละ 6-7) และพื้นที่ระเบียง (ร้อยละ 7-8) สำหรับอีก 2 พื้นที่คือ พื้นนั่งเล่น และพื้นที่เตรียมอาหารมีสัดส่วนพื้นที่ใกล้เคียงกันในห้องขนาด 22-35 ตารางเมตรและขนาด 36-49 ตารางเมตรคือ ร้อยละ 24-25 และร้อยละ 15-16 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ทั้งสองส่วนดังกล่าวในห้องขนาดใหญ่ 50-63 ตารางเมตร มีสัดส่วนของพื้นนั่งเล่นร้อยละ 29 ซึ่งใหญ่กว่าห้องอีกสองขนาด ขณะที่พื้นที่เตรียมอาหารมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 13 ซึ่งมีสัดส่วนที่น้อยกว่าห้องขนาดเล็กและขนาดกลาง

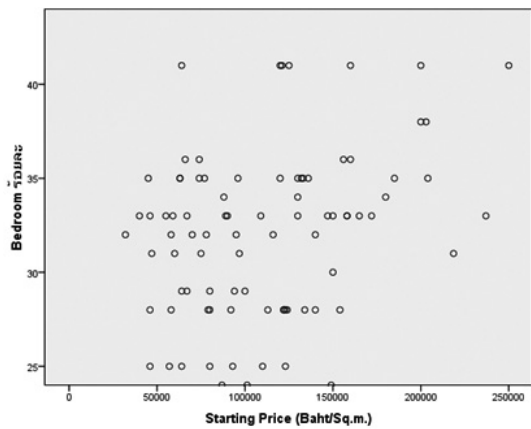
ตารางที่ 3 ขนาดและสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยแบ่งตามขนาดห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน

ขนาดห้องชุด ประเภท 1 ห้องนอน	ขนาดรวม ของห้อง	ห้อง นอน	พื้นที่ นั่งเล่น	ห้องน้ำ	พื้นที่ เตรียม อาหาร	พื้นที่ รับประทานอาหาร	ระเบียง
1. ห้องชุดขนาดเล็กสุด ขนาดใหญ่สุด							
ขนาดเล็กสุด 22 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	22	6.16	6.16	3.08	4.4	ไม่มี	2.2
ร้อยละ	100%	28%	28%	14%	20%	0	10%
ขนาดใหญ่สุด 61 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	61	19.15	17.69	7.32	8.05	3.78	5.01
ร้อยละ	100%	31%	29%	12%	13%	6%	8%
2. ห้องชุด 3 ขนาด							
ขนาด 22-35 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	29.41	9.62	7.07	3.94	4.39	2.17	2.22
ร้อยละ	100%	33%	24%	13%	15%	7%	8%
ขนาด 36-49 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	36.39	11.53	9.04	4.72	5.70	2.55	2.68
ร้อยละ	100%	32%	25%	13%	16%	7%	7%
ขนาด 50-63 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	59.44	18.82	17.47	7.05	7.83	3.34	4.93
ร้อยละ	100%	32%	29%	12%	13%	6%	8%
3. ห้องชุดขนาดเฉลี่ย 34.94 ตร.ม.							
ขนาดเฉลี่ย (ตร.ม.)	34.94	11.21	8.82	5.32	4.53	2.64	2.41
ร้อยละ	100%	32%	25%	13%	15%	8%	7%

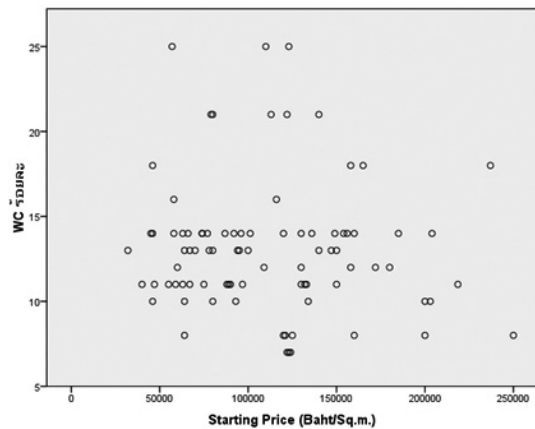
3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยกับราคา

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยและราคา ผู้วิจัยได้นำสัดส่วนของพื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วน มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับราคาขายของห้องชุดจำนวน

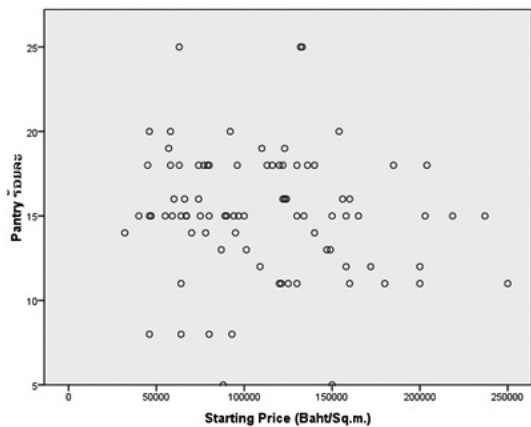
86 โครงการ โดยใช้วิธีสร้างแผนภาพการกระจาย (scatter diagram) ซึ่งพบว่า พื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วน คือ ห้องนอน พื้นนั่งเล่น พื้นที่เตรียมอาหาร ห้องน้ำ พื้นที่ระเบียง พื้นที่รับประทานอาหาร กับราคาขายมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างน้อย

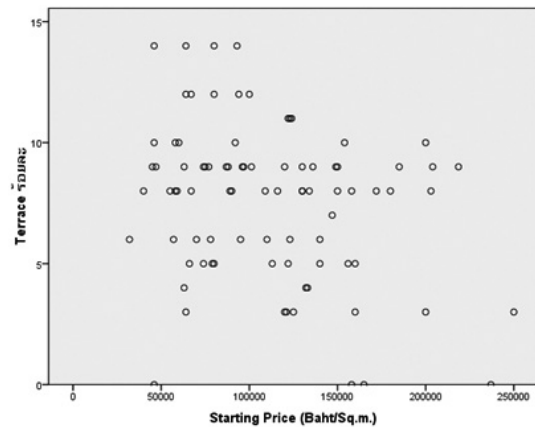
ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่ของห้องนอน

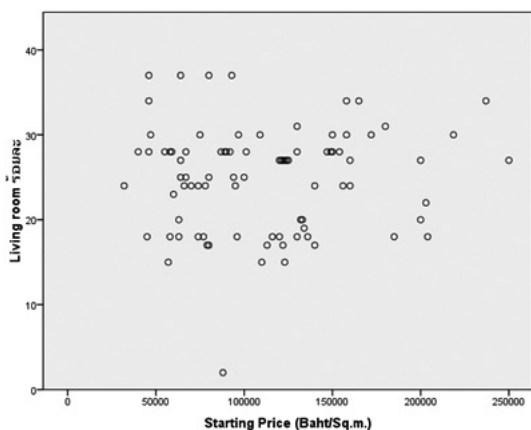
ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่ของห้องน้ำ

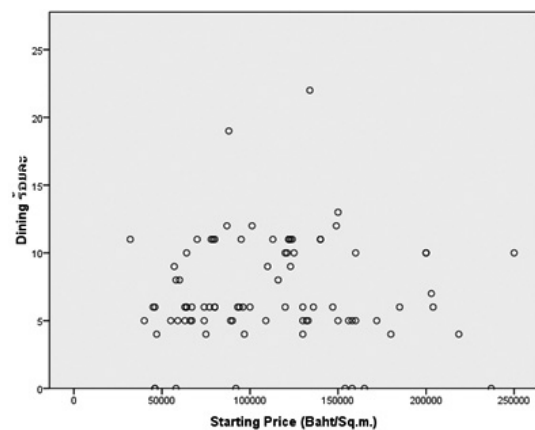
ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่เตรียมอาหาร

ภาพที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่ระเบียง

ภาพที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่นั่งเล่น

ภาพที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างราคากับสัดส่วนของพื้นที่รับประทานอาหาร

จากการวิเคราะห์แผนผังการกระจายแสดงให้เห็นว่า สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วนมีความสัมพันธ์กับราคาขาย (ทุกระดับราคา) ค่อนข้างน้อยมาก และเมื่อวิเคราะห์การถดถอย (Regression analysis) พบว่าค่า $R = 0.386$

แสดงให้เห็นว่า สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดกับราคา มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ และพื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วนเป็น ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดราคาขายที่ร้อยละ 14.9 ที่เหลือเกิดจากปัจจัยอื่น ๆ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ผลสรุปสมการถดถอยของพื้นที่ใช้สอยและระดับราคา

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.386 ^a	.149	.084	46864.933

ถึงแม้ว่าพื้นที่ใช้สอยทั้ง 6 ส่วนจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดราคาขายเพียงร้อยละ 14.9 แต่เพื่อให้เห็นอิทธิพลของแต่ละส่วนต่อการกำหนดราคาขาย ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์โดยกำหนดสมมติฐานดังนี้

$H_0 : p = 0$ ขนาดพื้นที่ใช้สอยส่วนต่าง ๆ ภายในห้องชุดตัวไม่สามารถนำมาใช้คาดการณ์ราคาได้
 $H_1 : p^1 \neq 0$ ขนาดพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ ภายในห้องบางส่วนสามารถนำมาใช้คาดการณ์ราคาได้
 P (ความน่าจะเป็น) = $.05^\alpha$ (ระดับนัยสำคัญ)

ตารางที่ 5 สรุปการทดสอบสมการถดถอย (พื้นที่ใช้สอยและระดับราคา)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.588 ^a	.346	.296	41071.086

ผลการทดสอบ (ตารางที่ 5) พบว่า $R = 0.588$ แสดงให้เห็นว่าขนาดพื้นที่ใช้สอยส่วนต่าง ๆ ทั้ง 6 ส่วนภายในห้องชุดกับราคา มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันระดับปานกลาง และ $R^2 = 0.346$ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ ภายในห้องชุดเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนด

ราคาร้อยละ 34.6 และจากการทดสอบระดับนัยสำคัญ พบว่า ค่า P น้อยกว่า $.05$ (ตารางที่ 6) สรุปได้ว่า มีพื้นที่ใช้สอยบางส่วนที่นำมาคาดการณ์ระดับราคาขายได้อย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์เชิงเส้นระหว่างขนาดพื้นที่ใช้สอยกับราคาห้องชุด

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	7.054E+10	6	1.176E+10	6.970	.000 ^a
	Residual	1.333E+11	79	1.687E+09		
	Total	2.038E+11	85			
a. Predictors: (Constant) ระเบียง ห้องนั่งเล่น ห้องนอน ห้องครัว ห้องน้ำ ทานอาหาร						
b. Dependent Variable: ราคา						

ทั้งนี้ เมื่อทดสอบค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (ตารางที่ 7) ผลการทดสอบบ่งชี้ว่า มีเพียงพื้นที่ห้องนอนที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดราคาขาย

ตารางที่ 7 ค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างแปรต้นขนาดพื้นที่ใช้สอยกับตัวแปรตามราคา

Model B		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		Std. Error	Beta			
1	(Constant)	12651.710	19872.599		.637	.526
	ห้องนั่งเล่น	1040.061	2108.739	.074	.493	.623
	ห้องนอน	8308.362	2373.308	.528	3.501	.001
	ห้องน้ำ	2830.561	3722.991	.088	.760	.449
	ห้องครัว	-1040.357	3974.823	-.035	-.262	.794
	ทานอาหาร	4167.344	3504.698	.122	1.189	.238
	ระเบียง	-8040.020	4413.134	-.208	-1.822	.072

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4. อภิปรายผลและสรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาและการวิเคราะห์ สามารถอภิปรายประเด็นข้อค้นพบที่สำคัญดังนี้

จากผลการศึกษาพบว่า โครงการคอนโดมิเนียมประเภท 1 ห้องนอนที่เปิดขายในปี พ.ศ. 2556 พบมากในกลุ่ม Economy และกลุ่ม Upper class ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 22 เท่ากัน รองลงมาคือกลุ่ม Main class มีอยู่ร้อยละ 17 และกลุ่ม Super economy มีอยู่ร้อยละ 14 ซึ่งใกล้เคียงกับกลุ่ม High end ทั้งนี้ หากพิจารณาการแบ่งระดับราคาเป็น 4 กลุ่มหลักคือ (1) คอนโดมิเนียมกลุ่มราคาแพงมาก (กลุ่ม Luxury, Super luxury และ Ultimate) ราคาประมาณ 170,000 - 250,000 บาทต่อตารางเมตร (2) คอนโดมิเนียมกลุ่มราคาแพง (กลุ่ม Upper class และ High end) ราคาประมาณ 110,000 - 170,000 บาทต่อตารางเมตร (3) คอนโดมิเนียมกลุ่มราคาปานกลาง (กลุ่ม Main class และ economy) ราคาประมาณ 60,000 - 110,000 บาทต่อตารางเมตร และ (4) คอนโดมิเนียมกลุ่มราคาถูก (Super Economy) ราคาประมาณ 60,000 - 86,000 บาทต่อตารางเมตร ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า มีโครงการดังกล่าวคิดเป็นร้อยละ 11 : 35 : 40 : 14 ตามลำดับ จากข้อมูลนี้สะท้อนให้เห็นว่าจำนวนคอนโดมิเนียมประเภท 1 ห้องนอน ที่เปิดขายในตลาดช่วงปี พ.ศ. 2556 ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคอนโดมิเนียมระดับราคาปานกลางค่อนข้างไปทางราคาแพง คือประมาณ 60,000 - 110,000 บาทต่อตารางเมตร หรือที่มักเรียกว่า คอนโดมิเนียมสำหรับกลุ่มคนที่มียรายได้ปานกลางถึงรายได้ปานกลางค่อนข้างไปทางรายได้สูง (middle-high income) เพราะกลุ่มคนที่ซื้อคอนโดมิเนียมระดับราคานี้ได้จำเป็นต้องมีรายได้ครัวเรือนประมาณ 30,000 - 50,000 บาทต่อเดือน²

นอกจากนี้ ผลการศึกษาพบว่าห้องชุดขนาด 22-35 ตารางเมตร มีจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 48) รองลงมาคือขนาด 36-49 ตารางเมตร (ร้อยละ 44) และขนาด 50-63 ตารางเมตร (ร้อยละ 8) ทั้งนี้ ห้องชุดขนาด 22-35 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นคอนโดมิเนียมกลุ่ม Economy ส่วนห้องชุดขนาด 36-49 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นคอนโดมิเนียมกลุ่ม Upper class และห้องชุดขนาด 50-63 ตารางเมตร ส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม Upper class จนถึงกลุ่ม Ultimate นอกจากนี้ ไม่พบว่ามีคอนโดมิเนียมราคาปานกลางและราคาถูก (Main class, economy, supper economy) สร้างในขนาด 50-63 ตารางเมตร จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนที่มีขนาดใหญ่มีราคาสูงกว่าห้องชุดขนาดเล็ก อย่างไรก็ตาม คอนโดมิเนียมในกลุ่มราคาแพงมาก Luxury, Super luxury และ Ultimate (ราคา 170,000 - 250,000 บาทต่อตารางเมตร) ก็มีการสร้างในขนาดที่เล็กแต่เริ่มตั้งแต่ขนาด 34 ตารางเมตร แม้ว่าจะสร้างด้วยขนาดที่เล็กแต่สามารถขายในกลุ่มที่เป็นคอนโดมิเนียมราคาแพงมากได้เนื่องจากปัจจัยที่สำคัญ เช่น ทำเลที่ตั้ง ทรานสิคั่ว เป็นต้น

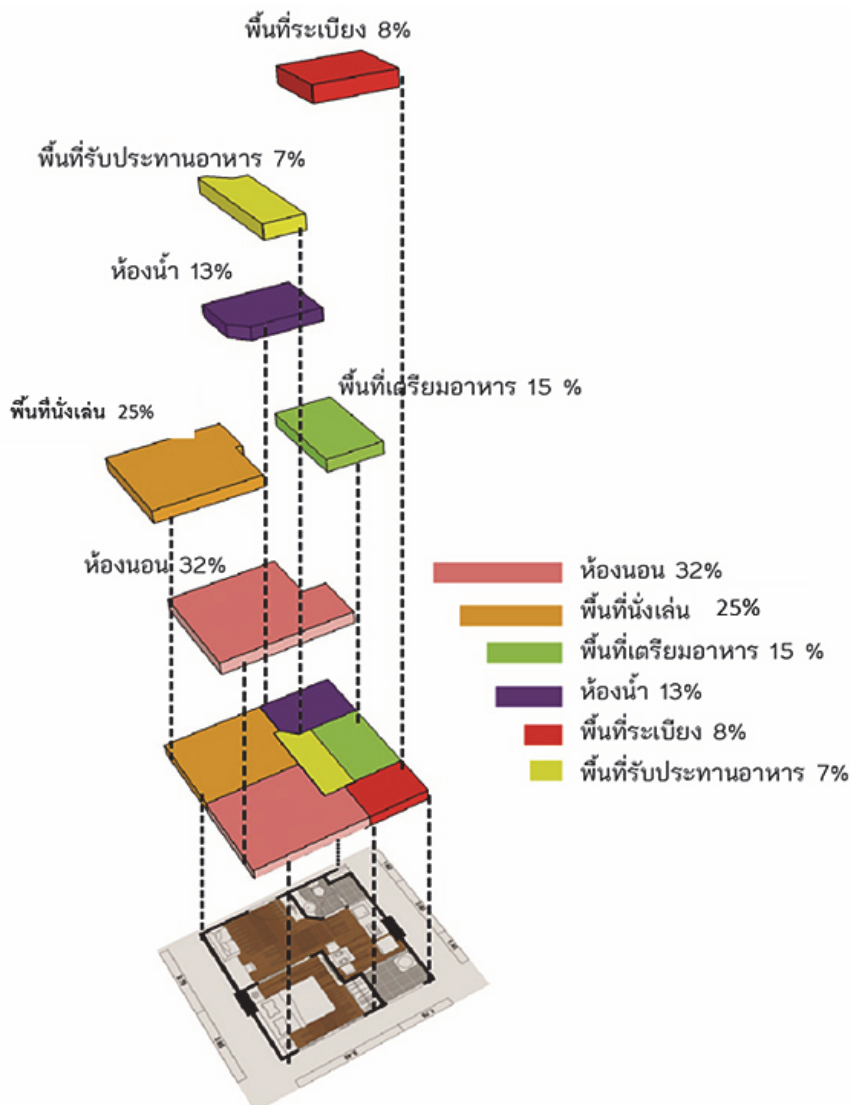
ในด้านการจัดพื้นที่ใช้สอยพบว่า ห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนทุกขนาด มีแนวโน้มการจัดพื้นที่ที่ใกล้เคียงกัน 4 พื้นที่คือ ห้องนอน ห้องน้ำ พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง คือ จัดห้องนอนให้มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31-32 รองลงมาคือพื้นที่ห้องน้ำร้อยละ 13-15 พื้นที่รับประทานอาหารร้อยละ 6-8 และพื้นที่ระเบียงร้อยละ 7-8 อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าขนาดห้องที่ใหญ่จะมีสัดส่วนพื้นที่นั่งเล่นมากกว่าห้องขนาดเล็ก แต่กลับมีพื้นที่เตรียมอาหารเล็กกว่าห้องขนาดเล็ก นอกจากนี้ ห้องขนาดเล็กที่สุดคือ 22 ตารางเมตร ยังให้ความสำคัญกับการจัดสัดส่วนพื้นที่นั่งเล่น (ร้อยละ 28) และพื้นที่เตรียม

² คำนวณโดยมีสมมติฐานดังนี้ ขนาดห้องชุด 22 ตารางเมตร ราคา 60,000-110,000 บาทต่อตารางเมตร เงื่อนไขการผ่อนชำระ 30 ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6.75

อาหาร (ร้อยละ 20) แต่กลับไม่มีการจัดพื้นที่รับประทานอาหารไว้อย่างชัดเจน (ดูตารางที่ 3)

หากพิจารณาสัดส่วนการจัดพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดขนาดเฉลี่ย 34.94 พบว่ามีสัดส่วนของ พื้นที่ห้องนอน : พื้นที่นั่งเล่น : พื้นที่เตรียมอาหาร : ห้องน้ำ : พื้นที่รับประทานอาหาร : พื้นที่ระเบียง ในร้อยละ 32 : 25 : 15 : 13 : 8 : 7

ของพื้นที่ห้อง ตามลำดับ ซึ่งสังเกตได้ว่าสัดส่วนดังกล่าวมีพื้นที่ห้องนอนมากที่สุด รองลงมาคือ พื้นที่นั่งเล่น และพื้นที่ห้องน้ำ ส่วนพื้นที่เตรียมอาหารและพื้นที่รับประทานอาหารรวมกันแล้วประมาณร้อยละ 23 ซึ่งใกล้เคียงกับพื้นที่นั่งเล่น ส่วนระเบียงมีสัดส่วนน้อยที่สุดคือร้อยละ 7 ทั้งนี้สามารถแสดงสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยของห้องชุด 1 ห้องนอนได้ดังนี้ (ภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 ลักษณะการแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ใช้สอยภายในห้องแบบหนึ่งห้องนอนเขตกรุงเทพมหานคร

ทั้งนี้ เมื่อเทียบกับสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยห้องชุดแบบสตูดิโอ จากงานวิจัยของเสริชย์ โชติพานิช, บุษรา โพวาทองและ อีระเดช จินจะโปะ (2559) ซึ่งพบว่า ห้องชุดขนาดเฉลี่ย 27.56 ตารางเมตร ห้องนอนมีสัดส่วนมากที่สุด 38% รองลงมาคือ พื้นที่นั่งเล่น 24% ห้องน้ำ 14% พื้นที่เตรียมอาหาร 13% พื้นที่ระเบียง 7% และพื้นที่รับประทานอาหาร 4% ตามลำดับ สังเกตได้ว่า สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยในพื้นที่อื่น ๆ ยกเว้นห้องนอน ของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน และประเภทสตูดิโอ ไม่แตกต่างกันมาก สิ่งที่น่าสนใจคือ สัดส่วนของห้องนอนและห้องน้ำในห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน มีสัดส่วนที่ต่ำกว่าห้องชุดสตูดิโอ ประมาณ 6% และ 1% ตามลำดับ ขณะที่พื้นที่นั่งเล่น พื้นที่เตรียมอาหาร พื้นที่รับประทานอาหาร และระเบียง มีสัดส่วนที่สูงกว่าที่ระดับ 1-3% จากงานข้อค้นพบดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การออกแบบพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดทั้งประเภท 1 ห้องนอน และประเภทสตูดิโอ มีความสอดคล้องกัน คือ ออกแบบให้สัดส่วนพื้นที่ห้องนอนมีมากที่สุด รองลงมาคือ พื้นที่นั่งเล่น ดังเช่นงานศึกษาของดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์ (2558) ที่ระบุว่า การออกแบบห้องชุดประเภท 1 ห้องนอน ในช่วงปี พ.ศ. 2550 -2558 จะเน้นการเปิดโล่งในพื้นที่ส่วนอื่น แต่จะมีการปิดกั้นเฉพาะพื้นที่ห้องนอน

อย่างไรก็ตาม สัดส่วนพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดทั้ง 6 ส่วน มีความสัมพันธ์กับราคาขายค่อนข้างน้อย สามารถนำมาเป็นปัจจัยเพื่อกำหนดราคาขายได้ประมาณร้อยละ 15 ที่เหลือเป็นปัจจัยอื่นๆ เช่น ทำเลที่ตั้ง ทรานสิคัล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเฉพาะพื้นที่ใช้สอย พบว่ามีเพียงเฉพาะพื้นที่ห้องนอนสามารถบ่งชี้ถึงราคาขายได้

ผลการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะ (characteristics) ของห้องชุดประเภท 1 ห้องนอนที่มีในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบและกำหนดสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยของห้องชุดประเภทนี้ให้สอดคล้องกับระดับราคาขายและการทำงานของผู้อยู่อาศัย นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นลักษณะตลาดอสังหาริมทรัพย์ประเภทห้องชุดประเภทนี้ทั้งด้านอุปทานและอุปสงค์ในเขตกรุงเทพมหานครในยุคปัจจุบัน

ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้ซื้อในการเลือกสินค้าและผู้ประกอบการในการนำไปวางแผนทางการตลาดโครงการต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้ สำเร็จลงได้ด้วยการสนับสนุนทุนวิจัยจาก ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และขอขอบคุณ ศ.ดร.บัณฑิต จุลาลัย ที่ให้ความคิดเห็นในเบื้องต้น นายมนต์ธัช มะกล่ำทอง และนางสาวศิริเมธอร สุดชูเกียรติ มหาบัณฑิตจากหลักสูตรเคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต สำหรับการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

บรรณานุกรม

ชุติมา ธนิสสรานนท์. “การใช้พื้นที่ภายในห้องชุด-อเนกประสงค์ขนาดเล็กระดับราคาปานกลาง : กรณีศึกษา โครงการ A และโครงการ B.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

โชติวุฒิ เหล่าไพโรจน์. “ปัจจัยในการกำหนดราคา-คอนโดมิเนียมในกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.

ดวงฤทัย ตีสุขและจันทน์ เพชรานนท์. “การพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมภายในห้องชุดพักอาศัยคอนโดมิเนียมในเขตกรุงเทพมหานคร.” The 6th Built Environment Research Associates Conference 2015 (BERAC6), คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปทุมธานี, วันศุกร์ที่ 17 กรกฎาคม 2558.

จิตติ เชมการโกศลและกองกูร์ท โตชัยวัฒน์. “รูปแบบของที่อยู่อาศัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.” The 6th Built Environment Research Associates Conference 2015(BERAC6), คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปทุมธานี, วันศุกร์ที่ 17 กรกฎาคม 2558.

เน็กซ์ พรอพเพอร์ตี้ มาร์เก็ตติ้ง. “ราคาคอนโดปรับตัวเพิ่มขึ้น 10%.” *ฐานเศรษฐกิจ*. ปีที่ 36 ฉบับที่ 3,128, 4-6 กุมภาพันธ์ 2559.

เนรัฐชรา สุพรศิลป์. “แนวทางในการจัดให้มีเครื่องเรือนที่เหมาะสมสำหรับห้องชุดพักอาศัยขนาดเล็ก ระดับราคา 1.5 ล้านบาท กรณีศึกษา : โครงการลุมพินี วิลล์ สุขุมวิท 77 (2).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.

มัลลิกา พิทักษ์พันธ์. “ขนาดของห้องชุดพักอาศัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อของผู้พักอาศัยในอาคารชุดระดับราคาปานกลาง บริเวณเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล กรณีศึกษา : โครงการลุมพินี วิลล์ พหล-สุทธิสาร โครงการลุมพินี วิลล์ รามอินทรา-หลักสี่ และโครงการลุมพินี วิลล์ ลาซาล-แบร์ริง ของบริษัท แอล พี เอ็น ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด (มหาชน).” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

Surachet Kongcheep. “รายงานตลาดคอนโดมิเนียมในกรุงเทพมหานคร ไตรมาสที่ 3 ปี พ.ศ. 2555.” คอลลิเออร์ส อินเตอร์เนชั่นแนล, 2555.

เสรีชัย โชติพานิช, บุษรา โปหาทองและธีระเดช จินจะโปะ. “ความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของห้องชุดประเภทสตูดิโอ กับระดับราคาในเขตกรุงเทพมหานคร.” *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 65, (2559): 99-110.

“1 ปีคอนโดฯ ใจกลางกรุง เกิดใหม่ 1.2 หมื่นยูนิต ยูนิตไซส์เล็กครองตลาด.” *ประชาชาติธุรกิจ*. 2 ตุลาคม 2556.

ข้อมูลจากเว็บไซต์

<http://www.apthai.com/>. สืบค้น 6 ตุลาคม 2557.

<http://www.lpn.co.th/>. สืบค้น 1 พฤศจิกายน 2557.

<http://www.lh.co.th/>. สืบค้น 20 ตุลาคม 2557.

http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1380679782. สืบค้น 18 มิถุนายน 2559.

<http://www.pruksa.com/>. สืบค้น 15 พฤศจิกายน 2557.

<http://www.reic.or.th/ResearchReport/Research.aspx>. สืบค้น 30 มกราคม 2559.

<http://www.sansiri.com/>. สืบค้น 20 มกราคม 2558.

<http://www.thinkofliving.com/>. สืบค้น 30 มกราคม 2559.

<http://www.thinkofliving.com/2013/03/11/the-key/>. สืบค้น 18 มิถุนายน 2559.

บันทึกการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพ ของสวนสัตว์ดุสิต

ฉมาวงศ์ สุริยจันทร์*

ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

chamawong@gmail.com

ดวงพร ปิตินานนท์**

ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

gaw.pitinanon@gmail.com

บทคัดย่อ

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง สวนสัตว์ดุสิตก็มีการปรับเปลี่ยนภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อการใช้งานที่เปลี่ยนไป บทความนี้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสวนสัตว์ดุสิตในเชิงกายภาพ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยรัชกาลที่ 10 โดยใช้ข้อมูลแผนที่ และภาพถ่ายดาวเทียมจาก 3 ช่วงเวลา พัฒนาเกณฑ์จากช่วงเหตุการณ์สำคัญ ได้แก่ ช่วงแรกเริ่มพัฒนาที่ดิน (พ.ศ. 2450-2480) ช่วงก่อตั้งสวนสัตว์ดุสิต (พ.ศ. 2521-2540) และ ช่วงพัฒนาสู่การเป็นรัฐวิสาหกิจ (พ.ศ. 2541-2561) จากนั้นสำรวจพื้นที่เพื่อค้นหาความเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพ เพื่อจำแนกการวิเคราะห์งานภูมิสถาปัตยกรรมเป็น 6 ประเด็น คือ 1) บริบทของพื้นที่ 2) ขอบเขตและการเข้าถึง 3) การจัดกลุ่มการใช้งาน 4) ลักษณะการใช้งาน 5) เส้นทางสัญจร 6) องค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม

ผลการศึกษาพบว่า ภูมิสถาปัตยกรรมของสวนสัตว์ดุสิตมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยแตกต่างกัน โดยบริบทของพื้นที่ ขอบเขตและการเข้าถึง การจัดกลุ่มการใช้งาน มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ส่วนเส้นทางสัญจร และองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย โดยยังคงเห็นร่องรอยรูปแบบเดิมของพื้นที่ในช่วงแรกเริ่มพัฒนาที่ดินได้ค่อนข้างชัดเจน

คำสำคัญ: สวนสัตว์ดุสิต การเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพ ภูมิสถาปัตยกรรม

* อาจารย์ ดร.

** ผู้ช่วยวิจัย

Memorandum of Physical Changes of Dusit Zoo

*Chamawong Suriyachan **

*Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn U.
chamawong@gmail.com*

*Tuangporn Pitinanon ***

*Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn U.
gaw.pitinanon@gmail.com*

Abstract

Among changes in society and culture that keeps continuing, Dusit Zoo has transformed its landscape architecture to fit its changing land use. This article analyzed physical change of Dusit Zoo from the reign of King Rama V to King Rama X. It used maps and satellites images from three periods developing from significant incidents namely the beginning of site improvement period (1907-1937), the zoo establishment (1978-1997), and the becoming of a state enterprise (1998-2018). Then, it conducted a site survey, in order to identify physical changes for the classification and analysis of landscape architecture into 6 issues. That is 1) context 2) site boundary and approach 3) zoning 4) function 5) circulation and 6) landscape elements.

The research indicate that landscape architecture of Dusit Zoo has changed in various degrees. Many changes have been noticed on the context, the site boundary and approach, the zoning, and the function. Yet, little changes have been noted on the circulation and on the landscape elements. Some vestiges and former land use patterns still appear in the landscape like in the beginning of site improvement period.

Keywords: Dusit Zoo, Physical change, Landscape architecture

* Lecturer, Ph.D.

** Research Assistant

บทนำ

เขาดินวนา หรือสวนสัตว์ดุสิตในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่ถนนพระราม 5 เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร มีขนาดโดยประมาณ 118 ไร่ มีจุดเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2441 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงมีรับสั่งให้สร้างพระราชอุทยานบริเวณที่ราบฝั่งตะวันออกของพระราชวังดุสิตติดกับฝั่งคลองเปรมประชากร เพื่อใช้สำหรับเป็นที่ประพาสส่วนพระองค์และข้าราชการบริพารฝ่ายใน นับเป็นส่วนหนึ่งในเขตพระราชฐานพระราชวังสวนดุสิต มีการขุดสระน้ำใหญ่ และนำดินนั้นมาก่อเป็นเนินเขากลางน้ำ จึงเรียกว่าเขาดิน (บันทึก จุลาสัย, พีรศรี โปหาทอง และรัชดา โชติพานิช 2557) ต่อมา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ปรากฏแผนที่ระบุการใช้งานบริเวณเขาดินวนา เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งในการจัดงานฤดูหนาว ปี พ.ศ. 2459 โดยเชื่อมต่อกับบริเวณสนามสโมสรเสือป่า พื้นที่ถูกจัดเป็นสวนดอกไม้ และสถานที่จำลองยุทธทางเรือในบริเวณสระน้ำใหญ่ (วรชาติ มีชูบท 2560)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 คณะรัฐบาล ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาเนนหมทิตล (รัชกาลที่ 8) ขอพระราชทานสวนดุสิตให้ดำเนินการจัดทำเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน และเป็นพื้นที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประกวดนางนพมาศ การแข่งขันมวยทะเล การแข่งว่ายน้ำ การแข่งเพาะกาย การแสดงดนตรี การจัดประกวดสุนัข เป็นต้น จากนั้นได้มีการย้ายสัตว์ชนิดต่าง ๆ มาไว้ที่สวนดุสิต เช่น กวางดาวจากสวนอัมพร ซึ่งเป็นลูกหลานกวางดาวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาจากอินโดนีเซีย เมื่อครั้งเสด็จประพาสชวา เมื่อปี พ.ศ. 2444 จระเข้และลิงจากสวนสราญรมย์ และช้างหลวงจากสำนักพระราชวังให้ประชาชนได้ชมในวันอาทิตย์ รวมถึงปรับปรุงสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ และเปิดเป็นสวนสัตว์ดุสิตอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2481 นับเป็นสวนสัตว์แห่งแรกของประเทศไทย (องค์การสวนสัตว์ 2560)

วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2497 ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทยขึ้นเพื่อบริหารสวนสัตว์โดยเฉพาะ ขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 9) ได้ทรงรับรองการสวนสัตว์ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในปี พ.ศ. 2506 และเปลี่ยนชื่อเป็นองค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างขององค์กรอีกครั้งในปี พ.ศ. 2549 ในการปรับเข้าเป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าพื้นที่บริเวณสวนสัตว์ดุสิตในปัจจุบัน มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา 100 กว่าปีที่ผ่านมา การศึกษาในครั้งนี้ให้ความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพที่สอดคล้องกับลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อแสดงถึงวิวัฒนาการของเขาดินวนาสวนสัตว์ดุสิต ซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษามีสถาปัตยกรรมในเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่แห่งนี้

แนวทางและขั้นตอนการดำเนินงาน

การศึกษาพัฒนาการเชิงกายภาพของสวนสัตว์ดุสิตตั้งแต่ พ.ศ. 2450 ถึงปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา โดยใช้หลักเกณฑ์จากเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพ ตามข้อมูลหลักฐานที่สามารถสืบค้นได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2450 – 2480) พัฒนาที่ดิน

ในช่วงแรก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงมีรับสั่งให้สร้างสวนพฤกษชาติเพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนส่วนพระองค์และข้าราชการบริพารฝ่ายใน โดยศึกษาจากแผนที่บริเวณกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2450-2475 ที่จัดทำโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ภาพที่ 1)

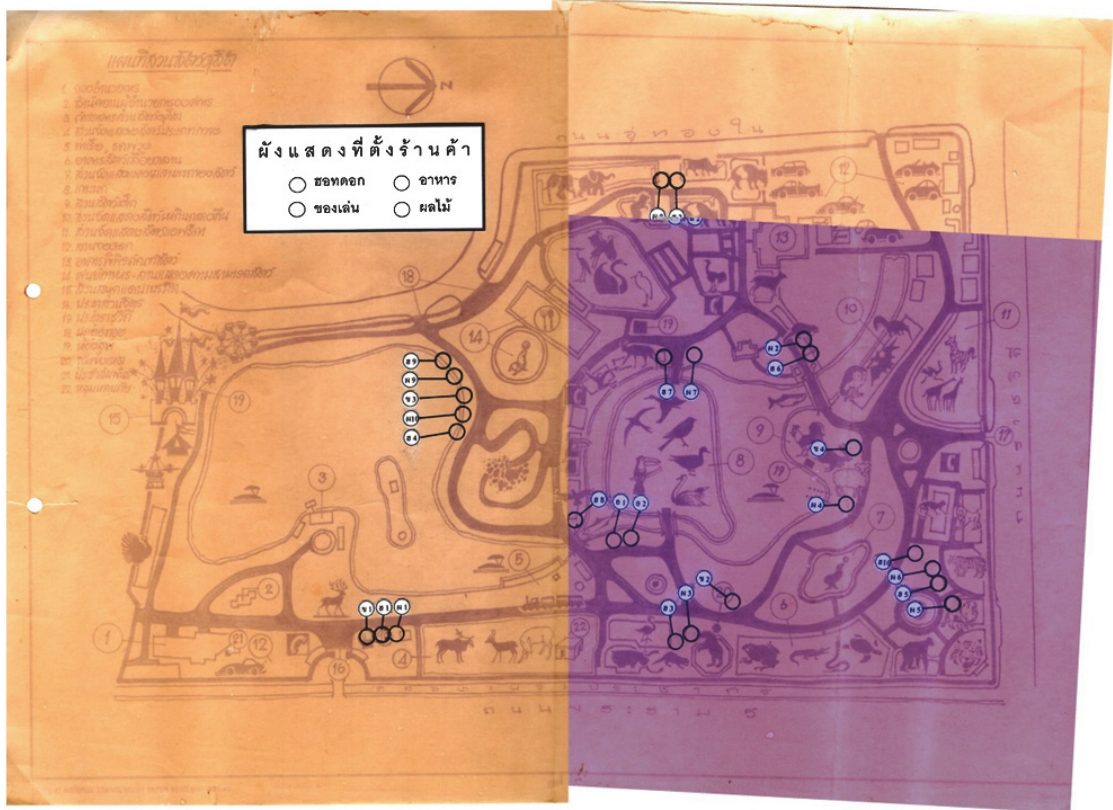
ภาพที่ 1 แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2475

ที่มา: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2521 – 2540)

ก่อตั้งสวนสัตว์ดุสิต

พื้นที่ผืนนี้เริ่มเปิดการใช้งานสู่การเป็นสวนสาธารณะของเมืองและพัฒนาเป็นสวนสัตว์แห่งแรกในประเทศไทย โดยศึกษาจากแผนผังสวนสัตว์ดุสิต ปี พ.ศ. 2536 ที่ได้มาจากสำนักงานสวนสัตว์ดุสิต (ภาพที่ 2) และภาพถ่ายดาวเทียมจาก Google Earth ในปี พ.ศ. 2544

ภาพที่ 2 แผนผังสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2536
ที่มา: สำนักงานสวนสัตว์ดุสิต

ช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2541 – 2560) พัฒนาสู่การเป็นรัฐวิสาหกิจ

ช่วงท้ายของการศึกษา เป็นช่วงที่องค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ถูกจัดตั้งเป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาจากแผนผังปี พ.ศ. 2560 ที่ได้มาจากสำนักงานสวนสัตว์ดุสิต (ภาพที่ 3) และภาพถ่ายดาวเทียม จาก Google Earth ปี พ.ศ. 2560

การวิเคราะห์ข้อมูลของพัฒนาการเชิงกายภาพโดยใช้แผนที่ แผนผัง และภาพถ่ายดาวเทียม สามารถจำแนกโครงสร้างการวิเคราะห์ตามหลักการสำคัญทางภูมิสถาปัตยกรรม ได้ดังนี้

1. บริบทของพื้นที่ (Context)
2. ขอบเขต และ การเข้าถึงพื้นที่ (Site Boundary and Approach)
3. การจัดกลุ่มการใช้งาน (Zoning)
4. ลักษณะการใช้งาน (Function)
5. เส้นทางสัญจร (Circulation)
6. องค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape Elements)

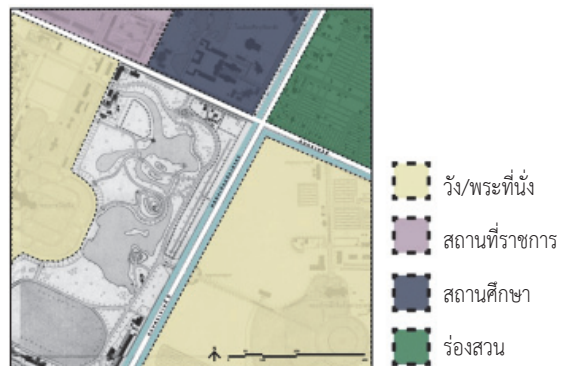

ภาพที่ 3 แผนผังสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2560
ที่มา: สำนักงานสวนสัตว์ดุสิต

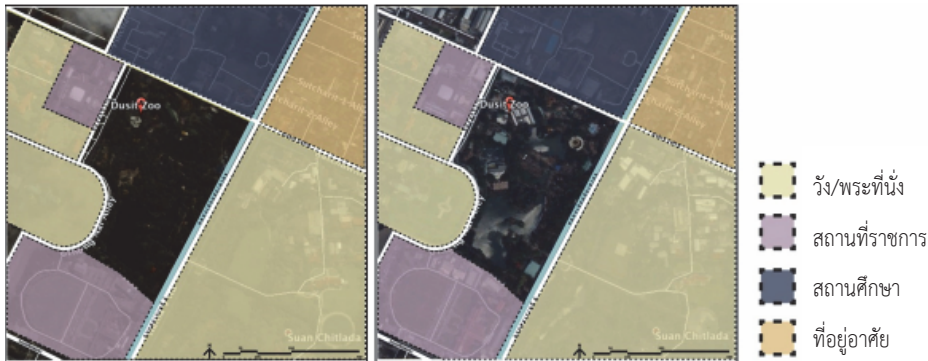
ผลการศึกษา

1. บริบทของพื้นที่ (Context)

ช่วงที่ 1: บริบทในยุคแรกของการเริ่มต้นพัฒนาพื้นที่ (ภาพที่ 4) ในสมัยรัชกาลที่ 5 พื้นที่ถูกล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น ร่องสวนและไร่นา ที่อยู่อาศัย วังและสถานที่ราชการ เริ่มมีการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม ทิศเหนือติดถนนช้างอีนา ที่ตั้งของร่องสวนและอาคารบ้านเรือนขนาดเล็ก สถานศึกษา สถานที่ราชการ ทิศตะวันออกติดคลองเปรมประชากร ถนนพระรามที่ 5 วัง/พระที่นั่งและพื้นที่นา ทิศตะวันตกติดถนนปลายใบพรสนามลายพรมซึ่งเป็นลานด้านหน้าของพระที่นั่งอนันตสมาคม ทิศใต้ติดสนามม้า

ภาพที่ 4 บริบทของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2475
ที่มา: ดัดแปลงจากแผนที่บริเวณกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2475 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดย ดวงพร ปิตินานท์ 2561

ภาพที่ 5 บริบทของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2544 และ ปี พ.ศ. 2560 (จากซ้ายมาขวา)

ที่มา: ดัดแปลงจากภาพถ่ายทางอากาศ Google Earth ปี พ.ศ. 2544 และ ปี พ.ศ. 2560 โดย ดวงพร ปิตินานท์ 2561

ช่วงที่ 2: ต่อมาในช่วงยุคการก่อตั้งสวนสัตว์ดุสิต พื้นที่โดยรอบมีความหลากหลายในการใช้งานมากขึ้น จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ. 2544 (ภาพที่ 5) พบว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกพัฒนาเป็นส่วนใช้งานของ พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ รองลงมาคือสถานที่ราชการ สถานศึกษา และที่พักอาศัย ตามลำดับ มีการพัฒนาถนน ปลายโบพรทางด้านฝั่งตะวันตก เพื่อเชื่อมพื้นที่ทางฝั่งเหนือและใต้ และเปลี่ยนชื่อเป็นถนนอุทธรณ์ ส่วนถนน ซังฮั๊นถูกรวมชื่อเป็นถนนราชวิถี ทิศเหนือติดถนนราชวิถี โรงเรียนวชิราวุธ ทิศตะวันออกติดคลองเปรมประชากร ถนนพระรามที่ 5 และ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ทิศตะวันตกติดถนนอุทธรณ์ พระที่นั่งอนันตสมาคม รัฐสภา และ พระที่นั่งวิมานเมฆ ทิศใต้ติดสำนักพระราชวัง (สนามเสือป่า)

ช่วงที่ 3: บริบทในการใช้ประโยชน์ที่ดินในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) ไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากช่วงเวลาการก่อตั้งสวนสัตว์ดุสิต (ภาพที่ 5)

2. ขอบเขตและการเข้าถึงพื้นที่ (Site Boundary and Approach)

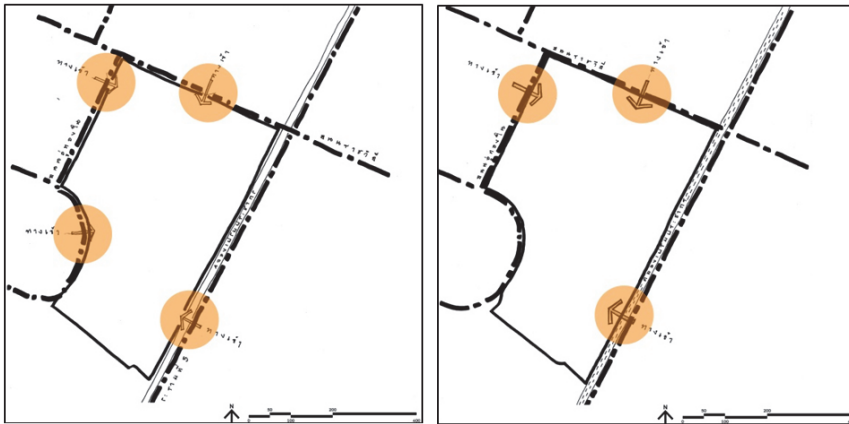
ช่วงที่ 1: จากการศึกษาภาพที่ 6 จะเห็นว่าพื้นที่เขาดินวนามีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ถูกกำหนดโดย

พื้นที่รอบข้างและถนนที่ได้แบ่งไว้แล้ว บริเวณฝั่งตะวันตกมีลักษณะว่าเป็นครึ่งวงรี ซึ่งมีผลมาจากสวนลายพรมที่ต่อเนื่องมาจากพระที่นั่งอนันตสมาคม มีอาณาเขตครอบคลุมถึงบริเวณสนามม้าเป็นส่วนเดียวกัน ไม่มีรั้วหรือกำแพงกั้นอย่างชัดเจน พื้นที่มีทางเข้าหลัก 2 ทาง ได้แก่ ทิศเหนือ เข้าถึงได้จากถนนซังฮั๊น และทางทิศตะวันออก เข้าถึงได้จากถนนพระรามที่ 5 โดยผ่านสะพานข้ามคลองเปรมประชากร จากการศึกษาภาพถ่ายทางอากาศ สันนิษฐานว่าส่วนฝั่งทิศตะวันตกอาจยังไม่มีทางเข้าหลัก โดยจะเห็นการเข้าถึงพื้นที่นี้ได้มากถึง 5 ทาง

ภาพที่ 6 ขอบเขตและการเข้าถึงของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2475

ที่มา: วาดจากแผนที่บริเวณกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2475 โดย ดวงพร ปิตินานท์ 2561

ภาพที่ 7 ขอบเขตและการเข้าถึงของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2536 และ ปี พ.ศ. 2560 (จากซ้ายมาขวา)
ที่มา: วาดจากแผนผังสวนสัตว์ดุสิต ปี พ.ศ. 2536 และ ปี พ.ศ. 2560 โดย ดวงพร ปิตินานนท์ 2561

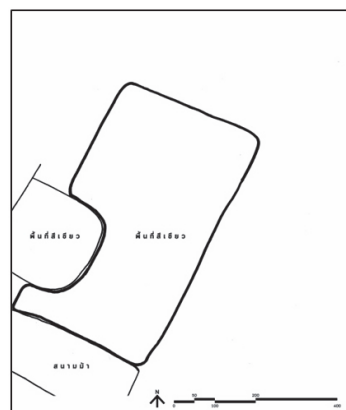
ช่วงที่ 2: จากแผนผังสวนสัตว์ดุสิต ปี พ.ศ. 2536 (ภาพที่ 7 ด้านซ้ายมือ) แสดงให้เห็นการก่อสร้างรั้วเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่อย่างชัดเจน ตัดความเชื่อมโยงในการใช้งานระหว่างพื้นที่สวนสัตว์ดุสิตกับสนามม้า ที่ภายหลังถูกพัฒนาเป็นสำนักพระราชวัง การเข้าถึงพื้นที่สัมพันธ์กับการพัฒนาถนนทั้ง 3 ด้าน ยกเว้นทางทิศใต้ที่ติดกับสนามม้า โดยมีทางเข้าหลัก 4 ทาง ได้แก่ ทางเข้าจากถนนพระรามที่ 5 ที่เชื่อมต่อกับแกนถนนภายในของพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ทางเข้าจากถนนราชวิถี และทางเข้า 2 ทาง จากถนนอุทธรณ์

ช่วงที่ 3: ขอบเขตของพื้นที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ส่วนทางเข้ามีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย คือทางเข้าฝั่งถนนอุทธรณ์ในลดลงเหลือช่องทางเดียวที่บริเวณต้นถนนอุทธรณ์ ส่วนทางเข้าอื่น ๆ ยังคงอยู่ในตำแหน่งเดิม (ภาพที่ 7 ด้านขวามือ)

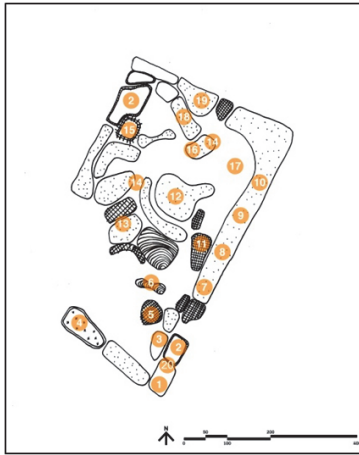
3. การจัดกลุ่มการใช้งาน (Zoning)

ช่วงที่ 1: ในช่วงการพัฒนาที่ดินในยุคแรก การจัดกลุ่มการใช้งานมีลักษณะที่ไม่ซับซ้อน ถูกแบ่งด้วยเส้นทาง

สัญจรออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ พื้นที่สีเขียวบริเวณสนามลายพรม มีการออกแบบและจัดการพื้นที่ในระดับดี เพื่อรองรับการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม (ภาพที่ 8) พื้นที่สีเขียวบริเวณเขาดินวนา มีกลุ่มไม้ยืนต้น สนามหญ้าเปิดโล่ง และบ่อน้ำขนาดใหญ่ สนามม้า ลานหญ้าเปิดโล่ง มีการเชื่อมต่อพื้นที่ในช่วงการจัดงาน

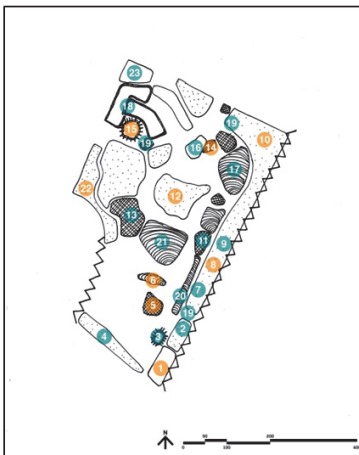
ภาพที่ 8 การจัดกลุ่มการใช้งานของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2475
ที่มา: วาดจากแผนที่บริเวณกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2475 โดย ดวงพร ปิตินานนท์ 2561

1 กองอำนวยการ	11 ท่าเรือ รถพ่วง
2 ลานจอดรถ	12 เกษนภ
3 สำนักงานผู้อำนวยการองค์การฯ	13 ศูนย์อาหาร/ลานแสดงความสามารถสัตว์
4 สวนสนุกแดนเนรมิต	14 ห้องน้ำ
5 ภัตตาคารสวนสัตว์ดุสิต	15 อาคารพิพิธภัณฑ์
6 เกษ	16 สวนสัตว์เด็ก
7 ส่วนจัดแสดงสัตว์ประเภททาก	17 ส่วนจัดแสดงความสามารถสัตว์
8 หลุมหลบภัย	18 ส่วนจัดแสดงสัตว์ทากินกลางคืน
9 จุดแจ้งเหตุ	19 ส่วนจัดแสดงสัตว์แอฟริกา
10 อาคารสัตว์เลื้อยคลาน	20 ประชาสัมพันธ์

ภาพที่ 11 ลักษณะการใช้งานของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2536

ที่มา: วาดจากแผนผังสวนสัตว์ดุสิต ปี พ.ศ. 2536 โดย ดวงพร ปิตินานนท์ 2561

1 สำนักงานสวนสัตว์ดุสิต	13 ศูนย์อาหาร
2 ลานจอดรถ/เวที	14 ห้องน้ำ
3 หอแสดงภาพ	15 อาคารพิพิธภัณฑ์
4 ส่วนจัดแสดงสัตว์	16 สำนักงาน
5 ร้านอาหาร	17 ลาน
6 เกษ	18 อาคารจอดรถ
7 จุดขายตั๋วจักรยานน้ำ	19 จุดขายตั๋วเข้าสวนสัตว์
8 หลุมหลบภัย	20 ทางเดินริมน้ำ
9 ส่วนจัดแสดงสัตว์	21 เกษนาटक
10 ส่วนจัดแสดงสัตว์	22 ส่วนจัดแสดงสัตว์
11 ร้านสะดวกซื้อ	23 องค์การสวนสัตว์
12 เกษนภ	
- ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งาน
● มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งาน

ภาพที่ 12 ลักษณะการใช้งานของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2560

ที่มา: วาดจากแผนผังสวนสัตว์ดุสิต ปี พ.ศ. 2560 โดย ดวงพร ปิตินานนท์ 2561

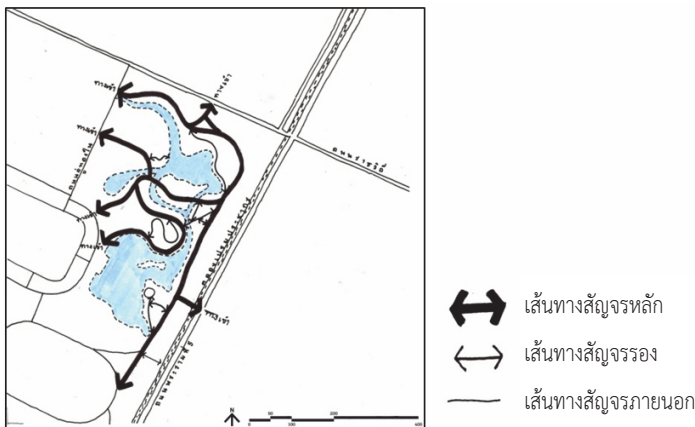
อื่น ๆ ที่รองรับการใช้งานที่สอดคล้องกัน เช่น ภัตตาคาร ศูนย์อาหาร สำนักงาน ลานจอดรถ รวมถึงปรากฏตำแหน่งที่ตั้งของสวนสนุกแดนเนรมิตที่บริเวณทิศใต้อีกด้วย (ภาพที่ 11)

ช่วงที่ 3: การใช้งานมีความคล้ายคลึงกับช่วงที่ 2 โดยพัฒนาเพิ่มเติมในส่วนการให้ความรู้ เช่น หอแสดงภาพ ที่ปรับปรุงมาจากอาคารเรือนกระจกที่สร้างขึ้นในสมัย

รัชกาลที่ 7 ซึ่งเดิมถูกใช้เป็นสำนักงานผู้อำนวยการองค์การฯ มีการปรับส่วนลานแสดงความสามารถของสัตว์ และขยายศูนย์อาหารเดิมให้เป็นอาคารศูนย์อาหาร รวมถึงมีการสร้างอาคารจอดรถบริเวณลานจอดรถเดิม ฝั่งถนนอุทองใน (ภาพที่ 12)

5. เส้นทางสัญจร (Circulation)

ช่วงที่ 1: เส้นทางสัญจรหลัก (ภาพที่ 13) มีลักษณะโค้งไปตามขอบสระที่ขุดขึ้น มีทางเดินเชื่อมต่อระหว่างเขาตินวนากับพื้นที่สนามลายพรหมและสนามม้าหลายเส้นทาง ส่วนทางเดินรองมีการตัดผ่านกลุ่มต้นไม้และเนินที่เกิดจากการขุดสระมาถม การออกแบบทางเดินคดโค้งสร้างมุมมองและระยะการรับรู้ที่หลากหลาย คล้ายลักษณะแนวความคิดการออกแบบสวนแบบพิกเจอร์เรส (Picturesque)

ภาพที่ 13 เส้นทางสัญจรของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2450
ที่มา: วาดจากแผนที่บริเวณกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2475 โดย ดวงพร ปิตินานนท์ 2561

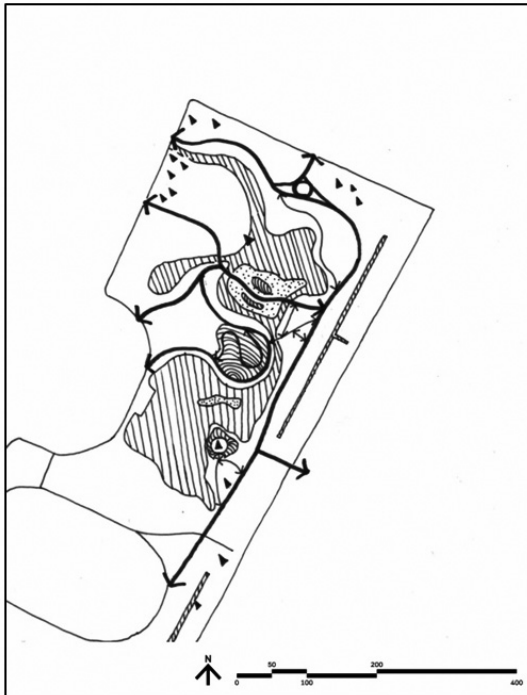
ภาพที่ 14 เส้นทางสัญจรของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2536 และ ปี พ.ศ. 2560 (จากซ้ายมาขวา)
ที่มา: วาดจากแผนผังสวนสัตว์ดุสิต ปี พ.ศ. 2536 และ ปี พ.ศ. 2560 โดย ดวงพร ปิตินานนท์ 2561

ช่วงที่ 2: โครงสร้างของเส้นทางสัญจรหลักไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก มีการเพิ่มเติมเส้นทางสัญจรรองมากขึ้นเพื่อนำไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ภายหลังจากเปิดเป็นสวนสัตว์ดุสิตแล้ว มีการตัดเส้นทางเดิมที่เชื่อมต่อกับส่วนสนามม้าและพระราชวังดุสิต ผังใหม่นี้ มีการสร้างจุดหมายตาเพื่อสร้างการรับรู้และเน้นทางเข้าหลักให้ชัดเจนมากขึ้นโดยใช้วงเวียนบริเวณประตูทางเข้าฝั่งถนนราชวิถี (ภาพที่ 14 ด้านซ้ายมือ)

ช่วงที่ 3: โครงสร้างเส้นทางสัญจรไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักจากช่วงที่ 2 (ภาพที่ 14 ด้านขวามือ)

6. องค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape Elements)

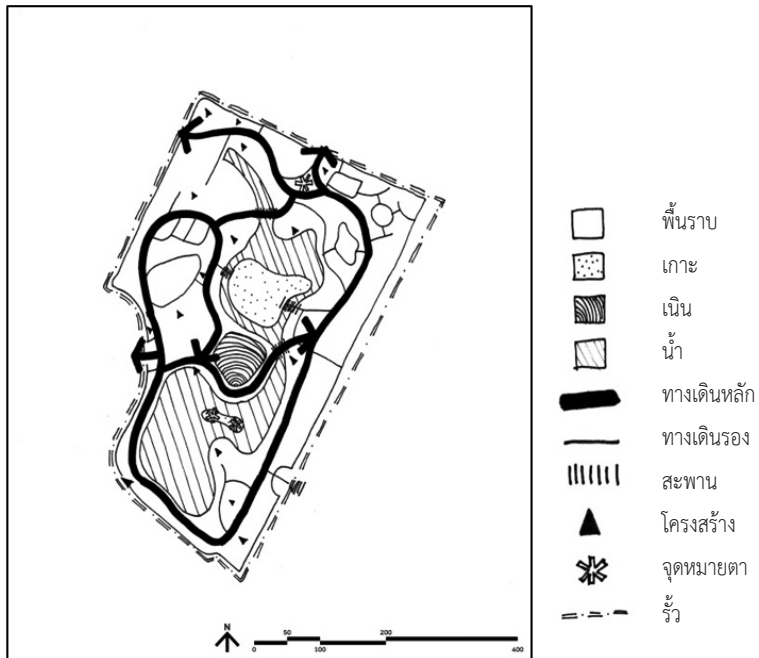
ช่วงที่ 1: การออกแบบภูมิทัศน์ เน้นการสร้างบรรยากาศที่มองเข้าสู่ภายใน ดังจะเห็นได้จากการที่ไม่มีแกนนำสายตาไปยังพื้นที่ด้านนอก แต่ใช้ทางเดินคดเคี้ยวรอบสระน้ำ มีลักษณะเป็นถนนลาดชันขึงปูด้วยหินและกรวด และทางเดินผ่านกลุ่มต้นไม้ที่มีการเลือกใช้พืชพันธุ์ที่หลากหลายขนาดและหลายระดับ มีการวางตำแหน่งเกาะและศาลาริมน้ำเป็นจุดหมายตา เพื่อสร้างระยะฉากหน้า และใช้พระราชมังคลาภิเษกเป็นฉากหลัง เพื่อให้เกิดความงามตามตึกภาพวาด ตามแนวความคิดแบบพิกเจอร์เรส องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่โดดเด่น คือ เกาะและสระน้ำที่ถูกขุดขึ้น มีรูปร่างคดเคี้ยว ต่อมา มีการขุดคลองระบายน้ำเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดเป็นสระขนาดใหญ่ 2 สระ ได้แก่ สระมุจลินทรมฤคทายวันทางด้านเหนือของสวน และสระอโนดาต บริเวณกลางสวน มีสะพานโค้งเชื่อมพื้นที่ โดยเรือสามารถลอดผ่านได้ (ภาพที่ 15)

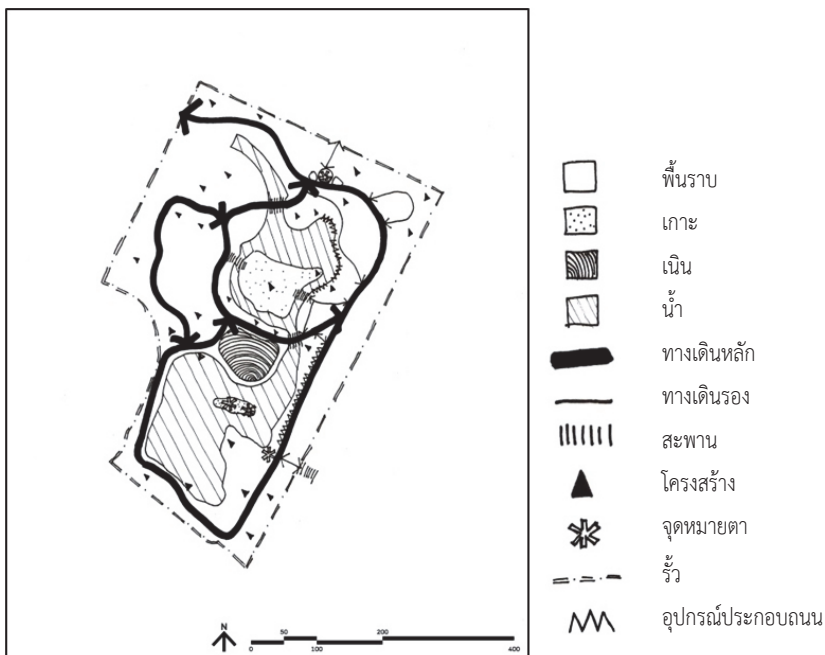
ภาพที่ 15 องค์ประกอบภูมิทัศน์ของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2475
ที่มา: วาดจากแผนที่บริเวณกรุงเทพฯ ปี พ.ศ. 2475 โดย ดวงพร ปิตินานท์ 2561

ช่วงที่ 2: ในช่วงการก่อตั้งเป็นสวนสัตว์ดุสิตนั้น ปรากฏแนวรั้วเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่อย่างชัดเจน องค์ประกอบหลักทางภูมิทัศน์ เช่น เนินดิน เกาะกลางน้ำ สระน้ำ สะพาน และโครงสร้างการสัญจรหลัก มีรูปร่างลักษณะคล้ายแบบเดิมในช่วงที่ 1 แต่จากการศึกษาภาพถ่ายเก่าโดยสำนักงานสวนสัตว์ดุสิต พบว่า ขอบสระน้ำโดยรอบได้ถูกเปลี่ยนแปลงจากขอบคันดินเป็นขอบคอนกรีต มีการจัดการพื้นที่โล่งว่างให้เป็นลานกิจกรรม เช่น ลานแสดงสัตว์ การก่อสร้างอาคารอำนวยการ อาคารสนับสนุนส่วนบริการ ตั้งกระจายตามจุดต่าง ๆ และมีการสร้างจุดหมายตาที่บริเวณหน้าประตูทางเข้าฝั่งถนนราชวิถี เช่น บ่อน้ำพุ วงเวียน และศาลาไม้ที่เกาะกลางน้ำ เพื่อเป็นจุดสังเกตหรือจุดนัดพบได้ง่ายสำหรับการเปิดพื้นที่ใช้งานเพื่อสาธารณะ (ภาพที่ 16)

ช่วงที่ 3: องค์ประกอบหลักทางภูมิทัศน์ เช่น เนินดิน เกาะกลางน้ำ สระน้ำ สะพาน และจุดหมายตา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักจากช่วงที่ 2 แต่มีการเพิ่มเติมอุปกรณ์ประกอบถนน (street furniture) ประเภทม้านั่ง หันหน้าเข้าสู่บริเวณสระน้ำให้สามารถนั่งชมวิวด้านการนั่งบนลานหญ้าได้ต้นไม้เหมือนแต่ก่อน (ภาพที่ 17)

ภาพที่ 16 องค์ประกอบภูมิทัศน์ของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2536
ที่มา: วาดจากแผนผังสวนสัตว์ดุสิต ปี พ.ศ. 2536 โดย ดวงพร ปิตินานนท์ 2561

ภาพที่ 17 องค์ประกอบภูมิทัศน์ของสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2560
ที่มา: วาดจากแผนผังสวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2560 โดย ดวงพร ปิตินานนท์ 2561

บทสรุป

พัฒนาการของเขาดินวนาสวนสัตว์ดุสิตในปัจจุบันกว่าร้อยปีที่ผ่านมา ผ่านการเปลี่ยนแปลงมากมายในเชิงสังคมและวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อการพัฒนาเชิงกายภาพเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการใช้งานแต่ละยุคสมัยในยุคเริ่มแรก เขาดินวนาถูกพัฒนาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้ต้นแบบจากการเสด็จประพาสยุโรปและชาว รับเอาวัฒนธรรมการใช้สวนเข้ามาสู่ประเทศไทย รูปแบบของพื้นที่จึงเน้นที่ความสวยงาม การเปิดมุมมอง และการใช้พรรณพืชที่หลากหลาย ต่อมามีการพัฒนาแนวคิดเชิงสังคมที่ต้องการให้คนในเมืองได้มีพื้นที่สาธารณะ เขาดินวนาจึงถูกเปิดให้คนภายนอกได้เข้ามาใช้ เริ่มจากการจัดงานประจำปี และพัฒนาสู่การเป็นสวนสัตว์ดุสิต สวนสัตว์แห่งแรกของประเทศไทย รวมถึงมีพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันของคนในเมือง โดยท้องที่ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมของสวนเดิมนั้นยังคงรูปแบบเหมือนก่อน ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก มีเพียงการเพิ่มโครงสร้างอาคารเพื่อสนับสนุนส่วนบริการ จนมาสู่ยุคปัจจุบันที่ท้องที่การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ถูกจัดตั้งเป็นรัฐวิสาหกิจ สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สวนสัตว์ดุสิตก็มีกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น มีสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้น แต่ยังคงรูปแบบของสวนเดิมไว้ โดยเฉพาะเนินดิน สระน้ำ เกาะ และโครงสร้างทางสัญจร ข้อสังเกตจากการศึกษาพบว่าสถานะของเขาดินวนาได้เปลี่ยนแปลงจากการเป็นพื้นที่ส่วนตัว สู่การเป็นพื้นที่สาธารณะ แต่ยังคงประกอบทางภูมิทัศน์ ได้แก่ โครงสร้างทางสัญจรที่มีความคดโค้ง และแยกเป็นหลายสาย ไม่มีแกนหลักหรือพื้นที่ศูนย์กลางที่ชัดเจน ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการรับรู้ทิศทาง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับพื้นที่สาธารณะที่มีคนเข้ามาใช้งานจำนวนมาก ภายหลังมีการปรับปรุงพื้นที่ที่โดยออกแบบเพิ่มเติมให้มีวงเวียน รูปปั้น หรือน้ำพุ เพื่อเป็นจุดหมายตาหรือจุดนัดพบ ซึ่งสามารถแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง บันทึกการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพของสวนสัตว์ดุสิต จะเป็นประโยชน์ให้กับผู้ที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์พื้นที่บริเวณนี้ต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือ

บัณฑิต จุลาลัย, พีรศรี โปหาทองและรัชดา โชติพานิช. *วังสวนดุสิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2557.

วิทยานิพนธ์

จิตาภา โชติติลล. *“อิทธิพลของงานภูมิทัศน์เมืองในทวีปยุโรป ที่มีผลต่อภูมิทัศน์เมืองบางกอกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5.”* วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.

สัมภาษณ์

อานภาพ แยมดี. สัมภาษณ์. 26 มิถุนายน 2560.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

วรชาติ มีชูบท. *“งานวิชาการฐานธรรม.”* สืบค้น 21 สิงหาคม 2560. http://www.vajiravudh.ac.th/OVtoVC/OVtoVC_23.htm.

องค์การสวนสัตว์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. *“ประวัติความเป็นมา.”* สืบค้น 30 มิถุนายน 2560. http://www.dusit.zoothailand.org/ewt_news.php?nid=4.

แผนที่และแผนผัง

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. *แผนที่บริเวณกรุงเทพฯ ปี 2450-2575 : การรวบรวมและจัดระบบฐานข้อมูลเพื่อการศึกษาสถาปัตยกรรมและผังเมืองกรุงเทพ. จัดพิมพ์ครั้งแรกโดยกรมแผนที่ทหารกระทรวงกลาโหม 2475.*

สำนักงานสวนสัตว์ดุสิต. *แผนผังสวนสัตว์ดุสิต ปี พ.ศ. 2536 และ พ.ศ. 2560.*

ภาพถ่ายดาวเทียม

Google Earth. *“สวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2544.”* สืบค้น 30 มิถุนายน 2560. <https://earth.google.com/web>.

—————. *“สวนสัตว์ดุสิตปี พ.ศ. 2560.”* สืบค้น 30 มิถุนายน 2560. <https://earth.google.com/web>.

อุโมงค์เรีองรอง- อุปลักษณัของกายคน

เอกิง พัฒโนภาษ *

ภาควิชาการออกแบบอุตสาหกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

takerng.p@commde.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาการใช้รูปทรงและสเปซของอุโมงค์เป็นส่วนสำคัญของประติมากรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อโน้มน้าวให้ผู้ชมระลึกถึงส่วนของกายมนุษย์ โดยในประติมากรรมเหล่านี้มีแสงเป็นองค์ประกอบสำคัญ งานวิจัยนี้ เริ่มจากการทบทวนความเป็นมาของประติมากรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของวิจัย ได้แก่ ประติมากรรมรูปคนและที่เกี่ยวข้องกับรูปคนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประติมากรรมเหล่านี้มีการผนวกเอาสเปซมาเป็นส่วนสำคัญ และในหลายกรณีอาจมีแสงเป็นส่วนช่วยให้เกิดผลทางการมองเห็นประติมากรรมอย่างมีนัยยะสำคัญ ขั้นตอนหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ เป็นกระบวนการทดลองที่นำไปสู่งานศิลปะประเภทประติมากรรมกว่า 10 ชิ้น ประติมากรรมเหล่านี้เป็นผลจากการทดลองใช้วัสดุหลากหลาย ประกอบกับการออกแบบแสงโดยใช้แสงไฟฟ้ากระแสไฟต่ำด้วยหลอดไดโอดเปล่งแสง (LED) กับทั้งการใช้กลไกการลวงตาอันเกิดจากการประยุกต์กล้องปริทรรศน์ (periscope) เข้ามาเป็นส่วนสำคัญของประติมากรรม เพื่อนำสายตาผู้ชมเข้าสู่สเปซของอุโมงค์ที่สร้างขึ้นอย่างซับซ้อน นำพาผู้ชมไปเห็นภาพที่อาจเทียบเคียงได้กับอวัยวะภายในของกายคน ผลของการวิจัยนี้ได้ผลเป็นกลุ่มงานสร้างสรรค์ ประเภทประติมากรรม ที่สร้างขึ้นจากความรู้ที่สะสมจากกระบวนการทดลองข้างต้น ซึ่งความรู้ที่ว่่านี้นจะเป็นฐานในการสร้างสรรค์งานประติมากรรมต่อไปได้อีกมากมาย

คำสำคัญ: สเปซ แสง การลวงตา ร่างกายคน ประติมากรรม

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

Illuminated Tunnels as Metaphors for the Human Body

*Takerng Pattanopas**

Department of Industrial Design, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

takerng.p@commde.com

Abstract

This research in sculpture engages relations of light and the form and space of tunnels. The aim is to provoke audiences to think of their own bodies as the works suggest metaphors for physical fragility and transcendence. The research beginning with an inquiry into how historical and contemporary sculptural practices incorporate space and light. A series of practical experiments were then conducted. These explored different materials and methods include the use of LED light, and perspectives created from periscopes and apertures. The resolution of these experiments was in sculptural installations that direct viewers' vision through a pronounced exterior/interior divide, and suggest glimpses of human viscera, made from a variety of materials and employing controlled lighting. The insights gained from this research broadly address how our relationship to metaphors of the human body might be significantly explored by sculpture and installation, shaping metaphysical questions of bodily awareness and perception.

Keywords: space, light, illusion, human body, sculpture

* Assistant Professor, Ph.D.

หลักการและเหตุผล

สำรวจประติมากรรมที่เกี่ยวข้อง

ประติมากรรมตั้งแต่อดีตหลายพันปี โดยเฉพาะประติมากรรมที่เป็นภาพแทนของกายคน มักให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์รูปทรงและมวลโดยให้ความสำคัญแก่ สเปซ เป็นประเด็นรอง¹ จวบจนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงได้มีประติมากรโมเดิร์นจำนวนหนึ่งเริ่มหันเหความสนใจจากมวล มาสู่สเปซ (Spear 1967, 36-71) ตัวอย่างที่น่าสนใจ เช่น ผลงานของประติมากร นามกาบอ (Naum Gabo) ผู้ริเริ่มใช้ระนาบของวัสดุแผ่นบางทั้งทึบแสงหรือโปร่งแสง มาใช้เป็นองค์ประกอบที่ทำหน้าที่กำหนดขอบเขตของสเปซซึ่งก่อตัวขึ้นเป็นภาพแทนของกายคน หรือ อเล็กซานเดอร์ อาร์ชิเพนโก (Alexander Archipenko) เฮนรี มัวร์ (Henry Moore) หรือ บาร์บารา เฮปเวิร์ธ (Barbara Hepworth) สามประติมากรผู้ริเริ่มแทนที่มวลกายของมนุษย์ด้วยสเปซกลวงซึ่งถูกโอบล้อมด้วยมวล หรือรูปเว้า (concave)² ซึ่งนับว่าเป็นการกำหนดขอบเขตของสเปซในทางประติมากรรมด้วยเช่นกัน

แสงเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการมองเห็นของคนเรา โดยที่ในหลายศาสนา เช่น พราหมณ์ หรือ คริสต์ กล่าวว่า แสงเป็นหนึ่งในสิ่งแรกที่เกิดขึ้นก่อนการกำเนิดของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะในจิตรกรรม จิตรกรหลายยุคพยายามควบคุมแสงในภาพ และบันทึกภาพของแสง เช่น จิตรกรรมโดยศิลปินสมัยเรเนอซองส์ มิเกลแองเจโล เมริซิ ดา คาราวัจจิโอ (Michelangelo Merisi da Caravaggio) ผู้ริเริ่มจัดแสงในภาพโดยมีส่วนมืดและสว่างที่แตกต่างอย่างรุนแรง(chiaroscuro) หรือจิตรกรรมในกระแสศิลปะอิมเพรสชันนิสม์ (Impressionism) ที่พยายามบันทึกแสง (และสี) ของทิวทัศน์ในช่วงเวลาสั้น ๆ ด้วยวิธีการวาดภาพ

และลงสีอย่างรวดเร็วฉับไว จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของจิตรกรรมในแนวทางนี้ อย่างไรก็ตามในทางประติมากรรม กลับไม่มีประติมากรใส่ใจการควบคุมแสงมากนัก จวบจนช่วงกลางคริสต์ทศวรรษที่ 1960s ที่ศิลปินกลุ่มหนึ่งในแคลิฟอร์เนียได้ สหรัฐอเมริกา ซึ่งถูกขนานนามว่า กลุ่มแสงและสเปซ (Light and Space Movement) ประกอบไปด้วยศิลปินหลายคน โดยหนึ่งในนั้นคือ เจมส์ เทอร์เรลล์ (James Turrell) ได้เริ่มทำงานทดลองเพื่อสร้างงานที่ควรรวมเอาแสงและสเปซเข้าด้วยกัน จนถึงจุดที่แสงและสเปซสามารถสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมาได้ ยกตัวอย่างเช่น ชุดงานทดลองของเทอร์เรลล์ ชื่อ ‘Cross-Corner Projections’, 1966-1969 เช่น *Afrum-Proto*, 1966 (ภาพที่ 1) ซึ่งใช้เครื่องฉายแสงความสว่างสูงฉายลงไปที่มุมของห้องมืด ทำให้ผู้ชมเห็นเป็นรูปทรง

ภาพที่ 1 James Turrell, *Afrum-Proto*, 1966, แสงจากหลอดขึ้นอนฉายบนผนัง

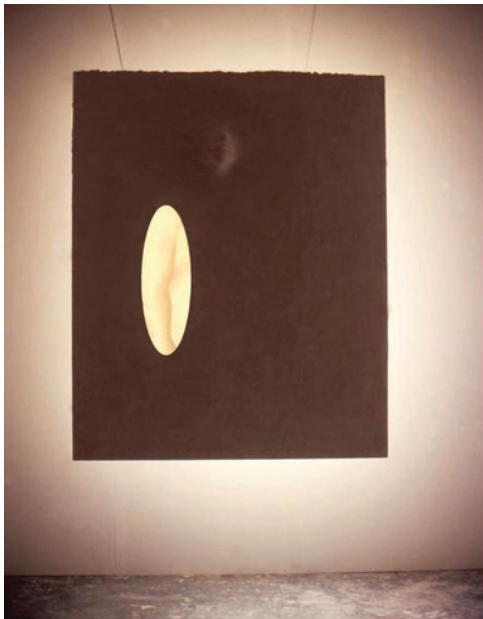
¹ ในที่นี้ ผู้วิจัย เลือกทับศัพท์คำว่า space โดยเขียนว่า สเปซ เพราะคำที่มีใช้ในภาษาไทย ส่วนใหญ่ เช่น ที่ว่าง หรือ พื้นที่ มีความหมายไม่ครอบคลุมคำว่า space

² พึงสังเกตว่า ประติมากรรมมักมีส่วนที่เป็นรูปนูน (convex) เป็นส่วนใหญ่

ลูกบาศก์ทรงสามมิติ เรื่องแสงและลอยอยู่ในสเปซของมุมห้อง ผู้ชมงานต้องเข้าไปใกล้กำแพงฝั่งใดฝั่งหนึ่งมาก ๆ จึงจะเห็นมุมที่เปลี่ยนไปจนเห็นว่า รูปที่ตนเห็นนั้นไม่ใช่วัตถุ หากแต่เป็นเพียงแสงตกกระทบผนัง เมื่อผู้ชมเคลื่อนที่ไปรอบ ๆ รูปลูกบาศก์นั้นก็ค่อย ๆ หมุนเปลี่ยนมุมไปตามผู้ชมอย่างต่อเนื่องเช่นกัน เนื่องจากลักษณะจำเพาะที่เป็นสเปซซึ่งมีแสงเรื่องรองในงานของเทอร์เรลล์ งานส่วนใหญ่ของเขาจึงถูกมองว่า เป็นงานที่ไม่ใช่วัตถุ สเปซในงานของเขาถูกกำหนดด้วยแสงและผนังที่สร้างขึ้นอย่างจำเพาะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า งานชิ้นนี้เกิดจากส่วนเว้าในสถาปัตยกรรม ที่ศิลปินบรรจงควบคุมการให้แสงอย่างแม่นยำ จนเกิดผลทางการลวงตาดังกล่าว

ผลงาน *Afrum-Proto*, 1966 ของเทอร์เรลล์ เป็นฐานคิดสำคัญให้ผู้วิจัยทำงานวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิต ใน

ระหว่าง พ.ศ. 2539-2543 เรื่อง *Space Animated by Light as a Metaphor for the Human Body*³ ซึ่งว่าด้วยการใช้สเปซ ในฐานะภาพแทน (representation) ของร่างกายมนุษย์โดยใช้แสงเป็นองค์ประกอบสำคัญ ทั้งนี้ งานวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิตชิ้นนี้ มุ่งเน้นการ สร้างสเปซด้วยวัสดุทึบแสงที่มีลักษณะเว้า (concave) เป็นส่วนใหญ่ คล้ายกับเป็นแม่พิมพ์ของร่างกายมนุษย์ โดยผู้วิจัยบัญญัติคำว่า counter-form sculpture/installation เพื่อใช้เรียกประเภทของประติมากรรม ดังกล่าว ซึ่งเป็นประติมากรรมสามมิติ ที่มีรูปทรงส่วนใหญ่ เว้าเข้าไป และเมื่อให้แสงอย่างเหมาะสม ผู้ชมจะเห็นภาพลวงตาทำให้ประติมากรรมที่เวลานั้น กลายเป็นรูปทรงนูนขึ้นมา (ภาพที่2) โดยผู้วิจัยบัญญัติชื่อภาพลวงตาประเภทนี้ว่า counter-form illusion

ภาพที่ 2 ประติมากรรมสร้างสรรค์โดยผู้วิจัย เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิตชื่องาน: *Suspended Body 1* ปีที่สร้าง: ค.ศ. 1997 (พ.ศ. 2540) วัสดุ: เรซินเสริมใยแก้ว ขนาด: 140 x 100 x 60 ซม.

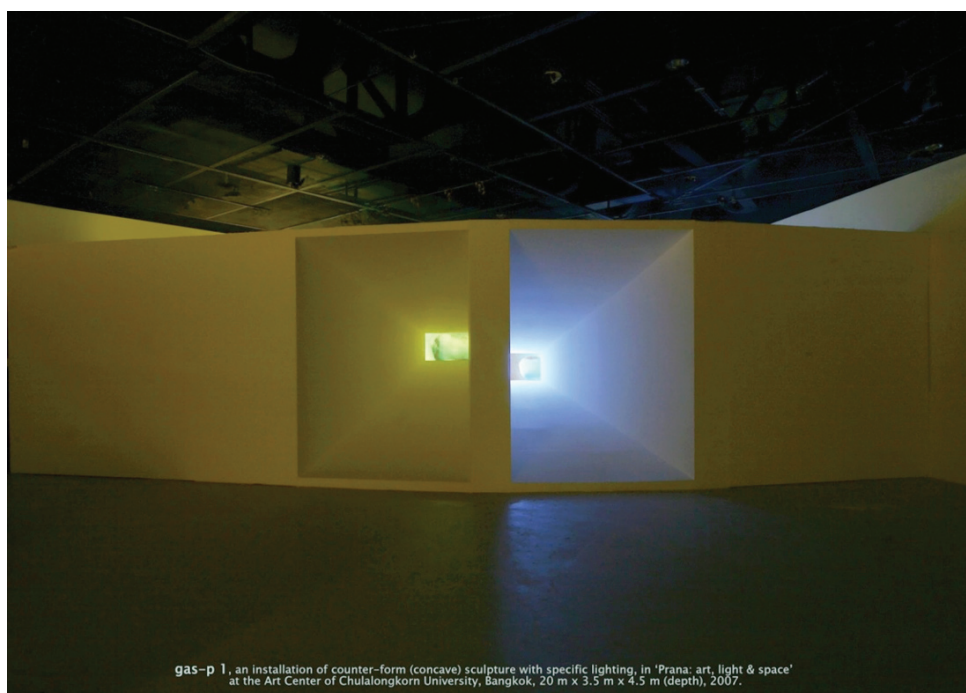
³ Pattanopas, T., "Space Animated by Light as a Metaphor for the Human Body" (PhD diss., Cheltenham & Gloucester CHE, UK, 1999).

ในปี พ.ศ. 2550 ผู้วิจัยอาศัยงานวิจัยระดับคุณวุฒิบัณฑิตดังกล่าวเป็นฐานความรู้ในการสร้างงานประติมากรรมชื่อ *gas-p 1* (ภาพที่ 3) ซึ่งถูกสร้างขึ้นจำเพาะสำหรับหอศิลป์วิทยานิทัศน์ ที่ชั้น 7 ของสถาบันวิทยบริการ (ชื่อในขณะนั้น) ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในนิทรรศการ *Prana* ซึ่งมีรองศาสตราจารย์ กมล เผ่าสวัสดิ์ และอาจารย์ ดร.ไบรอัน เคอร์ติส (Brian Curtin) ร่วมกันเป็นภัณฑารักษ์ โดยคัดเลือกศิลปินรวม 4 คน จาก สิงคโปร์ เวียดนาม และ ไทย และผู้วิจัยเป็นหนึ่งในนั้น นิทรรศการดังกล่าวสำรวจการใช้แสงและสเปซ เป็นองค์ประกอบสำคัญในงานศิลปะ ผลงาน *gas-p 1* ประสบความสำเร็จในการสร้างประสบการณ์ลวงตาให้แก่ผู้ชม ซึ่งรู้สึกถูกดึงดูด

เข้าไปพินิจประติมากรรมซึ่งติดตั้งอยู่ที่ปลายอุโมงค์ทั้งสอง พึงสังเกตว่า แสงโดยรอบงานชิ้นนี้ค่อนข้างน้อย ซึ่งมีส่วนสำคัญทำให้ผลงานชิ้นนี้ประสบความสำเร็จ⁴ แต่ในขณะเดียวกันก็หมายความว่า ผลงานชิ้นนี้ ไม่สามารถแสดงในที่ซึ่งมีแสงสว่างมาก ซึ่งเป็นสภาพแสงที่พบได้บ่อยของนิทรรศการศิลปะทั่ว ๆ ไป

คำถามของผู้วิจัย

ผู้วิจัยพบว่า ประติมากรรม counter-form sculpture/installation มีข้อจำกัดค่อนข้างมากในการจัดนิทรรศการ

gas-p 1, an installation of counter-form (concave) sculpture with specific lighting, in 'Prana: art, light & space' at the Art Center of Chulalongkorn University, Bangkok, 20 m x 3.5 m x 4.5 m (depth), 2007.

ภาพที่ 3 ประติมากรรม/installation สร้างสรรค์โดยผู้วิจัย ชื่องาน: *gas-p 1* ปีที่สร้าง: ค.ศ. 2007 (พ.ศ. 2550)
วัสดุ: เรซินเสริมใยแก้ว โครงสร้างไม่สำหรับอุโมงค์ และอุปกรณ์ให้แสงจำพวกหลอดเผาไส้โลหะ
ขนาด: 350 (สูง) x 2000 (กว้าง) x 450 (ลึก) ซม.

⁴ ผลงานชิ้นนี้ได้รับการคัดเลือกจาก Professor Andrew Stahl แห่ง Slade School of Art, University College London, ให้ร่วมแสดงอีกครั้ง ในชื่อ *gas-p 2* ในนิทรรศการ MD3: fragility & monumentality ที่หอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานครในปี ค.ศ. 2009 (พ.ศ. 2552) โดยในครั้งนั้น ผู้วิจัยปรับเปลี่ยนโครงสร้างอุโมงค์ให้เหมาะกับพื้นที่ของหอศิลป์ซึ่งมีเพดานสูงถึง 6 เมตร

ด้วยเหตุว่าจำเป็นต้องใช้พื้นที่ค่อนข้างใหญ่ และจำเป็นอย่างยิ่งที่แสงโดยรอบบริเวณที่จัดนิทรรศการต้องค่อนข้างมืดทึบ นอกจากนั้น งานเหล่านั้นยังถูกวิพากษ์ว่าอุโมงค์ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมการมองของผู้ชมมีลักษณะเป็นส่วนเกินจากตัวประติมากรรม ข้อจำกัดและข้อวิพากษ์ดังกล่าว เป็นจุดเริ่มต้นของงานวิจัยเรื่องอุโมงค์เรือรอง-อุปลักษณ์ของกายคน ซึ่งผู้วิจัยตั้งคำถามของการวิจัยว่า

“เป็นไปได้หรือไม่ ที่จะสร้างประติมากรรมว่าด้วยสเปซที่เป็นภาพแทนกายคนที่มีแสงเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยบีบอัดประติมากรรมนั้นในปริมาตรไม่มากนัก และสามารถจัดแสดงได้ในสภาพแสงค่อนข้างสว่าง”

ทั้งนี้ อาจขยายความคำถามของงานวิจัยข้างต้น ในแง่มุมของการปฏิบัติงานได้ว่าเจตจำนงหลักของผู้วิจัยคือต้องการแสวงหาหนทางที่จะผลักดันความคิดทางประติมากรรมให้อุโมงค์ซึ่งเคยเป็นเพียงส่วนประกอบในการควบคุมแสงและตำแหน่งที่ผู้ชมยืนมองงานประติมากรรม ให้เพิ่มความสำคัญจนกลายเป็นประติมากรรมโดยตัวของมันเอง ด้วยวิธีการบีบอัดลดขนาดอินสตอลเลชัน (installation) ซึ่งเคยมีขนาดใหญ่ถึงกับอาจนับได้ว่าเป็นส่วนของสถาปัตยกรรมภายในหอศิลป์ลงเหลือเป็นประติมากรรมลอยตัว (in-the-round sculpture) หรือประติมากรรมสำหรับติดผนัง (wall sculpture) โดยประติมากรรมเหล่านี้จะมีอุโมงค์เป็นส่วนประกอบสำคัญอยู่ภายใน โดยผู้วิจัยหวังว่าจะเคลื่อนย้ายประติมากรรมที่เกิดจากงานวิจัยนี้ได้ไม่ยากนักและสามารถจัดแสดงผลงานเหล่านี้ได้ในหอศิลป์ที่มีสภาพแสงค่อนข้างสว่างด้วยแนวคิดดังกล่าวส่งผลทำให้งานประติมากรรมที่ถูกพัฒนาขึ้นใหม่นี้ประกอบด้วยสองส่วนหลัก ส่วนแรกคือส่วนอุโมงค์ที่บรรจุอยู่ภายในของประติมากรรมและส่วนหลังคือเปลือกหรือรูปทรงภายนอกของประติมากรรมทั้งสองส่วนอาจถูกออกแบบให้มีความสัมพันธ์ต่าง ๆ กันทั้งในเชิงรูปลักษณ์วัสดุและความหมายซึ่งนำไปสู่คำถามในเชิงปฏิบัติว่า ทั้งส่วน

อุโมงค์ภายใน และส่วนเปลือกภายนอกของประติมากรรมควรมีลักษณะเช่นไร และจะใช้เทคนิคอย่างไรในการผนวกเอาแสงเข้าเป็นส่วนประกอบสำคัญภายในประติมากรรมที่จะสร้างขึ้นใหม่ในโครงการวิจัยนี้

บริบทอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

ในเชิงความหมาย งานวิจัยนี้ต้องการขับเคลื่อนการทำงานสร้างสรรค์ประเภทประติมากรรมของผู้วิจัย ให้ก้าวไปเกินกว่าการนำเสนอภาพแทนรูปกายภายนอกของคน ไปสู่ส่วนอื่น ๆ ของร่างกาย โดยเฉพาะมุ่งสำรวจภาพแทนอวัยวะที่อยู่ภายในร่างกายคน ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ยังมีศิลปินจำนวนน้อยมากที่ทำประติมากรรมซึ่งนำเสนอภาพหรือเรื่องราวเกี่ยวกับส่วนภายในของร่างกาย

ที่มาของความสนใจนี้มาจากการที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ผู้วิจัยเริ่มมีอาการความดันโลหิตสูงและโปแตสเซียมในเลือดต่ำอย่างต่อเนื่อง โดยแพทย์สันนิษฐานว่าอาจมีเนื้องอกที่ต่อมหมวกไต (Primary aldosteronism) หลังจากนั้นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านต่อมไร้ท่อใช้เวลาร่วมสามปีในการตรวจอย่างละเอียด จนนำไปสู่การผ่าตัดเอาเนื้องอกนั้นออกในปี พ.ศ. 2553 นี่เป็นที่มาของความสนใจภาพขยายของส่วนเล็ก ๆ ของร่างกาย เช่น เนื้อเยื่อ หรือพื้นผิวของอวัยวะภายใน โดยใช้ประสบการณ์ป่วยของตนเองมาเป็นจุดเริ่มต้นในการทำงาน

ประเด็นที่สำคัญในเชิงแนวคิด ผู้วิจัยสนใจสเปซภายในร่างกาย ในแง่ของความเปราะบาง ซึ่งเป็นปกติของร่างกายของทุกผู้ทุกคน และพยายามสร้างสเปซที่เป็นภาพแทนของสภาวะอันเปราะบางที่วอนัน ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมต่อหน้าผู้ชม โดยผู้วิจัยกำหนดว่า ประติมากรรมที่เกิดขึ้นในงานวิจัยนี้ จะใช้อุโมงค์เป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏขึ้นซ้ำ ๆ (motif) โดยอุโมงค์นั้นจะถูกบรรจุอยู่ภายในเปลือกของประติมากรรมที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก อุโมงค์นั้นจะทำหน้าที่เป็นเครื่องกำหนดขอบเขตของสเปซ และเป็นรูปธรรมของความกลวงเปล่า ซึ่งอาจโน้มน้าวผู้ชมให้สำรวจว่าร่างกายของทุกคนล้วนไม่จีรัง โดยมีกร

ออกแบบแสงอย่างประณีต เพื่อให้ภายในอุโมงค์เหล่านั้น
เรืองรองขึ้น

นอกจากนี้ การที่ประติมากรรมทุกชิ้นในการวิจัยนี้
ประกอบด้วยสเปซภายใน และเปลือกที่ห่อหุ้มสเปซนั้น
อยู่ภายนอก ย่อมเป็นปัญหาในทางประติมากรรมที่ผู้วิจัย
จำต้องค้นหารูปทรงและพื้นผิวที่เหมาะสม ทั้งนี้ในทุก
การทดลองในงาน ผู้วิจัยเริ่มจากความคิดเกี่ยวกับรูปทรง
ซึ่งมีความหมาย มีที่มา จากเรื่องราวที่ผู้วิจัยสนใจ และใน
ขณะเดียวกันเรื่งราวนั้นก็อาจอยู่ในความทรงจำของ
ผู้คน จำนวนหนึ่งอยู่แล้ว ในบางการทดลอง เป็นการเริ่มใหม่
ทั้งสเปซภายในและรูปทรงภายนอก บางครั้งเป็นการนำเอา
รูปทรง (หรือเปลือกเดิม) มาทดลองใช้กับสเปซที่สร้าง
ขึ้นใหม่ และบางครั้งก็เป็นการเอาสเปซที่สร้างไว้ในกา
รทดลองก่อนหน้านี้ มาทดลองใส่ในรูปทรงใหม่ซึ่งปรับเปลี่ยน
จากเดิม ในเชิงเทคนิค สัดส่วน หรือ วัสดุ

ในเชิงเทคนิค ผู้วิจัยต้องการค้นหาวิธีการใช้อุโมงค์เพื่อ
นำพาผู้ชมเข้าสู่สเปซที่แตกต่างจากโลกภายนอกอย่าง
สิ้นเชิง สเปซที่สร้างสรรค์ขึ้นนี้ จะต้องมีความค่อนข้างเล็ก
ถึงเล็กมาก แต่ต้องให้ผู้ชมรู้สึกราวกับว่าสเปซนั้นมี
ความลึกอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นการมองเห็นที่ขัดแย้งกับความ
จริงทางกายภาพภายนอกของประติมากรรมซึ่งมีขนาดไม่
ใหญ่นัก นอกจากนี้ ในการทดลองทุกครั้ง ผู้วิจัยผนวกเอา
องค์ประกอบของแสงเข้ามาร่วมด้วยเสมอ เพื่อส่งเสริมให้
สเปซของอุโมงค์ “ทำงาน” ต่อการมองเห็นของผู้ชมได้
อย่างเต็มที่

วิธีวิทยาวิจัยและกระบวนการ สร้างสรรค์

ขั้นตอนของงานวิจัยชิ้นนี้เริ่มจากการสืบค้นเอกสาร
ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของงานวิจัย โดยเฉพาะ
ประติมากรรมที่เป็นรูปกายคน ซึ่งมีสเปซและแสงเป็น

องค์ประกอบสำคัญ เพื่อหาช่องว่างทางการวิจัย นำไปสู่
การทดลองสร้างประติมากรรมต่าง ๆ ขึ้นมาเป็นวัตถุ
สำหรับการวิจัย การทดลองแต่ละครั้ง นำไปสู่การ
วิเคราะห์ ทำความเข้าใจผลที่เกิดขึ้นจากประติมากรรม
นำไปสู่ความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา
อันสามารถนำไปใช้พัฒนาเป็นประติมากรรมในการ
ทดลองถัดไป และเมื่อประมวลผลการทดลองทั้งหมดเข้า
ด้วยกัน นำไปสู่ข้อสรุปเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไป
สร้างสรรค์งานประติมากรรมอย่างต่อเนื่องได้ในภายหลัง

วิธีวิทยาวิจัยนี้ เรียกกันว่า practice-based research
หรือ studio research ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในวงวิชาการทาง
ด้านศิลปะและการออกแบบในสหราชอาณาจักรเป็น
ประเทศแรกและในภายหลังแพร่หลายไปในประเทศอื่น ๆ
ดังมีอธิบายไว้อย่างชัดเจนในบทความของ ‘Research in
Art and Design’ โดยอดีตอธิการบดีของราชวิทยาลัย
ศิลปะ (Royal College of Art) ในกรุงลอนดอน คือ เซอร์
คริสโตเฟอร์ เพรย์ลิง⁵ ประเด็นสำคัญของวิธีวิทยาดัง
กล่าว อยู่ที่กระบวนการผลิตงานสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็น
“วัตถุของการวิจัย” กล่าวคือ ผู้วิจัย ศึกษางานสร้างสรรค์
ของตนเอง เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในประเด็นที่ทำ
วิจัย โดยความเข้าใจนี้จะเพิ่มพูนขึ้นด้วยการผลิตงาน
สร้างสรรค์เพิ่มขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาที่พบเจอในระหว่าง
ทำการวิจัย นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ในที่สุด ในกรณี
ของงานวิจัยนี้ วัตถุของการวิจัยคือ บรรดาประติมากรรม
ที่เกิดจากงานวิจัยนี้

กระบวนการสร้างสรรค์ในงานวิจัยชิ้นนี้ ประกอบด้วยกา
รทดลอง 10 ครั้ง ซึ่งใช้เวลากว่า 10 ปี กล่าวคือ เริ่มดำเนิ
การตั้งแต่ พ.ศ. 2550 (ค.ศ. 2007) จนถึง พ.ศ. 2559
(ค.ศ. 2016) แต่ละการทดลองเป็นกระบวนการสร้างสรรค์
ย่อยที่ปรากฏผลเป็นงานประติมากรรม 1 ชิ้น หรือหลาย
ชิ้น หรือ สำเร็จออกมาเป็นหุ่นจำลองต่าง ๆ ในการทดลอง
แต่ละครั้ง ให้ผลเป็นข้อสรุปทั้งในเชิงความหมายและใน
เชิงเทคนิคที่ถูกประมวลแล้วนำไปสู่การทดลองครั้งต่อไป

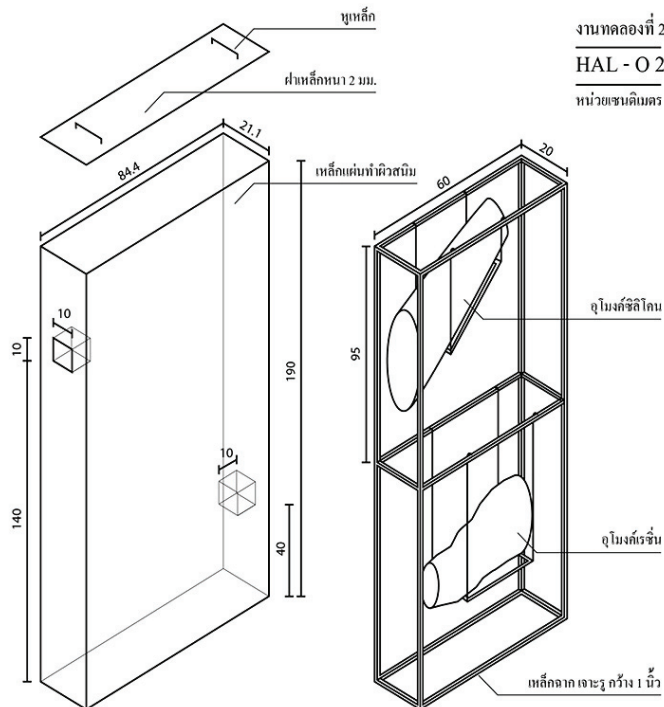
⁵ Frayling, C., “Research in Art and Design,” *Royal College of Art Research Papers* 1 1, 1 (1993): 3-9.

ตัวอย่างของการทดลอง

ด้วยข้อจำกัดของเนื้อที่ในวารสาร จึงเป็นไปได้ที่จะอธิบายถึงทุกการทดลองในการวิจัยนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกเฉพาะการทดลองที่มีนัยยะสำคัญต่อพัฒนาการของงานวิจัยนี้มาอธิบาย ซึ่งอาจแบ่งได้เป็นสองช่วง ช่วงแรกเป็นการพัฒนาอุโมงค์ที่มีลักษณะสอบเข้าทุกทาง เพื่อลวงตาให้ผู้ชมรู้สึกว่ายูโมงค์นั้นมีความลึกกว่ากายภาพจริงของอุโมงค์เหล่านั้น ช่วงหลังเป็นการนำเอาระบบที่คล้ายคลึงกับกล้องปริทรรศน์เข้ามาประยุกต์กับอุโมงค์เพื่อยกระดับการลวงตาให้ผู้ชมรู้สึกว่ายูโมงค์ภายในของประติมากรรมมีความลึกเกินกว่าขนาดของประติมากรรมที่มองเห็นจากภายนอก

ในช่วงแรกของการวิจัย แนวคิดของผู้วิจัยคือ สร้างเปลือกของประติมากรรมโดยอ้างอิงถึงวัตถุหลักในภาพยนตร์เรื่อง *2001: A Space Odyssey* (ค.ศ. 1968-พ.ศ. 2511)

ของผู้กำกับภาพยนตร์เรื่องนามคือ สแตนลีย์ คูบริก (Stanley Kubrick) ซึ่งสร้างจากนวนิยายวิทยาศาสตร์ชื่อเดียวกันกับภาพยนตร์ ซึ่งประพันธ์โดย อาร์เธอร์ ซี คลาร์ก (Arthur C. Clarke) (ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1957-พ.ศ. 2500) วัตถุประหลาดดังกล่าวมีชื่อรู้จักกันทั่วไปว่า เดอะโมนอลิธ (the Monolith) ซึ่งในที่นี้จะใช้ชื่อภาษาไทยว่า แท่งโมนอลิธ ในภาพยนตร์เรื่องนี้ แท่งโมนอลิธมีลักษณะเป็นวัตถุทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีสัดส่วน 1 : 4 : 9 ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นสัดส่วนภายนอกของประติมากรรมบางชิ้นในงานวิจัยนี้ ในภาพยนตร์ ผิวของแท่งโมนอลิธ มีลักษณะเรียบสนิท ด้านสนิท ไม่สะท้อนแสงใด ๆ เลย ทำให้มีลักษณะเป็นวัตถุที่จับต้องคล้ายกับว่าไม่อาจแตกสลายหรือเป็นไปไม่ได้ที่จะเจาะทะลุลงเข้าไปภายในได้ มีนักวิจารณ์ภาพยนตร์พยายามตีความหมายของแท่งโมนอลิธกันไปอย่างหลากหลาย หนึ่งในนั้นก็คือ แท่งโมนอลิธอาจเป็นสัญลักษณ์แทนความจริงอันสมบูรณ์ หรือจากมุมมองทางศาสนาก็เป็นสัญลักษณ์แทนการดำรงอยู่ของพระเจ้า

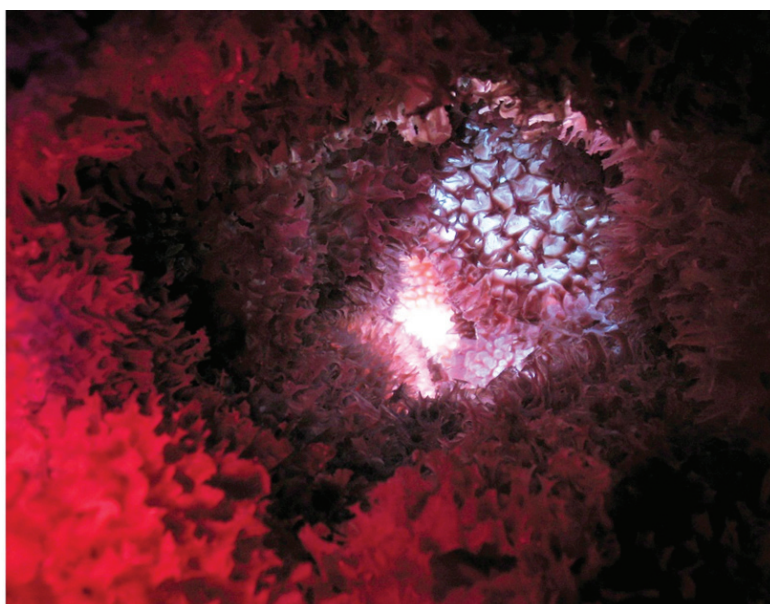

ภาพที่ 4 งานเขียนแบบโครงสร้าง ภายนอกและภายใน สำหรับงานทดลองที่ 2 ชื่องาน: HAL-O2 ปีที่สร้าง: ค.ศ. 2007 (พ.ศ. 2550) วัสดุ: เหล็ก ซิลิโคน เรซิน หลอด LED ขนาด: 190 x 84.4 x 21.1 ซม.

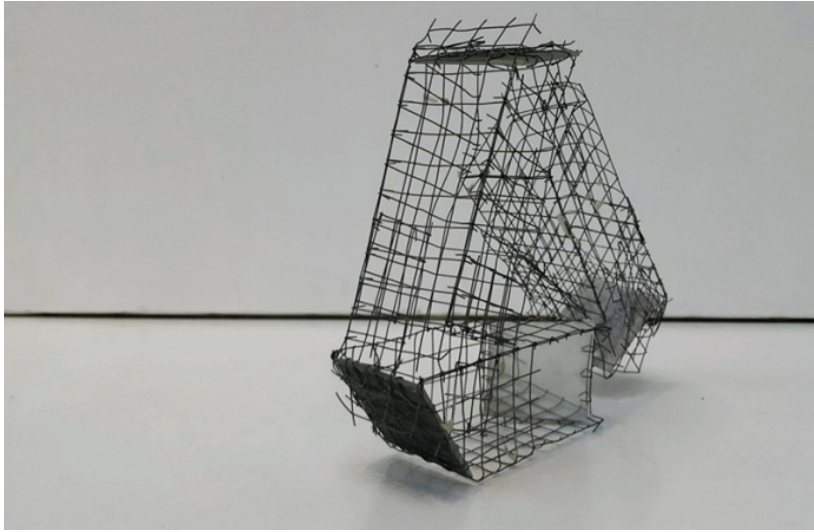
ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยต้องการสร้างประติมากรรมที่เป็นภาพจำลองของแท่งโมโนลิธที่ดูคล้ายที่บตัน แต่กลับถูกเจาะทะลวง (penetrate) เพื่อเผยให้เห็นสเปซภายในที่ก่อตัวขึ้นจากองค์ประกอบที่ดูคล้ายเนื้อเยื่อของอวัยวะภายในของสิ่งมีชีวิต (ภาพที่ 4 และ 5) การที่ผู้ชมจำเป็นต้องเอาหน้าแนบชิดกับช่องมองที่อยู่บนเปลือกของประติมากรรม เป็นการจำกัดขอบเขตของการมองเห็นของผู้ชม เอื้อให้เกิดการลวงตาว่าสเปซภายในที่มองเห็นผ่านช่องมองนั้นมีขนาดใหญ่โอฬารและลึกเกินกว่าความเป็นจริง ภายในอุโมงค์มีแสงที่เกิดจากการจัดวางหลอดไดโอดเปล่งแสง (LED) อย่างประณีตบรรจง เพื่อจัดองค์ประกอบภายในอุโมงค์นั้นให้เกิดผลรวมกับผู้ชมเห็นสเปซของสถานที่ซึ่งเต็มไปด้วยปริศนาทอดยาวลึกเข้าไปและหายลับไปในที่ว่างอันเรืองรองอยู่ภายใน

หลังจากการทดลองที่ 3 ผู้วิจัยเริ่มมีความคิดที่จะผนวกเอาระบบของกล้องปริทรรศน์เข้าไปในอุโมงค์ของประติมากรรม เพื่อสร้างภาพลวงตาว่าอุโมงค์นั้นมีความลึกมาก ทั้ง ๆ ที่อุโมงค์ถูกบรรจุอยู่ในประติมากรรมที่มีความหนาไม่มาก (ประติมากรรมที่สร้างขึ้นในโครงการนี้

หนาไม่เกิน 35 เซนติเมตร) ที่ขัดแย้งกับขนาดภายนอกของประติมากรรมซึ่งมีความหนาไม่มากนัก แนวคิดนี้ นำไปสู่การทดลองสร้าง “กล้องปริทรรศน์สะท้อนภายในตัวเอง” (self-reflective periscope) อนึ่ง กล้องปริทรรศน์ (periscope) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการส่องดูพื้นที่ที่อยู่เหนือระดับสายตา คล้ายกับระบบกล้องที่ใช้ในเรือดำน้ำ เพื่อส่องลาดตระเวนขึ้นมาเหนือผิวน้ำ จุดแตกต่างของกล้องปริทรรศน์สะท้อนภายในตัวเองอยู่ที่ระบบกล้องที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นใหม่นี้ ไม่ได้ส่องออกไปเพื่อสำรวจโลกภายนอก แต่อาศัยกระจกเงาติดตั้งภายในอุโมงค์ขนาดเล็ก เพื่อสะท้อนภาพภายในอุโมงค์ที่ขดตัวอยู่ภายในประติมากรรม สะท้อนภาพเหล่านั้นกลับมาที่ช่องมองซึ่งโดยนัยก็คือการหันกล้องเข้ามาสำรวจภายในร่างกายตนเอง กล้องปริทรรศน์สะท้อนภายในตัวเอง (self-reflective periscope) (ภาพที่ 6) มีนัยยะสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการในงานวิจัยนี้ เนื่องจากเป็นเครื่องมือที่สามารถนำพาผู้ชมเข้าไปสัมผัสสเปซในมิติใหม่เป็นมิติที่อยู่ภายในประติมากรรมและเป็นอุปลักษณะของกายคน ที่เกินกว่าความคาดหวังของผู้ชมที่คาดเดาสเปซภายในจากรูปลักษณะและขนาดภายนอกของประติมากรรม

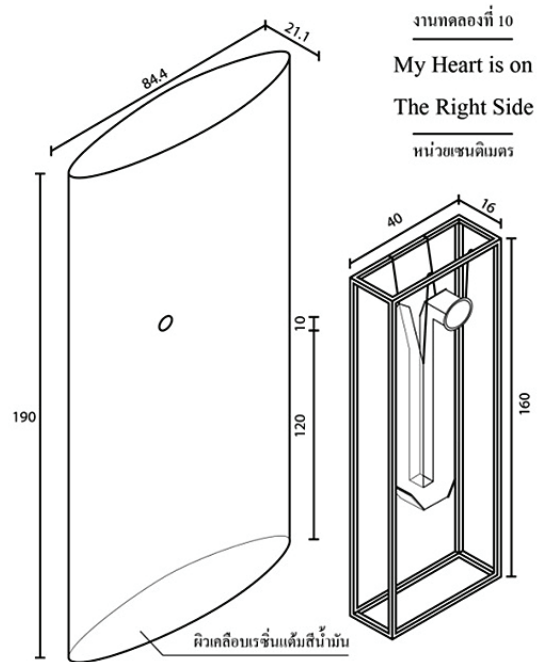
ภาพที่ 5 การทดลองที่ 2 (ภาพซ้าย) ภายนอกของประติมากรรม (ภาพขวา) ภายในอุโมงค์ด้านบนของประติมากรรม
ชื่องาน: HAL-O2 ปีที่สร้าง: ค.ศ. 2007 (พ.ศ. 2550) วัสดุ: เหล็ก ชิลิโคน เรซิน หลอด LED ขนาด: 190 x 84.4 x 21.1 ซม.

ภาพที่ 6 ภาพถ่ายต้นแบบของกล่องปริทรรศน์สะท้อนภายในตัวเอง ซึ่งวางกระจากเงา 4 ขึ้นตามตำแหน่งการหักมุมของโครงสร้าง ลวดกรงไก่ เพื่อสะท้อนสเปกภายในของโครงสร้างตลอดทั้งความยาวของอุโมงค์

พึงอธิบายในที่นี้ด้วยว่า ในช่วงแรกผู้วิจัยยังไม่เข้าใจกลไก การสะท้อนภายในตัวเองได้ดีนัก จึงกำหนดมุมมองศาคของ กระจากโดยคาดเดาเอาจากภาพที่เห็นที่ช่องมอง แล้วปรับ มุมกระจากไปจนสามารถสะท้อนภาพภายในอุโมงค์ได้ลึก ที่สุดเท่าที่จะทำได้ (ตัวอย่างเช่น ภาพที่ 4) ซึ่งผู้วิจัยพบ ว่า เกิดความคลาดเคลื่อนได้ง่าย อย่างไรก็ตาม ในภาย หลังผู้วิจัยค้นพบว่า มุมที่ให้ผลดีที่สุดสำหรับระบบนี้คือ 45 องศา ต่อกันไปเรื่อย ๆ (ตัวอย่างเช่น การทดลองที่ 10 ในภาพที่ 7 และ 8) ส่งผลในการสะท้อนภายในอุโมงค์ เพิ่มประสิทธิภาพมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ระบบกล่องปริทรรศน์สะท้อนภายในตัวเอง ถูกพัฒนา ควบคู่กับการพัฒนาด้านนอกของประติมากรรม ผ่านการ ทดลองจำนวนมาก ซึ่งประกอบกับการทดลองขนาด สัดส่วน และวัสดุต่าง ๆ ในที่สุดกระบวนการสร้างสรรค์ของ งานวิจัยนี้ก็จบลงที่การทดลองที่ 10 (ภาพที่ 7 และ 8) ซึ่งยังอาศัยสัดส่วนของแท่งโมโนลิธเป็นจุดเริ่มต้น หากแต่ ปรับขอบด้านข้างให้สอบแหลมเข้าหากัน เพื่อให้ผู้ชมรู้สึก ว่าประติมากรรมนี้บางกว่าความเป็นจริง ซึ่งจะส่งผลให้ ผู้ชมรู้สึกขัดแย้งกับความลึกของอุโมงค์ภายใน ที่ผู้ชมเห็น ได้จากช่องเปิดด้านหน้าประติมากรรม

ภาพที่ 7 งานเขียนแบบแสดงโครงสร้างภายนอกและภายใน สำหรับชิ้นงานทดลองที่ 10.2 ชื่องาน: My Heart is on the Right Side ปีที่สร้าง: ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) วัสดุ: แผ่นเหล็ก ลวดกรงไก่ เกสรดอกไม้ปลอม ขนาด: 190 x 84.4 x 21.1 ซม.

อภิปรายการทดลอง

ดังที่อธิบายก่อนหน้านี้แล้วว่า การวิจัยนี้ใช้วิธีวิทยาวิจัยแบบ practice-based research สำคัญของการวิจัยนี้จึงอยู่ที่ กระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วยสามส่วน

ส่วนแรกคือ การออกแบบอูโมงค์ในฐานะที่เป็นภาพแทนภายในของร่างกายคน โดยผู้วิจัยสร้างอูโมงค์โดยใช้องค์ประกอบที่มีลักษณะคล้ายส่วนของอวัยวะภายในมาประกอบกันเป็นผนังภายในอูโมงค์ ซึ่งทำให้สเปซที่สร้างขึ้นมีลักษณะคล้ายส่วนของสิ่งมีชีวิตมากขึ้น มีส่วนโค้งส่วนเว้าอย่างสลับซับซ้อน มีลักษณะ organic โดยเฉพาะรายละเอียดพื้นผิว ซึ่งมีการทดลองในเชิงวัสดุ และวิธีการขึ้นรูปพื้นผิวเหล่านั้น อย่างหลากหลาย

สิ่งที่ผู้วิจัยพบว่าน่าสนใจมากที่สุดก็คือ การที่ผู้วิจัยตั้งใจสร้างสเปซ organic เหล่านั้นจากจินตนาการล้วนๆ แต่ปรากฏว่า ในการรับชมงานประติมากรรมที่เกิดจากการทดลองที่ 5 เป็นต้นไป ผู้ชมกว่าร้อยละเจ็ดสิบ สามารถเข้าใจได้ทันทีว่า สเปซเหล่านั้น ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเสมือนภาพขยายของอวัยวะภายใน เช่น เยื่อหุ้ม เซล หรือ ผนังของอวัยวะภายใน ฯลฯ แม้แต่ผู้ชมซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ เช่น ศัลยแพทย์ชาวบราซิล (จากนิทรรศการเดี่ยวของผู้วิจัยที่บราซิลในปี ค.ศ. 2009)⁶ และแพทย์ชาวอินเดียซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญโรคทางเดินอาหาร (จากนิทรรศการเดี่ยวของผู้วิจัยที่กรุงเทพฯ ในปี ค.ศ. 2013)⁷ ก็ยืนยันว่า สเปซที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับส่วนของอวัยวะภายในมาจริง ๆ คล้ายกับภาพที่แพทย์เหล่านั้นมองเห็นเมื่อส่องกล้องสำหรับส่องตรวจอวัยวะภายใน (endoscope) เข้าไปในร่างกายของผู้ป่วย

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า นี่อาจเป็นเพราะผู้วิจัยเคยประสบพบเห็นภาพทางการแพทย์มาจากสื่อต่าง ๆ ที่แพร่หลายไปทั่ว ทั้งโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์ แต่ในขณะเดียวกัน ก็เกิดคำถามเช่นกันว่า เพียงการเห็นผ่านตาก็น่าพอเพียงที่จะสนับสนุนให้การสร้างสรรค์เหล่านี้สำเร็จได้ถึงขนาดนี้ เป็นไปได้หรือไม่ว่า กระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะ ที่อาศัยจินตนาการเป็นพลังสร้างสรรค์สำคัญ สามารถช่วยให้ผู้วิจัยเพ่งพินิจจนเกิดภาพชัดเจนจากจินตนาการได้ถึงเพียงนี้

ส่วนที่สองคือ กลไกของสเปซภายในประติมากรรม พึงสังเกตว่า ในการทดลองที่ 1-3 ผู้วิจัยสนใจการสร้างสเปซที่สออบเข้าทุกทิศทาง เพื่อสร้างการลวงตาให้สเปซที่สร้างขึ้นดูลึกเกินความจริง ประกอบกับการสร้างช่องมอง (aperture) ให้ค่อนข้างเล็ก เพื่อบังคับให้ผู้ชมต้องเอาหน้าแนบกับประติมากรรมเพื่อส่องดูสเปซภายใน แต่ผลที่ได้จากการทดลองเหล่านี้ ไม่ก่อให้เกิดการลวงตาว่าสเปซภายในประติมากรรมมีความลึกมากนัก ต่อเมื่อเริ่มมีการทดลองสร้างกล่องปริทรรศน์สะท้อนภายในตัวเอง ผู้วิจัยพบว่า กลไกนี้สามารถสร้างผลทางการมองเห็นภาพลวงตาความลึกได้อย่างทรงพลัง ผลจากการสำรวจการรับรู้ของผู้ชม พบว่า ผู้ชมกว่าร้อยละ 90 รู้สึกว่าสเปซภายในประติมากรรมลึกมาก โดยเฉพาะในกรณีที่เป็นประติมากรรมติดผนัง ผู้ชมหลายคนพยายามค้นหาว่ามีห้องลึกอยู่ข้างหลังประติมากรรมหรือไม่ นับตั้งแต่ผู้วิจัยเริ่มผนวกกล่องปริทรรศน์สะท้อนภายในตัวเองเข้าไปในประติมากรรม ผู้ชมส่วนใหญ่รู้สึกว่ ทั้งๆที่ประติมากรรมแทบทุกชิ้นหนาไม่เกิน 35 เซนติเมตร แต่ผู้ชมกลับรู้สึกว่าสเปซภายในประติมากรรมเหล่านี้ ลึกเข้าไปหลายเมตรกับรู้สึกด้วยว่าสเปซเหล่านั้น มีขนาดใหญ่กว่ากายภาพภายนอกของประติมากรรม

⁶ Lapasini, S., BE Takerng Pattanopas - Interview Brussels TV international [Video File]. Accessed October 17, 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=ryR98WzRerI>.

⁷ "What I Don't Know That I Know," Curtin, B., Accessed October 17, 2013, <http://www.artinasia.com/galleryDetail.php?catID=9999&galleryID=592&view=7&eventID=21874>.

ในแง่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมงานศิลปะกับประติมากรรม จากการวิจัยนี้ อาจอธิบายได้ว่า เมื่อแรกที่ผู้ชมเข้าไปใน หอศิลป์ สิ่งแรกที่ผู้ชมเห็นก็คือ บรรดาประติมากรรมที่มี ลักษณะคล้ายแท่งทึบตัน และโดยเหตุที่ประติมากรรม ส่วนใหญ่ที่สร้างขึ้นจากงานวิจัยนี้ส่วนใหญ่ทำด้วยเหล็กที่มี ผิวเป็นสนิม จึงดูคล้ายวัตถุเก่าคร่ำคร่าหรืออาจดูคล้าย เครื่องจักรที่ผุร่อน ใช้งานไม่ได้แล้ว แต่เมื่อเข้าไปดูใน ระยะใกล้ขึ้น ผู้ชมจึงค่อยมองเห็นว่า ประติมากรรมทุกชิ้น มีช่องมองขนาดเล็กอยู่ชิ้นละหนึ่งช่อง และมีแสงอยู่ ภายใน เมื่อเข้าไปใกล้กว่านั้น ก็จะรับรู้ได้ว่ามีบางสิ่งอยู่ ภายในประติมากรรม ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกอยากรู้อยากมอง เข้าไปสำรวจภายใน และเมื่อมองเข้าไปภายใน ประติมากรรม จึงพบเห็นสเปซที่ดูราวกับว่าลึกเข้าไปไม่มี ที่สิ้นสุด และลึกกว่าความหนาของประติมากรรมเหล่านี้ ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ ภายในประติมากรรม ล้วนโน้มน้าว ให้ผู้ชมระลึกถึงสิ่งมีชีวิตหรืออวัยวะภายในของสิ่งมีชีวิต ที่ดูเหมือนเปราะบาง ซึ่งในที่สุด การรับรู้ดังกล่าวก็มัก ทำให้ผู้ชมหวนมาระลึกถึงความเปราะบางของร่างกาย และความเป็นอนิจจังชีวิตของคนเรา

พิงบันทึกลงไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า การสร้างสรรค์สเปซภายใน ประติมากรรมเหล่านี้ การออกแบบแสงมีส่วนสำคัญใน การช่วยเร่งการเรียนรู้เกี่ยวกับสเปซของผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง เทคโนโลยีหลอดไดโอดเปล่งแสง (LED) ช่วยให้ผู้ชมสามารถ ออกแบบแสงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยสามารถเลือก ให้แสงเป็นจุด ๆ โดยมีเว้นระยะให้บางส่วนค่อนข้างมืด ในขณะที่บางจุดให้แสงสว่างมากเพื่อให้ผู้ชมสามารถมองเห็น รายละเอียดของพื้นผิวได้ชัดเจนขึ้น เป็นส่วนสำคัญที่ ช่วยสร้างความน่าค้นหาให้แก่สเปซที่สร้างขึ้น โดยเฉพาะ เทคนิคการใช้แสงจำมากที่ปลายอุโมงค์ เพื่อสร้างความ รู้สึกว่า ยังมีอุโมงค์ยาวต่อไปอีกไกลในทิศทางของต้น กำเนิดแสงจำนั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาย้อนกลับไป มองกระบวนการสร้างสรรค์ทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยพบว่า ยังมีประเด็นเกี่ยวกับการทดลองเกี่ยวกับแสง ให้ค้นหา มากกว่าที่ทำได้ในการวิจัยครั้งนี้ และการค้นหานี้จำเป็นต้อง ออกแบบการทดลองอย่างเป็นระบบมากกว่านี้ เพื่อให้สามารถนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจที่สามารถควบคุม ลักษณะและทิศทางของแสงได้อย่างได้ผลจริงยิ่งขึ้น

ภาพที่ 8 (ภาพซ้าย) ภายนอกของประติมากรรม *My Heart is on the Right Side* (ภาพขวา) รายละเอียดภายในอุโมงค์ ปีที่สร้าง: ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) วัสดุ: แผ่นเหล็ก ลวดกรงไก่ เกษตรดอกไม้ปาลอม ขนาด: 190 x 84.4 x 21.1 ซม.

ส่วนสุดท้ายคือ เปลือกนอกของประติมากรรม ซึ่งผู้วิจัยต้องคำนึงถึงทั้งรูปทรง ขนาด สัดส่วน และวัสดุภายนอกของประติมากรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับอู่โม่งค์ที่อยู่ภายในทั้งในเชิงโครงสร้าง ขนาด ตำแหน่งของช่องมอง และวัสดุที่ใช้สร้างสเปซภายใน ในแง่ของรูปทรง ผู้วิจัยเลือกใช้รูปทรงที่คล้ายกับสิ่งที่ผู้คนคุ้นเคย หรือเคยเห็นบ่อยในชีวิตประจำวัน ฟังสังเกตว่า ผู้วิจัยจึงใจเลือกรูปทรงภายนอกเป็นรูปทรงเรขาคณิตง่าย ๆ แต่ใส่ใจกับสัดส่วนอย่างยิ่ง กับทั้งให้ความสำคัญกับวัสดุและพื้นผิวของเปลือกนอกของประติมากรรม เมื่อผู้ชมมองเข้าไปที่สเปซภายในของประติมากรรมแล้วพบว่า มีลักษณะแตกต่างกับภายนอกอย่างยิ่ง อาจนำไปสู่ความรู้สึกคาดไม่ถึง ซึ่งอาจนับเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียศาสตร์ได้เช่นกัน

สรุป

แม้ว่ากระบวนการสร้างสรรค์ที่ใช้ในการวิจัยนี้ มีกรอบวิธีคิดที่เชื่อมโยงกับการคิดค้นทางเทคนิค โดยเฉพาะกลไกของกล้องปริทรรศน์สะท้อนภายในตัวเอง ซึ่งจำเป็นต้องมีการคิดและทดลองอย่างมีตรรกะชัดเจน แต่กระบวนการสร้างสรรค์ที่ถูกสอดแทรกไปตลอดการวิจัยนี้ มีลักษณะค่อนข้างแผ่กว้าง (lateral) โดยอาศัยการเชื่อมโยงความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ เข้ามาสังเคราะห์ร่วมกันให้เกิดเป็นงานสร้างสรรค์ที่น่าสนใจ และผู้ที่ติดตามกระบวนการสร้างสรรค์ในการวิจัยนี้ ย่อมได้พื้นฐานความรู้และความคิด เพื่อนำไปต่อยอดสร้างสรรค์สิ่งอื่นได้อีกไม่น้อย

ในส่วนของการสร้างความรู้ใหม่ให้แก่วงวิชาการด้านประติมากรรม และในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างกระบวนการได้มาซึ่งวิธีการสื่อความด้วยภาพและวัตถุ ซึ่งอาจนับรวมเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบนิเทศศิลป์ ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ผู้วิจัยรับผิดชอบการเรียนการสอนมาอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยเชื่อว่า การวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่า เป็นไปได้ที่จะสร้างงานประติมากรรมว่าด้วยสเปซของส่วนภายในร่างกายคน โดยใช้อู่โม่งค์เป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยประติมากรรมดังกล่าวครอบคลุมปริมาตรไม่มากนัก

และแสดงให้เห็นชัดว่า ในประติมากรรมนี้ แสงเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการโน้มน้าวให้ผู้ชมรู้สึกรับรู้ถึงสเปซภายในประติมากรรมนั้น

บรรณานุกรม

- Adcock, C. *James Turrell: The Art of Light and Space*. Berkeley, CA.: University of California Press, 1990.
- Andrews, R. "The Light Passing By", in *James Turrell: Sensing Space (exhibition catalogue)*, edited by R. Andrews and C. Bruce, 5-17. Seattle, WA.: Henry Art Gallery, 1992.
- Clarke, A. *2001: A Space Odyssey*. London: Signet Books, 1968.
- Curtin, B. "What I Don't Know That I Know." Accessed 2013, October 17. <http://www.artinasia.com/galleryDetail.php?catID=9999&galleryID=592&view=7&eventID=21874>.
- Lapasini, S. BE Takerng Pattanopas - Interview Brussels TV international [Video File]. Accessed October 17, 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=ryR98WzRerI>.
- Nochlin, L. *The Body in Pieces: The Fragment as a Metaphor of Modernity*. London: Thames and Hudson, 1994.
- Pattanopas, T. "Space Animated by Light as a Metaphor for the Human Body." PhD diss., Cheltenham & Gloucester CHE, UK, 1999.

วารสาร

Frayling, C. "Research in Art and Design." *Royal College of Art Research Papers* 11, 1 (1993): 3-9.

Spear, A. "Sculptured Light." *Art International* XI (1967): 36-71.

การสำรวจทรัพยากรจากวัสดุเหลือใช้ของต้นจาก ในชุมชนลุ่มน้ำปะเหลียนเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

ทัชชญา สังขะกุล

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

tachayasangkakool@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาข้อมูลทรัพยากรวัสดุเหลือใช้ การใช้ประโยชน์จากเศษจาก และศึกษาผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากวัสดุเหลือทิ้ง โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 3 ชุมชน ในพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง จากผลการศึกษาการใช้ประโยชน์พบว่าการทำปุ๋ยต้นปาล์ม 30% การทำติหมา (เป็นที่ตักน้ำจากบ่อแบบดั้งเดิมของชาวบ้าน) 20% และมีการทิ้งเศษจาก 30% และจากการศึกษาสภาพปัญหาเศษวัสดุจากเหลือใช้พบว่า ต้นจากที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาด้านทัศนียภาพ 59% และจากการศึกษาการนำเส้นใยทางจากแห้งมาเป็นส่วนผสมในการทำเป็นอิฐประสานเพื่อศึกษาเป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์ เมื่อนำไปทดสอบกำลังอัดของอิฐบล็อกพบว่ายังไม่ผ่านมาตรฐาน มผช 602/2547 ทั้งนี้ ต้องมีการปรับส่วนผสมของอิฐให้มีค่าอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานเพื่อให้ชุมชนได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนั้นจากงานวิจัยนี้สรุปได้ว่าได้แนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อที่จะปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้ใช้ได้จริงในชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: ต้นจาก วัสดุเหลือทิ้ง นวัตกรรมสีเขียว ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

The Survey of Residual Waste from Nipa Palms in Palian Communities in order to Create Product Prototype

Tachaya Sangkakool

Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Srivijaya

tachayasangkakool@gmail.com

Abstract

This research focuses on the survey and utilization of residual waste from Nipa palms, in order to create product prototypes for three communities in Palian river basin, Trang Province. The research shows of all residual waste from Nipa palms, 30% were used as fertilizer, 20% were used in the construction of tima, a water container, while 30% are simply thrown away. The research also finds that Nipa palm waste also accounted for 59% of visual pollution in the communities' landscapes. In any case, the attempt to use Nipa palm fiber in the production of interlocking blocks did not pass the TCPS 602/2004 standard. Therefore, it is necessary to adjust the mixture of interlocking blocks to increase the compression strength up on par with the standards, in order to create a prototype of products that would be useful for the communities.

Keywords: Nipa palm, waste materials, green Innovation, product prototype.

บทนำ

ลุ่มน้ำปะเหลียนเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยต้นจาก โดยต้นจากส่วนใหญ่สามารถเติบโตได้ดีในดินโคลนที่เป็นป่าชายเลน โดยจากการสำรวจบริเวณรอบ ๆ ลุ่มน้ำปะเหลียนพบว่า ต้นจากเป็นพืชเศรษฐกิจในชุมชนและเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีต้นจากใหญ่ที่สุดของประเทศไทย ต้นจากสามารถนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มในหลากหลายรูปแบบ เช่น การผลิตสินค้าชุมชน หัตถกรรมพื้นบ้าน การทำดับจาก และฟุนล่อยใช้จับสัตว์น้ำ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากต้นจากก่อให้เกิดปริมาณเศษวัสดุเหลือใช้จำนวนมากนำมาซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนซึ่งถือเป็นปัญหาหลักสำคัญเชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และปัญหาคุณภาพชีวิต การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุดโดยการบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นหัวใจหลักสำคัญ เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในชุมชน

แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น “ฉลากเขียว” (Green label หรือ Eco-label) และแนวคิดการออกแบบเชิงนิเวศเศรษฐกิจ (Economic & Ecological Design) เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในทุกขั้นตอนการออกแบบเพื่อการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในทุกช่วงของวงจรชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อผลิตนวัตกรรมสีเขียวการออกแบบนวัตกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน นวัตกรรมจากเศษวัสดุเหลือใช้จากต้นจากนำแนวคิดในการออกแบบภายใต้กรอบผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลิตภัณฑ์ฉลากเขียว และการออกแบบเชิงนิเวศเศรษฐกิจซึ่งคำนึงถึงทุกกระบวนการผลิตที่ผนวกแนวคิดด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไปในขั้นตอนการออกแบบเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ รวมถึงการวิเคราะห์สมรรถนะทางด้านสิ่งแวดล้อมของผลิตภัณฑ์ การจัดการซากที่หมดอายุโดยการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในทุกช่วงของวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ควบคู่กับการวิเคราะห์ปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น ต้นทุน กระบวนการผลิต การควบคุมคุณภาพ และการตลาด ฯลฯ โดยนำหลัก 4R ได้แก่ การลด (reduce)

การใช้ซ้ำ (reuse) การนำกลับมาใช้ใหม่ (recycle) และการซ่อมบำรุง (repair) (Eco Design 2018)

นวัตกรรมจากเศษวัสดุเหลือใช้จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการลดปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนถือเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิตท้องถิ่นอย่างระบบในชุมชนส่งผลให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีในชุมชนรวมถึงการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวของชุมชนอย่างมีมาตรฐาน การเกิดการสร้างงาน สร้างรายได้แก่ชุมชนถือเป็นการตอบโจทย์ในมิติด้านเศรษฐกิจซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชนก่อให้เกิดนวัตกรรมที่นำไปสู่ธุรกิจเพื่อเศรษฐกิจและชุมชน (Greenovation for Startups and Social Enterprises) โดยเกิดการก้าวสู่ธุรกิจเกิดใหม่ (Greenovation for Startups) เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (Greenovation for Sustainable Society) ดังนั้น การนำเศษวัสดุเหลือใช้จากการแปรรูปต้นจากมาสร้างนวัตกรรมใหม่ของชุมชนจึงถือเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของวัตถุดิบจากเศษวัสดุเหลือใช้ในพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง
2. เพื่อผลิตนวัตกรรมต้นแบบจากเศษวัสดุเหลือใช้จากโคนใบ ใบจาก และทางจาก
3. เพื่อวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค (SWOT Analysis)

วิธีการดำเนินงานวิจัย

1. ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะที่ 1 การเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลทางกายภาพ ทฤษฎี และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบจากเศษวัสดุเหลือใช้จากต้นจากในพื้นที่ เพื่อศึกษา

ศักยภาพของวัตถุดิบในการผลิตนวัตกรรมสีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 3 ชุมชน (ระยะเวลา 3 เดือน) ซึ่งเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์

1. การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Questionnaires) จัดทำแบบสัมภาษณ์โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ส่วนหลัก คือข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน ส่วนที่สองคือวัตถุดิบในพื้นที่ เทคนิคและกระบวนการการแปรรูป และส่วนที่สามคือข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนผลตอบแทนรวมทั้งข้อมูลทางการตลาดทำการสัมภาษณ์กลุ่มชุมชนในพื้นที่ จำนวน 1 ครั้ง ระหว่างเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม 2560

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มพัฒนาอาชีพ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และตรวจสอบผลการวิเคราะห์ รูปแบบกระบวนการนวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนจำนวน 1 ครั้ง ระหว่างเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม 2560

ระยะที่ 2 การออกแบบ และผลิตนวัตกรรมต้นแบบจากวัสดุเหลือใช้จากต้นจากภายใต้แนวคิด “ฉลากเขียว” (Green label หรือ Eco-label) เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่จะสามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ และเพิ่มมูลค่าในทางเศรษฐศาสตร์ (ระยะเวลา 3 เดือน) นำข้อมูลจากการวิเคราะห์และสำรวจในระยะที่ 1 มาออกแบบจากนั้นจะได้เป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบขึ้นมา

ระยะที่ 3 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบเพื่อการพัฒนาคุณภาพ และมูลค่าในทางเศรษฐศาสตร์ (ระยะเวลา 3 เดือน) นำข้อมูลการผลิต และข้อเสนอแนะจากชุมชน ในระยะที่ 2 มาทำการวิเคราะห์ และนำผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่ได้ไปทำการทดสอบ เช่น ทดสอบความหนาแน่น ความต้านทานแรงอัด และการดูดซึมน้ำ

ระยะที่ 4 วิเคราะห์จุดแข็ง จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค (SWOT Analysis) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่มาเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นต้นแบบของชุมชน (ระยะเวลา 3 เดือน)

2. สถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มพัฒนาอาชีพ โดยทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) ชุมชนต้นแบบ จำนวน 3 ชุมชน คือ ชุมชนวังวน ชุมชนบ้านนา และชุมชนทุ่งกระบือ ลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างชุมชนละ 20-30 คน รวมทั้งสิ้นประมาณ 60-90 คน

3. ประชากรแต่ละชุมชน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มพัฒนาจักสานบ้านจาก ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ชุมชน ผู้นำชุมชนทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มเกษตรกร แม่บ้าน ฯลฯ โดยมีเกณฑ์คัดประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ที่อายุไม่น้อยกว่า 18 ปี อาศัยในพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียนมาอย่างน้อย 6 เดือน โดยการสุ่มอย่างง่าย โดยใช้สูตร

$$NW = N(1 + Nd^2)$$

NW หมายถึงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง N หมายถึง จำนวนประชากรทั้งหมด และ d หมายถึง ความคลาดเคลื่อน

กลุ่มที่ 2 คือภาครัฐและเอกชน ตลอดจนผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงกับผู้นำทั้งภาครัฐ เอกชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนทุ่งค่ายของลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรังประมาณการกลุ่มตัวอย่าง 20-30 คน หรือกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

ภาพที่ 1 พื้นที่ทำการศึกษโดยสังเขปของพื้นที่ 3 หมู่บ้าน

4. ขั้นตอนการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบซึ่งเป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental design)

โดยในขั้นตอนนี้มีการนำวัสดุจากในพื้นที่ คือ เส้นใยธรรมชาติ เศษขี้จาก และเศษใบยาสูบจากการแปรรูปนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ได้แก่

1. ผนังต้นแบบจากเส้นใยธรรมชาติ
2. ผนังต้นแบบจากเศษใบยาสูบจากกระบวนการแปรรูปใบยาสูบ
3. การทำอิฐประสานจากใยจากแห้ง

โดยการจากทบทวนเอกสารงานอิฐบล็อกประสานที่ทำจากเส้นใย ในปัจจุบันมีหลายชนิดด้วยกัน จากงานของ วรณช ดิละมัน, กัลทิมา เชาว์ชาญชัยกุลและกิตติยศ ตั้งสัจจวงศ์ (2559) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าอิฐบล็อกมวลโดยใช้เส้นใยกล้วยเป็นวัสดุทดแทนปูนซีเมนต์ จากการทดลองพบว่าอิฐบล็อกที่ผสมเส้นใยกล้วย 2.5% โดยมีอัตราส่วน

ทราย:ปูนซีเมนต์:ปูนขาว:ยิปซัม:ผงอะลูมิเนียม: เส้นใยกล้วย คือ 50 : 27.5 : 9 : 9 : 2 : 2.5 เมื่อนำไปทดสอบค่าการต้านทานแรงอัด และค่าการดูดซึมน้ำ ผ่านมาตรฐาน มอก.1505-2541 และจากงานของนรธิป ทับทัน (2559) ทำการศึกษาการทำอิฐดินจากวัสดุเส้นใยธรรมชาติ โดยการผลิตอิฐดินต้นแบบจากดินเหนียวผสมกับเส้นใย 5 ชนิด ซึ่งใช้ส่วนผสมที่ต่างกันและสัดส่วนต่างกัน 24 สูตร จากผลการทดลองพบว่า สามารถผลิตอิฐดินน้ำหนักเบาได้จำนวน 3 สูตร โดยมีน้ำหนักเฉลี่ยระหว่าง 2.20-3.82 กิโลกรัมต่อก้อน และมีอัตราการหดตัว 0.2-2.6% จากการทดลองสรุปได้ว่า การผลิตอิฐดินน้ำหนักเบาที่มีความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ก่อสร้างผนังดินกับอาคาร

ดังนั้น จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับเส้นใยธรรมชาติของจากจึงมีศักยภาพและมีความเป็นไปได้ในการนำเส้นใยมาผลิตเป็นอิฐบล็อกประสาน และผนังต้นแบบจากเส้นใยธรรมชาติ ทั้งนี้การนำเส้นใยมาผลิตอิฐบล็อกประสานจะสามารถช่วยลดต้นทุนในการผลิตอิฐบล็อกประสาน และเป็นการลดเศษวัสดุเหลือใช้ของต้นจาก

ผลการดำเนินงานวิจัย

1. ผลการศึกษาข้อมูลทรัพยากรจาก และ เศษวัสดุเหลือใช้จากต้นจาก ลุ่มน้ำปะเหลียน การผลิตจาก หรือใบยาสูบในชุมชน

จากการลงพื้นที่สำรวจพบว่า การทำใบยาสูบเป็นอาชีพที่ทำสืบต่อกันมา ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษในชุมชน ประชากรที่ประกอบอาชีพนี้ส่วนใหญ่เป็นประชากรในพื้นที่ 2 หมู่บ้านในตำบลวังวน ซึ่งประกอบด้วย พื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านท่าเรือ และ หมู่ที่ 3 บ้านแหลม อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตใบยาสูบ ส่วนใหญ่ประกอบด้วย ทรัพยากรจากต้นจาก ยอดจาก มีดหันหรือเขียง ขั้นตอนการผลิตใบยาสูบ มีดังนี้

1. **ขั้นตอนการตัดยอดจาก** กระบวนการนี้ต้องการอาศัยทักษะการตัดยอดจากไม่ให้ถึงโคนจากซึ่งหากตัดถึงโคนจากจะทำให้ต้นจากไม่สามารถแตกหน่อและตายได้โดยเกษตรกรสามารถตัดยอดจากได้ประมาณ 3-4 ครั้ง/ 1 ปี
2. **ขั้นตอนการสับยอดจาก** เป็นกระบวนการสับยอดเพื่อแยกใบจากออกจากยอดจากโดยยอดอ่อนของก้านจากไม่สามารถใช้งานได้ ยอดจากส่วนใหญ่เกษตรกรจะทำการทิ้ง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา

3. **ขั้นตอนการลอกใบจาก** เป็นกระบวนการฉีกเอาก้านกลางใบออกซึ่งเป็นแกนแข็งไม่สามารถนำไปใช้ทำใบยาสูบได้ จากนั้นก็ทำการนำใบจากที่แยกออกมาแล้วมาลอก ซึ่งขั้นตอนนี้จะต้องอาศัยความชำนาญและประสบการณ์ของแต่ละคนที่ผ่านการฝึกฝนมาแล้วจึงจะลอกได้สภาพดีไม่ฉีกขาด

4. **ขั้นตอนการตากใบจาก หรือขั้นตอนการอบจาก** เป็นการนำใบจากที่ลอกแล้วไปผึ่งแดด หรือตากให้แห้งโดยใช้เวลาประมาณ 1-2 วัน

5. **ขั้นตอนการแปรรูป** เป็นการนำใบจากที่ตากแห้งแล้วตัดเป็นท่อนๆ ความยาว ตามความเหมาะสม ส่วนมากความยาวจะเท่ามวนบุหรี่แล้วนำมาบรรจุเป็นแพ็ครวบรวมส่งขายทั้งขายส่งและขายปลีกต่อไป

ก่อนขั้นตอนการสับยอดจากเกษตรกรจะทำการคัดแยกขนาดยอดจาก ซึ่งยอดจากที่มีขนาดใหญ่จะมีราคาประมาณ 10-15 บาท และยอดจากที่มีขนาดเล็กจะมีราคาประมาณ 8-10 บาท ส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าคนกลางทำการเหมาตัดยอดจาก จากสวนมาขายปลีกให้กับผู้ผลิตจากรายย่อย

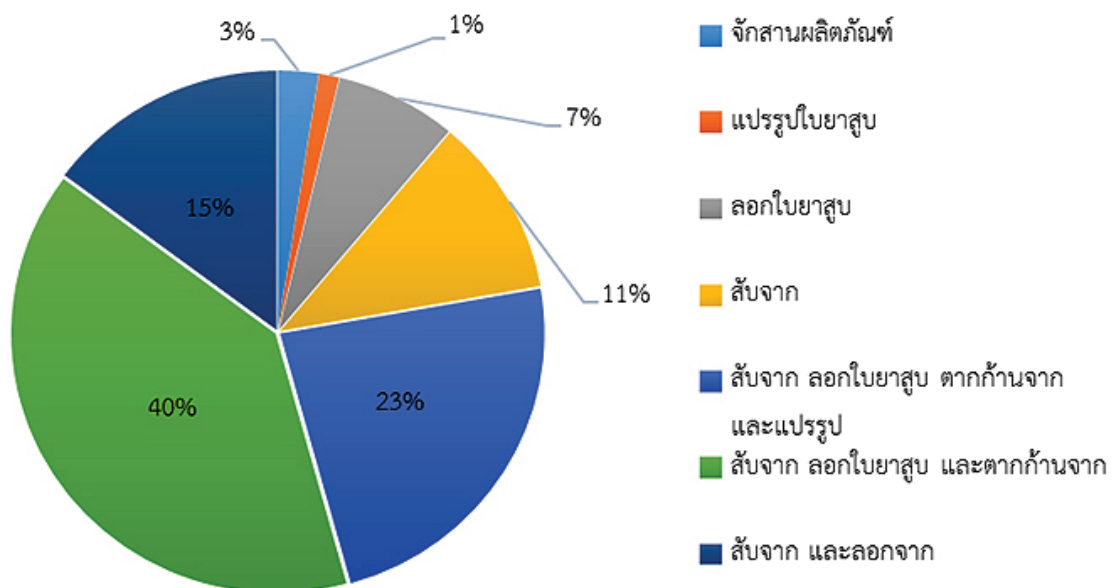
ภาพที่ 2 ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งป่าจากธรรมชาติ ณ บริเวณลุ่มน้ำปะเหลียน และการคัดเลือก ขนาดยอดจาก

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการแปรรูปขยะ

ขั้นตอนการแปรรูปขยะโดยส่วนใหญ่มีในพื้นที่ ม.3 บ้านแหลม ผู้แปรรูปจะทำการรับซื้อขยะที่ตากแห้งแล้วเป็นกิโลกรัม ราคา กิโลกรัมละ 100-120 บาท จากพื้นที่ ม.1 บ้านท่าเรือ และเกษตรกรในชุมชน ขั้นตอนการแปรรูปประกอบด้วย การหั่น การมัดรวมกัน การบรรจุถุง และการใส่ตราผลิตภัณฑ์ การขายปลีกจะจำหน่ายในราคามัดละ 5 บาท

จากภาพที่ 4 กระบวนการผลิตขยะหรือขยะของ กลุ่มตัวอย่างประชากรทั้งหมด 82 คน ในพื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านท่าเรือ หมู่ที่ 3 บ้านแหลม และหมู่ที่ 5 บ้านนาออดทอง พบว่าประชากรส่วนใหญ่มีกระบวนการผลิตโดยการ สับจาก ลอกขยะ และตากแห้งจาก 40% การสับจาก ลอกขยะ ตากแห้งจาก และแปรรูป 23% และการ

ภาพที่ 4 กระบวนการผลิตขยะหรือขยะของ กลุ่มตัวอย่างประชากร ม.1 ม.3 และ ม.5 พื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน

ภาพที่ 5 การสำรวจพื้นที่การผลิตใบยาสูบ

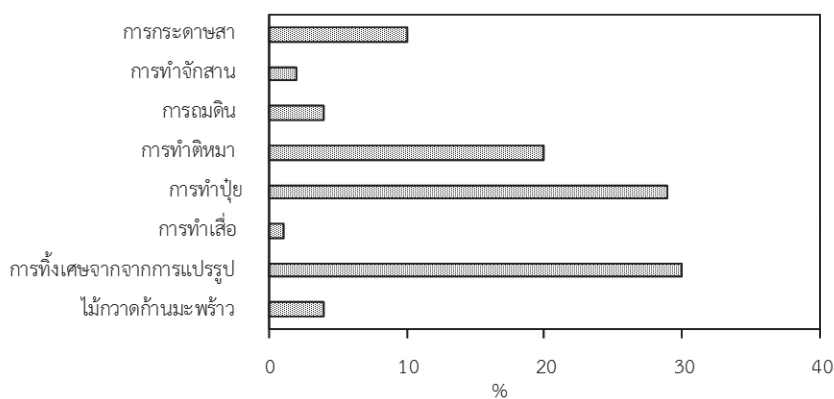
สับจากและลอกจาก 15% โดยส่วนใหญ่ผู้สับจากและลอกจากจะทำการรับจ้างจากนายทุน จากการสำรวจการแปรรูปใบยาสูบเพียงอย่างเดียวมีรายได้ซึ่งทำการรับซื้อใบจากจากเกษตรกรที่ตากแห้งแล้วในชุมชน

2. การใช้ประโยชน์จากเศษจากในชุมชนลุ่มน้ำปะเหลียน

จากภาพที่ 6 พบว่าการแปรรูปใบยาสูบในชุมชนก่อให้เกิดเศษวัสดุเหลือใช้จากกระบวนการผลิตในรูปแบบที่แตกต่างกันดังนี้ ข้อมูลจากแบบสอบถามการใช้ประโยชน์จากเศษจากในปัจจุบัน เกษตรกรทำการทิ้งเศษจาก 24% ทำปุ๋ย 24% การทำติหมา 16% การทำกระดาสา 8% การถมดิน 3% ไม่ก่वादก้านมะพร้าว

3% การจักสาน 2% และการทำเสื่อ 1% ทั้งนี้เศษจี้จากและเศษใบจากที่เหลือจากการแปรรูปในชุมชนจะถูกทำลายโดยการเผาในเวลาเช้าตรู่เพื่อลดความขัดแย้งในชุมชน

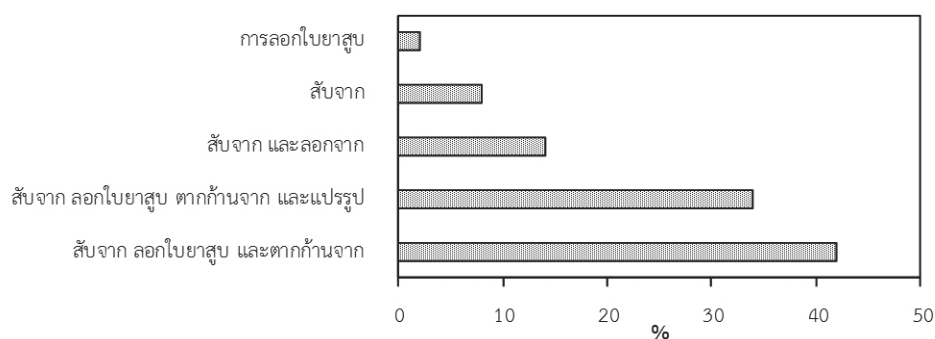
จากภาพที่ 8 พบว่าการแปรรูปใบยาสูบพบเห็นได้อย่างเด่นชัดเกือบทุกครัวเรือน ในพื้นที่บ้านแหลมซึ่งข้อมูลจากแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างประชากรบ้านแหลมจำนวน 50 คน พบว่าประชากรส่วนใหญ่ทำการสับจากลอกใบยาสูบ และตากก้านจาก 42% สับจาก ลอกใบยาสูบ ตากก้านจาก และแปรรูป 34% สับจาก และลอกจาก 14% สับจากเพียงอย่างเดียว 8% และการลอกใบยาสูบเพียงอย่างเดียว 2% ของกลุ่มตัวอย่างประชากรบ้านแหลม

ภาพที่ 6 การใช้ประโยชน์จากเศษจากพื้นที่ ลุ่มน้ำปะเหลียน

ภาพที่ 7 การนำก้านที่เหลือแล้วจากเศษขี้จากมาทำเป็นเครื่องจักสาน และติหมา

ภาพที่ 8 กระบวนการผลิตการทำใบยาสูบ กลุ่มตัวอย่างประชากร พื้นที่ ม.3 บ้านแหลม ลุ่มน้ำปะเหลียน

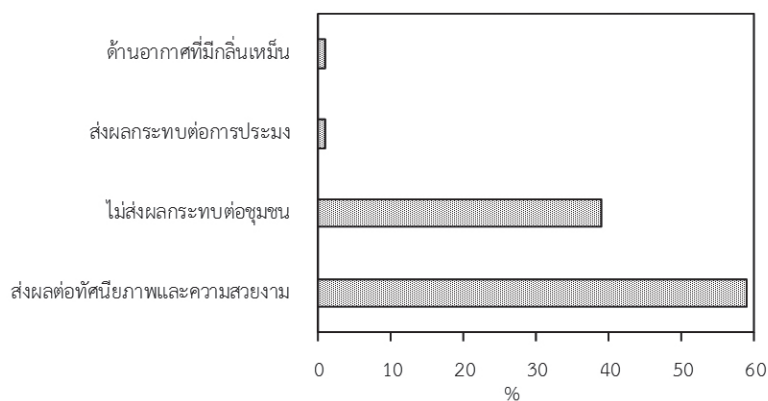
3. สภาพปัญหาจากเศษวัสดุจากเหลือใช้จากกระบวนการผลิต และแปรรูป

จากภาพที่ 10 พบว่าข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการใช้แบบสอบถามในด้านเศษวัสดุเหลือใช้จากต้นจากที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เกษตรกรผู้ผลิตจากกล่าวถึงปัญหาด้านทัศนียภาพและความสวยงามในชุมชนถึง 59% จากนั้นจะกล่าวว่าปัญหาเศษวัสดุเหลือใช้จากการแปรรูปจากไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน 39% เนื่องจากความ

เคยชิน และเกษตรกรกล่าวว่าเศษจากอยู่คู่ชุมชน และการทิ้งจากถือเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ต่อมา มีเกษตรกรกล่าวถึงผลกระทบในด้านอากาศซึ่งมีกลิ่นเหม็นเปรี้ยวจากเศษยอดจาก 1% และส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพหรือปลาในกระชังเนื่องจากเศษจากที่ลอยไปติดกระชังก่อให้เกิดการเสียหายของกระชังปลา 1% จากแบบสอบถามที่มีให้เลือกในด้านสุขภาพอนามัย และผลกระทบในด้านคุณภาพดินไม่มีเกษตรกรผู้ผลิตจากท่านใดเลือกข้อดังกล่าว

ภาพที่ 9 เศษยอดจาก และทางจากที่เหลือใช้จากกระบวนการสับใบจาก บริเวณลุ่มน้ำปะเหลียน

ภาพที่ 10 การวิเคราะห์ผลกระทบจากเศษจากของประชากรที่แปรรูปจากในชุมชน

4. ผลิตภัณฑ์ต้นแบบเศษวัสดุจากเหลือทิ้ง

โดยในงานวิจัยนี้มีการศึกษาเศษวัสดุจากในพื้นที่ คือ เส้นใยธรรมชาติ เศษซี้จาก และเศษใบยาสูบจากการ

แปรรูป โดยจะนำวัสดุเหลือทิ้งเหล่านี้มาผลิตเป็น ผลิตภัณฑ์ต้นแบบดังนี้

4.1 ผนังต้นแบบจากเส้นใยธรรมชาติ

ภาพที่ 11 การทดลองผลิตผนังจากเศษซี้จาก

4.2 พลังต้นแบบจากเศษใบยาสูบจากกระบวนการแปรรูปใบยาสูบ

ภาพที่ 12 การทดลองผลิตผนังจากเศษจากการแปรรูปใบจาก

4.3 การทำอิฐประสานจากใบจากแห้ง

ภาพที่ 13 ขั้นตอนการอัดอิฐบล็อกและการผสมวัสดุในการทำอิฐบล็อก

จากการนำกากใยทางจากแห้งมาเป็นส่วนผสมในการทำเป็นอิฐประสาน จากตารางที่ 1 กับ 2 พบว่าค่าการรับกำลังอัดของอิฐบล็อกประสานชนิดรับน้ำหนัก และไม่รับน้ำหนัก ยังไม่ผ่านมาตรฐาน มผช 602/2547 ซึ่งค่ามาตรฐานกำหนดค่าความต้านแรงอัดชนิดรับน้ำหนักค่าเฉลี่ยต้องไม่น้อยกว่า 7 เมกะพาสคัลและชนิดไม่รับน้ำ

หนัก ค่าเฉลี่ยต้องไม่น้อยกว่า 2.5 เมกะพาสคัล ดังนั้นเมื่อนำอิฐไปทดสอบและยังไม่ผ่านมาตรฐานจะต้องทำการปรับส่วนผสมของวัตถุดิบต่างๆเพื่อให้อิฐผ่านมาตรฐานและนำไปใช้งานได้จริง ทั้งนี้ในส่วนของการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์จะทำการทดสอบต่อไปในงานวิจัยที่เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และในส่วนของ

ผลิตภัณฑ์ผนังต้นแบบจากเส้นใยธรรมชาติ และผนัง
ต้นแบบจากเศษใบยาสูบ ก็ต้องนำไปทดสอบและ
ปรับปรุงผลิตภัณฑ์ต่อไปเพื่อให้ใช้งานได้จริงในอนาคตที่
นำไปสู่การเป็นนวัตกรรมต่อไป

ตารางที่ 1 รายงานผลการดูดซึมความชื้นของอิฐ (ชนิดรับน้ำหนัก)

อิฐประสาน	1	2	3	4	5	เฉลี่ย
น้ำหนักก่อนแช่น้ำ (กรัม)	-	-	-	-	-	
น้ำหนักหลังแช่น้ำ 24 ชม. (กรัม)	5,928	6,010	6,311	5,933	5,885	
น้ำหนักหลังอบแห้ง 24 ชม. (กรัม)	5,381	5,451	5,762	5,236	5,272	
น้ำหนักน้ำดูดซึม (กรัม)	547	559	549	697	613	
การดูดความชื้น (%)	10.2	10.3	9.5	13.3	11.6	11
ค่าเฉลี่ยเปอร์เซ็นต์การดูดซึมเท่ากับ สิบเอ็ด %						

ตารางที่ 2 รายงานผลการทดสอบกำลังของอิฐ (ชนิดรับน้ำหนัก)

อิฐประสาน	1	2	3	4	5	เฉลี่ย
น้ำหนัก กก.	5.381	5.451	5.762	5.236	5.272	
ความกว้าง ซม.	12.70	12.70	12.70	12.70	12.70	
ความยาว ซม.	25.20	25.20	25.30	25.20	25.20	
ความสูง ซม.	10.20	10.20	10.30	10.30	10.20	
ความหนาแน่น กก./ซม. ³	1,648.38	1,669.83	1,741.05	1,588.39	1,614.99	
แรงอัดสูงสุด kN	42.00	46.00	66.00	52.00	50.00	
ความต้านทานแรงอัด kPa	1,312	1,437	2,054	1,625	1,562	1,598 kPa
ค่าเฉลี่ยความต้านทานแรงอัดเท่ากับ หนึ่งพันห้าร้อยเก้าสิบแปด kPa						

หมายเหตุ: ตัวอย่างทดสอบการดูดซึมความชื้นของอิฐ และการทดสอบกำลังของอิฐ ทดสอบโดยเครื่อง ELE Compression Testing Machine

5. การวิเคราะห์ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลวังวน (SWOT Analysis)

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด

จุดแข็ง (Strength)	วิเคราะห์จุดอ่อน (Weakness)	โอกาส (Opportunity)	ข้อจำกัด (Threat)
1. การมีแม่น้ำปะเหลียนไหลผ่านทางทิศตะวันตกและทิศใต้ ซึ่งเป็นวัตถุดิบทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งป่าจากที่อุดมสมบูรณ์เพียงพอต่อการผลิต 2. การคมนาคม สาธารณูปโภค สาธารณูปการ 3. การมีสินค้าผลิตภัณฑ์ OTOP ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จากเศษวัสดุเหลือใช้จากต้นจาก 4. การมีทรัพยากรบุคคล ผู้มีองค์ความรู้ และทักษะในการผลิตผลิตภัณฑ์จากต้นจาก	1. การพัฒนาที่ไม่ครอบคลุมในทุกมิติ 2. การมีบุคลากรไม่เพียงพอ รวมถึงการขาดประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ 3. การมีงบประมาณจำนวนจำกัด ซึ่งไม่เพียงพอต่อการพัฒนา 4. การมีกลุ่มอาชีพที่ไม่เข้มแข็ง 5. การไม่มีสถานที่กำจัดขยะ	1. นโยบายของรัฐบาล จังหวัด สนับสนุน ส่งเสริมด้านการเกษตร สินค้าประจำชุมชน และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2. พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 เพื่อเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นดูแลจัดการปัญหาของตนเองในระดับท้องถิ่น 3. องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรมีฐานะเป็นนิติบุคคล มีอิสระในการบริหารจัดการภายใต้ระเบียบข้อกฎหมาย	1. กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ขาดความยืดหยุ่นไม่เหมาะสม สอดคล้องกับภารกิจ 2. การหวังพึ่งพิงหน่วยงานภาครัฐ 3. ความล่าช้าในการจัดสรรเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 4. ความไม่พร้อมของเครื่องมือใช้ในการพัฒนา เช่น เครื่องจักรกล และเครื่องอบจาก 5. สภาพพื้นที่ เช่น พื้นที่ลุ่ม การระบายน้ำในชุมชน และการปลูกสร้างเส้นทางคมนาคมขวางทางน้ำ 6. การมีโฆษณาหรือการประชาสัมพันธ์พื้นที่ที่ไม่แพร่หลาย จึงยังไม่เป็นที่รู้จักของประชาชน

5.1 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

องค์การบริหารส่วนตำบลวังวน มีรายได้ส่วนใหญ่มาจากภาคการเกษตร 60% เป็นภาคนอกการเกษตร 40% จากสถานะเศรษฐกิจโลกตกต่ำ และปัญหาเสถียรภาพในการบริหารของรัฐบาล ทำให้เศรษฐกิจของจังหวัด อำเภอกและในตำบลตกต่ำลง

1. การเกษตร ส่งผลต่อสถานะเศรษฐกิจ และการค้าของตำบลวังวนซึ่งมีพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน สัตว์น้ำทางทะเล โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา หากปีใดยางพารามีราคาสูง เศรษฐกิจในตำบลโดยรวมจะอยู่ในเกณฑ์ดีแต่การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศในยุคปัจจุบันส่งผลต่อปริมาณฝนที่เพิ่มมากขึ้นส่งผลให้การผลิตรายางพาราลดต่ำลง

2. การประมง อาชีพที่ลดลงจากการทำสวนยางพารา การทำการประมงของประชาชนถือเป็นอาชีพในการช่วยดำรงชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงปลาในกระชัง การจับหอย และปูน้ำจืด นับว่าเป็นรายได้ส่วนหนึ่งที่สำคัญ แต่สภาพการปัจจุบันเกิดปัญหาการลุ่มน้ำ และ การใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายของชาวประมงส่งผลให้ อาชีพการเลี้ยงปลาและหอยในกระชังลดลง รวมถึงปัญหาน้ำเสียยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในกระชัง

3. การท่องเที่ยว ตำบลวังวนมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น คือ การมีความหลากหลายทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ เช่น การมีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ การมีอาหารที่มีเอกลักษณ์ การมีกลุ่มจักสานกันจากซึ่งผลิตจากเศษวัสดุจากการมีกิจกรรมหอยนางรมประจำปีซึ่งจัดขึ้นในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน

5.2 การประเมินค่าทางเศรษฐศาสตร์ในการทำอิฐบล็อกประสาน

จากการวิเคราะห์ด้านเศรษฐศาสตร์ในการทำอิฐบล็อกประสานที่มีขายตามท้องตลาดจะมีราคาประมาณ 12 บาท/ก้อน ซึ่งจากการนำเศษวัสดุจากต้นจากมาใช้ในการทำอิฐบล็อกจะช่วยลดต้นทุนในการผลิตเนื่องจากเป็นการนำเศษวัสดุจากต้นจากมาแทนที่ปูนซีเมนต์ ดินลูกรัง และทรายละเอียดทำให้มีค่าใช้จ่ายลดลง ส่งผลให้ราคาอิฐต่อก้อนมีต้นทุนต่ำลง ซึ่งจากตารางที่ 4 เป็นราคาวัตถุดิบในการทำอิฐบล็อกประสานจะเห็นว่าวัตถุดิบแต่ละชนิดมีราคาค่อนข้างสูง ดังนั้นการนำวัสดุเศษเหลือมาใช้ในการลดต้นทุนในการผลิต

ตารางที่ 4 วัตถุดิบในการผลิตอิฐบล็อกประสาน

ราคาวัสดุ	ราคา
ดินลูกรัง	116.82 บาท/ตัน
ปูนซีเมนต์	103.50 บาท/ถุง
ทรายละเอียด หินฝุ่น	180 บาท/ตัน

หมายเหตุ: ราคา ณ วันที่ 4 สิงหาคม 2561

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการสำรวจในเรื่องของการแปรรูปยาสูบในชุมชนพบว่าเกษตรกรทำการทิ้งเศษจาก 24% ซึ่งสามารถนำวัสดุส่วนนี้มาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบได้ เพื่อลดของเสียในชุมชน และจากการทำแบบสอบถามพบว่าประชากรส่วนใหญ่มีการสับจาก ลอกใบยาสูบ และตากก้านจาก 40% จากการลงพื้นที่สำรวจพบว่าการทำใบยาสูบเป็นอาชีพที่ทำสืบต่อ ๆ กันมา ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษในชุมชน ทั้งนี้ในงานวิจัยนี้ทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลทรัพยากรจาก และเศษวัสดุเหลือใช้ต้นจาก การใช้ประโยชน์จากเศษจากในชุมชน และทราบถึงสภาพปัญหา เศษวัสดุจากเหลือใช้ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงนำวัสดุเศษเหลือมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบให้กับชุมชน โดยผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้จากงานวิจัยนี้ยังไม่สามารถนำไปใช้งานได้ต้องทำการทดสอบปรับปรุงผลิตภัณฑ์ต่อไป ทั้งนี้ในส่วนของการอุปถัมภ์ประสานจะต้องทำการทดสอบให้หลาย ๆ สูตรเพื่อที่จะทำให้อิฐผ่านมาตรฐาน มผช. 602/2547

ข้อเสนอแนะจากชุมชน

1. วัสดุผนังที่มีส่วนผสมจากปูนซีเมนต์ควรมีการปรับเปลี่ยน หรือเพิ่มเติมโดยการใช้วัสดุอื่นมาทดแทน เช่น การใช้กาวลาเท็กซ์ น้ำยางพารา หรือวัสดุอื่นในการประสานใยสังเคราะห์
2. วัสดุควรใช้ได้กับบุคคลทุกวัย ยกตัวอย่างเช่น วัสดุผนังที่มีส่วนผสมจากปูนซีเมนต์อาจมีการแตกเสียหายและอาจเกิดการบาดเจ็บได้

3. โอกาสในการพัฒนาเป็นของเล่นเด็กควรมีลักษณะผิวสัมผัสที่อ่อนโยน
4. การต่อยอดนวัตกรรมจากเศษวัสดุจากจากมาใช้ประโยชน์เพื่อเป็นของที่ระลึกหรือของฝากให้นักท่องเที่ยว
5. วัสดุควรป้องกันการลามไฟเนื่องจากชีจากหรือใบจากที่ลอกแล้วมีการลามไฟอย่างรวดเร็ว

บรรณานุกรม

นราธิป ทับทัน. “การพัฒนาอิฐดินน้ำหนักเบาจากวัสดุเส้นใยธรรมชาติเพื่อสร้างวัสดุทางเลือกผนังอาคาร.” *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก* 7, 2 (2557): 41-50.

วรณัฐ ตีละมัน, กัลทิมา เขาว์ชาญชัยกุลและกิตติยศ ตั้งสัจจวงศ์. *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการพัฒนาและผลิตอิฐบล็อกมวลเบาโดยการผสมเส้นใยธรรมชาติ*. กรุงเทพฯ: คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2559.

ศิริภาณี งอยจันทร์ศรีและวิระวรรณ ระย่น. *การศึกษาสภาวะเศรษฐกิจสังคมของการเลี้ยงปลาโพงในกระชังในแม่น้ำโขง จังหวัดนครพนม*. กรุงเทพฯ: กองวิจัยและพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด กรมประมง, 2550.

Cronbach, L.J. *Essentials of Psychological Testing*. 5th ed. New York: Harper Collin, 1970.

“Eco Design.” Accessed September 15, 2018. <https://storylog.co/story/56d8f1df035e07c56f1abd1f>.

การสำรวจและจำแนกหมวดหมู่ เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทย พ.ศ. 2528 ถึง พ.ศ. 2559

พิม สุทธิคำ *

ภาควิชาการออกแบบอุตสาหกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

pim.k@chula.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์การวิจัยนี้คือ การทำความเข้าใจรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทย กระบวนการวิจัยเริ่มจากการสำรวจแนวความคิดเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในระดับสากล เพื่อใช้เป็นจุดอ้างอิงว่าผลงานประเภทใดเข้าข่ายเป็นศิลปะเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย ขอบเขตที่ศึกษากำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นศิลปินเครื่องปั้นดินเผาที่ทำงานสม่ำเสมอต่อเนื่องเพื่อการแสดงในนิทรรศการเป็นสำคัญ ทำการสำรวจย้อนลงไปตั้งแต่ปัจจุบันจนถึง พ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการจัดการแสดงเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติ อาศัยเอกสารจากงานแสดงเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย เช่น สุจิตร์นิทรรศการ สุจิตร์งานประกวด บทวิเคราะห์นิทรรศการ การสัมภาษณ์ศิลปินเครื่องปั้นดินเผาและการรวบรวมรูปภาพผลงานจากศิลปินเพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบ ศึกษาปัจจัยภายนอกที่อาจส่งผลกระทบต่อการณ์ขึ้นของเครื่องปั้นดินเผา ร่วมสมัย เช่น การมีขึ้นของหลักสูตรเครื่องปั้นดินเผาในอุดมศึกษา บทบาทของพิพิธภัณฑ์และหอศิลป์ การรวมกลุ่มของศิลปินและอื่น ๆ ผู้วิจัยเชื่อว่าเมื่อได้ทำการสำรวจผ่านทางงานวิจัยนี้จะทำให้เห็นภาพกว้างของเครื่องปั้นดินเผา ร่วมสมัยของไทย และสามารถใช้เป็นเอกสารอ้างอิงในการศึกษาเครื่องปั้นดินเผา ร่วมสมัยต่อไป

คำสำคัญ: ศิลปะเครื่องปั้นดินเผา เครื่องปั้นดินเผา ร่วมสมัย เครื่องปั้นดินเผา ร่วมสมัยไทย

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์

Survey and Classification of Contemporary Ceramic in Thailand from 1985 to 2016

Pim Sudhikam *

Department of Industrial Design, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

pim.k@chula.ac.th

Abstract

This research aims to understand contemporary ceramic in Thailand in general. It started with a survey of related literature on contemporary ceramic in other countries as a benchmark for “contemporary” ceramic artworks. It has chosen to study artists who exhibit on a regular basis. The survey started from 1985 which was the first year of the National Ceramic Exhibition. Research procedures are documentary studies of exhibition catalogs, competition catalogs, reviews of exhibition, including interviews and collecting images of artworks from the artists themselves. The study also explores other factors such as the beginning of ceramics curriculums in institutions of higher education, and roles of ceramic museums, art gallery, artist association etc. The findings reveals a broad view of contemporary ceramic in Thailand, and can be used as a reference to the contemporary ceramic studies in the future.

Keywords: ceramic arts, contemporary ceramic, contemporary ceramic in Thailand

บทนำ

บทความนี้นำเสนอการศึกษาศิลปะเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทย เพื่อทำความเข้าใจที่มาที่ไปของการนำวัสดุดินเผามาใช้ในงานสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย ซึ่งแตกต่างจากเครื่องปั้นดินเผาแบบประเพณีนิยม งาน

หัตถกรรมพื้นถิ่น และเครื่องปั้นดินเผาในประวัติศาสตร์ของไทย เนื่องจากยังไม่พบการศึกษาเชิงวิชาการเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทยมาก่อน การวิจัยนี้จึงทำในลักษณะสำรวจภาพกว้างและรวบรวมปัจจัยที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยที่หลากหลาย

* Assistant Professor

เนื้อหาของบทความเริ่มจากสำรวจนิยามของศิลปะเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย เพื่อให้สามารถกำหนดได้ว่าผลงานลักษณะใดควรถูกนับรวมไว้ในการศึกษานี้บ้าง ปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่พบคือ ต้องเป็นผลงานที่มีการจัดแสดงในนิทรรศการ ขอบเขตด้านเวลาของการศึกษาเริ่มจากปี พ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการจัดนิทรรศการเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติ ในหัวข้อต่อมาสำรวจแนวคิดเรื่องเครื่องปั้นดินเผาพร้อมสมัยกับอุดมศึกษา อันนำมาสู่สมมติฐานว่าเครื่องปั้นดินเผาพร้อมสมัยนั้นเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการมาถึงของหลักสูตรเครื่องปั้นดินเผาในอุดมศึกษา ในบทความต่อไปเป็นการอธิบายวิธีการวิจัย หลักการรวบรวมรายชื่อศิลปิน ต่อจากนั้นนำเสนอผลการวิจัยที่พบว่าศิลปินที่ทำงานเข้าข่ายเครื่องปั้นดินเผาพร้อมสมัยอยู่เป็นจำนวนเท่าใด และนำเสนอให้เห็นรูปแบบต่างๆ ที่แบ่งออกเป็น 5 หมวดหมู่ อภิปรายความสัมพันธ์ของเครื่องปั้นดินเผาพร้อมสมัยและสถาบันการศึกษา ทดลองแบ่งกลุ่มศิลปินออกเป็นช่วงทศวรรษตามเวลาที่เข้าสู่วงการศิลปะ และอภิปรายถึงบริบทแวดล้อมของการสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาพร้อมสมัย ในตอนสุดท้ายเป็นการสรุปและเสนอแนะเนื้อหาที่ยังไม่ครอบคลุมในวิจัยนี้เพื่อนำไปศึกษาต่อ

การสำรวจแนวความคิดและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิยามของศิลปะเครื่องปั้นดินเผา

ศิลปะเครื่องปั้นดินเผา (Ceramic Arts) นับเป็นทัศนศิลป์แขนงหนึ่ง หมายความว่า ถึงงานสร้างสรรค์ที่ใช้ดินเป็นสื่อหลัก ผ่านกระบวนการการขึ้นรูปและการเผา การเผาเนื้อเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้วัสดุดินเคลื่อนจากสภาพอันเป็นชั่วคราวเข้าสู่ความเป็นถาวรวัตถุยิ่งขึ้น กล่าวคือการเผาเป็นกระบวนการหนึ่งที่เขาได้ในการสร้างสรรค์ศิลปะเครื่องปั้นดินเผาโดยส่วนใหญ่ นอกเสียจากการที่ศิลปินตั้งใจไม่นำชิ้นงานเข้าสู่ความเป็นถาวรวัตถุ นั่นจะเป็นสาระสำคัญของงาน

ศิลปะเครื่องปั้นดินเผามีรูปแบบเป็นประติมากรรม รูปปั้น กระเบื้อง เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร หรืออื่น ๆ ในบางครั้งศิลปะเครื่องปั้นดินเผาบางชนิดอาจถูกนับรวมเป็นจิตรศิลป์ ในขณะที่บางครั้งอาจถูกนับเป็นวัตถุทางประยุกต์ศิลป์ ศิลปะอุตสาหกรรม หรือมันชนศิลป์ รวมไปถึงงานเครื่องถ้วยที่ถูกทำขึ้นโดยศิลปิน หรือสตูดิโอขนาดเล็กด้วยเช่นกัน “ด้วยคุณสมบัติที่ดีกว่าในการเป็นวัสดุสำหรับงานประติมากรรม ดินสามารถขึ้นรูปได้อย่างไม่มีขีดจำกัด และสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นผิวสำหรับการลงสีได้ดี ดินมีความยืดหยุ่นที่ถูกจำกัดเพียงจินตนาการของศิลปิน» (Chang 2006) เอ็มมานูเอล คูเปอร์ กล่าวเกี่ยวกับศิลปะเครื่องปั้นดินเผาว่ามันนำไปสู่ความเป็นไปได้ต่าง ๆ มากมาย และขยายตัวออกจากการเป็นสิ่งของสำหรับประโยชน์ใช้สอย ไปสู่วัตถุที่พูดถึงเรื่องทางวัฒนธรรม เรื่องสังคม เรื่องส่วนตัวหรือแม้แต่เรื่องการเมือง (Cooper 2009) แต่ถึงกระนั้นสถานะของเครื่องปั้นดินเผาในโลกศิลปะร่วมสมัยก็มีความคลุมเครือเนื่องจากมีประวัติศาสตร์ผูกพันอยู่กับการเป็นเครื่องใช้-ไม่สอยมานาน

ลักษณะของเครื่องปั้นดินเผาพร้อมสมัย

คำว่า ‘ร่วมสมัย’ เป็นคำคุณศัพท์ที่ขยายความถึงสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาไม่นานมากและมีลักษณะเรียกร้องความเปลี่ยนแปลง “หากคำ ๆ นี้ [ความร่วมมือ] มีความหมายที่สำคัญอยู่ มันคือการเรียกร้องถึงศิลปะที่กล้าพอที่จะสะท้อนและให้นิยามใหม่กับความเป็นสมัยใหม่ นั่นคือกระบวนการที่เรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงในตัวของมันเอง” (Teh 2017) ความขัดแย้งระหว่างแนวคิดในการทำงานเซรามิกที่ผูกอยู่กับสื่อ เช่น ศิลปินเซรามิกใช้เวลาหมดไปกับการศึกษาวัสดุ เทคนิค ความเป็นไปได้ ในขณะที่ศิลปินร่วมสมัยซึ่งไม่ได้ยึดตัวเองกับสื่ออย่างใดอย่างหนึ่งจะมีอิสระมากกว่าในการสร้างงานของตัวเอง “เซรามิกร่วมสมัยถูกตั้งคำถามเมื่อพยายามก้าวเข้าสู่โลกของศิลปะร่วมสมัย โดยเฉพาะศิลปินที่ทำงานในแนวทางที่มีวัสดุเป็นศูนย์กลางและพุ่มเทกับการศึกษาวัสดุ ความเป็นไปได้

และใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการฝึกฝนทักษะฝีมือในการทำงานกับวัสดุนั้น” (Irianto 2009) แต่ความ “ไม่อิสระ” (คือยึดอยู่กับวัสดุ) ของศิลปินเครื่องปั้นดินเผานั้นแท้จริงแล้วไม่สามารถปิดกั้นความพยายามที่จะเรียกร้องความเปลี่ยนแปลง ภารกิจของศิลปินเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยจึงอยู่ที่การขยายขอบเขตความเป็นไปได้ในการใช้ “ดิน” สื่อความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ และแสดงถึงพัฒนาการล่าสุดของมันออกมา (Kaufmann 2016)¹

สิ่งหนึ่งที่คูเปอร์นำเสนอในหนังสือของเขา คือ การแบ่งให้เห็นประเภทของงานเซรามิกร่วมสมัยในปัจจุบัน โดยแบ่งหมวดหมู่ตามจุดมุ่งหมายในการสื่อความหรือสร้าง ความหมายในรูปแบบที่แตกต่างกันไปทั้งหมด 6 บท ได้แก่ Beyond Utility: The Useful Pot ภาชนะที่ก้าวล้ำไปกว่าเพียงประโยชน์ใช้สอย, Defining Space: The Vessel as Container and as Metaphor ภาชนะในฐานะปริภูมิแห่งรูปธรรมและนามธรรม, Mind The Gap: Sculptural Form in Clay ประติมากรรมจากดิน, A Sense of Space: Installation, Site Specific, Environmental สิ่งซึ่งอยู่ในปริภูมิ-ศิลปะจัดวาง, Line of Beauty: Studio, Design, Industry ผลิตภัณฑ์ดินเผาที่เป็นความร่วมมือกันระหว่างอุตสาหกรรมและศิลปิน โดยรวมแล้วเราจะพบว่า เซรามิกเป็นสื่อชนิดหนึ่งที่ใช้สำหรับเนื้อหาที่มากไปกว่าตัวมันเองในหลาย ๆ มิติได้

การบ่งชี้ถึงความเป็นร่วมสมัย

การแสดงผลงาน ผ่านนิทรรศการ

ผลงานเครื่องปั้นดินเผาที่นำมาจัดแสดงในนิทรรศการเป็นเครื่องหมายของการเดินทางไปสู่สิ่งที่ศิลปินคิดว่า เป็นปัจจุบันขณะมากที่สุดในเวลานั้น สิ่งที่เป็นความใหม่นี้อาจหมายรวมทั้งเทคนิค รูปแบบ อารมณ์ ความหมาย

อิทธิพลจากสังคมในขณะนั้น และวิธีการนำเสนอ นอกจากนิทรรศการแล้วการนำเสนอผลงานเครื่องปั้นดินเผาผ่านเวทีประกวดก็อาจเป็นกลไกบ่งชี้ความเป็นร่วมสมัยได้ทางหนึ่ง เพราะเวทีประกวดมีสิ่งสำคัญคือ กรรมการผู้ทำหน้าที่คัดสรรและจำแนกสิ่งที่มีความเฉพาะตัวและพัฒนาล่าสุดออกมา เวทีประกวดมักจะระบุให้ส่งงานที่ทำไม่เกิน 2 ปี² จึงเป็นเครื่องยืนยันว่าได้งานที่พัฒนาล่าสุดของช่วงเวลานั้น ๆ อลัน เกรฟส์ ภัณฑารักษ์ส่วนงานสะสมเครื่องปั้นดินเผาและแก้ว ของพิพิธภัณฑวัตถุอเมริกัน (V&A) แห่งประเทศอังกฤษ กล่าวถึงการรับผลงานเซรามิกเข้ามาในพิพิธภัณฑฯ โดยยกตัวอย่างผลงานเครื่องปั้นดินเผาจากศตวรรษที่ยี่สิบซึ่งมักจะได้รับ การคัดเลือกจากความ ‘ร่วมสมัย’ ของผลงาน นิยามโดยอายุของผลงานที่น้อยกว่าสิบปี (Graves 2012)

เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยกับอุดมศึกษา

“ข้าพเจ้ายังเห็นว่ามหาวิทยาลัยเป็นที่ที่ดีสำหรับการเตรียมตัวเป็นช่างปั้นหม้อ ส่วนหนึ่งก็มาจากประสบการณ์ของข้าพเจ้าเอง แต่อีกส่วนหนึ่งคือเมื่อมองไปรอบตัวเหล่าช่างปั้นหม้อชั้นยอดที่ข้าพเจ้ารู้จักและเคารพก็ได้รับประสบการณ์คล้ายคลึงกัน แม้ว่าจะมีช่างปั้นหม้อที่ยอดเยี่ยมที่อยู่นอกเหนือจากข้อแม้นี้ แต่ส่วนใหญ่แล้วล้วนเป็นผู้ผ่านการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ยิ่งไปกว่านั้นส่วนใหญ่จบปริญญาโท แม้เราจะกล่าวได้ว่าเราสามารถทำอาชีพช่างปั้นหม้อได้ไม่ว่าเราจะเรียนอะไรมาก็ตาม แต่ข้าพเจ้ายังเชื่อว่ามหาวิทยาลัยมีส่วนอย่างยิ่งยวดต่อพัฒนาการของเราในฐานะช่างปั้นหม้อ” (Neely 2015) จอห์น นีลีย์ ศิลปินชาวอเมริกันและศาสตราจารย์ด้านเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงและมีผลงานดีเด่น ยึดมั่นในการเป็น “ช่างปั้นหม้อ” (potter) นีลีย์มองว่าการศึกษาใน

¹ จากค์ คอฟมันน์ (Jacque Kaufmann) เป็นประธานสมาคมนักวิชาการเซรามิกนานาชาติ (The International Academia of Ceramics) ซึ่งเป็นองค์กรนานาชาติด้านศิลปะเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นที่เชื่อถือในวงการ สมาคมนี้เป็นส่วนหนึ่งขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก

² บันทึกการประชุมคณะกรรมการดำเนินงาน การประกวดเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติครั้งที่ 19 พ.ศ. 2561

ระดับอุดมศึกษามีสองสิ่งสำคัญที่ช่วยสร้างช่างปั้นที่ดีหนึ่งคือการมีวิจัยเป็นพันธกิจหลัก การวิจัยในขอบเขตของการเป็นช่างปั้นหม้อก็คือ การที่นักวิจัย (อาจารย์) ทำงานและมีส่วนร่วมในสตูดิโอซึ่งช่วยให้เกิดความรู้ใหม่เพื่อนำไปสอนอีกที และสองคือ การเรียนในมหาวิทยาลัยมีวิชาที่หลากหลาย เช่นวิชาประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศาสตร์และธุรกิจ ซึ่งทั้งหมดช่วยขยายขอบเขตความเป็นไปได้ของเครื่องปั้นดินเผา จากบทสัมภาษณ์ ประดิษฐ์ ศรีวิชัยนันท์³ ซึ่งเป็นศิษย์ท่านหนึ่งของ อาจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2499 รู้สึกได้ว่าในยุคนั้นมีคณาจารย์ที่ไปเรียนจบจากอิตาลีได้นำเอาสีเคลือบและวัสดุสำหรับเครื่องปั้นดินเผาแบบสำเร็จรูปติดตัวกลับมาที่ศิลปากรด้วย และได้ชักชวนนักศึกษาที่สนใจให้มาลอง “เล่น” กันดู เป็นจุดเริ่มต้นในประเทศไทยที่มีการใช้วัสดุทางเครื่องปั้นดินเผาเป็นสื่อศิลปะร่วมสมัย เมื่อพิจารณาดูทำให้เกิดสมมติฐานของงานวิจัยนี้ว่า การมีแนวคิดของเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทยเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการมาถึงของหลักสูตรเครื่องปั้นดินเผาในระดับอุดมศึกษา

วิธีการวิจัย

เมื่อการสำรวจแนวความคิดที่เกี่ยวกับวิจัยได้บ่งชี้ว่า ผลงานเครื่องปั้นดินเผาที่นำมาจัดแสดงในนิทรรศการ เป็นชิ้นงานที่เป็นเครื่องหมายของการเดินทางไปสู่สิ่งที่ศิลปินคิดว่าเป็นปัจจุบันขณะมากที่สุดในเวลานั้น หรือในอีกความหมายถึงคือการจัดนิทรรศการเป็นเงื่อนไขหนึ่งของ “เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย” กระบวนการวิจัยจึงประกอบไปด้วยการรวบรวมเอกสารเกี่ยวกับนิทรรศการเครื่องปั้นดินเผา และการประกวดศิลปะเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย ซึ่งทำให้ทราบว่าการประกวดเครื่องปั้นดินเผาในระดับประเทศ ถูกจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2528 เอกสารที่รวบรวมประกอบด้วย

1. สูจิบัตรการแสดงศิลปะเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติ ครั้งที่ 1-18 (พ.ศ. 2528-2559)
2. สูจิบัตรการแสดงศิลปะเครื่องปั้นดินเผา ครั้งที่ 1-3 (พ.ศ. 2525-2527)
3. สูจิบัตร Thai Ceramic Award 2011 (จัดขึ้นเพียงครั้งเดียว)
4. สูจิบัตรการแสดงนิทรรศการเครื่องปั้นดินเผาอื่น ๆ จำนวนประมาณ 30 รายการ
5. บทความวิจารณ์นิทรรศการ หรือข้อเขียนอื่น ๆ ที่พบได้ในสื่อสาธารณะ

นอกจากนี้ได้ทำการสัมภาษณ์ศิลปิน รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลัง การศึกษาหรือการได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาในระดับที่ทำเป็นอาชีพได้ รวบรวมผลงานสำคัญของศิลปิน ทั้งทางตรงคือ ขอจากศิลปินและทางอ้อมคือภาพที่ปรากฏในสื่ออื่น ๆ ในการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นก่อนการเสนอโครงการวิจัยนั้น ชี้ให้เห็นว่ามีจำนวนผู้ทำงานเกี่ยวกับศิลปะเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทยอยู่ราว 300 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่มากเกินไปกว่าที่เวลาและงบประมาณของวิจัยฉบับนี้จะครอบคลุมได้โดยละเอียด จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะกำหนดกรอบจำนวนลงมา เป็น 50 ท่านโดยประมาณ มีเกณฑ์การพิจารณาเบื้องต้นเพื่อกำหนดรายชื่อศิลปินดังต่อไปนี้

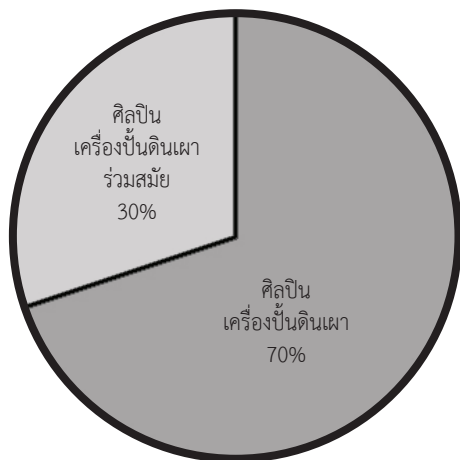
- ใช้ดินและกระบวนการทางเครื่องปั้นดินเผาเป็นสื่อหลักในการสร้างสรรค์ผลงาน
- ผลงานที่ทำมีลักษณะเป็นเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย
- มีการนำเสนอผลงานผ่านนิทรรศการ และ/หรือ การประกวด
- นำเสนอผลงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
- สามารถสืบค้นพบได้จากสื่อสาธารณะ เช่น สูจิบัตรนิทรรศการ หนังสือ นิตยสาร เว็บไซต์

³ สัมภาษณ์ที่โรงงานแมริมเชรามิค วันที่ 28 พฤศจิกายน 2560

ผลการวิจัย

ประเทศไทยมีศิลปินเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย

จากผลการสำรวจพบว่า มีศิลปินเครื่องปั้นดินเผาที่ทำผลงานในลักษณะเป็นงานศิลปะและนำเสนอผลงานผ่านนิทรรศการอย่างสม่ำเสมอเป็นจำนวน 83 คน⁴ และในจำนวนนั้นหากอ้างอิงตามนิยามของเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยจากการสำรวจแนวความคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้องในตอนต้นของการวิจัยนั้น จะพบว่ามีศิลปินเครื่องปั้นดินเผาที่ทำงานเข้าข่ายเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยอยู่เป็นจำนวนราว 25 คน ทั้งนี้จำเป็นต้องเน้นไว้ในที่นี้ว่า ความเป็นร่วมสมัยหรือไม่เป็นร่วมสมัย ไม่ได้เป็นตัวบ่งชี้ถึงคุณภาพผลงาน และ/หรือชื่อเสียงของศิลปิน

แผนภาพ 1 สัดส่วนศิลปินเครื่องปั้นดินเผาและศิลปินเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทย (สำรวจ มิถุนายน 2558)

มีศิลปินที่ทำงานเครื่องปั้นดินเผา ที่เคยจัดแสดง ส่งประกวด และปรากฏตัวในสื่อสาธารณะไม่ต่ำกว่า 300 คน แต่บางคนไม่ได้ทำงานต่อเนื่องสม่ำเสมอ นอกจากนี้ หากพิจารณารวมเอาผู้สำเร็จการศึกษาผ่านหลักสูตรเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาซึ่งมักมีการแสดงผลงานเมื่อจบการศึกษาแต่ไม่ได้ทำงานต่อเนื่องในภายหลัง ก็จะมีจำนวนอีกมากซึ่งไม่ได้นับรวมไว้ในที่นี้

ความหลากหลายของศิลปินเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทย

เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยของศิลปินในงานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของแนวทาง แนวความคิด และความสนใจ ประกอบกันขึ้นเป็นความเคลื่อนไหวและความรู้ในวงการศิลปะเครื่องปั้นดินเผาไทย หากเราอยากจะจำแนกให้เห็นเป็นทิศทางต่าง ๆ ก็ทำได้หลายวิธี ผู้วิจัยได้เลือกพิจารณาหมวดหมู่หรือทิศทางของผลงานโดยอ้างอิงแนวคิดของ เอ็มมานูเอล คูเปอร์⁵ ซึ่งแบ่งเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยตามจุดมุ่งหมายในการสื่อความหรือสร้างความหมาย จุดมุ่งหมายเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดรูปทรง พื้นผิวและวิธีการสร้างผลงานของศิลปินหลายครั้งหมายรวมถึง วิธีการนำเสนอ สถานที่แสดงหรือบริบทของการแสดง และ/หรือการขาย แม้ว่าเมื่อพิจารณาดูปริมาณผลงานและจำนวนศิลปินเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยไทย ต้องนับว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับในประเทศไทยอังกฤษ แต่ถึงอย่างนั้นก็พบผลงานในทุกหมวดหมู่ที่คูเปอร์แบ่งไว้ และศิลปินบางคนมีผลงานในหลายหมวดหมู่อีกด้วย เมื่อเรานำมาพิจารณาควบคู่กับผลงานของศิลปินไทยจะพบตัวอย่างดังต่อไปนี้

⁴ พ.ศ. 2528-2558

⁵ (Emmanuel Cooper 1938-2012) เป็นช่างปั้น นักประวัติศาสตร์เครื่องปั้นดินเผาและนักวิจารณ์เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยผู้ทรงอิทธิพลอย่างมากผู้หนึ่งแห่งประเทศอังกฤษ

1. Beyond Utility: The Useful Pot *ภาชนะที่ก้าวล้ำไปกว่าเพียงประโยชน์ใช้สอย* กล่าวคือ เป็นผลงานที่ใช้งานได้จริงแต่ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องบ่งบอกถึงตัวตน แนวคิด บุคลิก รวมถึงทักษะและความพยายามของผู้สร้าง ตัวอย่างเช่น งานของ ศุภกา ปาลเปรม บัณฑิต แก้วเอก เอ็มโซเฟียน เบญจเมธา จีระวงศ์ วงศ์ตระหง่าน เป็นต้น (ภาพที่ 1)

2. Defining Space: The Vessel as Container and as Metaphor *ภาชนะในฐานะปริภูมิแห่งรูปธรรมและนามธรรม* หมายถึงงานที่อาศัยภาชนะและความรับรู้ของผู้คนเกี่ยวกับภาชนะซึ่งเป็นรูปทรงที่คุ้นเคยและพบได้ในชีวิตประจำวัน มาเป็นเนื้อหาเพื่อแสดงออกถึงความ

คิดบางอย่าง หรือเป็นภาพแทนของสิ่งอื่นที่เป็นนามธรรมกว่า งานในกลุ่มนี้มีภาษาที่แยกคายทั้งในเชิงเทคนิค ความงาม และความหมายทางสังคม ตัวอย่างเช่น งานของ เสริมศักดิ์ นาคบัว งานบางชุดของสุโรจนา เศรษฐบุตร พรพรรณ สุทธิประภา สมลักษณ์ ปันติบุญ เป็นต้น (ภาพที่ 2)

3. Mind The Gap: Sculptural Form in Clay *ประติมากรรมจากดิน* คือผลงานประติมากรรมที่อาศัยคุณสมบัติอันเป็นเอกลักษณ์ของวัสดุดินเผามาสร้างชิ้นงานในกลุ่มนี้รวมถึงงานรูปปั้นเหมือนจริง ไปจนถึงรูปทรงนามธรรมต่าง ๆ ซึ่งนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง สิ่งแวดล้อม อัตชีวประวัติของศิลปินหรือเนื้อหาทางสังคม

ภาพที่ 1 เอ็มโซเฟียน เบญจเมธา บัณฑิต แก้วเอก จีระวงศ์ วงศ์ตระหง่าน ศุภกา ปาลเปรม (ภาพจากศิลปิน)

เช่นผลงานของ วิภู ศรีวิลาส สุรศักดิ์ แสนโหม่ง จำลอง สุวรรณชาติ วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ สรวุฒิ วงษ์เนตร นายดี ช่างหม้อ เป็นต้น (ภาพที่ 3)

4. A Sense of Space: Installation, Site Specific, Environmental สิ่งซึ่งอยู่ในปริภูมิ-ศิลปะจัดวาง คือผลงานเครื่องปั้นดินเผาที่ทำงานร่วมกับสิ่งแวดล้อมของมัน

คุณค่าและความหมายของงานผูกโยงเข้ากับบริบทของสถานที่ งานในกลุ่มนี้มีลักษณะ เช่น จัดวางเจาะจงในพื้นที่ จัดวางโดยนำความหมายของพื้นที่เข้ามาเกี่ยวข้อง จัดวางเพื่อแทรกแซงพื้นที่ หรือจัดวางร่วมกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นสื่ออื่น ๆ เช่น ผลงานของ สุโรจนา เศรษฐบุตร อมรเทพ มหามิตร สุวรรณี สาระบุตร สมิต ตะกรุดแก้ว พิม สุทธิคำ ปรัชญา รักตะบุตร เป็นต้น (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 2 เสริมศักดิ์ นาคบัว สุโรจนา เศรษฐบุตร และ พรพรรณ สุทธิประภา สมลักษณ์ ปันติบุญ (ภาพจากศิลปิน)

ภาพที่ 3 สุรศักดิ์ แสนโหม่ง จำลอง สุวรรณชาติ วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ วิภู ศรีวิลาส นายดี ช่างหม้อ สรวุฒิ วงษ์เนตร (ภาพจากศิลปิน)

5. Line of Beauty: Studio, Design, Industry
ผลิตภัณฑ์ดินเผาที่เป็นการร่วมมือกันระหว่างอุตสาหกรรมและศิลปิน เพื่อสร้างผลงานที่ผสมผสานระหว่างการใช้งานและคุณลักษณะแบบประติมากรรม การร่วมมือกันนี้อาจเป็นไปได้ในสองแนวทางใหญ่ ๆ หนึ่งคือในเชิงแนวคิด ซึ่งหมายถึงการที่ศิลปินจับเอากระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรมมาใช้เป็นแนวคิดหรืออาศัยกระบวนการผลิต

นั้นมาตอบสนองงานของตน เช่น ผลงานของวศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ ที่อาศัยแม่พิมพ์ของโรงงานไทยศิลาดล เพื่อทำเป็นประติมากรรม และสองคือในเชิงดีไซน์ คือ ศิลปินออกแบบให้อุตสาหกรรมนำไปผลิต ส่วนใหญ่แล้วจะผลิตเป็นสินค้าพิเศษที่มีจำนวนและระยะเวลาจำกัด เช่น ผลงานของ วิภู ศรีวิลาส ร่วมกับโรงงานไทยศิลาดล (ภาพที่ 5)

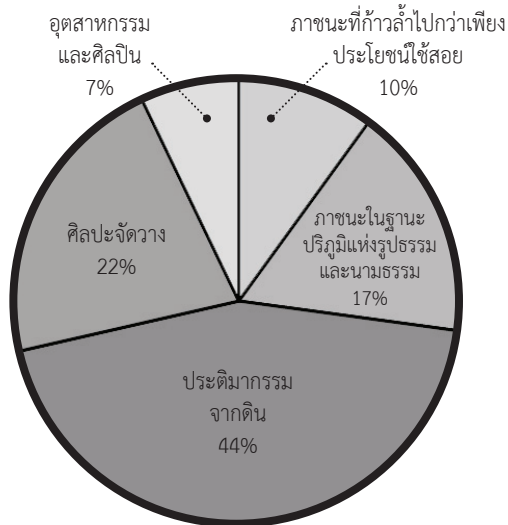

ภาพที่ 4 สุโรจนา เศรษฐบุตร์ ปรัชญา รักตะบุตร อมรเทพ มหามাত্র สมิต ตะกรุดแก้ว สุวรรณี สาระบุตร พิมพ์ สุธิตำ (ภาพจากศิลปิน)

ภาพที่ 5 วศินบุรี สุพานิชวรภาชน์ และ วิภู ศรีวีลาศ (ภาพจากศิลปิน)

จะเห็นได้ว่าผลงานเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทยมีปรากฏในทุกหมวดหมู่ โดยแบ่งสัดส่วนได้ตามในแผนภาพ 2

แผนภาพ 2 สัดส่วนผลงานเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในหมวดหมู่ต่าง ๆ

เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยกับอุดมศึกษา

ปัจจุบันในประเทศไทยมีหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผาในระดับอุดมศึกษา ในด้านศิลปะ การออกแบบและเทคโนโลยีเซรามิกอยู่ 25 หลักสูตร จาก 21 สถาบัน⁶ หลักสูตรเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนวิชาการด้านอื่น เช่น สังคม การจัดการ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ อันนำมาซึ่งการบูรณาการในการสร้างสรรค์เครื่องปั้นดินเผาไปสู่แนวคิดของการทำเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย นอกจากนี้บรรยากาศของสถาบันการศึกษายังเอื้อต่อการแสดงออกโดยการจัดแสดงนิทรรศการผลงานสร้างสรรค์ อันเป็นบันไดก้าวแรก ๆ ของการเป็นศิลปินเครื่องปั้นดินเผา จากการสัมภาษณ์ศิลปินจำนวนมากที่นำเสนอผลงานสู่สาธารณะครั้งแรกในนิทรรศการจบการศึกษา และในจำนวนที่สำรวจมีศิลปินร้อยละ 96 ที่ได้รับการฝึกฝนด้านเครื่องปั้นดินเผาผ่านทางสถาบันอุดมศึกษา และมีถึงร้อยละ 68 ที่ศึกษาต่อด้านเครื่องปั้นดินเผาในระดับปริญญาบัณฑิตทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ

⁶ สำรวจ กันยายน 2557

แผนภาพ 3 สัดส่วนศิลป์ที่ได้รับการฝึกฝนด้านเครื่องปั้นดินเผาผ่านสถาบันอุดมศึกษาและการศึกษาด้วยวิธีอื่น

แผนภาพ 4 สัดส่วนศิลป์ที่ศึกษาต่อด้านเครื่องปั้นดินเผาในระดับปริญญาบัณฑิต ทั้งในและต่างประเทศ ต่อศิลป์ที่ไม่ได้ศึกษาต่อระดับปริญญาบัณฑิต

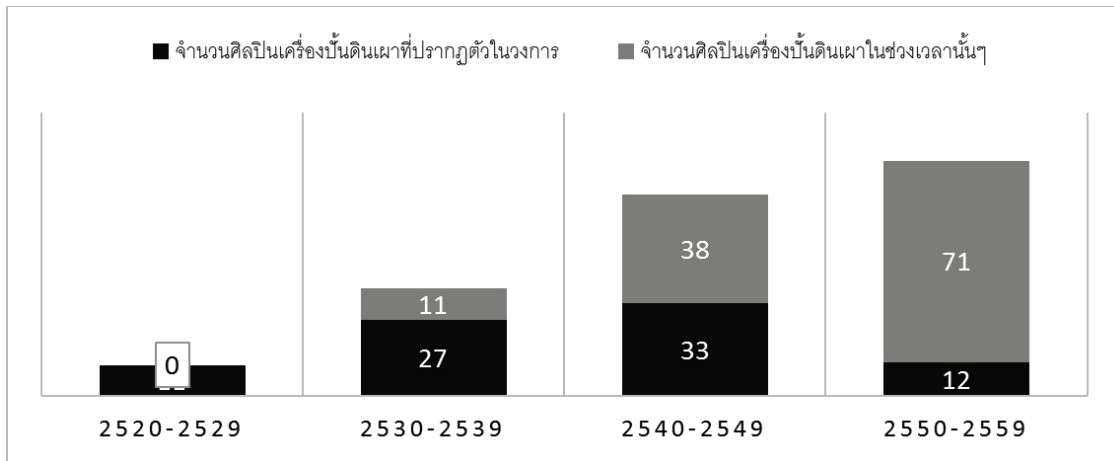
เหตุผลหนึ่งที่มีผู้ศึกษาต่อในระดับปริญญาบัณฑิตมาก คือ ความต้องการทำงานในสถาบันอุดมศึกษาต่อไป ทำให้ต้องมีวุฒิดังกล่าว ในขณะที่เกี่ยวกับการขยายตัวของหลักสูตรด้านเครื่องปั้นดินเผาเพื่อตอบสนองต่อนโยบายด้านอุตสาหกรรม⁷ ส่งผลให้เกิดการส่งบุคลากรไปเรียนต่อต่างประเทศในรูปแบบการให้ทุน ทำให้ผู้ศึกษาต่อในต่างประเทศได้เห็นรูปแบบอันเป็นพัฒนาการล่าสุดและแนวคิดที่กว้างไกลออกไปเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา การได้เห็นตัวอย่างของสังคมเครื่องปั้นดินเผาพร้อมสมัยที่มีพัฒนาการมาก่อน ทั้งในอังกฤษ ยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น ทำให้คนเหล่านั้นกลับมาส่งต่ออิทธิพลทางความคิด ผ่านทั้งทางการเรียนการสอนและการทำผลงาน นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า การมีหลักสูตรในระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตในบางมหาวิทยาลัยทำให้แนวคิดจากสถาบันนั้น ๆ ถูกส่งต่อผ่านบุคลากรทางการศึกษาที่ไปสอนในหลักสูตรที่เปิดใหม่เพิ่มเติมขึ้นในหลาย ๆ สถาบันต่อไป ตัวอย่างเช่น หลักสูตร

ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (เครื่องเคลือบดินเผา) มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น

ช่วงเวลาการเข้าสู่วงการ

การเข้าสู่วงการในที่นี้หมายถึง การปรากฏตัวต่อสาธารณชนในฐานะศิลปิน เช่น โดยการแสดงนิทรรศการ การออกร้าน การส่งประกวดและได้รับการยอมรับ การปรากฏในสื่อหรือบทความวิจารณ์ศิลปะ เป็นต้น นับเป็นหมุดหมายหนึ่งของการเป็นมืออาชีพหรือความจริงจัง ข้อมูลการเข้าสู่วงการได้จากการสัมภาษณ์ศิลปินและข้อมูลประกอบอื่น ๆ จะพบว่าจำนวนศิลปินที่ปรากฏขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นจำนวนก้าวกระโดดจากทศวรรษก่อนหน้า จำนวนศิลปินที่เพิ่มขึ้นนี้แปรผันตามจำนวนหลักสูตรด้านเครื่องปั้นดินเผาในประเทศอย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่ทศวรรษ 2540 เป็นช่วงเวลาที่มี

⁷ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย, 2530).

แผนภาพ 5 จำนวนศิลปปั้นที่ปรากฏตัวในวงการในแต่ละช่วงทศวรรษ และจำนวนศิลปปั้นเครื่องปั้นดินเผาในช่วงเวลาแต่ละทศวรรษ

หลักสูตรมหาบัณฑิตด้านเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย ทำให้มีศิลปินเพิ่มขึ้นอีกมากเช่นเดียวกัน ขณะที่ในทศวรรษ 2550 พบจำนวนศิลปปั้นที่ปรากฏตัวขึ้นเป็นครั้งแรกน้อย ในกรณีนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าเป็นไปได้ที่มีศิลปินเริ่มทำงานในทศวรรษ 2550 เป็นจำนวนมากกว่าที่เก็บข้อมูลไว้ แต่ศิลปินเหล่านั้นยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นของอาชีพ ทำให้หลุดรอดจากการสืบค้นไป

บริบทแวดล้อมของการสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย

นอกเหนือจากตัวศิลปินผู้สร้างสรรค์งานแล้ว เมื่อเราศึกษาบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยโดยทั่วไป หรือเปรียบเทียบกับต่างประเทศจะพบว่าประกอบไปด้วย

- สถาบันการศึกษา (ทั้งในรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ) เป็นที่ผลิตบุคลากรเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา รวมถึงสนับสนุนและเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์ออกสู่สังคมภายนอก
- พิพิธภัณฑ์เป็นที่รวบรวมเก็บสะสมถาวร ศึกษาและจัดแสดงผลงาน

- หอศิลป์ทั้งของรัฐและเอกชนเป็นที่จัดแสดงและจัดกิจกรรมทางการศึกษาอันเกี่ยวข้องกับเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย
- นักสะสมเป็นผู้สนับสนุนศิลปิน
- สมาคมเครื่องปั้นดินเผาเป็นที่รวบรวมศิลปินที่มีความสนใจร่วมกันเพื่อช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ
- ศูนย์ศิลปินในพำนัก ช่วยให้เกิดบรรยากาศในการทำงานและการทดลอง
- และหน่วยงานรัฐอื่น ๆ ซึ่งอาจมีบทบาทในแง่มุมที่ต่างกันออกไป เช่น การให้ความช่วยเหลือในเชิงวัสดุศาสตร์ หรือการส่งออก เป็นต้น

หลักการสำรวจพบว่าในประเทศไทยไม่มีพิพิธภัณฑ์สำหรับเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยโดยเฉพาะ มีเพียงพิพิธภัณฑ์ที่สะสมเครื่องปั้นดินเผาในฐานะโบราณวัตถุ การไม่มีพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยทำให้ไม่มีการสะสมอย่างเป็นระบบ ขาดการศึกษาและการเผยแพร่แก่สังคม ยากที่จะเห็นทิศทางและพัฒนาการของเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย ในประเทศไทยไม่มีหอศิลป์สำหรับเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยโดยเฉพาะ เมื่อไม่มี

พื้นที่สำหรับแสดงนิทรรศการเครื่องปั้นดินเผาโดยเฉพาะ ศิลปินส่วนใหญ่จึงจัดแสดงงานในพื้นที่เดียวกับศิลปะชนิดอื่นๆโดยไม่แบ่งแยก ลักษณะเช่นนี้อาจก่อให้เกิดผลดีคือ ไม่เกิดความรู้สึกแบ่งแยกชัดเจนระหว่างศิลปะร่วมสมัย จิตรกรรม ประติมากรรม และเครื่องปั้นดินเผา และประเทศไทย**ไม่มีศูนย์ศิลปินในพำนักด้านเครื่องปั้นดินเผาโดยเฉพาะ** แม้ว่าจะมีโครงการศิลปินในพำนักอยู่พอสมควร แต่ไม่เป็นศูนย์เฉพาะทางสำหรับเครื่องปั้นดินเผา ในกรณีที่ศิลปินต้องการทำงานด้วยเทคนิคเครื่องปั้นดินเผาและโครงการไม่มีอุปกรณ์สนับสนุนนั้น บางครั้งจะติดต่อขอความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา โรงงาน หรือศิลปินเครื่องปั้นดินเผาท้องถิ่น

องค์กรเหล่านี้ในประเทศไทยทำบทบาทเหลื่อมทับกัน และกันไม่ได้แบ่งแยกชัดเจน หลายครั้งความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับเปลี่ยนกันนับเป็นข้อดี เช่น บางครั้งโรงงานเครื่องปั้นดินเผาอาจมีโครงการพิเศษ เชิญศิลปินมาพำนักและสร้างผลงานด้วยวัสดุและอุปกรณ์ที่โรงงานมี ซึ่งแปลว่าโรงงานทำหน้าที่คล้ายศูนย์ศิลปินในพำนัก มหาวิทยาลัยเองก็ทำหน้าที่คาบเกี่ยวไปสู่พื้นที่แสดงนิทรรศการ การจัดประกวด ไปจนถึงการให้พื้นที่สำหรับศิลปินในพำนักด้วย เป็นต้น

มหาวิทยาลัยรับบทบาทครอบคลุม

ในประเทศไทยมหาวิทยาลัยที่มีหลักสูตรเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาตัวเอง ที่ทำหน้าที่ครอบคลุมไปถึงส่วนอื่นๆ แทนหน่วยงานที่ขาดหายไป เช่น การมีหอศิลป์ การจัดนิทรรศการ การจัดประกวด การอบรมปฏิบัติการ การสัมมนาปฏิบัติการนานาชาติ การจัดโครงการศิลปินในพำนัก เป็นต้น นอกจากนี้ในกลุ่มตัวอย่างที่สำรวจมีจำนวนถึงร้อยละ 56 ที่เป็นบุคลากรทางการศึกษาเต็มเวลา พร้อม ๆ กับการเป็นศิลปิน

บทสรุป

ในประเทศไทยมีศิลปินเครื่องปั้นดินเผาที่ทำงานเข้าข่ายเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยอยู่เป็นจำนวนหนึ่งในสามของศิลปินเครื่องปั้นดินเผาที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง ลักษณะผลงานมีความหลากหลายและมีปรากฏในทุกหมวดหมู่ที่แบ่งขึ้นโดย เอ็มมานูเอล คูเปอร์ มีผลงานในกลุ่ม *ประติมากรรมจากดิน* เป็นจำนวนมากที่สุด แนวคิดเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยเกิดขึ้นสัมพันธ์กับการมาถึงของหลักสูตรเครื่องปั้นดินเผาในสถาบันการศึกษา และจำนวนศิลปินก็เพิ่มมากขึ้นโดยแปรผันตามจำนวนหลักสูตรด้านเครื่องปั้นดินเผาในประเทศอย่างเห็นได้ชัด บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทยนั้นยังขาดอยู่อีกหลายอย่าง เช่น พิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัย ศูนย์ศิลปินในพำนักด้านเครื่องปั้นดินเผา และหอศิลป์สำหรับเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยโดยเฉพาะ แต่มีองค์กรอื่น ๆ ที่ทำบทบาทเหล่านั้นทดแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มีลักษณะการสำรวจในภาพกว้างและรวบรวมปัจจัยที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการของเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยที่หลากหลาย เมื่อดำเนินการวิจัยแล้วจึงพบว่ามีความเข้าใจรูปแบบและพัฒนาการของเครื่องปั้นดินเผาร่วมสมัยในประเทศไทย เช่น การวิเคราะห์การทำงานของศิลปินอย่างลงลึกกว่านี้ นอกจากนั้นการอ้างอิงข้อมูลจากการประกวดเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติเป็นแกนหลัก นับเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาที่ดี แต่อาจจะทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่โน้มเอียงไปในทางหนึ่ง

บรรณานุกรม

Chang, S. J. *Fired with Passion : Contemporary Japanese Ceramics*. New York: Eagle Art, 2006.

Cooper, E. *Contemporary Ceramics*. London: The British Museum Press, 2000.

—————. *10,000 Years of Pottery*. London: Thames & Hudson, 2009.

Graves, A. *Beyond the Collection: The V&A and Ceramics in the Expanded Field*. London: Arts & Humanities Research Council University of Westminster, 2012.

Irianto, A.J. *Ceramic Art: In between the Contemporary Art and Contemporary Craft; Jakarta Contemporary Ceramic Biennale#1*. Jakarta: North Art Space, 2009.

Jacque Kaufmann. Interview. June 25, 2016.

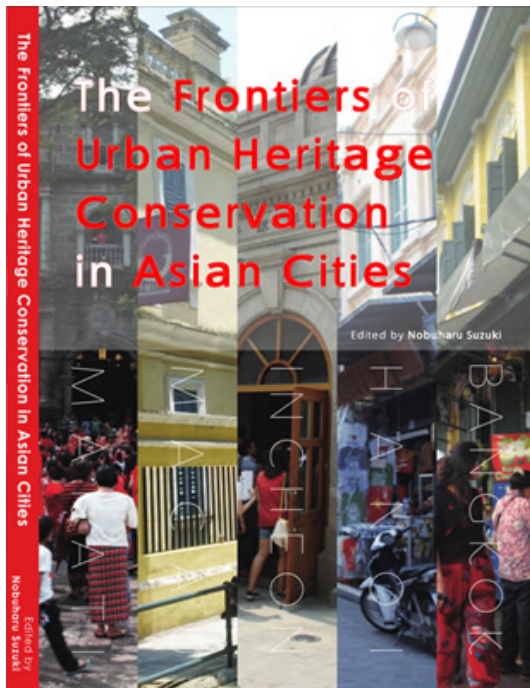
Neely, J. “Pottery Education in American Universities.” In *The Dragon Kiln-International Wood Firing Symposium 2015*, 135. Yixing: The Publishing House of China Culture, 2015.

Teh, D. *Thai Art: Currencies of the Contemporary*. Cambridge: The MIT Press, 2017.

ประดิษฐ์ ศรีวิชัยนันท์. สัมภาษณ์. 28 พฤศจิกายน 2560.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์แห่งประเทศไทย, 2530.

บทแนะนำหนังสือ

The Frontiers of Urban Heritage Conservation in Asian Cities

บรรณาธิการ Nobuharu Suzuki

Global Cooperation Institute for Sustainable Cities (GCI), Yokohama City University, 2017.

210 หน้า

ISBN: 978-4-9908566-01

The Frontiers of Urban Heritage Conservation in Asian Cities เป็นผลงานของ Global Cooperation Institute for Sustainable Cities (GCI) แห่ง Yokohama City University โดยมี Professor Nobuharu Suzuki เป็นบรรณาธิการ เป็นหนังสือที่รวบรวมบทความที่เขียนจากประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เมืองโดยตรงใน 9 พื้นที่จาก 8 ประเทศในทวีปเอเชีย รวมถึงมีเนื้อหาส่วนที่เป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ในภาคส่วนต่าง ๆ ในแต่ละกรณีศึกษา ประกอบกับบทบันทึกการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เขียนบทความที่จัดขึ้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2013 และเดือนธันวาคม ค.ศ. 2014 ตามลำดับ

บทความต่าง ๆ ในหนังสือดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้แนวคิด วิธีการอนุรักษ์เมืองของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ที่เป็นปัจจุบัน ซึ่งกรณีศึกษาทั้ง 9 พื้นที่ที่ได้ถูกเรียบเรียงเอาไว้ ได้แก่ พื้นที่ท่าเตียน (กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย) พื้นที่ท่าเหียน (ฮานอย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม) พื้นที่เมืองเก่าอินซอน (อินซอน สาธารณรัฐเกาหลี) พื้นที่เซนต์ลาซาร์ส (เขตบริหารพิเศษมาเก๊า สาธารณรัฐประชาชนจีน) พื้นที่ซานเปโตร มาคาติ (มะนิลา สาธารณรัฐฟิลิปปินส์) พื้นที่จอร์จทาวน์ (ปีนัง สหพันธรัฐมาเลเซีย) พื้นที่ต้าเต้าเจิง (ไทเป สาธารณรัฐจีน) พื้นที่ยามะเตะ (โยโกฮามะ ประเทศญี่ปุ่น) และพื้นที่คางุระซะกะ (โตเกียว ประเทศญี่ปุ่น) โดยผู้เขียนแต่ละ

บทความล้วนแต่เป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์หรือมีส่วนร่วมในการกระบวนการอนุรักษ์ทั้งสิ้น เช่น ในกรณีศึกษาพื้นที่ท่าเตียน เป็นผลงานของ รองศาสตราจารย์ ดร.ยงธินทร์ พิมลเสถียร ผู้ซึ่งอยู่ในกระบวนการจัดทำแผนทางเลือกในการปรับปรุงพื้นที่ย่านตั้งแต่แรกเริ่ม เป็นต้น

นอกเหนือจากรายละเอียดของการอนุรักษ์เมืองในแต่ละพื้นที่ในแต่ละบทความแล้ว ผู้อ่านยังสามารถเข้าใจความเหมือนและความแตกต่างของประเด็นในการอนุรักษ์เมืองผ่านบทเสวนาระหว่างผู้เขียนได้เป็นอย่างดี โดยการเสวนาทั้งสองครั้งได้ถูกจัดขึ้นเพื่อเป็นโอกาสสำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระดับนานาชาติอย่างกว้างขวางในหลากหลายประเด็น เช่น การอนุรักษ์เมืองกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร การสร้างความภาคภูมิใจของผู้อยู่อาศัยในย่านเมืองเก่า บทบาทของ NGO กับการอนุรักษ์เมือง ความท้าทายในการสร้างการมีส่วนร่วมของ

ประชาชน การอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น การใช้เครื่องมือและกลไกต่าง ๆ เช่น กฎระเบียบสำหรับการอนุรักษ์ และมาตรการสร้างแรงจูงใจ การส่งเสริมธุรกิจท้องถิ่นและการสร้างชีวิตชีวา ฯลฯ ซึ่งจากประสบการณ์ของผู้ร่วมเสวนาที่หลากหลาย ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจสถานการณ์ที่แตกต่างกัน รวมถึงความท้าทายที่เป็นประเด็นร่วมของเมืองในเอเชียได้โดยง่าย

The Frontiers of Urban Heritage Conservation in Asian Cities จึงเป็นหนังสือที่เหมาะสมกับผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับระบบ มาตรการ การดำเนินงาน รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์เมืองในเอเชีย ซึ่งมีบริบททางสังคมที่แตกต่างจากการอนุรักษ์เมืองในโลกตะวันตก ทั้งในเชิงการให้คุณค่าของสถาปัตยกรรม ปุ่มหลังทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเป็นอาณานิคม และการแสวงหาหลักการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม

อาจารย์ ดร. พรสรวง วิเชียรประดิษฐ์
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์

วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์จัดทำขึ้นเพื่อเป็นสื่อในการเผยแพร่แนวคิดและผลงานของนักวิชาการออกสู่สังคม เพื่อเป็นการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนและกระตุ้นการบุกเบิกแสวงหาความรู้ใหม่ เพื่อเป็นพลังสำคัญต่อการก่อหนุนความก้าวหน้าของศาสตร์และวิชาชีพ โดยฉบับปฐมฤกษ์ของวารสารได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2521 และมีการจัดทำต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 40 ปีจนถึงปัจจุบัน เพื่อสนองเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะเสริมสร้างความเป็นเลิศทางด้านวิชาการ และวิชาชีพตามปณิธานของมหาวิทยาลัย วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์จัดทำเป็นวารสารรายปี โดยเนื้อหาครอบคลุมความรู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ การออกแบบสิ่งแวดล้อม สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมภายใน ภูมิสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมผังเมือง การวางแผนภาคและเมือง การออกแบบอุตสาหกรรม การพัฒนาที่ดินและที่อยู่อาศัย รวมไปถึงงานศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และนิเวศวิทยา ประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรม บทความทั้งหมดมีการประเมินด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวน 2 คนต่อบทความ โดยใช้การตรวจสอบแบบ double-blinded ในปี พ.ศ. 2561 มีการเปลี่ยนแปลงชื่อวารสารจากเดิม คือวารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็น “วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์” ISSN 0857-2100 (Print) และ ISSN 2651-1665 (Online) และในปี พ.ศ. 2562 วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ จะมีการเผยแพร่วารสารจากเดิมปีละ 1 ฉบับ เป็น ปีละ 2 ฉบับ ได้แก่ ฉบับเดือนมกราคม - มิถุนายน (ฉบับ 68) และฉบับเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม (ฉบับ 69) โดยเผยแพร่ทั้งในรูปแบบตีพิมพ์เป็นเล่ม ISSN 0857-2100 (Print) และแบบอิเล็กทรอนิกส์ ISSN 2651-1665 (Online)

ผู้ที่สนใจส่งบทความกรุณารอรายละเอียดเอกสารแจ้งความจำนงค์เสนอผลงานวิชาการ พร้อมทั้งบทความทางวิชาการฉบับสมบูรณ์ ความยาวรวมกันไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4 ได้ที่: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/AJA>

เกณฑ์การพิจารณารับบทความ

บทความที่ส่งมาให้พิจารณาลงตีพิมพ์ต้องเป็นบทความที่ยังไม่เคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อนทั้งในประเทศหรือนอกประเทศ โดยบทความต้องมีส่วนประกอบ ดังนี้

1. ชื่อเรื่อง ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนทุกคน ตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงาน และอีเมลไว้ได้ชื่อเรื่องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
2. บทคัดย่อ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ความยาวรวมกันไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ A4
3. คำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อย่างละไม่เกิน 5 คำ
4. เนื้อหาควรประกอบด้วย บทคัดย่อ บทนำ ตัวเรื่อง บทสรุป เอกสารอ้างอิง และบรรณานุกรม โดยความยาวต้องไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ ขนาด A4
5. แบบอักษร (ไทยและอังกฤษ) พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Office Word ใช้แบบอักษร TH Sarabun New ขนาด 14 ระยะห่างบรรทัดหนึ่งเท่า โดยตั้งระยะขอบการพิมพ์ ก้นหน้า 1 นิ้ว ก้นหลัง 1 นิ้ว เว้นขอบบน 1.5 นิ้ว เว้นขอบล่าง 1 นิ้ว

6. สมการ รูปภาพ และตาราง ต้องมีความชัดเจนมีหมายเลขกำกับ โดยรูปภาพและตารางต้องระบุแหล่งที่มา ความละเอียดของรูปภาพต้องไม่ต่ำกว่า 5 เมกกะไบต์ โดยสแกนรูปภาพแยกต่างหากออกจากบทความ
7. การเขียนรายการอ้างอิงและบรรณานุกรมบทความควรเป็นไปตามเกณฑ์การเขียนรายการอ้างอิงและบรรณานุกรมบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ (ดูรายละเอียดในแนวทางการเขียนบทความ)
8. การส่งต้นฉบับ ให้ส่งที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/AJA>
9. ผู้เขียนจะได้รับการติดต่อเพื่อปรับปรุงบทความโดยคำแนะนำจากกองบรรณาธิการ และผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความละ 2 คน
10. บทความที่ผ่านการพิจารณาและได้รับการตีพิมพ์ ผู้เขียนจะได้รับวารสาร จำนวน 2 เล่ม

แนวทางการเขียนบทความ

1. **ข้อกำหนดทั่วไป** เป็นบทความภาษาไทยที่มีการแบ่งส่วนประกอบของบทความ ให้เห็นอย่างชัดเจนด้วยหัวเรื่อง โดยไม่มีการใส่ตัวเลข ตั้งแต่ บทนำ เนื้อความ จนถึงบทสรุป และมีการจัดเรียงเลขหน้าตามลำดับ โดยใช้แบบตัวอักษร TH Sarabun New หน้าแรกของบทความประกอบด้วย **ชื่อบทความ ชื่อผู้แต่ง สถาบัน อีเมลติดต่อ บทคัดย่อ และคำสำคัญ** และหน้าที่ 2 ของบทความต้องประกอบด้วยข้อมูลเช่นเดียวกันกับหน้าแรก แต่เป็นภาษาอังกฤษ หลังจากนั้นจะเป็นส่วนของเนื้อความ ซึ่งทั้งหมดจะต้องจัดให้อยู่ในรูปแบบคอลัมน์เดียว โดยตั้งระยะขอบการพิมพ์ กั้นหน้า 1.5 นิ้ว กั้นหลัง 1 นิ้ว เว้นขอบบน 1.5 นิ้ว เว้นขอบล่าง 1 นิ้ว และมีการจัดตัวอักษรให้เรียบร้อย ไม่มีคำที่สะกดผิด โดยมีจำนวนหน้ารวมกันทั้งหมดไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4
2. **ชื่อเรื่องหลัก** กำหนดให้ชื่อเรื่องหลักใช้ตัวอักษร **ขนาด 18 ตัวเข้ม** จัดวางชิดขอบขวา และชื่อเรื่องหลักที่เป็นภาษาอังกฤษ กำหนดให้ใช้ตัวพิมพ์ใหญ่ที่ตัวอักษรแรกของคำนาม คำกริยา คำขยาย โดยเว้นบรรทัด 1 บรรทัดจากชื่อเรื่องหลัก
3. **ชื่อผู้แต่ง สถาบัน และ อีเมล** กำหนดให้**ชื่อผู้แต่ง สถาบัน** และ**อีเมล** อยู่ในตำแหน่งชิดขอบขวาได้ชื่อบทความ โดย**ชื่อ**ให้ใช้ตัวอักษร **ขนาด 16 ตัวหนาและตัวเอียง** ส่วน**สถาบัน**ให้ใช้เป็นตัวอักษร**ขนาด 16 ตัวเอียง** เช่นเดียวกับ**อีเมล** ในกรณีที่ผู้แต่งหลายคนจากหลายสถาบัน ให้ใส่ชื่อสถาบันอยู่ใต้ชื่อของผู้แต่งแต่ละท่าน โดยมีอีเมลอยู่ใต้ชื่อสถาบัน
4. **บทคัดย่อ** หัวเรื่องของ **บทคัดย่อ** ให้ใช้ตัวอักษรขนาด 16 ตัวหนา โดยเนื้อหาของบทคัดย่อจะต้องใช้อักษรขนาด 14 เว้นบรรทัดเดียว และกำหนดให้เว้นบรรทัด 1 บรรทัดระหว่างหัวเรื่องและเนื้อหาบทคัดย่อ และ มีความยาวไม่เกิน 200 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
5. **คำสำคัญ** หัวเรื่องให้ใช้เป็นตัวอักษรขนาด 14 ตัวหนา แล้วตามด้วยคำสำคัญที่เป็นอักษรขนาด 14 ตัวปกติ และมีจำนวนคำสำคัญ ไม่เกิน 5 คำ โดยให้ใส่เครื่องหมาย (,) เฉพาะคำสำคัญที่เป็นบทคัดย่อภาษาอังกฤษเท่านั้น
6. **หัวเรื่อง มีข้อกำหนดดังนี้**
 - 6.1 **หัวเรื่องลำดับที่ 1** เช่น บทนำ บทสรุป บรรณานุกรม กำหนดให้ใช้ตัวอักษร ขนาด 16 ตัวหนา ชิดขอบซ้าย และเว้น 1 บรรทัดหลังจากหัวเรื่อง
 - 6.2 **หัวเรื่องลำดับที่ 2** กำหนดให้ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวหนา ชิดขอบซ้ายโดยเว้น 1 บรรทัดหลังจากหัวเรื่อง
 - 6.3 **หัวเรื่องลำดับที่ 3** ไม่แนะนำให้ใช้ยกเว้นในกรณีจำเป็น ในกรณีนี้กำหนดให้ใช้ตัวอักษร ขนาด 14 ตัวหนา ชิดขอบซ้าย เว้น 1 บรรทัดตามด้วยเนื้อความในบรรทัดเดียวกัน
7. **เนื้อเรื่อง** ที่อยู่ภายใต้หัวเรื่องทุกลำดับให้ใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ เว้นบรรทัดเดียว โดยจัดตัวอักษรให้ชิดหน้าและหลัง และเว้นบรรทัดระหว่างย่อหน้า
8. **ภาพและตาราง รูปภาพ รูปเขียน แบบ แผนที่ หรือไดอะแกรม** ให้คำว่า **ภาพ** ทั้งหมด หัวเรื่องของภาพ หรือ **ตาราง**เป็นตัวอักษรขนาด 12 ตัวหนาและตัวเอียง และให้ใช้คำว่า **ภาพที่ 1 ตารางที่ 1** โดยให้ใช้ตัวเลขเดียวตามด้วยชื่อหรือคำบรรยายของภาพ หรือตาราง โดยให้ใช้ตัวอักษรขนาด 12 ตัวเอียง ปกติ และมีความยาวมากที่สุดได้ไม่เกิน 2 บรรทัด โดยกำหนดให้ชื่อภาพอยู่ใต้ภาพ และชื่อตารางให้อยู่เหนือตาราง ในกรณีที่จำเป็นต้องมีการอ้างอิงที่มาของภาพให้ใส่ที่มาได้ชื่อภาพ และใส่ที่มาของตารางได้ตาราง เป็นตัวอักษรขนาด 10 ตัวเอียง

เนื่องจากวารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์รับบทความที่ประกอบด้วยภาพและตารางในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ กำหนดรูปแบบให้เป็น TIFF และ JPEG ที่มีความละเอียดของรูปภาพและตาราง ไม่ต่ำกว่า 5 เมกะไบต์ และสามารถตีพิมพ์เป็นภาพขาว-ดำได้โดยผู้อ่านยังสามารถเข้าใจภาพได้ หากภาพและตารางใดในบทความที่ไม่ชัดเจน กราฟิกเบลอ ตัวหนังสือในภาพไม่สามารถอ่านออกอาจถูกกองบรรณาธิการตัดภาพนั้นออกได้ รูปภาพและตารางที่นำมาใช้ในบทความต้องมีการอ้างอิงถึงในเนื้อหาด้วย และมีขนาดของภาพที่เหมาะสม สามารถพิมพ์อยู่ในรูปแบบคอลัมน์เดี่ยวกว้างไม่เกิน 13 เซนติเมตร หรือ ครึ่งคอลัมน์ ขนาด 6.5 เซนติเมตร ยกเว้นภาพที่เป็นแผนที่อาจจะมีขนาดใหญ่กว่านี้ได้ จำนวนภาพในบทความควรพิจารณาให้มีเท่าที่จำเป็น เนื่องจากจำนวนหน้าของบทความทั้งหมดต้องไม่เกิน 15 หน้า

9. **การใช้คำภาษาอังกฤษ** เนื่องจากเป็นวารสารวิชาการภาษาไทย จึงควรใช้คำภาษาอังกฤษเฉพาะที่จำเป็น **ในกรณีที่**เป็นชื่อคน ชื่อสิ่งของ ชื่อเมือง ชื่อประเทศ ให้ใช้ทับศัพท์เป็นภาษาไทย รวมถึงให้ใช้คำทับศัพท์ตามหลักการปริวรรตของราชบัณฑิตยสถาน สำหรับคำที่เมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้วอาจทำให้ความหมายผิดไปโดยไม่ต้องมีวงเล็บคำภาษาอังกฤษ **หากจำเป็นต้องใส่วงเล็บคำภาษาอังกฤษ** ให้ใส่เมื่อกล่าวถึงครั้งแรกได้ครั้งเดียว และคำที่มีความหมายทั่วไป ที่สามารถแปลเป็นภาษาไทยได้ ไม่ต้องใส่วงเล็บคำภาษาอังกฤษ การแปลศัพท์เป็นภาษาไทยให้ใช้คำนั้น ๆ อย่างสม่ำเสมอทั้งบทความ เพื่อไม่ให้ผู้อ่านสับสน ทั้งนี้สามารถใส่วงเล็บคำภาษาอังกฤษได้สำหรับศัพท์เทคนิค ศัพท์เฉพาะ หรือคำที่เมื่อใช้ภาษาไทยแล้วมีความหมายที่เข้าใจยาก ไม่ชัดเจน อนึ่ง การใส่วงเล็บคำภาษาอังกฤษ หากเป็นชื่อเฉพาะ หรือ ศัพท์เทคนิค ให้ใช้อักษรแรกเป็นตัวพิมพ์ใหญ่ และตามด้วยตัวพิมพ์เล็ก หากเป็นคำทั่วไป ๆ ให้ใช้ตัวพิมพ์เล็ก โดยใช้แบบตัวอักษร TH Sarabun New ขนาด 14 ตัวปกติ
10. **บรรณานุกรม** กำหนดให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun New ขนาด 14 ตัวปกติ โดยอ้างอิงตามเกณฑ์การเขียนรายการอ้างอิงและบรรณานุกรม สำหรับบทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ (ดูรายละเอียดในหน้าถัดไป)
11. **การอ้างอิง** ในส่วนของเนื้อเรื่องอ้างอิงโดยใช้นาม ปี โดยใส่วงเล็บชื่อ แล้วตามด้วย ปี ด้วยอักษรขนาด 14 ตัวปกติ ในกรณีที่ใส่ต้องใส่ footnote ให้ใช้ตัวเลขอักษรโรมันของ TH Sarabun New ขนาด 10 ตัวปกติ และให้โน้ตอยู่ด้านล่างใน หน้าเดียว โดยความยาวของโน้ต ทั้งหมดต้องไม่เกิน 4 บรรทัด
12. **การแก้ไข** บทความใดก็ตามที่ไม่ตรงตามแนวทางการเขียนข้างต้นจะถูกส่งกลับเพื่อการแก้ไขให้ถูกต้องก่อนกระบวนการพิจารณาและกระบวนการจัดพิมพ์ หากแก้ไขไม่ทันตามเวลาที่กำหนดอาจจะไม่สามารถลงตีพิมพ์ได้ในเล่มนั้น ๆ
13. **จำนวนหน้าบทความ** ให้มีความยาวรวมทั้งหมดแล้วต้องไม่เกิน 15 หน้า กระดาษ A 4

เกณฑ์การเขียนรายการอ้างอิงและบรรณานุกรม บทความวารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์

ท่านสามารถดูตัวอย่างการลงรายการภาษาต่างประเทศ ได้จาก
The Chicago Manual of Style, 16th ed., 2010

หนังสือที่มีผู้แต่ง 1 คน

นาม-ปี (ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล 2539, 11-15)
เชิงอรรถ สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., *ศิลปะในประเทศไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), 11-15.
บรรณานุกรม สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. *ศิลปะในประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

หนังสือที่มีผู้แต่ง 2 คน

นาม-ปี (ผุสดี ทิพทัสและมานพ พงศทัต 2525, 82)
เชิงอรรถ ผุสดี ทิพทัสและมานพ พงศทัต, *บ้านในกรุงเทพฯ: รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325-2525)* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), 82.
บรรณานุกรม ผุสดี ทิพทัสและมานพ พงศทัต. *บ้านในกรุงเทพฯ: รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325-2525)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

หนังสือที่มีผู้แต่ง 3 คน

นาม-ปี (เนตรนภิส นาควัชร, ปิยนภ นูนาคและจุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ 2525, 93)
เชิงอรรถ เนตรนภิส นาควัชร, ปิยนภ นูนาคและจุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, *วัดในกรุงเทพฯ: รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325-2525)* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), 93.
บรรณานุกรม เนตรนภิส นาควัชร, ปิยนภ นูนาคและจุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. *วัดในกรุงเทพฯ: รูปแบบและการเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี (พ.ศ. 2325-2525)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

หนังสือที่มีผู้แต่ง 4 คนเป็นต้นไป

นาม-ปี (เกียรติ จิระกุลและคณะ 2525, 74-78)
เชิงอรรถ เกียรติ จิระกุลและคณะ, *ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและการพัฒนาการ* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), 74-78.
บรรณานุกรม เกียรติ จิระกุล, จาตุรนต์ วัฒนผาสุก, สุวัฒนา ธาดานิติ, ขวัญสรวง อติโพธิ, ชมพูนุท นาศิริรักษ์ และเนตรนภิส นาควัชร. *ตลาดในกรุงเทพมหานคร: การขยายตัวและการพัฒนาการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

หนังสือที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

- ให้เขียนชื่อเรื่องในตำแหน่งของผู้แต่ง
- หนังสือที่ไม่ปรากฏ สถานที่พิมพ์ , สำนักพิมพ์ ให้ใช้ (ม.ป.ท.) สำหรับหนังสือภาษาไทย
(n.p.) สำหรับหนังสือภาษาต่างประเทศ
- หนังสือที่ไม่ปรากฏ ปีที่พิมพ์ ให้ใช้ (ม.ป.ป.) สำหรับหนังสือภาษาไทย
(n.d.) สำหรับหนังสือภาษาต่างประเทศ

นาม-ปี (ผังเมืองรวมเมืองขอนแก่น ม.ป.ป., 5)
เชิงอรรถ ผังเมืองรวมเมืองขอนแก่น (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ม.ป.ป.), 5.
บรรณานุกรม ผังเมืองรวมเมืองขอนแก่น. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ม.ป.ป.

หนังสือแปล

นาม-ปี (เอเบเนสเซอร์ 2535, 73-75)
เชิงอรรถ เอเบเนสเซอร์ โยเวิร์ต, *อุทยานนครแห่งอนาคต*, แปลโดย สุมาลี วัฒนศิริพร
(กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2535), 73-75.
บรรณานุกรม โยเวิร์ต, เอเบเนสเซอร์. *อุทยานนครแห่งอนาคต*. แปลโดย สุมาลี วัฒนศิริพร.
กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2535.

บทความในหนังสือ

นาม-ปี (สุวัฒนา ธาดานิติ 2537, 60)
เชิงอรรถ สุวัฒนา ธาดานิติ, “คลองประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน,” ใน *คลอง: อาศรมความคิดเรื่องคลอง
ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล*, พิมพ์ จงวรรณท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ:
สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), 60.
บรรณานุกรม สุวัฒนา ธาดานิติ. “คลองประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน.” ใน *คลอง: อาศรมความคิด
เรื่องคลองในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล*, พิมพ์ จงวรรณท์, บรรณาธิการ, 58-
63. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

บทความในวารสาร

นาม-ปี (เสฐียรโกเศศ 2490, 29)
เชิงอรรถ เสฐียรโกเศศ, “เรื่องของสี่,” *ศิลปากร* 1, 2 (ตุลาคม 2490): 29.
บรรณานุกรม เสฐียรโกเศศ. “เรื่องของสี่.” *ศิลปากร* 1, 2 (ตุลาคม 2490): 28-34.

บทความในหนังสือพิมพ์

นาม-ปี (ยอดเยี่ยม เทพธรรานนท์ 2543, 9)
เชิงอรรถ ยอดเยี่ยม เทพธรรานนท์, “บ้านไทย ภูมิปัญญาไทย,” *มติชน*, 10 กันยายน 2543, 9.
บรรณานุกรม ยอดเยี่ยม เทพธรรานนท์. “บ้านไทย ภูมิปัญญาไทย.” *มติชน*, 10 กันยายน 2543.

วิทยานิพนธ์

นาม-ปี

(ปิยะพันธ์ มั่นคง 2552)

เชิงอรรถ

ปิยะพันธ์ มั่นคง, “การปรับปรุงทางกายภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2542-2551” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552).

บรรณานุกรม

ปิยะพันธ์ มั่นคง. “การปรับปรุงทางกายภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2542-2551.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

เว็บไซต์

นาม-ปี

(ชวพงศ์ ชำนิประศาสน์ 2554)

เชิงอรรถ

“ความคืบหน้าเรื่อง พวด.,” ชวพงศ์ ชำนิประศาสน์, สืบค้น 8 มีนาคม 2554, <http://www.asa.or.th/?q=node/108297>.

บรรณานุกรม

ชวพงศ์ ชำนิประศาสน์. “ความคืบหน้าเรื่อง พวด.” สืบค้น 8 มีนาคม 2554. <http://www.asa.or.th/?q=node/108297>.

การสัมภาษณ์

นาม-ปี

(สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา 2535)

เชิงอรรถ

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2535.

บรรณานุกรม

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. สัมภาษณ์. 25 มกราคม 2535.

การเว้นระยะการพิมพ์หลังเครื่องหมายวรรคตอน มีดังนี้

หลังเครื่องหมาย	$\left\{ \begin{array}{l} \text{มหัพภาค (. period)} \\ \text{จุลภาค (, comma)} \\ \text{มหัพภาคคู่ (: colons)} \end{array} \right\}$	เว้น 1 ระยะ
-----------------	--	-------------

การเสนอบทความ

วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ (Academic Journal of Architecture - AJA) ยินดีต้อนรับการส่งบทความที่มีคุณภาพในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ บทความทุกบทความต้องเป็นบทความต้นฉบับที่**ไม่เคยส่งพิมพ์ที่ไหนมาก่อน** พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word ใช้แบบตัวอักษร TH Sarabun New ขนาด 14 และเพื่อให้กระบวนการพิจารณาบทความคงเป็นบทความนิรนามระหว่างการพิจารณาอย่างยุติธรรม ขอความกรุณาส่งบทความที่ประกอบด้วยชื่อเรื่องหลัก 2 แผ่น โดยชื่อผู้แต่งและสถาบันปรากฏอยู่บนแผ่นแรกของบทความเท่านั้น นอกจากนั้นบทความควรจะต้องประกอบด้วย บทนำ เนื้อเรื่อง บทสรุป รายการอ้างอิงและบรรณานุกรม รูปภาพและตารางอย่างสมบูรณ์ ผู้แต่งต้องส่งบทความในรูปแบบ Word File ผ่านระบบวารสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-journal) ได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/AJA> โดยระหว่างที่บทความอยู่ในระหว่างการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิ ถือว่าผู้เขียนยกกรรมสิทธิ์ของบทความให้กับทางวารสาร และผู้แต่งต้องรับผิดชอบในการขออนุญาตลิขสิทธิ์รูปภาพหรือตารางที่ปรากฏอยู่ในบทความ

การเผยแพร่

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นไป วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ (Academic Journal of Architecture - AJA) กำหนดจัดพิมพ์เป็นวารสารราย 6 เดือน ได้แก่ ฉบับเดือนมกราคม - มิถุนายน และ ฉบับเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม โดยเผยแพร่ทั้งในรูปแบบตีพิมพ์เป็นเล่ม ISSN 0857-2100 (Print) และแบบอิเล็กทรอนิกส์ ISSN 2651-1665 (Online)

ผู้สนใจทั่วไปหรือสถาบันที่สนใจสามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมที่
<https://www.tci-thaijo.org/index.php/AJA>

หรือติดต่อสอบถามที่ :

กองบรรณาธิการวารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
254 ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
โทรศัพท์ 0 2218 4320, 0 2218 4348
โทรสาร 0 2218 4348

[illegible]

การศึกษานี้เป็นทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเกษตรกรรมที่มีวิถีการเกษตรแบบยั่งยืนมาสามชั่วอายุคน ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของการศึกษานี้มี 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนเกษตรกรรมที่มีวิถีการเกษตรแบบยั่งยืนมาสามชั่วอายุคน 2) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนเกษตรกรรมที่มีวิถีการเกษตรแบบยั่งยืนมาสามชั่วอายุคน 3) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนเกษตรกรรมที่มีวิถีการเกษตรแบบยั่งยืนมาสามชั่วอายุคน

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง
 กรุงเทพมหานคร

G for
TCI
2020